

I. Bodini

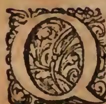
METHODVS
ad Facilem Historiarum Cognitionem.

Amstelædami
Sumptibus Joannis Ravesteini
1650.

IO. TEXTORI
Curiæ Inquisitionum
PRÆSIDI
IOANNES BODINVS
S. P. D.

Vemadmodum flores historiarum legere, ac suavissimos decerpere fructus oporteret, hac methodo, Præses integerrime, complecti propositum erat. quod quidem si consecuti videmur, tibi acceptum ferri debet: qui me renitentem, oratione gravi, admista incredibili suavitate bonitatis, excellentisque naturæ tuæ, ad id sæpius impulisti. sin res aliter atque vellem cecidit, hoc mea culpa contractum agnosco: quam tamen apud alios judices leviorem fore putavi, si primum tibi, hoc est vestræ Curiæ mitissimo judici, meam causam probarem: ut si plus esset abs te veritati quam amicitiæ tributum, eo præjudicio confirmatus, alios exceptione rei judicatæ summoverem: aut si plus faveres amori erga me tuo, judicis persona deposita, patrocinio meo juvares: quamquam neque ex mea voluntate, & præter expectationem a ... altiore quodam de legibus instituto sum ... hoc genus scriptionis casu delapsus: id autem breviter explicare tibi proposui, tum ut æquior sis erga me futurus (quanquam æquior esse non potes) in hac methodo judicanda: tum etiam ut eos, quibus otii satis est, ingenii vero, scientiæ, judicii, multo plus quam mihi, ad

hæc pulcerrima studia cohortere. Cum in forum venissem, ut scena, quod dicitur, ac populo servirem, hoc primum mihi proposui, ut tempus omne vacuum à forensibus negotiis in legitima studia conferrem, ac Reipublicæ, cui post Deum immortalem omnia debemus, sive scriptis, sive quocunque modo possem, gratias referrem. Sed cùm animadverterem triplex omnino scribendi genus esse: unum in rebus inveniendis, & materia suppeditanda: alterum in rebus ordine tradendis, & forma perpoliendis: postremum in maculis veterum librorum eluendis: mirum mihi visum est, tam multos esse ac semper fuisse rerum inventores; qui vero res inventas arte ac ratione traderent, admodum paucos. Vt enim alias artes omittam, innumerabiles prope scriptores habemus, qui jus civile Romanorum suis commentariis tantopere auxerunt, ut nulla re magis, nullo graviore morbo, quàm sua magnitudine laborare videatur. Nam quo quisque magis in scribendo ineptus, eo majorem librorum multitudinem effudit: qui tamen arte concluserit ea quæ dispersa dissectaque leguntur, video fuisse neminem: & eos qui speciosa librorum inscriptione artem illam se tradituros receperant, vadimonium deseruisse: quinetiam ab eo, quod proposuerant, tam longe abfuisse, ut quid sit ars ipsa, ne suspicari quidem videantur. Sunt enim artes ac scientiæ, id quod tu minime ignoras, non singulorum, sed universorum. at illi juris civilis, id est singularis cujusdam civitatis artem tradere sunt conati; quam sapienter, non disputo: nihil tamen artis dignitate ac præstantia potuit alienius cogitari. Omitto quam sit absurdum, ex Romanis legibus, quæ

paulo momento mutabiles fuerunt, de universo jure statuere velle: præsertim cum edictorum ac legum infinita multitudine, post etiam Æbutia rogatione, omnes pene duodecim tabularum leges, ac subinde veteres novis renascentibus sublatæ fuerint. quinetiam Iustiniani pene jus omne à consequentibus imperatoribus abrogatum videmus. omitto quam multa sunt in illis quæ restant legibus, absurda: quam multa justis populorum pene omnium decretis, usuq; diuturno antiquata: nullius tamen populi, præterquam Romani, leges, & quidem ordine perverso, descripserunt. legissent Platonem, qui legum tradendarum, ac moderandæ civitatis unam esse formam putavit, si omnibus omnium, aut magis illustrium Rerumpublicarum legibus in unum collectis, viri prudentes eas inter se compararent, atq; optimum genus ex iis conflarent. Ad hoc igitur institutum omnia mea studia, omnes contuli cogitationes. principio Iuris universi formam sic adumbravimus in tabula, quam tibi exhibuimus spectandam, ut ab ipsis causis summa genera, generumq; partitionem, ad infima deduceremus: ea tamen ratione, ut omnia membra inter se apta cohærerent. in quo verissimè à Platone dictum intellexi, Nihil difficilius ac divinius, quàm recte partiri. deinde postulata constituimus, quibus tota disciplina, veluti firmissimis fundamentis niteretur. tum definitiones subjicimus: postremo præcepta, quæ regulæ appellantur, quâ brevitate fieri potest, propositam formam, velut ad normam exigimus. ex adverso brevissimis notis Romani Iuris interpretes adjicimus, ut ex iisdem fontibus, quibus ego, haurire ad satietatem quisque possit. altera ex

ra ex parte leges populorum, qui militari urbanaque disciplina claruerunt, undique collectas annectimus: quam quidem ad rem, Iurisconsultorum simul & Historicorum ponderibus utimur, ut Persarum, Graecorum, Ægyptiorum, non minus quam Romanorum legibus tribuatur. ex Hebraeorum quoque Pandectis, potissimum ex libris Sanedrim, optima quaeque haurire proposuimus: in quo mihi suam operam Ioan. Quinquarboreus, ac Mercerus, Hebraicae linguae regii doctores, mihi non defuturam spoponderunt. Hispanorum quidem leges & Britannorum, atque omnino clariorum Italiae ac Germaniae civitatum jura nobis ne desint (nam obscuriores conquirere infinitum sit) effecturum me non diffido, ut cum nostris simul conjungantur. optarem illud quoque ut Turcarum Iure civili perinde frueremur: aut certe jus publicum, quo florens illud ac praepotens imperium stabilitum est, quodammodo teneremus. his accedet forensis doctrina, summaque auctoritas rerum, tum in vestra, tum in imperiali Curia decretarum: quas partim nostrorum hominum, partim Guarini, & Mynsingeri opera consecuti sumus. sic enim Polycleti norma leges, & legis actiones: Lesbia vero aequitatem, & judicis officium examinare decrevimus. Haec igitur omnia Iurisconsultorum, atque Historicorum probata & confirmata sententiis, artem illam efficiunt & clariorem, & augustiorem, quam si ab unius populi Romani arbitrio penderet: tametsi Graeculorum figmenta esse quae habemus, magna sui parte comperiuntur. nam quindecim viri legibus constituendis à Iustiniano creati, cum foeda barbarie omnia pre-

merentur, legum fontes adeo conturbarunt, ut nihil fere à sordibus & luto purum hauriatur. ex quo secuta est immensa diffusaque legum copia, tum ut legum inter ipsas discrepantia tolleretur: tum etiam ut ab integro corpore avulsa membra, utcunque coagmentari possent. ex quo veteres interpretes magno ingenio, labore verò pene incredibili fuisse intelligi potest: tum etiam ex eorum scriptis, quæ tot ac tam multa effuderunt, ut omne suum tempus in scribendo posuisse, nihil ad legendum reservasse videantur. sed cum in miserrima tempora incidissent, quibus nec bonis artibus erat nec humanitati locus: suis scriptis plerosque ab hac scientia deterruerunt. cum enim juventus à suavissimis eloquentiæ ac philosophiæ floribus & hortulis, ad illa senticeta præruptaque saxa vocaretur, animum plane dejiciebat: & quo quisque elegantius erat à natura, uberius etiam à doctrina perpolitus, eo magis refugiebat ab ejus scientiæ aditu, qui vepribus ac spinis interclusus tenebatur. postea verò quam perpurgari cœpit, tum legibus Romanorum sua prisca dignitas restitui visa est. Ex iis ergo interpretibus, quorum delectum habemus, quibusque ad leges describendas utimur, quatuor sunt genera. unum est eorum, qui in scholis perpetua disputatione legum memoriam comprehensam habent: sed tamen sine usu & exercitatione forensi. sequuntur ii, qui diuturno rerum forensium usu paucis quibusdam præceptis, judicandi prudentiam sibi compararunt. tertium genus est eorum, qui ab his quidem usum, ab illis præcepta didicerunt: quales inter nostros habemus Speculatorem, Fabrum, Guidonem, Chassaneum,

Boerium, Baronem, Conanum, Tiraquellum, ejusque popularem Brissonium, & collegii nostri decus Molinaeum; ex quibus uberes in causis civium disceptandis ac judicandis percipimus utilitates: ex illis prope nullas. Nam qui sine forensi disciplina Iuris scientiam se adeptos arbitrantur, plane consimiles sunt iis, qui seipsos in palaestra semper exercuerunt, nullas tamen acies viderunt, nullos militiae labores tulerunt, itaque hostium aspectum ferre non magis possunt, quam is qui in scholis Biturigum tanta cum gloria florebat, id est Strabo inter caecos acutissime cernebat: cum in forum venisset, de levissima quaestione consultus obmutuit, non sine acerba Riandi reprehensione. Tales ergo Iurisconsultos Io. Ferrerius tuus collega, vir omni laude cumulatus, & qui nunc legatum apud Venetos agit, gravi testimonio de falsa illa, quam de seipsis concipiunt, juris opinione depellere solebat, cum multis audientibus ingenue fateretur, se Ius ante ignorasse, quam in vestra Curia literas forenses ac senatorias usu diuturno comparasset. non aliter atque Demades orator, qui Reipublicae gerendae scientiam, non in scholis & otio, sed in clarissima populi luce didicisse gloriabatur. Extremum genus est eorum, qui non modo praeceptis ac usu forensi, verum etiam praeclaris artibus, & solida philosophia informati, justitiae naturam non ad hominum voluntates mutabilem, sed aeterna lege definitam amplectuntur: qui normam aequitatis perite tractant: qui juris origines ab ultimo principio deducunt: qui omnis antiquitatis cognitionem accurate tradunt: qui principis, senatus, populi, magistratuumque Romanorum

imperium ac potestatem plane tenent: qui philosophorum de legibus & Republica disputationes ad Ius interpretandum afferunt: qui Græcam & Latinam linguam, quibus descripta sunt leges, minime ignorant: qui denique artem universam suis finibus circumscribunt, generibus notant, in partes distribuunt, verbis designant, exemplis illustrant. Has dotes eximias si haberent interpretes illi veteres, haud dubium est, quin ista, quam terimus, commentariorum squallens silva, lautis adolescentibus jucundior fuerit, & Reipublicæ utilior futura. ex ea tamen aureas definitiones ad instituti nostri rationem legimus, & magnam gratiam illis habemus, quod suorum studiorum qualescunque fructus liberaliter ad Rempublicam detulerunt. Atque utinam eorum exemplo vestri quoque Papiniani, Scævolæ, Labeones (neque enim aliis nominibus appellandi sunt) quos ad æquitatem natura genuit, disciplina informavit, usus assuefecit, quantum valent, tantum velint. quid enim tantam sapientiam latere potest? aut qui merito majore post homines natos Iurisconsultorum nomine fruuntur? neque enim ulla pars orbis terrarum æque floret omni disciplinarum genere, ut Europa: nec ulla pars Europæ legum scientia clarior fuit unquam, ut his temporibus Gallia (id quod etiamnum peregrini homines confitentur) nec theatrum Galliæ ornatius ullum hac ipsa urbe: tum propter lumen hujus Curiæ, tum etiam propter urbis cum universo terrarum orbe communionem, & quasi societatem. Quæ cum ita sint, non existimo, id quod à Platone de sanandis populis & conformandis legibus scriptum est, à Solone & Ly-

curgo in summa legum inopia, diuturnaque peragratione susceptum: à decemviris tota Græcia quæsitum (neque enim Adriano, vel Iustiniano cura fuit juris alieni) commodius, aut facilius quam his eruditis temporibus, & in hac forensi schola confici posse. neque dubium est, quin Franciscus major, si diutius vixisset, hoc quoque suscepturus fuerit, & ad exitum perducturus. non enim è Græcia Iurisconsultos arcessere, nec aliunde Legumlatores accire oportuisset. sed tali ac tanto Rege nobis abrepto, miseranda conversio secuta est. cum enim sementem in literarum agros sparsisset, ii qui florentem scientiarum segetem, ac fructus pendentes legere debuissent, putredine corrumpi maluerunt: sublatis scilicet agricolarum præmiis, ut ignavissimis ac turpissimis hominibus tribuerentur. neque enim sine acerbissimo sensu doloris reminisci possum, clarissima ingeniorum lumina, quæ tota Gallia fulgebant, squallore & inopia extincta fuisse. Restat igitur ut vos, quibus nullum tempus munere publico vacuum datur, Semelorios, Portas, Canaios, Mangones, quibus otium peperit rerum omnium affluentia, pro vestra, quæ summa est, auctoritate urgeatis: ut suis quoque scriptis bene de legibus mereri studeant, vel potius gratiam referant bene de se meritis, quarum ope tales ac tanti evaserunt. quod enim suis consultoribus assidue cavent ne capiantur, faciunt quod sua virtute ac sapientia dignum est: sed est ejusmodi virtutis ac sapientiæ cavere, ut divina illa responsa, quæ in vulgus manare patiuntur, quæque famam non modo sempiternam, sed etiam salutem Reipublicæ pariunt, ad posteros etiam derivari possint. quod ab iis

sperari

ſperari non debet, quos nemo de jure conſulere velit: qui ſe grammaticos malunt, quam Iuriſconſultos haberi, qui falſam ſcientiæ, nullam æquitatis opinionem induerunt, qui ſyllabarum momentis Rempublicam ſervari, judicia conſtitui, lites dirimi putant. quæ ſane peſtis grammaticalis, in intimos omnium diſciplinarum aditus uſque eo ſerpere cœpit, ut pro philoſophis, oratoribus, mathematicis, theologis, minutos de ſchola grammaticos ferre cogamur. nam qui labes ac maculas de tabulis antiquis leniter detergere debuiſſent, ut pictura vetus agnoſceretur, ferreo ſtylo turpes notas, & quidem indelebiles, tam alte in libris omnibus impreſſerunt ut nulla pene antiquitatis appareat imago. ſed iis omiſſis, qui ſua ſe voluntate ex albo doctorum hominum exemerunt, ad hiſtoriam, unde noſtra fluxit oratio, relabor. Ex hac igitur veterum leges huc illuc diſperſas colligimus ut huic quoque operi conjungamus. & quidem in hiſtoria juris univerſi pars optima latet: quodque ad leges optime dijudicandas magni ponderis eſt ac momenti, mores populorum, ac rerum omnium publicarum initia, incrementa, ſtatus, converſiones, exitus ab ea derivantur. in quo præcipuum eſt hujus methodi argumentum, propterea quod fructus hiſtoriæ nulli ſunt uberiores, quam qui de ſtatu Rerumpublicarum decerpi conſueverunt. atque eo de genere plura quam de reliquis partibus ſcripſi, quod eam diſputationem tam neceſſariam ad intelligendum, pauci, & quidem frigide tractarunt. quæ diſputatio ſi nimis ampla cuiquam, ac diffuſa videbitur, cogitare debebit, ea quæ nullum exitum habent, cujuſmodi eſt hiſtoria rerum hu-

manarum, non posse brevi methodo contineri. quod si Galenus de sola methodo suæ artis, quæ certis regionibus concluditur, libros plus quam triginta: Diomedes vero de re grammatica sex millia librorum effudit: profecto non debet id quod de universa historia scripsimus, copiosum videri. quanquam istuc quicquid est, quod jam pridem ad te detuli, modis omnibus exiguum fore confido, præ illa fama, quam de singulari eruditione, deque virtutibus tuis concitasti. quarum virtutum laudes eximias, nec in tam obscuro loco detegere, nec apud te prædicare decrevi. Bene vale. Cal. Feb. M D LXVI.

INDEX CAPITVM.

IOANNIS BODINI
METHODVS
ad facilem
HISTORIARVM
COGNITIONEM.

PROOEMIVM
De facilitate, oblectatione & utilitate hiſtoriarum.

Vm hiſtoria laudatores habeat complures, qui veris eam ac propriis laudibus exornarunt, ex omnibus tamen nemo verius ac melius, quam qui vitæ magiſtram appellavit, nam ea vox omnes omnium virtutum ac diſciplinarum utilitates amplexa, ſignificat hominum vitam univerſam ad ſacras hiſtoriæ leges, velut ad Polycleti normam, dirigi oportere, certe philoſophia quæ ipſa vitæ dux appellatur, propoſitis bonorum ac malorum finibus intermortua jaceret, niſi ad rerum præteritarum hiſtorias omnia dicta, facta, conſilia, revocarentur: ex quibus non ſolum præſentia commode explicantur: ſed etiam futura colliguntur, certiſſimaque rerum expetendarum ac fugiendarum præcepta conflantur. Itaque mirum mihi viſum eſt in tanta ſcriptorum multitudine, tamque eruditis temporibus adhuc fuiſſe neminem, qui majorum noſtrorum claras hiſtorias inter ſe, & cum rebus geſtis antiquorum compararet. id autem fieri commode poterat, ſi collectis omnibus humanarum actionum generibus, ad hæc exemplorum varietas apte & ſuo quidque loco accommodaretur; ut ii, qui ſe flagitiis penitus

nitus dediſſent, juſtiſſimis maledictis proſcinderentur: qui autem ulla virtute claruiſſent, ſuo merito laudarentur, hic enim hiſtoriarum fructus eſt vel maximus, ut alii quidem ad virtutem inflammari, alii à vitiis deterreri poſſint, tametſi enim boni per ſe laudabiles ſunt, etiam ſi à nemine laudentur, nihilominus tamen præter ea, quæ virtuti præmia proponuntur, hunc etiam laudis fructum, quem plerique ſolum ducunt, vivos ac mortuos conſequi par eſt: ut indigne ferant ſcelerati bonos qui ab ipſis opprimuntur, in cælum uſque tolli. ſe vero ſuorumque nomen æterna labe maculari: quod etiamſi diſſimulant, non tamen ſine acerbiſſimo ſenſu doloris ferunt. neque enim verum, ac ne veriſimile quidem eſſe puto, quod Trogus Pompejus de Heroſtrato, T. Livius de Manlio Capitolino tradunt, magnæ quam bonæ famæ fuiſſe cupidiores: ſed alterum, opinor, vitæ deſperatio mentiſque furor; alterum majoris gloriæ ſpes impulit, ut ſuis popularibus imperaret, aut ſane fatendum ſit homines gloriæ cupidos æquo animo contumelias ferre, quod ſibi ipſi valde repugnat. nam ſi recludantur impiorum mentes, ut eſt apud Platonem, æque verberum ictus & laniatus, atque cæſo corpore cruentæ vibices, aut ferri candentis impreſſiones aſpici poſſint; & qui inter eos gloriæ cupidiores ſunt, quamquam veræ laudis cultum nullum habent, ſed tamen qui gloriam inanem captant, incredile dictu eſt, quantum eos laceret & conficiat infamiæ metus. ac ſi qui ſunt adeo ſtupidi, ut animos una cum corporibus interire putent, quamdiu tamen vivunt, plurimum ſua intereſſe arbitrantur, qualem de ſe opinionem poſteritas ſit habitura, ſæpiuſque vota faciunt, ut ſe mortuis, quanquam Nero id optabat, ut ſe vivo, terrarum deflagratio conſequatur. argumento ſit Tiberius Auguſtus, qui etſi multa crudeliter ac libidinoſe animi quadam impotentia geſſit, ſceleratior tamen futurus erat, niſi famæ curam haberet. itaque flagitiorum latebras in re-

mota

mota quadam inſula quæſiit, cumque imperio ſe minime dignum judicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obſtinatiſſime (ut loquitur Tranquillus) recuſavit: ne mox majore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. extat ejus oratio habita in Senatu, qua unum ait principi comparandum, proſperam ſui memoriam, alioqui famæ contemptu contemni virtutes. extant epiſtolæ magno cum gemitu ab eo ſcriptæ, quibus de anteacta vita miſera conqueritur, ſeque poſteritatis graves contumelias jam ſentire, nec tamen mores mutare poſſe. hic autem infamiæ metus in principibus, hæc utilitas hiſtoriæ Cornelio Tacito tam magna viſa eſt, ut vel ſola homines ad ejus lectionem & ſcriptionem debeat inflammare. At illud quanti eſt, quod omnium artium, & earum maxime quæ in agendo poſitæ ſunt, inventrix & conſervatrix eſt hiſtoria? quæ enim ſunt à majoribus uſu diuturno percepta & cognita, hiſtoriæ theſauris commendarunt, tum poſteri obſervationibus præteritis futuras annectunt, cauſaſque rerum abditarum inter ſe comparant, earumque effectrices & cujuſque fines quaſi ſub aſpectum poſitos intuentur. Quid autem ad immortalis Dei gloriam, quid ad veram utilitatem majus eſſe poteſt, quam quod ab hiſtoria ſacra, religio adverſus Deum, pietas in parentes, charitas in ſingulos, juſtitia in omnes propagatur? unde vero prophetarum voces & oracula, unde animorum æternam vim ac poteſtatem, niſi ab hiſtoriæ ſacro fonte hauſimus? Sed præter utilitatem incredibilem, quæque duæ res in omni diſciplina quæri ſolent, facilitas & oblectatio, ambæ in hiſtoriarum cognitione ita conſpirant, ut nec facilitas in ulla ſcientia major, nec par voluptas ineſſe videatur, facilitas quidem tanta eſt, ut ſine ullius artis adjumento, ipſa per ſeſe ab omnibus intelligatur; nam in aliis artibus, quod omnes inter ſe aptæ & iiſdem vinculis colligatæ ſunt, altera ſine alterius cognitione percipi nequit,

historia vero quasi supra scientias omnes in altissimo dignitatis gradu locata, nullius eget ope, ac ne literis quidem ipsis, cum auditione sola, veluti per manus tradita, posteritati relinquatur. itaque Moses uno capite legis, Narrabis, inquit, hæc filiis tuis: cum suæ Reipub. ac librorum interitum auguraretur: cum autem intereant imperia, Respub. urbes: historia nihilominus æternum viget, ut ait ille, ac verissimè Cicero providit prius interituram Salaminam, quam quæ ad Salaminam gesta memorantur: est enim aquarum voragine penitus exhausta: non aliter atque Ægyram, Buram, Helicen, Cretæque ipsius, quæ propter nubium frequentiam olim ἑκατόμπολις, nunc Tripolis dici potest, ac nostro seculo Bataviæ magnam partem aquæ absorbuerunt, at historiæ nisi humani generis interitus antecedat, interibunt nunquam: sed in animis agrestium quoque & imperitorum perpetuo hærebunt. Ad facilitatem accedit ea quæ ex rerum pulcerrimarum narratione percipitur voluptas; quæ profecto tanta est, ut qui semel historiarum illecebris captus ac delinitus fuerit, nunquam ab earum suavissimo complexu divelli se patiatur, quod si tanta sciendi cupiditate feruntur homines, ut etiamnum ex ipsis fabulis capiant voluptatem, quanto major futura est cum verissimè gesta narrantur? quid autem suavius quam in historia velut in proposita subjectaque tabula res intueri majorum? quid jucundius quam eorum opes, copias, ipsasque acies inter se concurrentes cernere? quæ certe voluptas est ejusmodi, ut omnibus interdum corporis & animi morbis sola medeatur, testes sunt, ut alios omittam, Alphonsus ac Ferdinandus Hispaniæ & Siciliæ reges, quorum alter à T. Livio, alter à Q. Curtio valetudinem amissam, quam à medicis non poterant, recuperarunt, testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens usurpatur) qui sine ullis medicamentis (quanquam historia salutare est medicamentum) à morbo convaluisse dicitur,

ex ejus hiſtoriæ narratione quæ fertur de Conrado III. Imper. qui cum Guelphum Bavariæ ducem obſidione diuturna fregiſſet, nec ullis conditionibus à propoſita ſuſceptaque urbis everſione deduceretur, ad extremum victus nobilium feminarum precibus permiſit, ut inviolatæ abirent; ea lege, ut nihil ex urbe, niſi quod humeris poſſent, exportarent. tum illæ, confidentia majore dicam an pietate, ducem ipſum, maritos, liberos, parentes ab humeris ſuſpenſos geſtare cœperunt: ex quo Imperator tantam voluptatem cepit ut effuſis præ gaudio lacrymis, non modo feritatem & iracundiam ex animo penitus depoſuerit, verumetiam urbi pepercerit, & amicitiam cum hoſte omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet, quin hiſtoria hominum quoque ferocium ac ſtupidorum animos ſuaviſſima compleat oblectatione? ac verecundum potius eſt, ne dum nimis magna voluptate capimur, utilitatem (quanquam in oblectatione quoque utilitas eſt) deſeramus. Id autem accidit iis, qui rerum leviſſimarum narrationibus, quaſi cellariis & condimentis, neglecto ſolidiore cibo paſcuntur. Igitur omiſſa hiſtoriarum oblectatione ad utilitatem relabor; quæ quanta ſit, non ſolum in veriſſimis narrationibus, verumetiam in illis, in quibus hiſtoriarum imago & lux aliqua veritatis affulſerit, non infinitis argumentis planum faciam, cum ex iiſdem fontibus illa, quibus ego, haurire quiſque poſſit, ſed unius tantum Scipionis Africani exemplum proponam. Is enim cum Cyripædiam Xenophontis animo penitus haberet comprehenſam, ex eaque omnes omnium virtutum ac laudum cumulos collegiſſet, tantus vir evaſit, ut non modo bellum ingens in Hiſpania (ſic enim Livius ſcribit) non alia de cauſa exarſerit, quam ex admiratione Scipionis, aliorum imperatorum orto contemtu: verumetiam latronibus ipſis ſanctus & inviolatus extiterit. cum enim piratæ ad ejus ædes ruſticas adiiſſent, eoſque ab aditu quaſi Scipioni

vim illaturos servi obsessi strenue propulsarent; illi supplices à servis petierunt ut sibi divinum illum hominem contueri ac venerari liceret: quod ille re intellecta permisit, ut latronum barbariem (tametsi ne barbari essent jam sua virtute perfecerat) ad humanitatem revocaret. hunc igitur veræ gloriæ fructum attulit historia Cyri majoris, non tam vera, quam ad justissimi & fortissimi regis ideam expressa. Sed ne vetera conquiramus, nullum recentius exemplum aut illustrius est, quam de Selimo Turcarum principe, cujus majores cum ab historia velut à fabulis semper abhorruissent, primus ipse gesta Cæsaris in linguam vernaculam transferri curavit, ac ejus imitatione, brevi magnam Asiæ minoris & Africæ partem cum imperio majorum conjunxit. Quid autem Cæsarem ipsum ad eam virtutem impulerat, nisi æmulatio Alexandri? cujus victorias cum legeret, lacrymas uberius effudit, quod ea ætate, qua ille terrarum orbem domuerat, nihil dum gessisset. quid item Alexandro tot victoriarum causa fuit, nisi virtus Achillis ab Homero (sine quo ne somnum quidem capiebat) ad imperatoris optimi exemplar efficta? quid denique Carolum Quintum Imperatorem, ne peregrinis utamur exemplis, ad tantam gloriam extulit, nisi Ludovici X I, Regis Gallorum ab historia Cominii æmulatio? Iam verò cum historia infinitam habeat utilitatem, facilitatem maximam, majorem etiam oblectationem, nullius unquam probris est appetita: & cum cæteras artes quasi perniciosas aut inutiles plerique sint calumniati, nemo tamen est inventus, qui antiquitatis memoriam ulla infamiæ labe notarit: nisi fortasse is, qui cum omnibus virtutibus ac disciplinis bellum indixisset, historiam mendacii coarguit: sed ea reprehensio fabularum sit, non historiarum, quæ nisi veræ sint, ne historiæ quidem appellari debent, ut Platoni visum est: is enim omnem rationem ait veram esse aut falsam: hanc appellat Poësim, illam vero Historiam.

ſtoriam. Quanquam quid argumenter, cum ex ipſis Homeri fabulis, quæ hiſtoriæ ac veritatis imaginem præ ſe ferunt, tanta utilitas eruatur, quales ab hiſtoria fructus ſperare oportet? Quare cum ab hiſtoria penitus erudiamur, non ſolum artes ad vitam degendam neceſſarias, verumetiam quæ omnino ſunt expetenda, quæ fugienda, quid honeſtum, quæ optimæ leges, quæ optima reſpublica, quæ beata vita, poſtremo cum ſublata hiſtoria, Dei cultus, religiones, oracula temporum decurſu tollantur: hujus ego ſcientiæ utilitate incredibili ad hanc ſcriptionem adductus ſum, cum magnam hiſtoricorum ubertatem & copiam animadverterem non deeſſe, qui tamen hiſtoriæ artem ac methodum tradidiſſet, fuiſſe neminem: ac pleroſque temere & ſine ordine miſcere hiſtorias, nulloſque ex iis percipere fructus. Antea quidem fuere nonnulli, qui de inſtituenda hiſtoria libros ſcripſerunt: quam ſapienter non diſputo, habent illi fortaſſe ſui conſilii cauſam probabilem: mihi tamen ſi judicium ferre liceat, conſimiliter facere videntur, ut medici nonnulli, qui omni genere medicamentorum ægrotanti propoſito, rurſus de medicina facienda diſputant: nec earum quæ tot ac tam multæ proponuntur, vim aut naturam docere, morbiſque præſentibus accommodare conantur: ſic illi quoque de ſcribenda hiſtoria libros inſtituunt, cum pleni ſint omnes omnium antiquitatum libri, plenæ bibliothecæ hiſtoricorum, quos utilius ad intuendum & ad imitandum proponere potuiſſent, quam de exordiis, narrationibus, verborumque ac ſententiarum luminibus oratorie diſputare. Vt igitur aliquam doctrinæ viam habeat hoc quicquid eſt quod de hiſtorica methodo ſcribere aggredimur, principio hiſtoriam partiemur ac definiemus: deinde hiſtoriarum ordinem trademus: ad hæc communes humanarum actionum locos, ut memoriæ conſuli poſſit, ad hiſtorias accommodabimus: poſt

hiſtoricorum delectum ſingularem habebimus: tum de recto hiſtoriarum judicio diſputabimus: conſequenter de ſtatu Rerumpublicarum dicemus; in quo potiſſimum hiſtoriæ totius diſciplina verſatur: tum eos qui quatuor monarchias & aurea ſecula nobis invexerunt, refellemus: quibus explicatis, ut ſciri poſſit unde hiſtoriarum origo peti, quove referri debeat, temporum ordinem obſcurum & involutum illuſtrare conabimur: denique errorem eorum confutabimus, qui gentium origines pro veris tradiderunt: poſtremo ad hiſtoricorum collectionem & ordinem labemur, ut qua quiſque de re ſcripſerit, quaque floruerit ætate, plane intelligatur.

Quid Hiſtoria ſit & quotuplex.

CAP. I.

HIſtoriæ, id eſt, veræ narrationis tria ſunt genera: humanum, naturale, divinum, primum ad hominem pertinet, alterum ad naturam, tertium ad naturæ parentem. unum actiones hominis in ſocietate vitam agentis explicat: alterum cauſas in natura poſitas, earumque progreſſus ab ultimo principio deducit: poſtremum præpotentis Dei animorumque immortalium in ſe collectam vim ac poteſtatem intuetur, ex quibus aſſenſio triplex oritur, probabilis, neceſſaria, religioſa, totidemque virtutes, ſcilicet prudentia, ſcientia, religio; una quidem turpe ab honeſto; altera verum à falſo: tertia pietatem ab impietate dividit. primam ex imperio rationis & uſu rerum agendarum, humanæ vitæ moderatricem vocant: alteram ex abditarum cauſarum inquiſitione, rerum omnium inventricem: poſtremam ex unius Dei erga nos amore, vitiorum expultricem. ex his tribus virtutibus inter ſe conjunctis, conflatur vera ſapientia, ſummum hominis extremumque bonum: cujus boni qui ſunt in hac vita par-

participes, beati appellantur. & quoniam ejus fruendi cauſa in hanc lucem venimus, ingrati ſimus, niſi bonum illud divinitus nobis oblatum amplectamur; miſeri ſi ab eo deſerimur: ejus autem adipiſcendi magnum eſt ab hiſtoria triplici adjumentum; maximè verò à divina, quæ hominem per ſe ipſa beare poteſt, ſine uſu rerum agendarum, ſine occultarum cauſſarum cognitione: quæ tamen ſi acceſſerint, magnum, opinor, ad hominis felicitatem allatura ſunt incrementum. Conſequens erat igitur, ut ab hiſtoria rerum divinarum primordia peteremus: ſed quoniam hominibus primum ſtudium conſervandi ſui natura parens ingeneravit: deinde paulatim à rerum naturalium admiratione ad cauſſarum inveſtigationem impulit: tum ab iis illecebris ad ipſius rerum omnium moderatoris cognitionem pertraxit: ob eam cauſam ab hiſtoria rerum humanarum nobis auſpicandum videtur; cum primum de ſummo Deo comprehenſiones non ſolum probabiles, ſed etiam ad aſſentiendum neceſſariæ in puerorum animis radices egerint, ita fiet, ut à cogitatione noſtri primum, deinde familiæ, tum communis ſocietatis ad naturæ inſpectionem, ac poſtremo ad immortalis Dei veram hiſtoriam, id eſt contemplationem abducantur. atque hoc poſtremum quam difficile ſit iis, qui nondum veræ philoſophiæ ſacris initiati fuere, ſatis intelligunt, qui ſe in rerum magnarum meditatione aliquantum exercuerunt. Vt enim mentem paulatim ſupra ſenſus quaſi ſupra fluctus, quibus immergitur magna pars hominum, erigant: nunquam tamen ſe ab iis ita liberare poſſunt, quin à ſenſibus emiſſæ ſpecies, tanquam nebulæ, ſe lumini veritatis opponant; quo fit, ut qui omiſſa rerum humanarum ac naturalium cogitatione ab hiſtoria divina auſpicantur, & pueris aut ignaris hominibus arduas rerum divinarum quæſtiones explicant, non modo ſpe fallantur, verumetiam earum magnitudine pleroſque deterreant. Quod igitur iis, qui ex

atra quadam ac densa caligine in lucem veniunt, suademus ut prius solis splendorem in terra, tum in nubibus, post in luna conspiciant, ut bene confirmato visu solem ipsum aliquandò contueri possint: idem quoque adversus imperitos faciendum est, ut primum Dei bonitatem ac præstantiam in rebus humanis animadvertant: deinde in perspicuis naturæ caussis, tum in cœlestium corporum descriptione & ornatu: postea in mundi totius admirabili ordine, motu, magnitudine, concentu, figura: ut iis gradibus ad eam, quæ nobis est cum Deo, cognitionem ac generis stirpem aliquando redeamus, rursusque cum eo penitus conjungamur: qui aliter historiam instituunt, naturæ leges æternas perrumpere mihi videntur. Et quoniam triplex illud historiarum genus viri graves & eruditi accurate scriptis mandarunt; illud tantum mihi proposui, ut in iis legendis, ac studiosè dijudicandis ordinem & modum servarem, præsertim in historia rerum humanarum. Nam cum divinæ ac naturales historiæ ab humanis primum differunt, tum hoc maxime, quod illæ non modo caussis, verumetiam finibus certis sunt contentæ, naturales enim necessariam habent & stabilem causarum consecutionem, nisi divina potestate prohibeantur, vel paulo momento ab ea deserantur, & quasi fluentis materiæ principi, omniumque malorum parenti permittantur: ex altero quidem ostenta depravatæ naturæ & immania monstra: ex altero egregia Dei miracula: ex utroque religionis aut superstitionis origo ac numinis cujusdam metus in nobis ingeneratur, ut Dei majestas illustris & clara (quanquam illustrior aut clarior esse non potest) sed ut hominum generi magis conspicua sit. At humana historia quod magna sui parte fluit ab hominum voluntate, quæ semper sui dissimilis est, nullum exitum habet: sed quotidie novæ leges, novi mores, nova instituta, novi ritus oboriuntur; atque omnino humanæ actiones novis semper erro-

ribus

ribus implicantur, niſi à natura duce, id eſt à recta ratione, vel cum depravari cœperit, ab ea quæ propius abeſt ab ortus ſui principio, divina prudentia ſine conſequentibus cauſſis dirigantur: à qua ſi aberravimus, præcipites in omne dedecus labemur, tametſi enim mens hominis ab æterna divinaque mente delibata, ſe quam longiſſime poteſt ab hac terreſtri labe ſejungit; quia tamen impuræ materiæ penitus eſt immerſa, ejus contagione ſic afficitur, & perturbationibus ſecum diſſidentibus adeo diſtrahitur, ut ſine ope divina nec ſeipſam erigere, nec ullam juſtitiæ partem adipiſci, nec quicquam naturæ congruenter agere poſſit: ex quo efficitur, ut quamdiu ſenſuum impedimentis & falſa rerum imagine obruimur, nec utile ab inutili, nec verum à falſo, nec turpe ab honeſto diſcernere queamus: ſed verborum abuſu prudentiæ tribuimus, quo minus peccatur. quam quidem ad prudentiam comparandam cum nihil ſit majus aut magis neceſſarium hiſtoria, propter humanos caſus qui velut in orbem ſui ſimiles aliquando recurrunt: in ea præſertim elaborandum iis eſſe judicamus, qui non ſolitariam vitam agant. ſed ad hominum cœtus ac ſocietates accommodatam. Itaque è tribus hiſtoriarum generibus, divinum quidem theologis; naturale philoſophis tantiſper permittamus, dum in humanis actionibus earumque præceptis, diu multumque fuerimus exercitati. Eſt autem humana hiſtoria communis aut propria: hæc unius hominis, aut ſummum unius populi dicta factaque memoratu digna complectitur. Nam ut ſapienter Academici rerum anilium nullas ideas poſuerunt: ita futilibus actionibus hiſtoria conſtare non debet. communis plurium hominum vel civitatum geſta narrat; idque biſariam: aut enim plurium populorum, puta Perſarum, Græcorum, Ægyptiorum: aut omnium quorum modo res geſtæ proditæ ſunt, vel maximè illuſtrium: quod

item multis modis fieri solet: cum unius temporis scilicet, diei cujusque, vel mensis, vel anni: unde ephemerides sive diurna, & annales dictæ: aut ab ortu cujusque civitatis, vel ab extrema memoria, vel ab orbe condito Rerumpublicarum initia, incrementa, status, conversiones, exitus memorantur: quod bifariam quoque fit, breviter aut copiosè: ex quo nomen habent chronica & chronologiæ. Alii paulo aliter, eodem tamen relabuntur. nam Verrius Flaccus historiam diffusam narrationem vocat, in qua rerum, personarum, ac locorum momenta ponderantur ab eo qui rebus interfuit. Annales verò à Cicerone dicuntur, cum sine ullis ornamentis, sine anxia causarum disquisitione, gesta cujusque anni narrantur. erat, inquit Cicero, Historia nihil aliud, sive annalium confectio. Diaria sive ephemerides diei cujusque gesta, ut Asellio apud Gellium interpretatur. Fasti verò annales sunt, in quibus res quæque memorabiles, magistratus maximi, clarissimæ victoriæ, offensiones, triumphi, ludi seculares brevissimè continentur, quales sunt Verrii Flacci, Cratoris, Ausonii, Cassiodori, Cuspiniani, in universum tamen historiæ appellantur: & superior illa partitio naturali ac divinæ historiæ peræque congruit, cum vel unius religionis (quanquam plus una esse non potest quæ superstitionem inter & impietatem medium ferit) scilicet Christianæ, vel plurium, vel omnium, aut maximè illustrium origines ac progressus memorantur. Consimiliter unius rei naturalis historia colligi potest: puta unius stirpis aut animantis; vel omnium stirpium aut animantium, quales sunt historiæ Theophrasti & Aristotelis: aut etiam omnium elementorum, quæque ex his constantur corporum: vel denique totius naturæ descriptio, qualem Plinius complexus est. At si quis nolit cum naturalibus disciplinis mathematicas confundere, quatuor genera constituet historiarium: humanam quidem incertam &
con-

confuſam : naturalem certam ; interdum tamen materiæ vel mali genii contagione incertam ac ſui diſſimilem : mathematicam , quòd à concretione materiæ libera ſit, certiorem ; ſic enim veteres hanc ab illa diviſerunt : poſtremo divinam certiſſimam & ſui natura planè immutabilem. Atque hæc de hiſtoriarum partitione.

De ordine Hiſtoriarum.

CAP. II.

QVod in artium tradendarum ratione ac modo fieri ſolet, idem nobis eſt, opinor, in hiſtoriarum diſciplina faciendum. neque enim ſatis eſt magnum hiſtoricorum cumulum domi habere , niſi cujuſque uſus, & quo quiſque ordine ac modo legi debeat intelligatur, & quemadmodum in epulis , tametſi magna condimentorum ſuavitas eſt , nihil tamen inſuavius ſi miſceantur : ita quoque providendum erit , ne hiſtoriarum ordo confundatur : id eſt , ne poſtrema priore loco , vel media poſtremo , ad legendum proponantur , quod qui faciunt non ſolum res geſtas capere nullo modo poſſunt , ſed etiam memoriæ vim penitus labefactant. Vt igitur plena ſit & facilis hiſtoriarum ſcientia , principio adhibeatur præſtans illa docendarum artium magiſtra. quæ dicitur Analyſis : quæ univerſum in partes ſecare, & partis cujuſque particulas rurſus dividere ; totiuſque ac partium cohærentiam quaſi concentum inter ipſa mira facilitate docet. nihil enim in Syntheſi nobis eſt elaborandum , cum hiſtoriarum fere omnium membra inter ſe apta ſint , magnoque ſtudio ab eruditis in unum veluti corpus coagmentata : ſed imperitè à nonnullis ſeparantur : eſt autem partium ac totius tanta cohærentia , ut ſi divellantur à ſe,ipſa nullo modo conſtare poſſint. Itaque Polybius Fabium Maximum , alioſque Punici belli ſcriptores ob id etiam coarguit , quòd ejus belli partem unam vel alteram complectan-

tur: iisque similes videri scribit, qui capitis oculum vel etiam particulam ab animante avulsam ostendant, ut cujus sit pars illa non satis intelligatur. eadem reprehensione utitur Dionysius Halicarnassæus adversus Polybium, Silenum, Timæum, Antigonum, Hieronymum, qui Romanæ historiæ commentarios laceros & imperfectos reliquerant, consimili quoque oratione quis adversus Dionysium utatur: tametsi reprehensione carent, quia nec ab omnibus omnia scribi debuerunt, nec certe potuerunt, cum tantum quisque collegerit, quantum infinito labore ac diligentia decerpere potuit. nec illud opinor, ad scriptionem pertinet, sed ad lectionem historiarum, quarum partes si distrahantur, nec secum ipsæ, nec cum toto cohærebunt. quod igitur illi de Romana, idem nos de universa populorum omnium historia statuamus: universam historiam appello, quæ vel omnium, vel maximè illustrium populorum, vel quorum facta prodita sunt, ab ortus cujusque principio, res bello domique gestas complectitur. tametsi enim multo plura sunt omissa, quam ullius scriptione comprehensa, nihilominus tot ac tam multa restant, ut iis legendis hominum vita quantumvis diuturna vix sufficere possit. Primum igitur communem velut omnium temporum tabulam, nudam illam ac simplicem nobis ad intuendum proponamus, in qua mundi origines, eluviones, Rerumque publicarum ac religionum, quæ magis claruerunt, initia duntaxat & exitus, si modo exitum habuerunt, contineantur: quæ tum Orbis & Vrbis conditione, tum Olympiade, vel etiam si ratio postulat, anno Christi & Arabum Hegira (quæ in vulgatis chronicis omissa est) definiantur. ejusmodi fere sunt chronica quæ vulgò feruntur, linearum spatiis distincta; brevia illa quidem, seu auspicantibus facilia. ac tametsi non exactam continent temporum rationem, proximè tamen ad rei veritatem accedunt. Post hanc descriptionem uberiore aliquantum & accuratiore libro utemur, qui non

tan-

tantùm illuſtrium, ſed omnium populorum
initia, ſtatus, converſiones, & lapſus comple-
ctatur; ea tamen brevitate, ut eodem pene in-
tuitu qualis cujuſque Reipublicæ ſtatus fuerit,
videri poſſit: in quo genere plures ſcripſerunt;
nemo tamen, ut mihi videtur, accuratius quam
Ioannes Funccius, qui certiſſima ratione tem-
porum ea collegit quæ ab Euſebio, Beda,
Lucido, Sigiſmundo, Martino, Phrigione tra-
dita fuerunt: in quibus multa diligenter emen-
davit. ſed cum in rebus ſingulis aliquando hæ-
reat, ea prætermittenda ſunt, & ſumma quæ-
que leviter attingenda. ab eo ſcriptore aliquan-
tum informati de ſtatu rerum omnium publi-
carum, Carionis aut verius Melanchthonis hi-
ſtoriam conſimili diligentia percurremus. Eſt
enim aliquando copioſior in diſputationibus de
religione, ut erat religioni ac pietati dedi-
tus, quæ ſi odioſa videntur, præteriri facile
poſſunt: cætera quæ in unverſum de Rebuſ-
publicis clarioribus dici potuerunt, breviter
& accurate complexus mihi videtur. Ac ſi quis
alius ſcriptor (ſunt autem nonnulli) qui uni-
verſam mundi hiſtoriam Melanchthone copio-
ſius ſcripſit, hunc ego legendum cenſeo. Dein-
de ab univerſis paulatim ad ſingula delabe-
mur, eo tamen ordine quo in tabulis Chroni-
corum ſunt comprehenſa. Et quoniam à Chal-
dæis, Aſſyriis, Phœnicibus, & Ægyptiis,
Reipublicæ gubernandæ ratio diſciplinæ, hu-
manitas denique ipſa profecta eſt, inprimis il-
lorum antiquitates inveſtigabimus; non ſo-
lum in ſcriptoribus qui proprie de illis ſcripſe-
runt, ut Beroſus, Metaſthenes, Herodotus:
ſed etiam in Hebræis, quorum res geſtæ cum
reliquis fere communes ſunt. Etenim mul-
to plura certioraque in Ioſephi antiquitatibus,
& in libris adverſus Appionem de finitimis illis
populis quàm in ullis ſcriptoribus commemo-
rantur. pòſt Hebræorum hiſtorias inquire-
mus; ſed ita, ut initio Reipublicæ inſtituendæ
rationem pótiùs intelligamus, quam religio-
nem,

nem, quæ tertium historiæ genus spectat, & altiorem desiderat contemplationem; deinde ad Medorum, Persarum, Indorum & Scytharum imperia veniemus. Ab his ad Græcos, qui ab Araxe, Euphrate, & Syriæ portis ad Hellespontum usque, rursus ab Hellesponto, usque ad Danubium, Acroceraunios & Aemi montes, suum genus propagarunt; & insulas Asiæ atque Europæ adjacentes, tum Italiam ipsam coloniarum multitudine compleverunt. horum appellatio triplex est, primi quidem Iones: alteri Aeoles: postremi Dores dicti sunt. A Græcis ad Italos, qui Alpibus & utroque mari cinguntur. Et quoniam populos omnes imperii magnitudine ac rerum gestarum gloria superarunt, tantaque justitiæ opinione valuerunt, ut non modo legibus & institutis, sed etiam linguæ dignitate reliquis gentibus adhuc imperare videantur; omnis illorum antiquitas diligenter erit excutienda; cum autem maxima diuturnaque bella cum Pœnis gesserint, utriusque gentis historia ferè est ab iisdem scriptoribus comprehensa. His, opinor, proximi sunt Celtæ, atque haud scio, an Italis ipsis antiquiores; certe quidem prius militari disciplina claruerunt, quam Romani; neque in Italiam modo, sed etiam in Hispaniam, Germaniam, Græciam & Asiam colonias miserunt, ut suo loco dicemus, ac tametsi Garumna & Sequana fluminibus à Cæsare definiuntur, nihilominus imperium à Pyrenæis & Oceano ad Rhenum & Alpes protulerant. Sequuntur Germani, qui Alpibus, Rheno, Vistula, Carpatho monte & Suedico mari cinguntur, quique Germanis sunt finitimi Dani, Norvegi, Sueci, Scandi: tum populi, qui ab illis originem traxerunt, Gothi, Franci, Vandali, Hunni, Heruli, Longobardi, Burgundiones, Angli, Normani: à quibus res maximæ gestæ sunt, & imperia florentissima constituta in Gallia, Britannia, Hispania & Italia, tametsi enim Hispani ac Britanni sua vetustate nobiles sunt, non tamen rebus ita gestis claruerunt ut illi: quemadmo-

admodum Arabes, qui generis antiquitate clarissimi fuerunt, sed in otio semper antea delituerant; quousque erumpentes è desertis, Persas & Græcos de Asiæ & Africæ imperio depulerunt, magnasque victorias in Europa sunt consecuti, neque tantùm arma, sed etiam religiones, mores, instituta, linguam denique suam toto terrarum orbe disseminarunt: vulgus *Sarracenos* appellavit, qui tametsi ex variis populis coaluissent, nihilominus Arabes ipsi principatum tenuerunt, ut postea planum faciemus. Ab his ad Turcas delabemur, qui ab oris Caspiis in Asiam influentes, paulatim Asiæ minoris, Græciæ totius & Ægypti regiones armis invaserunt. Neque imperia Tartarorum omittemus, qui ultra Imaum montem & mare Caspium longe lateque imperant: neque Moscovitarum, qui à Volga flumine & Tanai, usque ad Borysthenem arma protulerunt, ac nuper Livoniam imperio adjunxerunt. postremi sunt Americi, & qui oras Africæ Australes ac Indiæ tenent, quorum historias quoque intelligere utile ac jucundum erit. Quæ omnia primo quidem leviter percurrenda sunt, deinde accuratius examinanda: ut cum summa veluti capita rerum tenuerimus, ad singula paulatim veniamus. neque tantùm maximas, sed etiam mediocres ac minimas quasque Respublicas inquiremus; puta Rhodiorum, Venetorum, Siculorum, Cretensium, Helvetiorum, Achæorum, Genuensium, Florentinorum, & id genus similium. Græcorum quidem singulas satis accuratè Pausanias conscripsit. Percepta historia rerum omnium publicarum; restabit ut eorum res gestas inquiramus, qui vel imperio, vel generis splendore & opibus, vel denique virtutibus ac ingenii laude floruerunt, quorum suo quisque judicio delectum habebit, & ad suas vitæ rationes optimi cujusque dicta factave accommodabit. Post historiam rerum humanarum, si cui tantum est otii, ac naturæ pulcerrimas historias scrutari possit, multo faciliores aditus ad historiam divinam

vinam

vinam habiturus eſt : ſin rei difficultas illum & vitæ rationes ab incepto revocabunt, ad res gerendas accedet; aut ſi nullus eſt in hac vitæ fabula locus ei relictus, ſit aliorum ſpectator; & res humanas, quarum mortuam imaginem in libris viderit, oculis ipſis intueatur, aliter fieri nequit, ut ſuaviſſimos ab hiſtoria fructus percipiamus niſi prius mediocriter in rebus agendis, aut diligenter ſpectandis, ut monebat Pythagoras, exerceamur. Poſtremum erit, ut cognita rerum humanarum ac naturalium hiſtoria, quaſi lotis manibus, ad divinam accedamus, ac primum cujuſque religionis ſumma capita colligamus: tum videamus quis cujuſque auctor fuerit, quæ initia, quos progreſſus, quem denique ſtatum & exitum habuerit: quid in unaquaque virtuti conſentaneum, quid alienum ſit. ad hæc illuſtrium philoſophorum de religionibus & ſummo bono ſententias adjungemus, ut omnium opinionibus in medio poſitis, veritas magis eluceſcat. juvabit etiam ex illis multa decerpere, quibus, velut Hebræi de ſpoliis Ægyptiorum, præpotenti Deo ſacra faciemus. Sed in eo genere hiſtoriarum, plus oratione frequenti & purgatæ mentis in Deum converſione, quam ullo ſtudio proficiemus. Hæc autem quæ à nobis de ordine hiſtoriarum dicta ſunt, Coſmographiæ ſimilitudine facillimè intelliguntur. hujus enim tanta eſt cum hiſtoria cognatio & affinitas, ut altera alterius pars eſſe videatur. & verò Scytharum, Indorum, Æthiopum, Americorum hiſtorias, à geographis duntaxat hauſimus, & expreſſimus. præter hæc hiſtorici geographicis deſcriptionibus utuntur, & hiſtorici terrarum regiones ſemper deſcribunt, ut ſi ars ulla hiſtorico neceſſaria ſit, profecto geographia ſummè neceſſaria videatur. quemadmodum igitur qui Coſmographiam intelligere volet, hunc neceſſe eſt mundi totius imaginem brevi tabula comprehenſam ſub aſpectum collocare: deinde habitudinem cæleſtium corporum ad hæc elementaria videre; & uranographiam ab elementari divide-

re;

re ; ab aëre inquam , aquis ac terris : ab iisque
anemographiam, hydrographiam, & geographi-
am deducere : illam verò in decem orbes toti-
demque circulos partiri : postea ventorum or-
dinem ac naturam tractusque maris utriusque
ac terrarum descriptionem diligenter intueri :
deinde orbem terræ pingui Minerva primum in
quatuor aut quinque partes,in Europam scilicet,
Asiam, Africam, Americam & Australem terram
partiri , earumque situs inter se & cum cœli fa-
cie conferre : tum eam terræ partem quæ tem-
peratior est , & populorum nobilitate clarior,
puta Europam, in Hispaniam, Galliam, Italiam,
Græciam, Germaniam,Scythiam,Scandiam,Da-
niam, & in insulas unicuique regioni adjacentes
dividere. consimiliter Asiam in minorem & ma-
jorem : hanc in Assyriam , Persiam , Parthiam,
Mediam, Hircaniam, Arianam,Gedrosianam,In-
diam & Scythiam cis & ultra Imaum tribuere:
minorem in Phrygiam, Lydiam, Lyciam,Cilici-
am , Cariam, Pamphyliam, Syriam, Galatiam ,
Cappadociam , Pontum, Armeniam. eodem mo-
do Africam in Mauritaniam , Libyam , Cyrenai-
cam, Ægyptum, Æthiopiam, Numidiam,Nigri-
tarumque regiones , in qua divisione satis erit
insignes fluvios , montes, maria veluti terminos
figere , ac cæli meridianos & parallelos cuique
regioni congruentes designare. A Geographia
tandem ad Chorographiam, id est regionum de-
scriptionem, facilis erit accessus . igitur telam
subtilius retexentes , unamquamque regionem
describemus , puta Hispaniam , quæ prima pars
est Europæ , in Beticam , Lusitaniam Tarraco-
nensem partiemur ; hanc rursus in Galliciam,
Castiliam, Navarram, Aragoniam, fluviorum li-
mitibus positis, Ibero, Anate, Tago, Beti,Durio,
& eo monte (vulgò Adriani vocant) qui cite-
riorem ab ulteriore Hispania sejungit. tum me-
diâ regionis latitudinem partibus XI. longitudi-
nem verò XV. amplitudinem in longum partibus
XIV. in latum VII. definiemus. simili ratione in
aliis regionibus utendum erit. Postremo à Cho-
rogra-

rographia ad Topographiam & Geometricam, id eſt, ad ſingulorum locorum deſcriptionem & dimenſionem dilabemur. ac primum claras urbes, portus, litora, freta, ſinus, iſthmos, promontoria, campos, colles, clivos, rupes, vertices, agros, paſcua, ſilvas, nemora, ſaltus, prata, virgulta, ſpineta, vivaria, pomaria, viridaria, ſalicta; omniaque oppida, colonias, præfecturas, municipia, caſtella, baſilicas, vicos, pagos, villas (ſi res ita poſtulabit) complectemur. Non aliter hiſtoriam univerſam partiemur ac definiemus. & quemadmodum falluntur, qui regionum tabulas prius intuentur, quam totius univerſi orbis partiumque ſingularum inter ſe & cum toto rationem accurate didicerint; ita non minus errant, qui ſingulas hiſtorias prius intelligere ſe poſſe putant, quàm univerſę hiſtorię omniumque temporum ordinem ac ſeriem velut in tabula propoſita judicarint. eadem utemur analyſi in ſingulari gentis cujuſque hiſtoria: ut ſi quis Romanorum hiſtorias planè intelligere ac memorię mandare velit, prius Sextum Rufum legat, qui quatuor paginis, totam hiſtoriam complexus eſt, hinc ad Flori epitomen: deinde ad Eutropium, poſt ad Livium & Polybium accedat. conſimiliter de hiſtoria Francorum judico, quam Io. Tillius breviſſimè complexus eſt uno libello. hunc igitur prius legendum putem, quàm Paulum Aemilium: & Xiphilinum, quàm Dionem: Iuſtinum, quam Diodorum vel Trogum; cujus tamen ſcripta penitus interciderunt. neque tamen ſatis univerſam hiſtoriam intelligere, niſi ſingula quoque intelligamus. utraque verò conjuncta, incredibilem, inquit Polybius, afferunt utilitatem, id quod antea pleroſquè fefellit, qui ſumma capita Rufi vel Flori collegerunt, Livium neglexerunt: qui propterea pene totus intercidit: conſimiliter Iuſtinus Trogo Pompejo; Xiphilinus Dióni prope interitum attuliſſe videtur. Poſtremum erit, ut omnia dicta factaque memoratu digna in communes quoſdam memoriæ locos, velut in Theſaurum reponamus; & ex iis quantum-

tumcunque judicio noſtro videbitur, eruamus. id autem commodius fieri nequit, quam ſi humanarum actionum partitionem nobis ad intuendum proponamus.

De locis hiſtoriarum recte inſtituendis.

CAP. III.

QVoniam de humana hiſtoria potiſſimum futura diſputatio eſt, hiſtoriæ verbum late patens anguſtis hominum actionibus, & ad popularem loquendi modum, rerum ante geſtarum vera narratione definiamus. humanarum autem actionum tanta varietas eſt & confuſio, tanta hiſtoriarum ubertas & copia, ut niſi certis quibuſdam generibus hominum actiones ac res humanæ diſtribuantur, nec planè hiſtoriæ percipi, nec perceptæ memoria diu contineri poſſunt. Quod igitur viri docti facere ſolent in aliis artibus, ut memoriæ conſulant, idem quoque in hiſtoria faciendum judico: id eſt ut loci communes rerum memorabilium certo quodam ordine componantur, ut ex iis, velut è theſauris, ad actiones dirigendas exemplorum varietatem proferamus, & quidem nobis hominum eruditorum ſtudia non defuere, qui ex hiſtoriarum lectione argutas ſententias, quæ apophthegmata vocant, expreſſerunt. ſed cum in humanis actionibus tria potiſſimum ſpectari conſueverint, conſilia, dicta, facta, ex quibus bene ſentiendi, bene dicendi ac bene agendi virtutes inquirimus; illi verba quidem collegerunt, quæ verò in factis & conſiliis poſita ſunt, omiſerunt, nonnulli dicta, factaquè illuſtrium virorum, ſed tenuiter admodum & ſine ordine ſcripſerunt: tum etiam humana divinis, & utriſque naturalia confuderunt; conſilia verò ne attigerunt quidem, cum tamen in unius conſilio ſæpe ſalus Reipublicæ poſita ſit. Itaque hunc ordinem inſtituendum puto, ut

tribus libris locorum omnium rationem complectamur: priore quidem res humanas: altero naturales. quæ in historia sæpe occurrunt: tertio divinas. & quoniam major est in rebus humanis quàm in reliquis obscuritas & confusio, placet omissa naturali ac divina historia, rerum humanarum & actionum partitionem à capite arcessere: deinde his ordine constitutis, indicare quonam modo historiarum flores apte & suo quique loco accommodari possint. Actionem definiunt, quæ in seipsam vertitur, nec ullum opus relinquit, ut sermo: effectionem verò quæ opus molitur, ut scriptio, sed remota verborum subtilitate, quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, latius actionis verbum definiendum nobis est, ut consilia, dicta, facta, quæ prodeunt ab hominis voluntate, complectatur: sive pura sit, & ab omni ægritudine libera, qualis est in sapiente: sive perturbationibus, puta libidine aut ira, distrahatur, ut in plerisque, qui intemperantes & insani appellantur; qui nihil scelerate sponte agunt, ut dicitur, sed animi quadam impotentia feruntur, volunt tamen sive metu mali impendentis quid agatur; ut qui jactum faciunt rerum pretiosarum, nec sponte agunt; nec ægritudine animi, sed suscepto consilio malunt opus, quàm seipsos interire. quòd si quis à mente fuerit omnino alienatus, cujusmodi sunt furiosi, ac rerum quæ geruntur ignari, eorum actiones non tam humanæ, quàm divinæ, aut naturæ depravatæ, aut dæmonis ipsos agitantis esse videntur, & quemadmodum naturales actiones attrahendi, aut expellendi, non sunt humanæ, ita ne illæ quidem. nec rursus si quis alterum præcipitem dederit ab altero impulsus, non ejus est actio, nec peccatum ullum. consimiliter quem Deus aut furor divinus ad vaticinandum afflaverit, non humana, sed divina est actio, quia non hominis voluntate regitur. actiones igitur humanæ sunt, quæ hominum consiliis, dictis, & factis præeunte voluntate oriuntur. est enim voluntas, humanarum actionum magi-

magiſtra, ſive ad rationem, ſive ad vim animæ inferiorem ſeſe converterit in rebus expetendis ac fugiendis. Et quoniam primum ſtudium conſervandi ſui natura unicuique ingeneravit, primæ hominum actiones ad ea pertinent, ſine quibus vivi nullo modo poteſt: deinde ad ea ſine quibus vivi quidem, ſed non ſatis commodè; aut commodè, ſed non ſplendidè; aut ſplendidè, non tamen ad eam, quæ ſuaviſſimè ſenſus oblectat, voluptatem. hinc opum augendarum cupiditas. ſed quia voluptatum nulla ſatietas, aut ea communis eſt beluarum æque ac hominum; quò quiſque generoſior eſt, eò longius ſe à beluarum ſocietate disjungit, ac paulatim gloriæ cupiditate fertur, ut reliquis præſtare poſſit. hinc dominandi libido, & tenuioribus vis illata: hinc diſſidia, bella, ſervitutes, cædes. ſed cum hoc vitæ genus turbulentum ſit ac periculis plenum, tum verò inanis ea gloria, quæ hominem excelſi animi explere non poſſit; conſequens eſt, ut homo benè à natura informatus, paulatim feratur ad virtutis actiones, quæ in vera laude & ſolida gloria verſantur, in qua plerique finem extremum conſtituunt. ſed quoniam natura quietis eſt appetens, planum eſt eas virtutis actiones ad quietem aliquando dirigi oportere. quo fit ut homo paulatim à curis & hominum ſocietate diſtractus ſolitudinem quærat, ut tranquillitate naturæ conſentanea fruatur. itaque res humanas deſpiciens earumque inconſtantiam ac temeritatem, naturæ cauſſas certiſſimas intuetur, in quibus contemplandis tantam percipit voluptatem, ut talium ſtudiorum conſcientia fretus, regum opes ac fortunas negligat: quinetiam plerique cùm maxima imperia geſſiſſent, ad hoc vitæ genus ſponte relabi, quam regnare maluerunt. hinc illæ ſcientiæ ac virtutes, quæ quod in veri ſola cognitione acquieſcunt, θεωρικαὶ vocantur. Neque verò id ſatis eſt homini bene à natura inſtituto, ut in iis ſcientiis, quarum ſubjecta materia ſub ſenſum cadit, acquieſcat; ſed his veluti gradibus

bus ad ea fertur, quæ sola mente percipiuntur, id est, ad animorum immortalium vim ac potestatem, quousque pernicibus alis sursum abripiatur, ac suæ originis primordia repetens, cum Deo penitus conjungatur: in quo finis humanarum actionum & quies extrema, summàque felicitas consistit: huc omnia consilia, dicta, facta: huc humanæ actiones, huc disciplinæ ac virtutes referuntur. Ac tametsi contemplatio minus propriè actio dicitur, sic tamen Aristoteles appellavit, ne à se ipse discrepans, aliter quam actione beatam vitam definiret. Hæc igitur ordine colligamus. Primi generis actiones ad eas artes referuntur, quæ ad tuendam hominum vitam, morbosque & offensiones depellendas pertinent: ut venatio, pecuaria, agricultura, ædificatio, gymnastica, medicina. secundum genus ad institoriam, gubernatoriam, lanificia & fabriles artes. tertium ad cultum & victum splendidiorem, atque omnino ad quæstuarias artes, quibus opes parare, & partis magnifice uti docemur: in quo superiorum artium perfectio versatur. sequuntur actiones voluptatum effectrices: quæ vel sensum, vel animum, vel utrumq; molliter afficiunt ad gustum quidem Apicianæ artes: ad tactum sordida Melesiaca: ad odoratum unguentariæ: ad visum ductus linearum & colorum varietas decenter confusa, quæ pertinent ad picturam, cælaturam, topiariam, fusoriam, statuariam; tum etiam ad varias artes tingendi & acu pingendi: ad aures dicendi venustas, numeris aut figuris, aut utrisque comprehensa, aut etiam mollis ac depravatus arte nimia concentus, cum simplex & naturæ congruens graves animorum ægritudines sanare; contra verò sonorum varietate ac celeritate numerorum abreptus, mentem de sanitate deturbare soleat, quod iis accidit, qui aurium voluptati nimis inservientes Dorios modos & graves numeros aspernántur, Ionicos affectant, ut mirum videri non debeat, si multi ad insaniam perducantur. Cum autem eas vitæ utilitates ac delicias nec singuli à singulis, multò

minus

minus à ſeipſo idem conſequi poſſet, hinc coëundæ ſocietatis occaſio quæſita, cujus tamen non hic finis extitit: nam illa quoque bona cœtus animantium, quæ gregatim coëunt, conſequuntur: homo verò cum ſit immortali animorum munere à Deo ſubornatus, eique ſimilitudine quadam conjunctus, alienum ab ejus eſt præſtantia cum beluis ſummi boni ſocietate copulari: quod quidem fieret ſi in civitatibus beatè tantùm, non etiam benè viveretur. non mirum igitur ſi in communi ſocietate tuenda tot ac tantarum utilitatum effectrice, præcipuæ hominum actiones conſpirant; ſunt autem in civili, domeſtica, & morali diſciplina poſitæ: una ſibiipſi imperare docet: altera familiæ: tertia Reipublicæ. prius enim apud ſe rationis imperium ſtabilire conſentaneum eſt, in quo quidem juſtitiæ totius ac legum omnium ſumma conſiſtit, quam uxori, liberis ac ſervis imperari poſſit: & familiæ prius imperium habere quàm Reipublicæ, prima quidem hominis ad hominem: altera unius ad plures; qui charitate mariti uxorem; pietate paterna liberos; imperio herili ſervos moderari, tum etiam opes ad vitæ præſidia parare, & partis frugaliter uti poſſit. poſtrema longe late patet, nec ſolum unius familiæ, ſed plurium inter ſe conjunctionem affinitatibus, & commerciorum uſu complexa fovet ac tuetur. id autem fit civili diſciplina, id eſt imperandi prohibendique ſumma ratione. Civilem diſciplinam voco, non juriſprudentiam, ut plerique (eſt enim illius particula) ſed illam artium omnium ac humanarum actionum moderatricem: cujus tria ſunt capita, imperium, conſilium, executio. imperium multiplex eſt: ſunt tamen omnino quatuor partes ac totidem actionum genera, in quibus elucet imperii majeſtas prima in creandis magiſtratibus & imperio cuique tribuendo; altera in legibus jubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: poſtrema in præmiis ac pœnis decernendis, ſummaque vitæ ac necis poteſtate. con-

filium autem capi folet de iis, in quibus imperium verfari diximus. aliud eft enim legem ferre, aliud de lege ferenda confultare. hoc fenatus, illud populi vel principis eft, vel illorum qui Reipublicæ fummam habent. confulitur quoque de vectigalibus imperandis aut minuendis, de exercitu cogendo, de legationibus admittendis, vel dimittendis, de progugnaculis & fartis tectis: poftremo de aliis artibus & civium actionibus in Republica dirigendis, quæ non poffunt omnia legibus comprehendi. harum autem actionum præcipuæ funt imperandi, jus dicendi, concionandi, facrificandi: quæ quidem fuperiores ad cogendum, fequentes ad fuadendum fpectant: fed quæ non minorem, interdum etiam majorem vim habent. illæ quidem legibus & armis à flagitio deterrent, aliæ rationibus & religiofo ritu ad honeftatem & virtutem impellunt. primum enim homines agreftes ac barbaros quafi feras, militari manu à crudelitate & injuria prohiberi oportuit: deinde juris difceptatione & æquitate; poftea concionibus & religionis metu. & quemadmodum arte imperatoria, jurifprudentia, oratoria, & religione, humana focietas maximè continetur, fi milites fortiter, judices æquabiliter, pontifices religiofe, oratores prudenter fe gerant: ita quoque facilè folvitur, nifi civili arte ac imperio regantur. civili quoque difciplina regitur inftitoria in communium rerum evectione & invectione: agricultura, pecuaria, medicina, gubernatoria: pòft opificia, quibus aut neceffaria, aut commoda vitæ præfidia quæruntur. rem quoque literariam moderatur civilis fcientia, puta divini & humani juris interpretes, & eos qui à veteribus fophiftæ, poftea Grammatici uno verbo funt appellati: Rhetores, inquam, Poëtas, grammaticos, philofophos, mathematicos, ac propterea vocarunt veteres civilem hanc difciplinam Architectonicen proprie, quòd omnibus omnium artium magiftris leges præfcribat, ut ad communem utilitatem fuas actiones

nes

nes dirigant, neve contra Reipublicæ commoda quid moliantur, præterea uniuſcujuſque munus civilis ſcientia definit. ſunt autem urbana vel militaria munera. hæc rem militarem curant: illa verò domeſtica imperia, conſilia, judicia, urbis annonam, expenſas, ærarium, vias, ſarta tecta, juventutis educationem, religionem. omnis autem illa partitio munerum ſeptem generibus continetur. primum genus eſt ſine honore, ſine quæſtu, ſine imperio, quod ſubire coguntur ii, qui tributa, militiam, excubias, urbis cuſtodiam, & id genus munera ſine ſtipendio curant: alterum genus ad eos pertinet, qui munus quidem publicum habent cum quæſtu, ſed parum honeſto: cujuſmodi ſunt lictores, quique ſordes urbis egerere ſolent. tertium genus eorum eſt, qui publicum munus cum quæſtu non inhoneſto quidem, ſed ſine dignitate conjunctum habent, ut publicani, ſcribæ, notarii, apparitores, cornicularii. quartum genus cum honore ac mercede conjunctum eſt, ſed tamen ſine imperio: ut pontifices ac legati. quintum in magno eſt honore ſine quæſtu ac imperio, quale munus eſt principis, Senatus, aut ducis Venetorum. ſextum honorem & imperium habet ſine ſtipendiis, quod proprium eſt magiſtratuum; quales ſunt Conſules, Prætores, Cenſores, Tribuni, Archontes, Ephori, & id genus alii. extremum eſt eorum, qui cum honore & imperio ſtipendia merentur: ut cxx. viri litibus judicandis apud Venetos, & ubique fere ii, qui juriſdictionem exercent. quæ omnia munera ejus imperio ac poteſtate, qui Reipubl. ſummam habet, diriguntur, neq; tamen exiſtimare debemus religionem diſciplinæ civilis partem eſſe, ſi pontifices & ſacerdotes imperio magiſtratuum contineri videmus: quod eo pertinet, ut ſacrificia rituſque in Republica probatos acerrime tueantur. religio verò ipſa, id eſt purgatæ mentis in Deum recta converſio ſine civili ſcientia, ſine cœtu, in unius hominis ſolitudine eſſe poteſt; ac magnorum virorum conſenſu beatior is putatur, quo longius eſt à

civili societate remotus. sed quoniam vita civilis eget actione perpetua, nec potest in contemplatione tota civitas occupari: ut neque corpus ipsum aut animæ vires omnes intelligere: non erit hominis, & totius civitatis eadem felicitas, si sola contemplatione bonum definiamus: id quod Aristotelem valde conturbavit, nec se ipsum ex ea difficultate explicare potuit. Itaque ex Varronis auctoritate, quam Marsilius Platoni quoque tribuit, bonum hominis vitam agentis, neque otio, neque negotio; sed misto genere definiendum nobis erit, si volumus idem esse unius hominis ac totius civitatis bonum. neque enim mens pura illa contemplatione prius frui potest, quam à corpore penitus avulsa fuerit. His igitur generibus actiones humanæ continentur: aut si quæ restant, ad ea referri facile possunt. Quare tribus libris ad humanas, naturales ac divinas historias accommodatis, priore libro singulares hominum actiones & casus humanos eo, quo diximus, ordine constituemus. Primus locus erit de generis obscuritate ac nobilitate: alter de vita & morte: tertius de vitæ commodis: tum de opibus & inopia: deinceps de vitæ splendore ac parsimonia: de ludis & spectaculis: de voluptate ac dolore; de gloria & infamia: de corporis fœditate ac forma: de robore ac imbecillitate: de barbarie & humanitate: de ignoratione ac scientia: de ingenii dotibus & inopia: tum de morali disciplina, atque omnino de virtutibus & vitiis, consequenter de domestica disciplina; de mutua charitate mariti & uxoris: de mutua pietate parentum & liberorum: de imperio herili & obsequio servorum: aut, si placet, de potentium ac tenuium mutuis inter se officiis: de quæstuariis artibus: de amore & odio: de societatibus & commerciis: de affinitate & cognatione, postea de civili scientia. ac primum de imperio: de regia potestate & tyrannide: de populi statu & seditiosæ plebis: de optimatum imperio & libidine paucorum: de consiliis pro Republica capiendis: de legibus rogandis aut abrogandis:

gandis : de magiſtratibus ac privatis : de bello & pace, atque omnino de civibus tuendis ac arcendis hoſtibus : de offenſione ac victoria : de præmiis ac pœnis : de vectigalibus imperandis aut minuendis : de legationibus admittendis aut dimittendis : de collegiis & corporibus inſtituendis aut tollendis : de regendis artibus ac diſciplinis : de judiciis publicis & privatis:de ſuppliciorum acerbitate ac lenitate: de aſylis & venia: de concionibus & oratoribus. poſt etiam de agricultura & pecuaria; quibus Reſpublicæ maxime juvantur : de mercatura & re nautica : de architectura & fabrili : de lanificiis & textoria : de medicina & pharmacopœia : de muſica & gymnaſtica : de pictura & ſtatuaria: de unguentaria aliiſque artibus efficientibus voluptatem: de re literaria:de juris divini & humani interpretibus:de philoſophis & mathematicis:de poëtis & grammaticis. Liber ſecundus rerum naturalium hiſtorias,quæ ſæpius in legendis hiſtoricis occurrunt, partitione congrua complectetur: primum de naturæ principiis: de tempore & loco:de ortu & interitu, atque omnino de motu & mutatione:de elementis & eorum natura:de imperfectis corporibus:de metallis & lapidibus:de genere ſtirpium:de animantibus triplici ordine diſtinctis : de cæleſtibus corporibus: de mundi magnitudine & figura,quæ omnia ſubtiliori partitione explicare facile eſt, propter ſummam rerum naturalium certitudinem. Poſtremus liber erit de rebus divinis , ac primum de mente humana, quæ rerum naturalium culmen eſt : divinarum autem extrema, tum de intelligentiarum triplici ordine : poſtea de Deo , deque illius factis & oraculis: poſtremum de religione & impietate. His locis in capite cujuſque libri hoc ordine,aut ut cuique commodius videbitur,conſtitutis,conſequens erit , ut quicquid in hiſtoriarum lectione memoratu dignum occurret , ſuo loco inſeramus,& in margine libri rerum humanarum notas adjiciamus conſiliorum , dictorum, ac factorum (ſic enim res ipſæ ad actiones commodo

mode referentur) idque literis majoribus. deinde videndum erit, quid in singulis honestum, turpe, aut adiaphorum sit: & eo modo notandum, C.H. id est consilium honestum, aut si quis malit repudiata Stoicorum disciplina, honestum ab utili, turpe ab inutili disjungere, non repugnabo. constituet igitur quatuor genera, turpe, honestum, utile, inutile. itaque consilium Themistoclis de navibus exurendis, quod pro Republica jubente populo Aristidi communicarat, quia utile visum est Aristidi, non tamen honestum: locum hunc ad caput de consiliis pro Republica capiendis referemus, adjectis in margine notis C.T.V. id est consilium turpe utile. Consilium autem dictorum & factorum veluti fundamentum quoddam est, quod sine his consistit: illa verò sine consilio non item, nisi quid temere dicatur aut fiat: & consilia rerum magnarum fere secreta sunt, nec sine scelere produntur, nec item nisi re gesta plane intelliguntur, ut Cincinnati utile consilium sæpe rempublicam Romanorum in maximis fluctibus de procellis servavit. cum enim plebs elata Tribunorum numerum duplicari vellet, eique Appius consul acerrime resisteret: tum Cincinnatus consilio cum paucis communicato, Annue, inquit: nam quo plures erunt Tribuni, eo debilior futura est uniuscujusque potestas, cum unius intercessio potentiam omnium frangeret ac retardaret: plebs autem non intellexit se deceptam, sed veluti pro maximo beneficio Senatui gratias egit: ejusmodi consilia: de Republica, utilia honesta vocentur. factum verò Q. Mucii cum domum emeret, ac plus venditori daret, quam peteretur, religione adductus, honestum inutile dicatur: sic consilium Themistoclis quum regem Persarum clam admonuit, pontem illum quo Asiam Europæ conjunxerat, Græcos exscindere velle, non solum honestum, sed etiam utilissimum fuit tum ipsi Themistocli, ad gratiam principis, si Græcos domuisset, retinendam tum universæ Græciæ: quia de fuga statim Xerxes cogitavit. sed

fere

fere utilia cum honestis congruunt. Interdum in eadem historia, consilia, dicta, facta, sui similia sunt. ut Sexti Tarquinii consilium adversus Lucretiam turpe est, dictu etiam turpius, factu verò turpissimum. interdum rupugnant dicta consiliis aut factis. ut cum Augustus perpetuum imperium stabilire vellet, victo ad Actium M. Antonio, mirabiles artes excogitavit, orationi quam habuit in Senatu, plane contrarias. verbo quidem imperium pertinaciter recusabat, vacationem à Republica petebat, ad extremum victus eorum precibus, quos subornarat, Deos obtestatus est, se post decennium pacatis rebus imperio cessurum. hinc vota illa decennalia, quibus imperium in annos quadraginta quinque sibi prorogavit. hîc Cicero servitutis impatiens diceret, honestam orationem turpi consilio minime respondere. Et quoniam plerunque eadem historiæ pars in diversis capitibus censeri potest, causam præcipuam intueri oportet: ut ea quam de Antiocho refert Plutarchus in vita Demetrii, & Appianus in Syrio. cum enim Antiochus Stratonices incredibili amore flagraret, tabe conficiebatur, ac jam moriturus videbatur, nisi Erasistratus Aristotelis ex filia nepos, amoris vim ex ipso pulsu judicasset. patri Seleuco refert actum esse de vita filii: tum Seleucus, quid ita? Meam, inquit Erasistratus, uxorem deperit. an ego, inquit Seleucus, tam male de te meritus sum, ut adolescentis amori non indulgeas? tum ille, tunc quidem amori alterius inservires. Vtinam, inquit Seleucus, dii suum amorem in carissimam Stratonicen converterent; hîc Erasistratus: ergo pater idem & medicus esse potes. itaque Seleucus Antiocho novercam despondit. Erasistratus verò donatus est sexaginta millibus aureorum. hæc historia pertinet ad amorem, ad curationem morbi gravissimi, ad paternam pietatem, ad filii verecundiam, ad prodigalitatem, denique ad argutam & urbanam Erasistrati orationem. sed quia his omnibus causam præbuit summa vis amoris, hanc historiam jucundam ac

memorabilem non ad capita virtutum, aut prodigalitatis, aut medicinæ, sed ad caput amoris referemus, ne sit infinitum rem eandem toties usurpare. Sunt etiam in dictis pleraque amara, putida, scurrilia, quæ turpia quoque censentur: quædam verò urbana & faceta, quæ honesta, sed quę arguta sunt aut falsa, si neque turpium neque honestorum appellatione veniant, inter adiaphora collocare soleo. ut illud Demosthenis ad Phocionem: Perdet te populus, si quando furere cœperit. quin te potius, si resipuerit. & illud stulte quærenti quis civium optimus? tui maxime dissimilis. hæc atque similia pertinent ad dicendi lepores. Casus autem fortuitos (quanquam nihil fortuitum esse potest, sed populari oratione utimur) qui ad homines pertinent, & partim à rebus divinis, partim etiam à natura duci videntur, ad humanos casus referri commodius est: ut illud, quod scribit Tacitus, apud Fidenates unius theatri casu quinquaginta hominum millia occidisse; ad locum quem de morte inscripsimus, spectat. idem judicandum erit de jactura, naufragiis & fortuitis offensionibus. Contraria verò iisdem locis conjunximus, quod ea ferè in historia conjunguntur. scilicet virtutes ac vitia: turpia & honesta, ut eorum facta divisione, simul ac semel de contrariis dici possit, puta de stultitia, prudentia, & malitia: de ignavia, fortitudine, temeritate: de confidentia, spe, desperatione: de levitate, constantia, pertinacia: de stupore, temperantia, intemperantia: de arrogantia, modestia, dejectione: de crudelitate, clementia, misericordia, quam prudenter Seneca vitium animi vocat: de avaritia, liberalitate, prodigalitate: de scurrilitate, urbanitate, rusticitate: de adulatione, affabilitate, contentione. ac tametsi pleraque nomine carent, mediocrium tamen appellatione statim extrema percipiuntur. ut in animi excelsi magnitudine, in amicitia, in virtute, in mansuetudine, in fide: quæ aut nullum, aut unum duntaxat extremum habent nomine comprehensum. in quibusdam extrema sine mediorum appella-

pellatione usurpantur ut invidiæ, malevolentiæ, garrulitatis, taciturnitatis, impudentiæ, pudoris; quem à virtutibus excludunt, propterea quod non quamvis decet ætatem, id quod in virtutis definitione necesse est. Quod si quem minus delectat ea vitiorum ac virtutum partitio, quatuor generibus complectatur, scilicet prudentia, temperantia, fortitudine & integritate. Sic enim Philo maluit verborum ambiguitate sublata justitiam illam, quæ aliud nihil est quam in omnibus consiliis, dictis, & factis, rectitudo quædam & integritas, ἀγαθότητα vocare. cum enim Plato justitiam in se quenque prius stabilire doceret (sic enim Hebræi charitatis à se quenque initium ducere volunt) prudentiam in anima superiore, veluti normam expetendorum ac fugiendorum collocavit; fortudinem in corde; temperantiam in hepate: justitiam verò quæ rationi quidem imperium, aliis obsequium, id est suum cuique tribuere, omnium communem fecit. sed ea aut nulla est, aut omnino cum prudentia confusa. sic enim virtutem illam, quæ judicare potest quid quenque cuique præstare oporteat, jurisconsulti non virtutem moralem, sed prudentiam vocarunt. neque verò bonus est, qui aliis suum restituit, aut restitui jubet, cum sceleratus sit qui aliter faciat: nisi dicamus virtutem esse latronum qui jactant se iis vitam dedisse quibus non ademerunt. Illud etiam incommodum sequetur, si quis illam justitiam inferiori animæ tribuat, quod animantia bruta, quæ vim illam inferiorem habent, juris ac justitiæ societate cum hominibus conjungemus. quod si qua virtus est utriusque animæ communis, profecto prudentia est; utriusque animæ, tum etiam virtutum ac scientiarum commune vinculum: quod quidem si demus, obscuram illam disputationem, utrum prudentra virtus nec ne, de philosophia sustulerimus. ejusque opinionis auctorem habebimus Platonem ipsum, qui extremo libro De legibus omnes omnium actiones sola virtute, virtutes omnes sola prudentia metitur. virtutes autem ipsius

intellectus proprias, quæ disciplinæ vocantur, in theoreticas, practicas, & operum effectrices eo quo dixi modo partiemur, repudiata Stoicorum opinione. Ita fiet ut nihil in historiarum lectione occurrat, seu laude, seu vituperatione dignum, quod non apte, & suo loco accommodari possit. Quod si turpia cum honestis, utilia cum inutilibus in historia conjungi videantur, sublata disputatione ad popularem loquendi modum accommodare oportebit. ut consilium Romani Senatus, qui Gallo Proconsuli mandarat, ut Achæos à communi societate divelleret, quos tametsi naturæ bonitatem sequeretur; in eadem amicitia tueri ac discrepantes conciliare debuisset: Romanis utile fuisse dicemus, cum eodem consilio Lacedæmonii, Veneti, ac fere populi omnes utantur: idque Atheniensibus utile fuisse docet Demosthenes adversus Aristocratem, & in oratione De libertate Rhodiorum, si tamen jura gentium violarentur, inutile ac turpe judicandum esset. ut Carolo V. Imperatori utile fuit imperitorum judicio Rinconem & Fregosium legatos occidere, aut à suis cæsos dissimulare, quod Turcarum opes & copias evocare dicerentur: facinus tamen illud non modo turpe, sed etiam sibi ac reipublicæ perniciosum erat, & belli maximi, quo Respublica Christiana conflagravit, occasionem afferebat. non alia de causa Corinthi excidium, ac Tarentinorum clades contigerunt, quàm ob illatas legatis offensiones. At si quis est qui non populi, sed sapientum judicia sequi maluit (quanquam quid turpe aut honestum, ne sapientibus quidem inter ipsos convenit) sæpissime in gerenda Republica labetur. Extremum illud est, ut in legendis historicis ne sæpius à lectione ad scriptionem avocemur, notas communium locorum in margine adjiciamus: deinde otiose singula in locos referamus, nam hunc quoque fructum consequemur, ut optima quæque altius memoria repetita defigamus.

De Historicorum delectu.

CAP. IV.

VNA res est quæ maximè Scythas impulit, ut literas omnes ac monumenta veterum à stirpe convellere conarentur, quod acerbe ferrent Græcorum ac Latinorum bibliothecas, & parietes rerum à se gestarum magnitudine repleri: reliquos omnes, tametsi res quoque magnas ac memorabiles gessissent, turpiter omissos, vel etiam atroci verborum contumelia notatos. fuerunt enim Græci ac Latini suarum laudum præcones: cæteri, præter Hebræos, nihil ferè de se ipsis antea prodiderunt. Ac fit nescio quo modo, ut qui bellis & rebus gerendis occupantur, à scriptione refugiant: & qui plus aliquanto se literis dediderunt, earum illecebris ac dulcedine capti, vix unquam ab iis divellantur. & quidem sepissime contigit, ut quæ nationes arma diutissime coluerant, postea quam literas amplecti cœperunt, animi vim ac robur amiserint: vel quod otio & inertia languerent; vel quod ii qui in rerum divinarum & naturalium contemplatione versantur, non modo à cæde & sanguine abhorreant, sed etiam barbariem ac feritatem omnino deponant: quod quidem Græcis primum, deinde Latinis, post etiam aliis usu venisse constat. Itaque Phocio imperator, Athenienses belli magis cupidos quàm peritos, hortabatur, ut verborum copia qua præstabant, cum hostibus certarent, non armis quibus inferiores erant. Demades verò tibiarum similes esse dicebat, quibus excmta lingua nihil inesset rationis. molliores etiam Asiatici, à quibus fluxit orationis ubertas. at Lacedæmonii disciplinarum ac literarum omnino imperiti, res præclaras domi forisque gesserunt, non ab ipsis, sed ab hostibus, decantatas. Celtarum autem & Germanorum, tum etiam Arabum ac Turcarum illustria facta, bella, victorias oblivione sepultas, aut una pagina

comprehenſas; idque ab eorum hoſtibus factum videmus; contra quam Græcis accidit, qui Salaminiam aut Merathoniam pugnam tanta copia verborum amplificarunt, ut nihil unquam memorabilius geſtum eſſe videatur. ſed quemadmodum. Alexander Magnus cum victor in ſolio regis Perſarum ſederet, urbanè reſpondit Græcorum legatis, qui maximo bello Græciam ardere nuntiabant, ſibi murium ac ranarum bella videri: ſimiliter Alexandri bella contra molles Aſiaticos & Perſas (quos Cato mulierculas appellare; Cæſar contemnere ſolebat) exigua ſint, præ iis quæ à Celtis, Germanis, Turcis ac Tartaris geſta ſunt. id quod facile intelligi poteſt ab iis qui eorum victorias ab hoſtibus leviſſime ſcriptas meminerunt. Vt igitur ab hiſtoriis rerum veritas habeatur, ſingulari non modo ſcriptorum delectu, ſed etiam in iis legendis illud meminiſſe debemus, quod ab Ariſtotele ſapienter dictum eſt, in hiſtoria legenda, neque nimis credulum, neque plane incredulum eſſe oportere, nam ſi omnia omnibus aſſentiemur, ſæpe vera pro falſis habebimus, ac turpiter in Rep. gerenda labemur: ſin fidem omnem hiſtoriæ detrahemus, nullos ab ea fructus conſequemur: in altero quidem peccarunt ſi qui fabulis omnia vetuſtatis monumenta compleverunt: in altero Turcæ qui nec ullam antiquitatis memoriam habere, & curam penitus abjeciſſe feruntur: quod putant hiſtorias ab iis ſcribi non poſſe, qui alienam fidem ſequuntur: multo minus ab illis qui rebus adfuerunt aut præfuerunt, cum de ſe ipſi multa mentiantur; aut principum metu, vel præmiis vel odio diſtracti à vero deflectant: nam quæ Plutarchus ipſe ſibi objecit, & quaſi foveam tranſiliit. ſed quid vetat poſteritati, non ſuis æqualibus ſcribere? illud autem ne veriſimile quidem eſt, in tanta ſcriptorum multitudine reperiri neminem, qui nec prece, nec pretio, nec invidia, nec perturbatione adducatur ad ſcribendum. Prudens igitur hiſtoriarum lector, inter

ter hæc vitia, quorum alterum vanitatis eſt, alterum ſtuporis, medium feriet, & optimi cujuſque ſcriptoris delectum ſingularem habebit: nec prius de hiſtoria ſententiam feret, quam hiſtorici mores ac ingenium plane intellexerit: intereſt Reipublicæ judicia de ſcriptoribus qui in publicum exeunt, incorrupta minimeque depravata videri: nec cum alienæ induſtriæ modum ponere volumus, optimos quoſque à ſcriptione deterreamus. Neque vero in ſcriptorum delectu, quem adhibere quemque oportet, ipſe judicium ferre velim (eſt illud majoris cujuſdam artis ac ingenii) ſed conjectura quadam & argumentis ad aſſentiendum probabilius uti; quæ ſi nonnullis minus probabuntur, ſententiam mutare non gravabor. quemadmodum enim pictas tabulas earumque ductus, lineamenta, colores ſtudioſè intuentem, picturæ minime ignarum eſſe oportet, ut judicium ferat; cum acutiſſimi cujuſque ſenſus & oculos multa fugiant: ita quoque neceſſe eſt non modo in omni genere hiſtoriarum, ſed etiam in rebus agendis diu verſatum eſſe, qui virtutes hiſtoricorum ac vitia notare velit. Sunt autem hiſtoricorum, ut opinor, tria genera: unum eorum qui optimè à natura, uberius etiam à doctrina informati, ad res gerendas acceſſerunt: alterum eorum quibus literæ quidem, ſed nec uſus defuit, nec natura: poſtremum eſt eorum qui aliquantum adjuti à natura, rerum gerendarum uſu caruerunt, incredibili tamen ſtudio ac labore ſe prope in hiſtoria colligenda iis æquarunt, qui totum vitæ ſuæ tempus in Repub. gerenda conſumſerunt. eſt autem uniuſcujuſque generis infinita varietas, eoque major quo quiſque plus habet aut minus integritatis, eruditionis, experientiæ. optimum genus eſt eorum qui omnibus abundant: ſi modo in hiſtoria ſcribenda ſeipſos ab omni perturbatione liberare poſſint. difficile eſt enim de ſceleratis virum bonum ſcribentem abſtinere maledicto: vel

bonos amore & gratia non complecti. atque hæc amplificandæ historiæ initia fuerunt, cum honesto mendacio ad laudem bonorum & malorum contumeliam uti pulcrum putaretur. quod si in eo genere boni labuntur, quid de improbis judicandum erit? non parum igitur interest utrum historicus de se ipso, an de aliis, de civibus an de peregrinis: de hostibus an amicis: de re militari an urbana: denique utrum suæ ætatis an superioris: æqualibus an posteris historias scripserit. Rerum autem gerendarum peritum voco, qui consilii publici, aut imperii, aut judiciorum particeps est vel conscius. nam in his tribus vertitur summa Rerumpublicarum: peritior tamen futurus est, si per se Rempublicam gesserit: peritissimus, si plurimam literarum ac publici juris cognitionem cum usu conjunxerit. vix est enim ut sine literis difficillimam Reipublicæ gubernandæ scientiam adipiscamur, cum brevius sit vitæ humanæ spatium, quàm diuturna regionum peragratione, & varia cognitione populorum id assequamur, quod sine libris Lycurgo, Soloni & Vlyssi contigit. hic enim prudens ab Homero appellatur, quod mores hominum multorum vidit & urbes. plerique regionum varietatem, aut animantium ac stirpium naturas, vel ædificiorum & Pyramidum substructiones, aut erosa veterum numismata mirantur; leges ac jura populorum, Rerumque publicarum status & conversiones pro nihilo ducunt. at ex his solida prudentia moderandæ civitatis comparatur. Neque verò imperii duntaxat aut consilii publici, sed etiam judiciorum communione maxime omnium mores ac Reipublicæ status intelligitur. etenim qui in litibus versantur, ut loquitur Arcadius, omnia mala norunt, nec mala duntaxat, sed etiam bona, sine quibus illa consistere aut percipi nullo modo possint. bonorum autem & malorum finibus omnis humana prudentia continetur, ex quo in-

intelligitur deterrimum esse genus illud historicorum, qui sine usu rerum, sine bonarum literarum scientia manibus illotis ad scribendam historiam accedunt. atque hoc præcipuum est in historicorum delectu argumentum. sed quoniam difficile est admodum omni perturbatione carere (quod in eo historico quem quærimus necesse duco) cavendum imprimis erit, ne scriptori de se suisque civibus & amicis quæ laudabilia sunt, aut de hostibus turpia scribenti facile assentiamur. contra vero minime dubia fides est eorum, quæ de hostibus laudabiliter & gloriose gesta confitemur; in reliquis domestica vel hostium judicia nolo: sed ut in arbitris tertium aliquem, qui ab omni perturbatione liber sit. Itaque Dionysium Halicarnasseum (qui nullos in Republic. magistratus adeptus est) de Romanis multo verius ac melius scripsisse constat, quam Fabium, Sallustium aut Catonem, qui in sua Republic. opibus & honoribus floruerunt. nam Polybius homo Græcus sæpe mendacii coarguit Fabium & Philinum: quod alter Romanus, alter Carthaginensis de bello Punico ita scripserunt, ut hic præclara omnia de Romanis; de Pœnis contra: Philinus Pœnos omnia laudabiliter ac fortiter (sic enim Polybius) Romanos autem turpiter & ignaviter gessisse scribat. at Fabius, judicio Polybii, magnæ vir integritatis ac prudentiæ fuit, quemque nulla Reipublicæ, nulla hostium consilia latuerunt. uterque tamen ad scribendum ita se comparavit ut oratores, qui hoc imprimis cavent, ne quid contra seipsos dicant aut sentiant. sed fieri nullo modo potest, ut idem boni oratoris ac historici officio fungatur. Neque eas historias probare possum quæ perpetuas laudes ac virtutes ejusdem, nulla vitia commemorant: cum nullus sit tanta integritate ac prudentia, ut non sæpissime offendat. nam Eguinardus & Acciæolus Carolum Magnum, Eusebius Constantinum, Nebrissensis Ferdinandum; Iovius Cosmum Medicem, Philostratus

Apollonium, Procopius Bellisarium, Staphylus & Leva Carolum Quintum Imperatorem tantis laudibus cumularunt, ut oratores non historicos agere videantur. ergo prudens existimator laudes cujusque non domesticorum aut amicorum dumtaxat, verumetiam hostium ponderibus examinabit. neque omnia Philippo Cominio de Ludovici XI laudibus scribenti assentietur: sed etiam Mejerum Belgicarum rererum scriptorem adhibebit; neque hunc tantum, verumetiam Paulum Æmilium, propterea quod unus quidem plenus est Ludovici laudibus: alter eas omnino rejicit: tertius medium ferit. Mejerus perfidum hominem ac fratris interfectorem vocat, & cui nihil prius esset quam violato jure divino & humano, scelere tyrannidem occupare: quinetiam Cominium ipsum patriæ proditorem ac transfugam appellat. neque huic, neque illi in eo genere credendum puto; quod alter opibus & honoribus maximis à rege cumulatus est: alter hostis, & odio majore quam decuit historicum, ad sceleris atrocitatem verborum contumelias adduxit. Æmilius nec hostis nec amicus (fuit enim Veronensis) prudenter ac moderate hunc in modum: Dux, inquit, invidiam regi conflabat, parricidii insimulans, fratris filios corrupisse, per eos illum veneno necasse. nihil temere affirmat: rumores ubique pervulgatos non omisit. illi florente Ludovico scripserunt, hic centesimo post anno, ut nulla vel gratia, vel metu, vel odio commoveri posset. itaque Cornelius Tacitus profitetur res Tiberii, Claudii, Caji, Neronis, gliscente adulatione ac florentibus ipsis ob metum, & postquam occiderant recentibus odiis compositas, falsas fuisse: atque inde sibi consilium sine ira vel studio ea tradere, quorum causas procul haberet. scripsit enim centesimo post anno quam illi floruerunt. ac fortasse illud voluit Aristoteles cum diceret, Historias non minus vetustate nimia, quàm novitate fabulosas & injucundas esse. sane vix est ut qui præsentium rerum historias in vulgus ma-

manare patiuntur, vera ſcribant, ne cujuſquam nomen hiſtoria læſura, aut famam violatura ſit; ac propterea Cicero neminem eorum qui viverent inter claros oratores enumeravit; ne, qui ab eo præteriti eſſent, ut ipſe ait, ſuccenſerent. quis autem ab hiſtoricis in ea Republica veritatem exquirat, in qua dicere quod nolis, turpe; quod velis, miſerum ac periculoſum ſit? præſtat igitur omni metu ſublato rerum præſentium ſcripta poſteris mandare: aut ſi quis eſt qui ſuorum laborum gloria ſe vivo frui malit, ſuperioris ætatis res geſtas collectis omnibus omnium commentariis publicis ac privatis, diuturnaque fama ſeniorum, hiſtoriam componat: id quod fecerunt clariſſimi ſcriptores Livius, Tranquillus, Tacitus, Arrianus, Dionyſius Halicarnaſſeus, atque hujus etiam major fides eſt quam illorum; quod de aliena non de ſua Republica ſcripſit, & omnium commentarios, ac civitatis arcana ex actis publicis collegit: in quo genere eſt etiam Polybius, Plutarchus, Metaſthenes, Ammianus, Polydorus, Cteſias, Æmilius, Alvareſius, Ludovicus Romanus. eorum vero minus probandæ ſunt narrationes, qui nihil aliud habent, quam quod ab aliis audierunt, ἐκ τῶν ἄλλων ἀκροαμάτων, ut loquitur Polybius; nec publica monumenta viderunt. itaque optimi ſcriptores quo major fides ſcriptis haberetur, è publicis monumentis ea ſe collegiſſe ajunt. ſic Ammianus ſe Gallorum antiquitates è publicis illorum monumentis in lucem eruiſſe profitetur: ſimiliter Arrianus ſtatim initio ſcribit ſe Regis Ptolemæi, qui Alexandri Magni rebus ubique interfuit, commentarios non prius evulgatos legiſſe. itidem Appianus Auguſti ſcripta: Metaſthenes & Cteſias publica Perſarum monumenta: Diodorus Ægyptiorum de quibus ſcripſit, arcana ſe vidiſſe teſtatur. Oneſicratus & Ariſtobulus Alexandri Magni legatus, quæ ipſi in Ægypto & India viderunt. Itaque Palæphatus, ſæpe καὶ ἡμεῖς, inquit, ἐθεασάμεθα. non quod hiſtoriæ veritas ex regum commentariis exquiri debeat:

cum

cum de se ipsi multa jactent: sed ea quæ nihil aliud aut parum admodum ad eorum gloriam aut vituperationem pertinent: ut ratio temporum, provinciæ, imperia, regum ætates, series, atque omnino publicæ rationes, in quibus imperii arcana latent. huc verba Metasthenis referenda sunt: Neque tamen, inquit, omnes probandi sunt, qui de regibus scribunt, sed solum sacerdotes penes quos publica fides est annalium suorum, ut Berosus, qui omne tempus Assyriorum ex antiquorum annalibus digessit. hæc ille. Quod si qua historia tot ac tam multos testes habet, ut refelli minime possit, tametsi videtur incredibilis, magnum præ se fert veritatis argumentum, præsertim si in reliquis alios alii refutant, quis crederet Senatum Romanorum rustici cujusdam somnio commotum, qui se ab Iove monitum diceret, ut ludi instaurarentur, quod in prioribus præsultor indocte saltaret? ad ejus somnium decrevit Senatus instaurari ludos. uni fortassis non crederetur: sed in eo conveniunt Plutarchus, Livius, Dionysius, Valerius, Plinius; qui in tanta S. P. Q. R. confessione errare minime potuerunt. quod si dicat aliquis, alter alterius errore ducatur? id sane fieri potest non modo in humana, sed etiam in naturali narratione.fama vetus est, Olores morituros suaviter næniam canere, id quod omnes non modo poetæ ac pictores inde usque ab Æschylo, sed etiam principes ipsi philosophorum, Plato, Aristoteles, Chrysippus, Philostratus, Cicero, Seneca testantur: illud tamen Plinius primum, deinde Athenæus fabulosum esse experientia diuturna tradiderunt, idque compertum habemus. sed historiæ naturales veræ sint nec ne,facillime intelliguntur.humanæ vero, quæ semper sui dissimiles sunt, non item. multi Carolum ducem Aureliorum ob læsæ majestatis crimen supplicio affectum, idque Lutetiæ,scripserunt: neque unus tantum aut alter, sed xx prope historici: quem tamen anno post trigesimo quam ab Anglis captus fuisset, in Galliam rediisse, ac feli-

feliciter obiiſſe conſtat: atque in eo G. Bellaius meus civis, magnam hiſtoricorum negligentiam coarguit: quod quæ fama recens evulgarat, pro comperto ſcripſerunt. ejuſdem erroris Poſſidonius, Eratoſthenes, ac Metrodorus à Strabone arguuntur, quod leviſſimorum hominum mendacia pro vera hiſtoria tradiderunt. At Poſſidonius Cn. Pompeji auctoritate uſus eſt, ne quid temere ſcriberet. in qua re igitur ſcriptores à ſe ipſis diſſentiunt, poſterioribus credendum putem, ſi argumentis aut neceſſariis, aut certe ad aſſentiendum probabilibus utantur. eſt enim veritatis ea vis & natura, ut non niſi longo ac diuturno tempore in lucem eruatur: cum ſcilicet vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt. & quoniam capitales ſunt hominum inter ſe de religione diſcrepantium inimicitiæ, non placet Ethnicorum de Iudæis, aut Iudæorum de Chriſtianis, vel etiam noſtrorum de Mauris ac Mahumeticis exquirere opiniones: ſed collatis inter ſe probatiſſimis quibuſque ſcriptoribus, qui qualeſque ſint, & utrum res ipſi compertas habeant, videre. quanquam plerique in eo genere magis errore labuntur, & antiquitatis ignoratione, quam quod mentiri velint. ut quæ Græci veteres de Romanis & Celtis, aut Romani de Chaldæis & Hebræis tradiderunt, magna ex parte refelluntur; cum alii aliorum antiquitatis ignari eſſent. quum vero de hoſtibus vituperatione digna leguntur, cohibenda eſt aſſenſio, niſi valde perſpecta fides eſt auctoris. ſed ut hoſtium ſcripta non omnino probanda: ita nec penitus improbanda ſunt. ac prudenter Caligula, qui Caſſii & Labieni de Cæſare hiſtorias Senatuſconſulto damnatas evulgari juſſit, cum diceret, Intereſſe Reipubl. uniuſcujuſque res ab omnibus intelligi. neque tamen hujus aut illius de Cæſare teſtimonia ſi extarent omnino mihi probarentur: nec Cæſaris, qui Pompejanos divina & humana miſcuiſſe, pecunias fanis abſtuliſſe ſcribit, cum ipſe nul-

nullo religionis ac Deorum metu omnia templa Gallorum spoliasset, ac ærarium sanctius, quod Pompejus aperire noluerat, diripuisset. hæc enim Cæsar atque his similia jactabat, ut justam belli suscipiendi causam (tametsi nulla justa causa cuiquam esse potest adversus patriam arma capiendi) habere videretur, quæ vero de bellis à se gestis conscripsit, ex magna parte vera judicantur, præsertim cum Imperator lege Porcia prohiberetur falsum cæsorum numerum ad ærarii tribunos deferre, alioqui triumpho & imperio (cujus causa Cæsar sceleratum esse justum putabat) caruisset. quæ lex ut impune violata sit, attamen infamiæ metus hominem gloriæ cupidissimum retinebat, præsertim cum se vivo sua scripta in vulgus manare pateretur, & innumerabiles hostes haberet, qui se mendacii coarguere potuissent. argumento est, quod Ciceronis Catoni Anticatonem reposuit, sed ita scripsit quasi reus apud judices, ut ait Tacitus, causam agere videretur. Quæ igitur de hostium scriptis diximus, locum habent, nisi qui transfuga subornatus & pecunia corruptus sit, ut de Frossardo nonnulli putant, cui dubium est utrum plus Angli, an ipse plus Anglis debeat: cum aperte fateatur se ab illis maxima præmia consecutum, non aliter atque Aretinus, qui quem laudabat (id quod faciebat invitus) ab eo quoque se muneribus affectum gloriabatur. sic tamen existimo verissime omnia scribere potuisse, cum vel in rebus gerendis, & militia magnam partem ætatis consumpsisset. patriæ vero laudes penitus oblivisci, aut æquo animo præterire posse puto neminem. etenim Polybius, qui inter optimos scriptores verissimus habetur, cum de suis civibus ageret, sibi temperare non potuit, quin adversus Philarchum acerbissime inveheretur, quod Megalopolitanorum virtutem & fortitudinem in bello contra Aristomachum dissimulasset. Eadem causa, ni fallor, Plutarchum impulit, ut adversus Herodotum περὶ κακοηθείας scriberet. in quo nihil æque reprehen-

hendit atque ſcripta de Bœotis & Cherronæis. Quis autem riſum tenere poſſit, qui Sabellici ſcripta legat, ubi Venetorum bella cum Romanorum geſtis comparat? ac ne Donatus quidem Gianotus civis Venetus iſtam comparationem ferre potuit. eodem morbo (ſi morbus eſt ſuorum pupularium dignitatem honeſto mendacio tueri) omnes fere hiſtorici laborant. itaque libenter Cæſari de Gallorum moribus ſcribenti: aut Tacito de Germanis: aut Polybio de Romanis: aut Ammiano de Francis aſſentior, cum peregrini eſſent, & eorum de quibus ſcripſerunt, antiquitates plane cognitas haberent. Sed magna dubitatio me tangit, utrum hiſtorici laudare, vituperare, ac de re propoſita ſententiam ferre; an vero legentibus judicium integrum relinquere debeant. quod cum præcipue ad hiſtoricorum delectum pertineat, rationes utrinque probabiles afferam, & cuique judicium relinquam. Nam cum hiſtoria nihil aliud eſſe debeat, quam veritatis imago, & rerum geſtarum veluti tabula, quæ in clariſſima populi luce omnibus ad judicandum proponitur: profecto præjudicium hiſtoricorum plurimum de rebus geſtis detrahit: propterea quod imperitorum animos variis opinionibus præoccupare velle videntur: prudentibus vero, qui falli nolunt, ob id ipſum, quia non rogati ſententiam ferunt, valde ſuſpecti ſunt. illud etiam non parum obeſt, quod plerique hiſtorici cum rhetores aut philoſophos agunt, filum abrumpunt propoſitæ narrationis, & legentium cogitationes ac memoriam alio diſtrahunt: ut jure Timæus utroque vitio notatus ſit: & cum ab hiſtoria ſæpius ad reprehenſiones digrederetur, ἐπιτίμαιος & obtrectator eſt appellatus. cum autem nihil difficilius ſit, quam recte judicare: quis non graviter ferat hiſtoricum, qui nullam publici muneris aut conſilii partem attigerit, de ſummis Rerumpublicarum moderatoribus ſententiam ferre? quid autem ineptius, quam eos qui nunquam acies viderunt: imperatorum offenſiones inter ipſos.

&

& victorias disceptare? nam is qui Henrici bella cum Carolo V Imperatore gesta complexus est (ejus nomen prætereo) judicem utriusque se ferens, tot ac tantis laudibus Regem cumulavit, vel potius obruit, ut eas laudes ne ipse quidem Henricus sine fastidio ferre posset: Carolum vero quasi sceleratum & ignavum hominem contumeliis omnibus lacerat, nec intelligit vir bonus, ejusmodi convitia in suum principem redundare, cui turpe sit cum tali hoste bellum gerere; turpius ab eo vinci; affinitatem vero contrahere turpissimum: quare nec bonus historicus, & iniquus judex omnium suffragiis existimatur. non minus audacter Iovius, qui Selimi & Ismaelis Sophi; tum etiam Caroli Quinti & Pauli Pontificis maximi, atque aliorum principum odiosas comparationes suo judicio metitur: his ego Xenophontem, Thucydidem, Tranquillum, Cæsarem, Guicciardinum, Sleidanum oppono, qui raro admodum, nec nisi oblique ac prudenter judicium ferunt. Cæsar quidem bellicis laudibus abundans, & optimus artis imperatoriæ magister, suo quodammodo jure de re militari sententiam ferre potuit: nec vereri debuit reprehensiones imperitorum: illud tamen valde prudenter ac moderate facit; cum enim P. Sylla victoriam adipisci potuisse diceretur, si Pompejanos insecutus esset, heic Cæsar: Ejus Consilium reprehendendum non videtur; aliæ enim sunt legati partes atque imperatoris: alter omnia agere ad præscriptum; alter libere ad summam rerum consulere debet. cum item Pompejus in acie Pharsalica militem consistere, non progredi, hostem excipere, non lacessere jussisset, Quod nobis, inquit Cæsar, nulla ratione factum videtur, propterea quod est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter omnibus innata: quæ studio pugnæ incenditur, hanc non reprimere, sed augere imperatores debent. heic non solum armis, sed etiam arte belli gerendi cum Pompejo contendit. non desunt exempla. quæ Cæ-

saris

ſaris teſtimonium confirmare poſſint, atque inprimis Epaminundæ victoria contra Lacedæmonios: ſed ut ſint innumerabilia, quid tam ineptum, quàm ſi Phormio aliquis, qui caſtra nunquam viderit, de talibus viris quaſi arbiter datus ſententiam ferat? vel homo de ſchola Lycurgi ac Solonis ſapientiſſimorum Reipublicæ moderatorum leges emendare velit? quod quidem cum feciſſet Ariſtoteles, in multorum offenſionem incurrit: & à Polybio tacite, à Plutarcho aperte reprehenſus eſt. quam ſapienter, neſcio: illud tantum de rebus parum ſibi compertis opinari, lubricum; judicare, periculoſum videri. atque in eo ipſo Vives Caroli Quinti præceptor Cominium reprehendit, quod ſæpius ab hiſtoria propoſita digrediatur, deque principum moribus ac virtutibus, atque omnino de beata vita, philoſophorum in modum diſputet. is tamen aliter atque Vives omne tempus in Republica gerenda, aut in bellis, aut in maximis legationibus obeundis conſumſerat, ut recte, ſi quis alius, judicium ferre potuerit. quod ſi juſta reprehenſio eſt, præſtabilius ſit hiſtorico narratione propoſita timide judicare, vel aſſenſionem omnino cohibere. At in contrariam ſententiam me Polybii auctoritas abducit. is enim propterea Phylarchum reprehendit, quod debitas cuique laudes omiſiſſet, ac præcipuam annalium utilitatem eſſe putat, ut boni laudibus ſui ſimilium ad virtutem inflammari; ſcelerati vituperatione, & infamia terreri poſſint. quam rationem Tacitus & Procopius amplectuntur; & graviſſimi quique ſcriptores de re propoſita ſententiam ferunt: quin etiam Agathias (quod miror) nudam hiſtoriam, vetulam nugis ſimilem ſibi videri ſcribit. ſed is auctor non tanti eſt apud me, ut ejus oratione perſuaderi poſſim: præſertim cum Ciceronis graviſſimo teſtimonio Cæſar omnes hiſtoricos ſuperaſſe videatur: ob id ipſum, quod ejus hiſtoria nuda, ſimplex, recta & quaſi omnibus detractis ornamentis unicuique judicanda pro-

ponatur.

ponatur. consimilis est historia Xenophontis, quam Thucididi connectit, in qua nullum suum judicium interponit, nusquam digreditur, nulla orationis adhibet ornamenta, & quoniam plerique bonorum laudes, ac vituperationes malorum ad historiæ fructum pertinere putant, verius ac melius à philosophis, quorum illud præcipue munus est, quam ab historicis fieri poterit, quanquam plus satis vituperat Neronem, qui justissimos quosque viros, præceptorem, duas uxores, fratrem Britannicum, matrem denique interfecisse narrat. quæ omnia Tranquillus pure, simpliciter ac sine ulla verborum amplificatione scribit. Appianus vero cum Mithridatem scripsit matrem, fratrem, tres filios impuberes, totidemque filias interfecisse, subjicit, Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit. superioribus fidem non minus detraxit, quam Iovius, qui oratione longa Selimi Turcarum principis crudelitates omnes cum summa contumelia verborum amplificavit: mihi satis ad æternam sui nominis labem, & quidem credibilius videretur simpliciter narrare tres ab eo Bassas summa fide & affinitate sibi conjunctos, duos fratres, quinque fratrum filios ac parentem senio fractum ab eo necatos, quam oratoris in modum, quod minime historicum decet, historiam amplificare, quæ legentibus falsa, vel suspecta videatur. Atque hæc cum bona eorum venia dicta sint, quia nuda historia nihil magis insipidum esse putant. neque enim magnorum virorum de rebus gestis judicia reprehendo, si modo tales sunt, qui recte judicium ferre possint. in urbana disciplina laudatur Dionysius Halicarnasseus, Plutarchus, Livius, Zonaras, Dio, Appianus: in militari, Cæsar, Paterculus, Ammianus, Froissardus, Hircius, Bellaius: in utraque Xenophon, Polybius, Thucydides, Tacitus, Cominius, Guicciardinus. in principum arcanis & aulica vita, Tranquillus, Lampridius, Spartianus, Sleidanus, Machiavellus: in moribus populorum & regionum varietate, Diodorus,

Mela, Strabo, Leo Afer, Boemus, Alvareſius in religione, Philo, Ioſippus, Euſebius, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus, Caliſtus, Oroſius, Sidonius, Gregorius Turonenſis, Abbas Vrſpergenſis, Gulielmus Epiſcopus Tyri, Antonius Florentinus, tum etiam hiſtoriæ Magdeburgicæ ſcriptores. Sed ut optime ab antiquis, Ne ſutor ultra crepidam; ita nec Polybii de religionibus, nec Euſebii de re militari judicia probare poſſum. Hæc in univerſum de hiſtoricis. Nunc optimi cujuſque delectum adhibeamus. meliores quidem iis quos habemus ſperare amentiæ: optare, ſceleris eſſe videatur; nec eorum ſtudia valde utilia duco, qui ſibi fingunt ideam hiſtorici conſummati, qualis nemo fuerit unquam, nec vero eſſe poſſit: eos autem quos in manibus terimus, omittunt. quis enim dubitat, quin hiſtoricus vir gravis, integer, ſeverus, intelligens, diſertus, & quaſi vitæ communis ac privatæ, omniumque rerum magnarum ſcientia inſtructus eſſe debeat? ineptius tamen qui nihil in hiſtoria præter eloquentiam, aut fictas conciones, aut egreſſiones jucundas admirantur. ſic enim ſtatuo fieri nullo modo poſſe, ut qui ad voluptatem, idem quoque ad rei veritatem ſcribat, quod in Herodoto reprehendunt Thucydides, Plutarchus ac Diodorus: miror tamen hunc unum hiſtoriæ parentem à Cicerone appellari, quem omnis antiquitas mendacii coarguit. nullum eſt enim mendacis hiſtorici majus argumentum, quam ab omnibus ſcriptoribus aperte confutari; neque tamen omnino rejiciendum puto. eſt enim in eo præter eloquentiam & ſuavitatis Ionicæ lepores plurima vetuſtatis imago: multa quoque in poſterioribus libris veriſſime ab eo ſcripta memorantur. Optimi vero ſcriptoris indicium eſt ab omnibus probari; eo præſertim tempore, quo vigent ii, qui rebus geſtis interfuerunt. in quo genere ſunt, opinor, Thucydides, Salluſtius, Xenophon, Cominiūs, Guicciardinus, Cæſar, Sleidanus, nam quod Athenien-

ses querebantur Thucydidem multa in gratiam Lacedæmoniorum scripsisse; magnum veri scriptoris testimonium tulerunt. cum enim Atheniensis fuerit non Lacedæmonius, & legationes in bello Peloponnesiaco ac Præturas obierit, magnisque opibus & regia stirpe clarus extiterit: tum etiam res ipsas velut è specula viderit & magnis sumptibus ingeniosos exploratores ad inquirendam rei veritatem aluerit: postremo spirantibus iis, qui rebus interfuerant, sua scripta in libera civitate judicanda proposuerit, quis ejus historiæ fidem elevaret? neque vero Lacedæmoniis ita favit, ut suorum civium penitus oblivisceretur: à quibus tametsi erat in exilium relegatus cum historiam scriberet, sui tamen exilii auctorem atque adversarium omnium maximum Periclem, non modo à calumniis vindicavit, sed etiam tantis laudibus mortuum cumulavit, ut ejus interitu Rempublicam interituram verissime auguraretur. Concionum tamen apparatum tacite reprehendit Diodorus. eadem reprehensione utitur Trogus Pompejus (ut est apud Iustinum) adversus Livium & Sallustium, quod directas & obliquas conciones operi suo inserendo, historiæ modum excesserint. Nihil est enim, ut ait Cicero, in historia pura & illustri brevitate dulcius. sin conciones de Livio detraxeris, exigua fragmenta restabunt, quæ causa Caligulam impulit, ut scripta Livii & imagines de bibliothecis omnibus prope amoveret. idque magis mirum debet videri, cum libro uno & quadragesimo testatum reliquerit, se nihil præter historias Romanorum scribere decrevisse. De Sallustio, quod ejus omnia scripta fere interciderunt, non ita facile judicari potest. ex iis tamen quæ habemus, integerrimum scriptorem, & rerum magnarum usu præditum fuisse constat. ut enim Iugurthinum bellum verius scriberet, in Africam usque navigavit. liberè tamen de rebus judicat. quid enim liberius est, quam in uno Cæsare & Catone Romanorum omnium illius ætatis collocare virtutem?

tem? At Thucydides Periclem; Sleidanus Franciscum regem, ducem Saxonum, Bellaium, Alasconem verissimis ac propriis laudibus extulerunt, comparationes tamen odiosas rejecerunt. ac si quid est, quod cuiquam infamiam afferat, necessariis confirmant argumentis, aut oblique rumoribus acceptum ferunt. hoc vero commune illis est cum Guicciardino, Plutarcho, Machiavello, Tacito, ut multa multorum consilia fraudesque quantumvis occultas in clarissimam lucem proferant. fuit enim Sleidanus Francisci regis interpres, & pro suaRepublica legationem sæpissime suscepit. cum autem præcipue de religionibus (ut erat pius ac religiosus) scribere proposuisset, non modo conciones directas & obliquas, sed etiam libros utrinque de religione scriptos, qua brevitate potuit, complexus est: id quod multis fastidium parit. sed homini antiquitatis ac rerum magnarum avido nihil debet molestum videri, est enim in nostris scriptoribus, Annonio inquam, Monstreleto, Frossardo, Carterio magna farrago rerum levissimarum, in quibus tamen latet antiquitatis ac vetustatis imago non penitus contemnenda; quam non reperias apud Aemylium, qui profitetur se multa prætermisisse, quæ alii prodiderunt. ejusmodi est etiam historia Leonis Afri, Alvaresii, M. Gazi, qui maxima, mediocria, minima complectuntur, infinitaque rerum varietate aures hominum curiosorum replere possunt. sed hæc rarius in Græcis aut Latinis, qui dumtaxat urbanam aut militarem disciplinam tractant, & quæ memorabili casu quodam contigerunt. ut apud Livium Capitolii deflagratio in bello sociali. apud Tacitum incendium illud, quod duodecim urbis regiones absumsit. interdum tamen prodigia plane incredibilia narrant, non modo infimi, verumetiam clarissimi quique scriptores: ut Cæsar ipse, qui bello civili Tralibus statuas sudasse scribit; vir alioqui Deorum & hominum contemptor. sed in eo genere Livius nimis religiosè dicam, an

ſuperſtitiosè omnes ſuperavit. nihil enim frequentius, quam boves loquutos, ſcipiones arſiſſe, ſtatuas ſudaſſe, quod pluvio cœlo frequenter accidit: Deum Annibali apparuiſſe, infantem ſemeſtrem triumphum clamaſſe; ut non immerito Polybius ejuſmodi ſcriptores Tragœdos appellarit; qui cum Annibalem è ſalebris expedire non poſſent, Deos è machina quadam accirent: quanquam Polybius de religionibus nefarie ſcripſit. illi venia digniores, quod ſuperſtitione præſtat, quam impietate obligari, & falſam quam nullam habere religionem. Eſt etiam Livius aliquanto copioſior in laudibus alienis. cum enim P. Sempronium civibus omnibus anteruliſſet (in quo reliquis injuria fieri videtur) omnibus humanis à natura fortunaque bonis congeſtis inſtructum fuiſſe tradit. nec eo contentus ſingula copiosè amplificat à generis ſplendore, opibus, eloquentia, forma, ætate, animi magnitudine, diſciplina militari. Furium vero Camillum, in cælum uſque; Africanum ſupra cœlum tollit: ut mirum videri non debeat, ſi Auguſtus Pompejanum appellavit: quod in Pompejo laudando ſatietatem explere non potuiſſet. at in reprehenſionibus parcus eſt & gravis. ut cum M. Livius & C. Claudius ante cenſuram ſe mutuis accuſationibus impeterent, hîc ille: Ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ diſpendio factum eſt. idem alibi de antiqua plebis in patricios reverentia: Hanc modeſtiam, inquit, animique altitudinem ubi nunc in uno inveneris, quæ tum univerſi populi fuit? & de Calvino Campano, Improbum non, ſed ad extremum perditum, qui mallet incolumi, quam everſa patria dominari. eſt autem quod in Livio miremur dicendi varietatem; interdum valde copioſus eſt, interdum vero conciſus. nam prioribus decem libris CDLX. annos ab V. C. comprehendit. altera decade LXXIV. tertia XVIII quaſi ſerio ad hiſtoriam aggrederetur. reliquis decem & centum libris CXCII annos complectitur. neque

enim

enim ullo tempore populus Romanus à bellis conquievit: quinetiam multo plura gesta sunt ab exactis urbe regibus usque ad Appium Cæcum, quam inde ad Cæsarem. sed id factum opinor, quod veterum commentarios, qui nascente imperio pauci, florente innumerabiles extiterunt, in unum quasi corpus coaptavit. cum autem in eos incideret, qui melius scripserant, iis se totum addixit: ut videre est in Punico Bello; quod quidem ad verbum de Polybio transtulisse videtur. At Polybius non modo æqualis ubique ac sui similis; sed etiam intelligens, gravis, in laudibus parcus, in reprehensionibus acerbus, ac veluti prudens legislator, & bonus imperator: multa de militari urbanaque disciplina; multa de historici officio disputat. scripsit autem historias omnium fere populorum, qui suis temporibus floruerunt, & paulo ante ab Olympia de CXXIV. sive ab Orbe condito ter millesimo sexcentesimo octogesimo, usque ad annum ter millesimum septingentesimum sexagesimum sextum. sed ex libris XLI, quos scripsit, XXXIV interciderunt. videtur autem non minus philosophi quam historici personam induisse: nam in fœdere Carthaginensium principes ac Rerumpublicarum moderatores admonet, ut diligenter provideant utrum ii, quibuscum fœdera jungunt, necessitate coacti, an spe amicitiæ ducantur: plenus est ejusmodi præceptis liber sextus, in quo de militari & urbana Romanorum disciplina copiosè disserit; locorum vero ac regionum descriptiones nemo veterum diligentius explicavit; tum etiam superiorum temporum & historicorum ignorantiam sæpe coarguit, qui fabulosè multa de Romanis scripserant. ex eodem T. Livii & Appiani pudendum errorem deprehendimus, qui Gallorum legiones à Brenno deletas prodiderunt, nec tantæ cladi nuncium quidem superfuisse, qui urbem à se captam gloriaretur. consimili errore lapsus est Iustinus, Callimachus & ejus scholiastes, qui Brenni co-

pias Italiâ vaſtata in Græciam influentes, ſpoliato Delphorum templo, fulgore percuſſas omnino interiiſſe fabulantur. nam Polybius clariſſimis argumentis iiſque neceſſariis docet, eaſdem copias incenſa urbe ad Helleſpontum uſque progreſſas, & locorum opportunitate pellectas circa Byzantium conſtitiſſe, Thracibuſque devictis regnum uſque ad Clyari tempora tenuiſſe. quod mirum videri non debet: cum Balduino duce non ita pridem Byzantium ceperint, & imperio Cræcorum diutiſſime præfuerint. Polybium ſequutus eſt ætate noſtra Paulus Iovius, quod attinet ad univerſam ſui temporis hiſtoriam, ſed hoc inter utrumque intereſt, quod ille vel rebus geſtis interfuit vel præfuit, vel publica ubique monumenta vidit; hic audita & inaudita plerumque ſcripſit: ille in militari ac domeſtica diſciplina diu ſe exercuit; hic neutram attigit: ille in ſua Republica princeps, hic privatus: ille imperator, hic medicus: ille magnam Europæ partem, oram Africæ, & Aſiam minorem, ut populorum mores intelligeret, peragravit; hic annos ſeptem & triginta, ut ipſe gloriatur, in Vaticano conſedit: ille Scipionis Africani moderator ac bellorum ubique ſocius; hic Pontificum perpetuus comes: cum autem rogaretur, cur ſimularet falſa, vera diſſimularet: amicorum gratia id à ſe factum reſpondit. ac tametſi ſuperſtites intelligeret ſuis ſcriptis fidem derogaturos, attamen intelligebat infinitæ poſteritati credibilia fore, quæ ſibi ipſi ſuiſque popularibus laudem eſſent allatura. illud certe ad ſempiternam memoriam teſtatum reliquit Gorræus Pariſienſis, qui quia finxit Amadiſi fabulas, non minus veras ac probabiles, quam Iovii ſcripta fore confidit. ferendum quidem eſſet, ſi pro ſalute Reipublicæ mentiretur; id quod magiſtratibus Xenophon & Plato permiſerunt: ſed aſſentationis cauſa mentiri, cum omnibus turpe, tum vero hiſtoricis turpiſſimum. nam Beſſario Cardinalis cum inter Divos inepta quadam ἀποθεώσει Romæ quam plurimos referri

vi-

videret, quorum vitam improbarat, se valde dubitare dixit, utrum vera essent, quæ ab antiquis prodita fuerunt: ita mendaces historici faciunt, quo minus fidei reliquis habeatur. si Polybium imitaretur, meminisse debuerat quod ille historiarum initio profitetur, eum qui de historia veritatem detraxerit, pulcerrimi animantis oculos detraxisse. quam vere scripserit, non ex eo qui fabularum auctorem appellat, aut ex Sleidano vel Bruto Veneto, qui hominem mendacii sæpe coarguunt: quod alter religione, alter odio tyrannidis permoveatur: sed ex ipso historiæ parente Guicciardino, qui omnium judicio verissime scripsisse putatur, convinci potest: cujus scripta si cum Iovio conferantur, non magis congruent, quam rotunda quadratis: præsertim in concionibus, epistolis, fœderibus, decretis, quæ Iovius suo arbitratu fingit; in quo tamen decorum ita confudit, ut imperiti milites ipsius Alciati sui laudatoris judicio, declamatores scholastici esse videantur. omitto ineptam Caroli Imperatoris ad Iovium cohortationem; Expedire te, inquit, Iovi, calamos oportet, &c. tum ejus querelas & colloquia cum Iovio, quæ tam vera mihi videntur, quam ducentos amplius leones à Muleasse interfectos: aut ex agro Brixiano sexcenta millia minoris pecoris, majoris vero ducenta millia à Gallis abducta, ut ipse affirmat, nec aliis acceptum refert multa de Persarum, Abissinorum ac Turcarum imperio: quæ utrum vera sint, ne ipse quidem scire potuit, cum rumoribus fidem habuerit: nec consilia principum, nec conciones, nec epistolas, nec res gestas, nec ulla publica monumenta viderit: sic tamen scribit quasi rebus interfuisset, nec ullum dubitationi locum relinquit. quæ igitur verissime scribere potuit, noluit: puta res in Italia gestas; quæ voluit, non potuit: scilicet externa. nihilominus tamen graviter se laturum scribit, si cum sui temporis scriptoribus conferatur: quod Arriani exemplo scriptum opinor. is enim tanto

ſe reliquis hiſtoricis, qui vitam Alexandri Magni ſcripſerant, ſuperiorem putat, quanto reliquis imperatoribus Alexander. fuit certe Arrianus ſummo vir ingenio, ſummaque doctrina prædi-tus, ut planum fit ex ejus commentariis in E-pictetum. præterea uſum cum eruditione con-junxit: ac propter ſummam prudentiam ab A-driano Auguſto per omnes honorum gradus ad conſulatum, florente Republica, provectus eſt. mitto flores Attici ſermonis & eloquen-tiam, quæ in eo tanta fuit, ut alter Xenophon appellaretur. neque tamen ſi Iovius ulla re cum Arriano comparandus eſſet, moleſte ferre de-buit ſe cum aliis conferri; quod ei per me lice-bit: non quod multa non ſint vere & eleganter ab eo ſcripta; ſed hunc mendacii fructum tu-lit, ut etiam cum vera ſcribit, ſuſpectus habea-tur. hoc tamen acerbius eſt ac indignius, quod cum hiſtoriam venalem proſtituiſſet, uberiores tulit mendacii fructus, quam quis alius vera ſcribendo. Sed ad veteres redeo, quos cum no-ſtris, & inter ſe, ut caſus feret, comparabo. Ac primum quidem occurrit Dionyſius Halicar-naſſeus, qui præter moderatum dicendi genus & Atticam puritatem, antiquitates Romanorum ab ipſius Vrbis origine tanta diligentia conſcri-pſit, ut Græcos omnes ac Latinos ſuperaſ-ſe videatur. nam quæ Latini quaſi pervulga-ta neglexerunt, puta ſacrificia, ludos, trium-phos, magiſtratuum inſignia, tum univerſam Romanorum in gubernanda Republica diſcipli-nam, cenſum, auſpicia, comitia, totiuſque po-puli difficilem in claſſes ac tribus partitionem: poſtremo Senatus auctoritatem, juſſa plebis, magiſtratuum imperia, populi poteſtatem unus omnium accuratiſſime tradidiſſe videtur; quæ ut planius intelligerentur, Græcorum leges ac ritus cum Romanis inſtitutis comparat. ut cum jura clientelarum, quæ Romulus inſti-tuit (quamquam ea quoque Gallorum commu-nia fuiſſe tradit Cæſar) ab Athenienſibus & Theſſalis altius repetit: ac Romanorum Dicta-torem

torem parem poteſtatem habuiſſe atque Harmoſten Lacedæmoniorum, Archum Theſſalorum, Aoſymneten Mitylenæorum. leges autem Romuli, Numæ, Servii, una cum antiqua Romanorum origine ſine hoc auctore penitus interiiſſent: quæ Latini quaſi pervulgata negligenter omiſerunt. atque id fere omnibus hiſtoricis contigiſſe videmus, ut quæ vulgo cognita ſunt Reipublicæ inſtituta prætermittant: quaſi exteris æque ac civibus nota, vel etiam immutabilia fore judicarent. recte Sleidanus, qui quod Argentinæ Miſſa xx annos intermiſſa fuiſſet, deinde prementibus armis rurſus admiſſa, plebe magno concurſu velut ad nova ſpectacula confluente, occaſione accepta profitetur ſe poſteritati Miſſæ arcana relicturum, ne ſi rurſus dimiſſa, vel omiſſa, vel plane amiſſa fuerit, quæ qualiſque ſit poſtea ignoretur: quanquam pleraque ſunt ab eo negligenter prætermiſſa: ſed venia dignus eſt, ſi ejus ſacrificii oblitus ſit, cui non niſi puer interſuerat. ita Dionyſius, Plutarchus, Polybius, Dio, Græci homines Romanorum diſciplinam univerſam, quam Latini neglexerant, diligenter pertractarunt. idem quoque in noſtris & Italorum ſcriptis ſæpe deſideravi, ut Dionyſium ſibi proponerent ad imitandum, qui ſingulas hiſtoriæ utilitates ubique colligens, omnia dicta, facta, conſilia ab bene inſtitutæ civitatis formam revocavit: maxime vero ad religionem & numinis metum. quid enim divinius & ad religionem magis accommodate dici potuit, cum de juſtitia Romanorum ageret, quam æterna quadam lege naturæ nunquam interitura decretum fuiſſe, ut imperia Rerumpublicarum ab injuſtis poſſeſſoribus ad juſtos referantur? illud quidem eſt Syrachi ſapientiæ magiſtri vetus oraculum: ex quo Dei bonitatem, & eam, qua in rebus humanis utitur, procurationem admirari debemus, cum omnibus ætatibus ac ſeculis, dominatum optimo cuique, cum ſumma utilitate infimorum tributum videamus, ſic enim Deus angelis im-

perat, hi hominibus, homines belluis, & in universum anima corpori, ratio libidini, mens rationi. atque hæc de historia Dionysii: quæ si integra extaret, nihil esset cur Varronis thesauros interiisse quereremur. fuit enim Dionysius non solum Pompejo Magno ac Tuberoni, sed etiam magistro Varroni tanta benevolentia conjunctus, ut ab ejus spaciis & colloquiis præclara omnia hausisse videatur. Parem fere diligentiam in Romanorum antiquitate adhibuit Plutarchus, de eo quid judicandum sit, satis unicuique perspectum opinor, cum enim Trajani optimi principis moderator extiterit, & in aula principum diutissime versatus, ad extremum etiam Istriæ præfectus, dubium non est quin ad summum sapientiæ studium, rerum quoque gerendarum usum adjunxerit. populorum vero maxime illustrium historiam complectitur: tametsi non perpetuam, sed abruptam, & ad principum similitudines accommodatam. est autem quod in eo miremur liberum de re quaque judicium, ut non tam historicus quam principum censor esse videatur. sic tamen existimo, si quis idoneus est earum rerum arbiter, aut Plutarchum esse aut neminem. quid enim tantam sapientiam latere potuit? patet hoc quidem omnibus qui modo gravissimas illius de Republica, deque intima philosophia disputationes legerint: bellorum vero causas, initia, progressus, offensiones, victorias non aliter ac bonus Imperator diligenter explicat; interdum etiam ad minima quæque rei familiaris momenta delabitur: cujusmodi est illud de Catone Censorio, qui dedita opera dissidia inter servos serebat, ne quid deterius in eadem voluptate conspirantes molirentur. ac de Pericle qui fructus annuos, quos ex prædiis percipiebat, suo commodo vendere, ac victui necessaria, emere consuevisset, sæpe incredibilia & plane fabulosa narrat, sed utitur verbo φασὶ, ne quis temere assentiatur, ut in Lycurgo scribit puerum Lacedæmonium crudelissimam lacerationem & ilio-

rum distractionem ad necem usque pertulisse, ne vulpis furtum detegeretur. & Agesilaum ab Ephoris mulctatum, quod suorum civium animos & voluntates unus sibi conciliarat. illud tamen animadversione dignum est, quod Græcos principes cum Græcis, & Romanos inter se bona fide comparavit. Græcos vero cum Romanis non item, idque facile intelligi potest in comparatione Demosthenis ac Ciceronis: Catonis & Aristidis: Syllæ ac Lysandri: Marcelli ac Pelopidæ. quid autem aliud est Agesilaum Pompejo, quam muscam Elephanto conferre ? interdum etiam in Romanorum antiquitate labitur: quod in homine Græco, qui se linguam Latinam non satis intellexisse in vita Demosthenis confitetur, mirum videri non debet. scribit Gracchum equites cum senatoribus rogatione Sempronia de judiciis conjunxisse, qua tamen ademta sunt judicia senatoribus, & ad equites omnino translata: ut Vellejus, Appianus, Asconius, Tacitus & Florus confirmant. itaque legem Liviam pro Sempronia: & Gracchum pro Druso usurpavit. simile est illud quod Romanorum Denario drachmam; libræ minam æquavit, in vita Fabii & Antonii, id quod Budeo magnam præbuit errandi occasionem : nam his fundamentis male jactis, infiniti errores consequuntur: quod item in Catone Vticensi mutuam dare uxorem apud Romanos licuisse tradit: idque fecisse Catonem erga Hortensium, ut ex Martia Catonis nobili ac fœcunda matrona liberos susciperet, vix adduci possum ut credam, præsertim cum Romuli lege de adulteriis ac more veterum, quem Tiberius revocavit, agnati adulteras uxores pro suo arbitratu coercerent, & quidem satis audacter Cujacius, qui P. Manutium fabrilia tractare jubet, quod lege Romilia de adulteriis capitalem pœnam uxori à marito & propinquis infligi licuisse putet; ea tamen lex à Gellio his verbis concepta est: *In adulterio uxorem tuam si deprehendisses,*

impune ſine judicio necares: illa te, ſi adulterares, digito non auderet contingere, neq; jus eſt; & in oratione Catonis De vetere mulierum victu & moribus: In adulterio uxores deprehenſas jus fuiſſe maritis necare: neque enim ζημιῶν multare ſignificat, ut voluit Cujacius, ſed quoquo modo punire: hoc vero planius intelligitur ex ipſo Halycarnaſſeo, qui maritum τῦ μεγέθυς τῆς τιμωρίας κύριον fuiſſe ſcribit adulterii & ebrietatis cauſa; quibus verbis jus vitæ ac necis tribuitur. quanquam mitius agi, & à propinquis ultra ducenteſimum lapidem relegari adulteras conſueviſſe ſcribit. Tacitus libro ſecundo, item Plutarchus & Strabo Parthos æque ac Lacedæmonios mutuas uxores amicis dare conſueviſſe ajunt: ſed eum morem non tulit, opinor, ſeveritas Romanorum; neque Appiano idem quoque de Romanis ſcribenti aſſentior, cum in eorum antiquitate ſæpiſſime offendat. nam libro ſecundo bellorum civilium ſcribit, Cæſarem cum Marcello in ſenatu diſſentientem gladii capulo manum admoviſſe, ac minitantem ſenatui dixiſſe, Niſi dederitis, hic dabit: quæ verba ſunt Antonii, cum eo tempore Cæſar eſſet in Gallia. idem P. Clodium cum Calphurnia Cæſaris ſtupri commercium habuiſſe, & in ſacris bonæ Deæ deprehenſum tradit. quæ ad Pompejum pertinent, fuit autem Ægyptius, poſtea Romæ Aurelio principe forenſium cauſarum actor, ut ipſe in Libyco profitetur. unus eſt tamen ex omnibus hiſtoricis qui Romanorum provincias, opes, exercitus, totiuſque imperii deſcriptionem ad intuendum velut in ſubjecta tabula proponit. Strabo quidem, Plinius ac Rufus provincias attigerunt, opes omiſerunt. ſic enim in Libyco Appianus: Habent, inquit, Romani equitum quadraginta, peditum ducenta millia, armorum vim duplo majorem; minorum navium duo millia, triremes mille, quinqueremes quingentas: armamenta navalia multo plura, præter octoginta naves aurea puppe ac prora inſignes: ad hæc trecentos ele-

phan-

phantes, & curruum armatorum duo millia, talentorum verò in thesauris Ægypti quatuor & septuaginta millia : sed magnam ejus historiæ partem amisimus. nam Siculus, Macedonicus, Hiberius,& Carthaginensis desiderantur. Atque hæc Dionis Cassii opera sarciri poterant, nisi major esset hujus, quàm illius jactura : tametsi Xiphilinus in epitomen quę potuit conjecit. cùm enim Dio totum vitæ suæ tempus in Republica gerenda consumserit, ac per omnes honorum gradus bis ad Consulatum evectus, deinde Proconsul factus, provincias summa cum laude gubernarit, magnam denique bonarum artium scientiam cum usu conjunxerit, quis dubitet eum inter optimos scriptores censere? profectò comitiorum ac magistratuum Romanorum, totiusque publici juris disciplinam accuratè collegit: principum vero consecrationes & ἀποθεώσεις unus tradidit; & ea, quæ Tacitus imperii arcana vocat, penè solus evulgavit. fuit enim publici consilii diligens indagator. videtur tamen ubique partes Cæsaris adversus Pompejum; & Antonii adversus Ciceronem data opera tueri voluisse. illa vero portenta quæ in acie Marcomanorum contigerunt, Arnulpho Ægyptio, non Christianis tribuit, contra quam Tertullianus, Eusebius, Orosius, Iustinus, Paulus Diaconus, ac Marcus ipse Aurelius in suis ad senatum literis testantur. Sunt qni Diodorum superioribus conferendum, plerique anteferendum putant: non video tamen quid in eo tantopere admirentur: sivę dicendi genus, quo nihil magis vulgare dici potest, sive rationem historiarum spectent. rectè quidem & ordine proponit ea quæ initio cujusque libri dicturus est, seque ipsum breviter colligit; ut videre est initio primi libri, ubi totum opus in libros XL partitur. sex prioribus tempus omne complectitur ante bellum Trojanum. undecim sequentibus à bello Trojano ad Alexandri mortem, reliqui XXIV ab Alexandro usque ad bellum Gallicum. quod quidem tempus annos centum ac triginta supra mille comprehendit;

hendit; præterea quæ fabulosa veteres appellant ante bellum Trojanum ex quo ad Heraclidarum reditum annos supputat xc. secutus Apollodorum. hinc usque ad primam Olympiadem cccxxviii. à prima Olympiade ad bellum Gallicum dccxxx. hæc diligenter illustrium quoque philosophorum, historicorum ac poëtarum ætates solus è veteribus ad historiam adjunxit. ut libro decimoquarto scribit Ctesiam à Nino historiarum initia duxisse, Archonte Lysiade; hujus etiam libros sex Assyriarum, totidem Persicarum rerum, in quibus ab Herodoto ubique fere dissenserat, in unum collegit. Nam Plutarchus, Pausanias, Athenæus, & Græci fere omnes auctoritate Ctesiæ utuntur, quanquam ejus epitomen habemus. Thucydidem verò initium historiarum fecisse tradit Archonte Charite, Q. Furio, & M. Papyrio Coss. Ephorum ab Heraclidarum reditu ad Perinthi expugnationem: Theopompum ab anno primo Philippi Macedoniæ regis, Archonte Calimede, Olympiade quinta & centesima, Cn. Genutio & L. Æmilio Coss. sed quod Diodorus in Theopompo reprehendit, idem in Diodoro coargui potest. ait enim ex libris octo & quinquaginta, quinque esse, quorum dubia sit fides: ita ex libris xl. Diodori quorum vix duodecim integros habemus, quinque priores pene ex fabulis conflati videntur, ut Vives, nihil eo scriptore nugacius esse putet. tametsi primus est inter Græcos qui Plinii judicio nugari desiit. cum verò universitatis historiam scribere proposuisset, totus est tamen in historia Græcorum: quinetiam prolixior est in unius Philippi Lacedæmonii concione (Laconicæ brevitatis, & suæ in Thucydidem reprehensionis oblitus) quam in historia bellorum, quæ per Italiam gesta sunt annis fere trecentis: cum tamen longa digressione de peste Atheniensium & ejus causis disputet. omitto quam absurda sit ejus Interpretatio de anno Lunari, cum homines annos mille ducentos aliquando vixisse crederentur: quasi non his quo-

que temporibus hanc ætatem multi superarent. sed cum annos xxx. in historia scribenda & regionibus obeundis se consumsisse fateatur, miror quur Italiæ finitimæ historias adeo negligenter tractarit: præsertim cum florente Romanorum imperio, id est, Cæsare Dictatore, claruerit: nam si quis Livium ac Dionysium cum Diodoro comparet, ubique fere in Romanorum antiquitate discrepantes judicabit: maximè in ratione Fastorum & Olympiadum, in quibus sæpissimè labitur. idque fortassis imperitia linguæ Latinæ contigisse puto, quo minus scripta Romanorum diligentius inquireret. argumento est quod ubique φρόνειον pro Furio scribit, quasi Græca vox esset: item Ancum Horatium pro Marco: Sp. Manium, pro Melio: Lactucam, pro Luctatio: Trigeminum pro Tricosto. quod ut librariorum vitio tribuetur (sic enim opinor) non tamen potest in Consulibus, Decemviris, ac Tribunis militum consulari potestate eadem excusatio habere locum; in quibus enumerandis modo tres, modo quatuor omittit, totamque Fastorum Consularium rationem confundit. sed hæc Caroli Sigonii & Onuphrii panuinii studiis ac labore facile possunt emendari, uterque profecto in Romanorum antiquitatibus explicandis summam ingenii laudem est adeptus. In quo genere magnum etiam Cornelius Tacitus nobis attulit adjumentum. cum enim à Tiberio usque ad Nervam unius seculi res gestas conscripserit, omnia maxima, mediocria, minima studiosè persecutus est. libro quarto profitetur se nec bella nec urbium expugnationes, nec fusos exercitus, nec certamina plebis & optimatum narrare, suumque laborem inglorium fore, non tamen inutilem. & paulo post: Nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas conjungimus, quanquam omnia bella, quæ illis temporibus contigerunt, & quibus fere interfuit aut præfuit, studiosè describit. nec post Actiacam victoriam ullus est historicus

qui militarem aut forenſem rationem copioſius tractarit. floruit enim diutiſſimè in militari urbanaque diſciplina, & proconſul Germaniam inferiorem obtinuit, quo tempore Germanorum mores, inſtituta, ritus tanta diligentia perſcripſit, ut uni Tacito ſuam antiquitatem Germani acceptam ferant. eſt etiam gloria majore dignus, quod Tacitus Auguſtus, qui ob ſummam ſapientiam magna conſenſione Senatus ac legionum Imperator creatus eſt, ad hunc ſuæ ſtirpis originem detulit, ejuſque libris bibliothecas omnes complevit: tametſi efficere non potuit ut integrum haberemus. eſt autem oratio Taciti mirum in modum arguta & prudentiæ plena. argumento ſit illud, Proclivius eſt injuriæ quàm beneficio vicem exolvere: quia gratia oneri; vitium in quæſtu habetur. quid autem de Sejano brevius & acerbius dici potuit, quàm ejus voluntatem non niſi ſcelere quæri potuiſſe? aut de Poppæa, maritos & adulteros non diſtinxiſſe, ſed unde utilitas oſtenderetur, illuc libidinem transtuliſſe? Vitellii ſtuporem, libidinem, temulentiam, crudelitatem acerbè inſectatur: ſed nihil acerbè dici poteſt in eum qui præter naturæ vitia, quæ in eo maxima fuerunt, legem inceſtus ac nuptias avunculi cum ſororis filia Senatui perſuaſit. idem cum inter cadavera cæſorum civium iter haberet, nec quiſquam præter eum teterrimum odorem ferre poſſet, palam dixit: Bene olere interfectum hoſtem, melius civem. Si de legibus & Republica ſententiam Taciti exquirimus, quid gravius dici poteſt, quàm omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra ſingulos utilitate publica rependitur? Plato paulò aliter: Hydræ caput eos amputare, qui de legibus omnia incommoda detrahi poſſe opinantur. ſi forenſes ac ſenatorias artes, ſi antiquitatem non Romanorum modo, ſed aliorum quoque populorum quærimus, nuſquam uberior ſeges. ut cùm de fœderibus apud Armenios ſanciendis agit: Mos eſt, inquit, regibus implicare dextras, polliceſque inter ſe vincire,

cire, nodoque perſtringere; mox ubi ſanguis in artus extremo ſe effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id fœdus arcanum habetur,quaſi mutuo cruore ſacratum.quid multa? nullus profecto hiſtoricus magiſtratui ac judici utilior videtur. ſed me lacerat & conficit quorundam reprehenſio, quæ refutatione minus egeret, niſi auctoritate plurimum valerent: nam auſus eſt Alciatus hiſtoriam illam planè divinam ſenticeta vocare, in ea epiſtola quam ad Iovium ſcripſit;& quidem propter aſperum dicendi genus ab iis repudiari ſolet, qui leviores Grammaticorum nugas malunt,quàm graviſſimas eorum narrationes, qui totum vitæ ſuæ tempus in Republica gerenda conſumſerunt. quanquàm non video cur Alciatus tantum virum contemnere, ipſe de eloquentia triumphare debeat: niſi quod Decius illum ex albo Iuriſconſultorum eximens Ciceronianum vocavit: non aliter ac Hieronymus qui ſe ante Chriſti tribunal verberibus cæſum ſcripſit, quod Ciceronianus eſſet, non Chriſtianus: ſed hic verberibus, ille contumelia nullo ſuo merito affectus eſt extra jocum. Budæus acerbe Tacitum ſcriptorem omnium ſceleratiſſimum appellavit: quod nonnihil adverſus Chriſtianos ſcripſit. quæ ratio fecit, opinor,ut eum Tertullianus mendaciſſimum, Oroſius adulatorem appellaret. ſed quemadmodum Marcellus I. C. meretricem turpiter facere reſpondit, quod ſit meretrix; non tamen turpiter accipere cum ſit meretrix: ita quoque impie fecit Tacitus, quod non fuerit Chriſtianus: ſed non impie adverſus nos ſcripſit, cum gentili ſuperſtitione obligaretur. ego verò impium judicarem niſi quamcunque religionem veram judicaret, non eam quoque tueri & contrarias evertere conaretur. cum enim Chriſtiani & Hebræi quaſi venefici, & omnibus ſceleribus ac ſtupris infames ad ſupplicia quotidie raperentur, quis hiſtoricus à verborum contumeliis abſtineret? quod ſi excuſationem meretur ignorantia, profecto excuſandus eſt Tacitus,qui Iudæos ab Ida monte

monte Cretensium quasi Idæos deducit: ut Nicolaus Damascenus, qui Hierosolyma quasi ἱερόσυλα, παρὰ τοῦ ἱερὰ συλᾶν dici putat. Hoc igitur si scelus est, multo majori scelere obligaretur Vlpianus, qui septem libros de Torquendis Christianis, non ad historiæ cognitionem, sed ad suppliciorum acerbitatem scripsit. Sceleratus quoque Tranquillus ubi agit de Christianis: cujus tamen historiæ tantopere laudatur, ut æqui rerum æstimatores nihil unquam accuratius ab ullo historico scriptum fateantur. Non placet quibusdam quod levissima quæque persequitur: sed in principum dictis & factis, nihil leve, nihil parvum videri debet; propterea quod in vulgus manant, & principis exemplo mores populi semper reguntur. hoc fortassis improbari potest, quod fœdissimas quasque principum libidines nimis studiosè consectatur, quas Cornelius Tacitus omisit. sed in eo genere longe à Lampridio superatur. is enim tot portenta novarum voluptatum ab Heliogabalo invecta describit, ut non magis ea narrare, quàm unicuique ad imitandum proponere videatur, uterque tamen in intima principum aula educatus est; presertim verò Tranquillus, qui Adriano fuit ab epistolis, ex eoque statu depulsus, quod cum Imperatoris uxore familiarius egisse ferebatur, quam decus aulicæ consuetudinis postularet. nam qui consequentium Imperatorum vitas ordine scripserunt, scilicet Dio, Spartianus, Capitolinus, Herodianus, Trebellius, Vopiscus, Eutropius, Lampridius, Volcatius, Ammianus Pomponius, Lætus, Orosius, Sext. Aurelius; non eo fuerunt gradu quo Tranquillus: idque ingenuè Vopiscus confitetur, cùm Tranquillum emendatissimum scriptorem appellat. ac merito. sic enim scribit ut nec dignitate cujusquam, nec vitiis, nec ulla omnino perturbatione commoveri videatur. Caligulæ virtutes animi & corporis tantas initio contigisse scribit, ut nemini majores: ejusdem tot ac tanta vitia, quæ postea consecuta sunt, commemorat, ut nullum in natura monstrum fœdius

fœdius fuiſſe videatur. idem Neronis laudabile quinquennium prædicavit. Claudium adeo ſtupidum fuiſſe ſcribit, ut illum pro tribunali ſedentem leves cauſidici ſtultum appellarent. ejuſdem nobile judicium illud commemorat, quo feminam filium non agnoſcentem, dubia utrinque argumentorum fide, indicto matrimonio filii, ad confeſſionem impulit. quid ab ipſo ſapientiæ magiſtro Salomone potuit ſapientius judicari? Non idem fuit in Herodiano ſtudium veritatis inquirendæ: nec fere poteſt ejuſdem principis virtutes ac vitia recenſere, ac ſæpius erroris coarguitur à Spartiano, à Capitolino. Eſt etiam in Tranquillo plurima Romanæ vetuſtatis & antiqui juris imago, multæ leges, edicta, ſenatuſconſulta, quæ nuſquam alibi reperiuntur: quæ vero qualiſque fuerit principum cognitio ac juriſdictio, ſolus pene Tranquillus cum Tacito ſcribit: ex quo plurimum lucis accedit ad ſcripta Iuriſconſultorum. His, opinor, commodè Velleium Paterculum conjungemus, qui præter liberalem eruditionem, magiſtratus & honores maximos domi ac militiæ geſſit. ut enim dicendi genus, quo nihil purius ac ſuavius fluere poteſt, omittam; antiquitates Romanorum ab ultimo principio tanta brevitate ac perſpicuitate (ſi quidem integer extaret) comprehendit, ut nemini ſecundus eſſe videatur. laudes etiam illuſtrium virorum egregia quadam oratione & magno viro digna commendare ſolet, ut videre eſt in laudibus Pompeji, Cæſaris, Ciceronis; quæ tamen ab eo ſcripta ſunt, non hiſtoriæ, ſed propoſitionis locum habent, ad univerſę hiſtoriæ comprehenſionem. Atque hujus exemplo G. Bellaius Prorex Inſubrum brevi libello Gallorum antiquitates complexus eſt ad hiſtoriæ formam, vel potius ἰχνογραφίαν, qua hiſtoriarum ſcriptoribus ſingulare quoddam exemplar dedit ad intuendum & imitandum. ſcripſit etiam Latino ac vulgari ſermone Caroli Quinti Imperatoris expeditionem in Provinciam, mira quadam ingenii ubertate ac prudentia. neque verò

alius

alius esse potuit, cùm ingenii vim acerrimam, summam eruditionem, & incredibilem rerum gerendarum usum haberet. totum enim vitæ suæ tempus in consilio principis, aut in obeundis legationibus, aut in munere imperatorio, aut in optimarum artium studiis consumsit. denique perfecisse dicitur, ut Gallica nobilitas non minus literarum quàm armorum gloria floreret, primusque apud nos arma literatis, & literas dedit armatis. sed ne quis meum civem (fuit enim natione Andegavus) à me plus æquo laudari putet, multo plura Sleidanus; qui cum hominem omni genere laudum cumulavisset, tùm verò Gallicæ nobilitatis decus appellavit. hunc igitur Polybio, Thucydidi, Xenophonti, Cæsari, Tacito conjungemus, in eo maxime quod rerum causas, initia, progressus, inclinationes, atque omnia omnium consilia, dicta, facta, justissimis ponderibus examinavit. nec refert ad historici delectum, quod hic noster pauca scripsit, cum ex ungue leonem. Copiosè Guicciardinus, quem ad illius imitationem scripsisse putarem, nisi iisdem quibus ille temporibus floruisset. ac tametsi finibus Italiæ semper sese continuit, nec bellicis laudibus cum Bellajo comparari potest, attamen in scribenda historia judicio gravissimorum virorum suos æquales (atque haud scio an veteres quoque historicos) superavit. nam ubi quid in deliberationem cadit quod inexplicabile videatur, illic admirabilem in differendo subtilitatem ostentat; & graves ubique sententias veluti sal accommodatè perspergit. Et ut pauca de multis colligam; cum militaris & urbanæ disciplinæ peritissimus esset, nostros homines imprudentiæ tacite coarguit, quod armis imperia facile propagarent, ea tamen retinere non possent: nec viderent partum imperium iis, qui domestica disciplina uti nescirent, non modo inutile, sed etiam grave ac perniciosum semper fuisse. Egregia sane & magno viro digna sententia, quæ utinam

prin-

principibus bene cognita esset. alio loco Venetorum arguit imprudentiam his verbis : Veneti perturbatis Italiæ rebus bellorum exitum otiose spectabant, ut ipsi quoque prædam abigerent, rati fore neminem qui se lacessere auderet. at potentiorem esse, aut cum potentioribus in eadem amicitia conspirare oportet. quæ reprehensiones nihil habent contumeliæ vel acerbitatis. nullius verò nisi mortui nomen laude prosequitur aut vituperatione, idque facit sine ulla perturbati animi significatione: ut videre est in Leone pontifice, à quo magnas opes, majores etiam honores ac magistratus adeptus erat (ab eo enim legionibus sacris & provinciis ecclesiasticis cum summo imperio præfectus est) nihilominus principem fuisse scribit, in quo multa laudare, multa vituperare possis : quinetiam ejus perfidiam adversus Franciscum regem in fœdere percutiendo solus detexit. neque tamen Carolo V minus infidum fuisse tradit, quod ejus ope Gallos Italia expulisset, ut postea Hispanos facilius ejiceret. quid autem de Ferdinando verius dici potuit, quàm omnes suas cupiditates religionis ac publicæ utilitatis specie texisse? aliud argumentum est ejus integritatis & animi ægritudine vacui, quod cum Gallis vehementer infensus esse debuisset (ab iis enim diutissimè obsessus est cum Parmam strenue tueretur, ac de vita, deque fortunis omnibus periclitaretur) nihilominus tamen Pauli Iovii de morbo quem Gallicum vocat, orationem refellit. Par est, inquit, Gallorum nomen ab hac infamiæ labe vindicare, cùm Hispani ab Hesperiis insulis in Italiam hoc morbi genus invexerint. est autem mirum in eo studium veritatis inquirendæ. nihil enim temerè, sed omnia necessariis argumentis confirmat. fertur enim epistolas, decreta, fœdera, conciones ex ipsis fontibus hausisse & expressisse. itaque frequenter occurrit illud, LOCVTVS EST HÆC VERBA: aut si ipsa verba defuerint, LOCVTVS est in hanc ferè sen-

ſententiam. quo fit ut Iovio planè diſſimilis ſit, qui ut magnam hiſtoriæ partem ; ita conciones vel potius declamationes ſcholaſticorum in modum finxit ; argumento eſt concio Balionis ei planè contraria quam Guicciardinus ab exemplari deſcripſit. fuit enim & rerum & locorum & perſonarum, atque adeo conſiliorum & factorum tam diligens inveſtigator, ut omnes Italiæ urbes, municipia, caſtra, fluvios, quodque maximum duco, publica monimenta penitus inſpexiſſe videatur. quæ verò fama diſſiparat in vulgus, nuſquam prætermiſit, ùt in acie Mauritana, qua Galli Helvetiorum exercitum fregerunt, cæſorum numerum ſcire non potuit : propterea quod, inquit, magna pars invidia, vel ſtudio, vel errore ducebatur. plerique XIV. Helvetiorum millia : nonnulli decem : alii octo : fuêre qui tria duntaxat millia referrent. cùm autem ſcripſerit res in Italia geſtas annis fere XL. externa modicè, aut etiam intra modum attigit. Turcarum quoque ac Perſarum bella, quæ multo melius illi quàm Iovio nota fuerunt, prudens omiſit, ne de rebus parum ſibi compertis temerè affirmaret. ſed ne penitus ignorarentur, ita leviſſimè commemorat ; Ferebatur Selymus Syriam & Ægyptum invaſiſſe. videtur tamen nonnullis aliquanto prolixior. ſed iis qui ſtatum Rerumpublicarum atque omnino caſus humanos intueri volunt, breviſſimus : propterea quòd nulla pars orbis terrarum plures caſus, aut majores Rerumpublicarum converſiones illis temporibus pertulit quàm Italia. at illud quanti eſt ab eo tantarum rerum veritatem intelligere, qui totius Italiæ conſenſu ſumma prudentia, eruditione, integritate, rerúmque gerendarum uſu floruiſſe fertur ? nam cùm alius aliter & fere ſuo quiſque arbitratu fingeret hiſtorias, unus inventus eſt qui tam altè ædificavit, ut non modo leviſſimorum hominum, ſed etiam Iovii ac Bembi luminibus obſtruxiſſe videatur. Vt enim Bembus vir clarus, & in luce totius Italiæ diu multumque verſatus ſit (omitto ſingularem ejus eloquen-

eloquentiam) nihilominus aut multa in gratiam ſuorum civium aliter atque geſta ſunt ſcripſiſſe, aut certe Guicciardinus ſæpe mentitus eſſe convincitur. cujus rei unum aut alterum argumentum ſit; quòd cum Galli ad Forum Novii auxiliares Venetorum copias fudiſſent, ferroque, ut dicitur, viam ſibi ipſis aperuiſſent; Bembus nec victos, nec victores fuiſſe ſcribit, & eorum in Galliam reditum fugam appellat. Guicciardinus argutè hunc in modum; Si vincere eſt ea re potiri, cujus cauſa bellum ſuſcipitur, Galli vicerunt, cum ob eam duntaxat cauſam prælium ſuſcepiſſent, ut in Galliam Rege incolumi redirent. cum igitur hoſtes in fugam converterint, partim proſtraverint, partim in Tarum flumen adegerint, ſeque in patriam tuto receperint, quis de victoria quærendum putet? rei quoque veritatem diſſimulavit Bembus in prælio Ravennati, cujus victoriam tam claram & illuſtrem nemo Gallis unquam præripuit. Militum, inquit Bembus, & equitum millia ſupra decem & octo interfecta ſunt pari fere utrorumque numero, fortuna diſpari. quod igitur Venetos, nunc Italiæ columen, nunc publicum orbis terrarum ornamentum vocat, ac eorum modo æquitatem, fidem, modo magnificentiam & opes, uniuſque navis Venetæ incredibilem adverſus Turcarum opes, fortitudinem, omnium denique civium pietatem, modeſtiam, religionem, prudentiam ubique extollit; rem facit non tam bono hiſtorico, quam bono cive dignam. quod verò Gallos ubique verborum contumelia inſectatur; quod nihil ſanctum ab illis aut tutum fuiſſe: quod fidem Venetis & Alfonſo Avalo datam fregiſſe tradit; ſcriptoris eſt, non ſeipſum laudantis, ſed vituperantis. ac ſiquidem militari jure infamis eſt, qui nationem verborum contumelia violavit, quanto magis hoc hiſtorico fugiendum? præſertim ſi in eo ipſo quod aliis objicit, falſa pro veris tradere convincitur? nam Guicciardinus, violati fœderis crimen in Venetos regerit: non tantùm propter perfidiæ nimiam adverſus Gallos ſuſpicionem,

nem, sed etiam quod Alvianum acerrimum Gallorum hostem, non modo triumphantem de Gallis in urbem admiserant, sed fœderis quoque legibus complecti rege Gallorum invito conarentur. quæ igitur de perfidia Gallorum oratoriè scribit, tam vera sunt quàm in Apulia bello Veneto corvos ac vultures tanta ex aëre vi, tantisque agminibus inter se conflixisse, ut carri duodecim eorum cadaveribus explerentur. qua de re non ambigit Bembus, sed planè affirmat. & verò cum invitus, ut ipse testatur, annosque natus sexaginta ad scribendum se contulisset, eum laborem, quem in historia scribenda quærimus, ægrè ferebat: Tædet me, inquit libro quarto, ejus belli leviora consectari. quis inim legat sine fastidio singula? hæc planè sunt oratoria: cujusmodi est etiam Lauredani concio adversus Minium, qua nihil fieri potest ornatius. puritatem enim dictionis ita consectatur, ut verbis quidem parum Latinis, sed tamen ad significandum necessariis uti nolit. Turcarum Imperatorem regem Thraciæ, quæ vix centesima pars est ejus imperii; & Mediolani Ducem, regem quoque vocat. id quidem Latine, sed non satis, opinor, ad id quod decuit accommodatè. At Bembi omnino dissimilis est Procopius, qui ornamenta historiarum, & Græci sermonis puritatem aut nescisse, aut neglexisse videtur: sed quæ ad historiam pertinent singula commemorat, ac res quoque levissimas magno studio consectatur. & quoniam in rebus gerendis perpetuus Belisarii comes, ac totius publici consilii particeps fuit, sæpius etiam pro Republica legationes obiit; denique mediocriter est à doctrina informatus, ut non dubitem illum inter selectos recensere. cum verò singulas epistolas, decreta, fœdera, conciones vario dicendi genere ac stylo describit, magnum verissimi scriptoris præbet argumentum: nisi quòd suum Belisarium sæpius quàm decuit, & ineptis plerumque laudibus oneravit: ineptius quoque cædem Constantiani, qui apud Iustinianum stabuli magistrum egit, Belisarii

jussu.

jussu perpetratam ita excusavit, ut in fatis esse diceret, Constantianum sic mori debuisse. ridiculas quoque xxx porcorum & statuæ Theodorici conjecturas eximo; quodque Thulen decies Britannia majorem facit, quæ tamen altero tanto minor est. sed illud fidem omnium superat; cineres Vesuvii montis, qui citra Neapolim situs est, Byzantium usque vento delatos, ac populum ita exterritum, ut annuis supplicationibus Deum placaret; quæ prodigia sapiunt Græcam vanitatem, & historicis non modo prophanis, verum etiam ecclesiasticis fidem sæpe derogarunt. Plenus est ejusmodi fabulis Nicephorus Callistus, quibus etiam Zonaras, alioqui probatus historicus, & Nicephorus Gregoras sæpe delectantur; ac interdum Eusebius Cæsariensis: cujusmodi est illud quod se vidisse omni asseveratione confirmat; Plantam in basi qua nitebatur ænea Christi statua (quam ante annos ccc. fœmina sanguinis profluvio curata SERVATORI dicarat) sponte natam; quæ cum primum extremam statuæ vestem attigisset, omnia morborum genera curabat. Talibus nugis referti sunt Antonini, Adonis, Saxonis Grammatici, Sigeberti, Phriculphi, Naucleri, Mariani, Merlini, Vrspergensis, Annonii, Turpini, Guagnini, ac veterum annalium libri; quibus omnino carere non possumus. in eo genere tamen alii aliis longè præstant. Nam Gregorius Turonensium, Antonius Florentinorum, Gulielmus Tyri Pontifex, Abbas Vrspergensis, historias tametsi portentis ac miraculis refertas; utiles tamen ac fructuosas scripserunt, præsertim illis temporibus quibus barbaries omnia cumularat. fuerunt etiam in Republica gerenda & publicis consiliis diu multumque versati. aliorum reliquias veluti gemmas, è stercore colligere debemus, si desunt meliores. qui enim Tartarorum gesta scripserit, præter Paulum Venetum & Haytonum habemus ferè neminem: ea tamen exigua sunt, & fabulis confusa. verior Haytonus. detrahamus igitur de Paulo Veneto quod

mare Caſpium piſcibus ſemper vacuum eſt, pręterquam jejunii temporibus: quòd urbis Quinſeæ ambitus ſuperat miliaria ſeptuaginta: quòd eadem duodecim millia pontium habet tantæ altitudinis, ut naves onerarias explicatis velis facile admittant: quod Zipangrini adverſus hoſtium exercitus annulis utuntur, quorum ea vis eſt, ut inviolabiles ſint, his detractis Tartarorum geſta, mores, leges, ac religionis deſcriptionem utcunque intelligamus. At Fr. Alvareſius multò majori fide ac diligentia res Æthiopum primus ſcripſit, quę nunc à peregrinis & optimis quibuſque ſcriptoribus probantur, nec ſine magna voluptate leguntur. Conſimiliter Zeiglerus, Cromerus, Cranzius, Olaus; Gothorum, Saxonum, Nerviorum, Sarmatarum ſeu Polonorum ac Danorum hiſtorias antea incognitas evulgarunt. cæteri quidem valde probabilia; Olaus ſæpe incredibilia narrat. ſunt tamen nonnulla quæ ſcriptorum ac teſtium multitudine & conſenſu quodammodo perſuaderi poſſunt. nam quæ de Nerviorum (hi nunc Livones appellantur) in lupos configuratione, & μετεμψυχώσει ab Herodoto, Pomponio Mela & aliis hiſtoricis olim pervulgata ſunt, ea juniores comprobarunt. hoc enim Caſpar Peucerus vir magnæ eruditionis & minimè vanus, tum etiam Languetus non minus doctrina, quàm diuturna totius Europæ peragratione clarus, ſe ab incolis accepiſſe mihi confirmavit. quod utrum fiat occulta quadam vi naturæ potentis, ut de Parrhaſio traditur: vel ultione divina, ut de Nabuchodonoſore; nondum mihi compertum eſt. Alvareſium proximè ſecutus eſt Leo Afer. hos igitur cum Pomponio, Strabone & Pauſania propter ſcribendi rationem Geographiſticos appellare ſoleo; propterea quod hiſtoriam una cum geographia complectuntur. Strabo quidem reſpublicas & imperia orbis terrarum leviter attingit; Pauſanias univerſæ Græciæ provincias, Rerumque publicarum ſtatus & converſiones, populos, urbes, caſtra, fluvios, montes, verti-

ces, fontes, fana, ſtatuas, tam curioſè deſcribit, ut in eo genere omnium ſuperarit opinionem, ita quoque Leo Afer genere Maurus, natione Hiſpanus, religione Muhameticus, deinde Chriſtianus; poſteaquam totam penè Africam & Aſiam minorem, bonam quoque Europæ partem diuturnis itineribus obiiſſet, captus eſt à piratis, & Leoni Pontifici Max dono datus: apud quem ea, quæ incredibili ſtudio ac diligentia de Africa, deque Africæ populorum moribus, legibus, inſtitutis, totiuſque regionis ſitu ac deſcriptione Arabica lingua compoſuerat, in Italicam tranſtulit. militarem diſciplinam leviter tractat: ſed offenſiones & victorias imperatorum inter ipſos, ſine ullis concionibus & ornatu, non ut hiſtoricus, ſed quaſi geographus breviter commemorat: ac perpetua rerum novarum voluptate invitum detinet lectorem: nihil admodum incredibile narrat præter aſini Ægyptii, vel potius aurei, ſtupendam docilitatem. quòd enim ſe vidiſſe affirmat ovium Ægyptiarum caudas, quæ pondere libras quinquaginta, interdum vero centum viginti æquarent; cum Bellonio & Hieronymo Cardano, conſentanea ſcribit. profecto unus eſt ex omnibus, qui Africam poſt Annos mille infelici barbarie ac noſtrorum hominum ignorantia ſepultam aperuit, & omnium oculis patefecit. His conjungo F. Leandrum & Munſterum, quorum alter univerſam Italiam; alter Germaniam in tabula veluti ſub aſpectum collocarunt, & populorum hiſtoriam cum geographia conjunxerunt. ſed cùm Munſterus ſuam Germanographiam inſcripſerit Coſmographiam: totus eſt tamen in Germanorum & Helvetiorum regionibus, oppidis, ſitu & populorum origine ac deſcriptione, quibus detractis nihil ferè orbi terrarum univerſo reliquum ſit. Sed animadverſione dignum eſt, quod omnes non modo hiſtorici, ſed etiam geographi quos mihi legere contigit (excipio Polybium & Ptolemæum) inſularum ac regionum magnitudinem ex ambitu colligunt; & quarum circuitus æqualis eſt

aut major, æquales esse putant aut majores: quo nihil absurdius dici potest. id tamen necessarium plerisque, ac mihi sæpe visum est, quousque geometrica demonstratione animadverti, sæpissimè fieri, ut unius insulæ circuitus triplo major sit alterius circuitu, cujus tamen decuplo minor sit magnitudo. Vt autem Geographistorici regiones cum historia, sic Philosophistorici rerum gestarum narrationem cum sapientiæ præceptis cumularunt. in quo genere Xenophontis magna laus, eoque major, quo neminem habuit, quem imitaretur, ut Vellejus scribit de Homero; nec postea fuit qui illum imitari posset. Hunc secutus est Plutarchus, deinde Laërtius, postea Philo Iudæus, quem inter & Platonem, opinor, veteres non modo præjudicium, sed planè judicium tulerunt. Hujus æqualis Iosephus, laude quidem philosophiæ secretioris inferior, antiquitatis tamen cognitione longè superior videtur. & quidem miratur Hieronymus, tantum Græcæ antiquitatis in homine Iudæo fuisse. id autem ex libris ejus contra Appionem Grammaticum intelligi potest; in quibus scripta Mosis (tametsi ad fidem faciendam se ipsa contenta sunt) Græcorum, Persarum, Ægyptiorum, & Chaldæorum testimoniis ita confirmavit, ut nihil ad origines intelligendas utilius scriptum esse videatur: quæ verò de hominum ætatibus à Mose prodita sunt, ne cuiquam incredibilia viderentur, duodecim historicorum auctoritate confirmavit: populum verò Hebræorum antiquitate, fide, religione, doctrina, integritate populis omnibus superiorem facit, non tantùm ut gloriam suorum civium intermortuam, sed etiam ut rei veritatem ab oblivione vindicaret. nam ex ejus scriptis Herodoti, Diodori ac Iustini fabulæ refutari facile possunt. Post ea tempora, Hegesippus Iudæus bellum Iudaicum libris quinque complexus est, quos Ambrosius latinos fecisse fertur. verius tamen ac melius Iosephus, qui non modo affuit, sed etiam præfuit, & captivus à Vespasiano ac Tito jus civitatis & nomen Fla-

viæ gentis ac ſtatuam adeptus eſt. in eo certè fuerunt hiſtorici virtutes illæ, quas antea diximus: ſumma eruditio, eximia integritas, & maximus rerum agendarum uſus. quanta verò integritate ac fide ſcripſerit, ex eo planum eſt: quod qui religione Iudæus eſſet, de Chriſto grave imprimis ac laudabile teſtimonium tulit. at eccleſiaſtici fere ſcriptores cum de adverſariis noſtræ religionis ſcriberent, tantis odiis exarſerunt, ut non modo laudes eorum obruere, verumetiam omnibus contumeliis lacerare conarentur. Argumento ſit Iulianus Auguſtus, is qui Transfuga uſurpatur, qui tametſi capitali odio ac ſuppliciis omnibus dignus eſſet; quæ tamen ab eo præclarè geſta ſunt, hiſtorias ſcribentem non decuit præterire, quod noſtri fecerunt. In quo certe Ammiani Marcellini candorem ac ſtudium inquirendæ veritatis imitari debuiſſent: is enim principum virtutes ac vitia, ut optimus quiſque ſcriptor ſumma fide notavit. Iulianum accuſat, quòd religionem Chriſtianam abſolutam ac ſimplicem (ſic enim loquitur) anili ſuperſtitione confudiſſet: quòd Chriſtianis literas crudeliter ademiſſet: quòd Palatinos Conſtantii comites occidi juſſiſſet: ejuſdem tamen virtutes egregias oratione ſingulari commendavit; ſummam temperantiam, fortitudinem, continentiam, ſapientiæ ſtudium ac juſtitiam opinione majorem; quæ graviſſimis exemplis ac teſtimoniis confimat: cujuſmodi eſt illud, cùm Delphidius Gallus orator acerrimus, Numerium Narbonenſis Galliæ Præſidem apud Iulianum, qui tum Lutetiæ agebat, vehementer accuſaret, ac teſtium inopia premeretur, tum Delphidius: Ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens erit uſquam ſi negare ſufficiet? cui Iulianus: Ecquis innocens erit ſi accuſaſſe ſufficiet? fuit autem Ammianus natione Græcus, & ut ipſe confitetur, miles; Vrſicini magiſtri equitum comes perpetuus: quippe omnibus fere bellis, quæ à Romanis in Europa & Aſia ſuis temporibus geſta ſunt, interfuit, & ea quidem integra exſtant

libris XVIII. comprehensa, id est, ab anno trigesimo imperii Constantii usque ad exitum Valentis. nam superiores tredecim ex aliorum scriptis facile sarciuntur. cœperat autem à Nerva in quo desierat Tacitus; quem unum ex omnibus ad intuendum & imitandum sibi proposuisse videtur: hoc tamen ab eo differt, quod Tacitus Romani sermonis dignitatem, ut tempora ferebant, assecutus est; Ammianus verò Latinis verbis, ac sæpius ne Latinis quidem Græcè scripsit; & à re proposita longius ac sæpius digreditur. quo tamen vitio summi quoque viri laborarunt: idque in ipso Cicerone Possidonius graviter notavit, sed huic reprehensioni Ammianus si non Latinè, satis tamen ad id quod voluit accommodate hunc in modum occurrit; Quod autem est, inquit, paulò prolixior textus, ad scientiam proficiet plenam, quisquis enim affectat nimiam brevitatem ubi narrantur incognita, non quid signatius explicet, sed quid debeat præteriri scrutatur. Ex hac igitur historicorum tanta varietate, singularum delectum adhibere pro suo quenque judicio necesse est, ne in tam brevi hujus vitæ curriculo scriptorum multitudine obruamur. nam si perspectum habebimus Polydorum de rebus Anglicis (tametsi Scotis & Francis valde suspectus est) Rhenanum de Germanis, Æmilium de Gallicis verissimè scripsisse, non magnopere laborandum erit de Beda, Guaguino, Gazo, Saxone, & ejusmodi scriptoribus, qui res easdem incodite scripserunt. at nescio quo naturæ ingenio contigit, ut cùm iisdem temporibus maxima historicorum ubertas efflorui sset; sic evanesceret eodem penè momento. scribit enim Plutarchus, trecentos historicos Marathoniam pugnam scripsisse: ita res Italicas superioris ætatis XXX. fere scriptores literis prodiderunt. unum tamen Guicciardinum, cujus omnium opinione perspecta fides est, omnibus anteferendum putem. & nunc tota pène Europa historicorum multitudine abundat, qui res quasque levissimas scribunt: cùm multis antè seculis habuisset

buiſſet fere neminem. ſed ne infinitum ſit omnes omnium commentarios evolvere, optimum quemque iis, quas diximus, vel etiam melioribus conjecturis aſſequemur. illud etiam admonendi ſunt, qui ad hiſtoriarum ſcriptores accedunt, pleroſque eandem hiſtoriam continua ſerie complexos fuiſſe. cujuſmodi ſunt libri Iudicum, & libri Regum. idque ſæpius factum unius ſcriptoris appellatione, ut liber Samuelis: nam capita XV poſteriora mortuo Samuele ſcripta fuiſſe planum eſt: ut etiam poſtrema Deuternomii periodus. ac liber Ioſuæ propter eam cauſam alterius ſcriptoris eſſe putatur, quia liber Recti citatur de Solis ſtatu: quem tamen librum quingenteſimo pòſt anno ſcriptum fuiſſe apparet ex primo capite libri primi Regum; niſi dicamus librum Recti plurium fuiſſe ſcriptorum & ante Ioſuam inceptum. Eadem ratione Hæmo, qui corruptè à noſtris Amonius appellatur; ex pluribus ſcriptoribus conflatus eſt, cùm trecentorum annorum res à ſe viſas commemorat: idem judicium eſt de Reginone & Carione. Atque hæc de hiſtoricorum delectu: quæ ſic à me ſcripta velim, ut integrum cuique judicium relinquatur.

De recto Hiſtoriarum judicio.

CAP. V.

LOcus hic poſtulare videtur, ut de recto hiſtoriarum judicio dicamus. ſi enim ea fuiſſet in quibus eſſe debuerat, opinio veritatis ac fides; nihil erat cur de hiſtoria dubitare, aut aſſenſionem cohiberi oporteret: ſed quoniam tanta eſt hiſtoriarum inter ipſos diſcrepantia, ut non modo alii ab aliis, verumetiam à ſe ipſi plerunque vel ſtudio, vel animi ægritudine, errore diſſideant: ſtatuendum nobis eſt in univerſum, quæ qualiſque ſit omnium aut maximè illuſtrium populorum natura, ut hiſtoriarum veritatem juſtis ponderibus examinare, ac de rebus ſingulis rectius judicare poſſimus. Atque

id paulò aliter faciendum nobis eſt, quam Diodorus, Volaterranus, Cœlius, Sabellicus, Boemus; qui de populorum variis legibus, religionibus, ſacrificiis, epulis, inſtitutis leviſſime ſcripſerunt; de quibus tamen, quod infinita ſunt varietate, ac paulo momento per ſeſe, vel principum arbitrio mutabilia, nihil certum ſtatui poteſt. quæramus igitur illa quæ non ab hominum inſtitutis, ſed à natura ducuntur, quæque ſtabilia ſunt, nec unquam niſi magna vi, aut diuturna diſciplina mutantur; & mutata nihilominus ad priſtinam redeunt naturam. quo de genere nihil à veteribus ſcribi potuit, cùm regionum ac locorum, quæ non ita pridem patuerunt, penitus eſſent ignari: ſed tantum quiſque aſſecutus eſt, quantum probabili conjectura potuit. Primum igitur explicabimus naturam populorum, qui ad Septentriones & Auſtrum poſiti ſunt: deinde eorum, qui ad ortum & occaſum: poſt etiam propria loca, montana ſcilicet, paluſtria, ventoſa, quieta: tum quanta vis ineſt in diſciplina ad immutandum hominum naturam: poſtremo Ptolemæi ac veterum errores confutabimus, qui mores populorum ad Zodiaci partes, quas cuique regioni tribuunt, referri putant oportere. quibus intellectis ac perceptis, magnam partem hiſtoriarum intellectam perceptamque fore confido: atque haud ſcio an ulla diſputatio magis ad univerſam hiſtoriarum cognitionem & incorruptum earum judicium neceſſaria videatur. Sed inprimis illud ſtatuo, nullam eſſe locorum aut cæleſtium ſiderum tantam vim, quæ neceſſitatem ſit allatura (quod ne cogitare quidem fas eſt) ab iis tamen homines ſic affici, ut naturæ legem, niſi ope divina, aut diuturna diſciplina, ſuperare non poſſint. falſum eſt enim quod Galenus & Polybius affirmant, aëris temperiem neceſſariò nos immutare. magnam quidem vim ad immutandos animos habere, neceſſitatem tamen non adferre, argumento fuit Anacharſis Scytha. atque ad hanc locorum varietatem referre debemus ea, quæ Plato lib. quinto de legi-

bus

bus ſcribit, alios aliis meliores ac deteriores effici ex ipſa locorum varietate, quos propterea legibus ſæpe contrariis ac repugnantibus moderari neceſſe eſt: eam quoque diſſimilitudinem ab aquis & aëre, tum etiam à ciborum varietate manare. Tradunt igitur veteres uno fere conſenſu, homines ad Aquilonem poſitos corpore quidem majores ac robuſtiores; ad Meridiem verò imbecilliores, aliis tamen ingenio præſtare. id autem uſu diuturno compertum, propterea quòd facilis eſt ejus rei animadverſio: ſed quouſque vis illa Septentrionum & Auſtri pertineat: quid ortum & occaſum finiat, quidve de moribus ac inſita cuique natura ſentiendum ſit, difficile dictu eſt; eoque difficilius, quòd nullus eſt, qui in tantis tenebris facem prætulerit. Nam Hippocrates, cujus ſumma ſemper fuit auctoritas, homines ad Septentrionem exiles, & fuſcos eſſe tradit. Ariſtoteles in Quæſtionibus, æque barbaros eſſe qui æſtu, atque ii qui frigore nimio rigent: quæ ſuperioribus vehementer repugnare videntur. nam quomodo ingenioſi ſint Auſtrales & barbari? vere tamen uterque. ſed ut planius intelligi poſſint, conſtituamus quatuor hujus hemiſphærii fines; Auſtrum in Æquatoris circulo, Septentriones in vertice Poli; ortum in inſulis Molucarum, occaſum in inſulis Heſperidum: Strabo aliter: Indos in ortu, Celtas in occaſu, Scythas in Septentrione, Æthiopes in Auſtro collocavit. Ptolemæus ab illa partitione non longius diſceſſit. ſed non ita pridem compertum eſt, antiquos vehementer in eo lapſos eſſe. [negant etiam Mathematici, ortus & occaſus ullum eſſe diſcrimen: quàm verè, ſuo loco dicemus. nunc ſatis eſt, à nobis ortus & occaſus medium in America collocari, quòd ea regio ab India & Africa infinitis ſpatiis divellatur: Septentrionis verò & Auſtri medium eſſe Æquatorem, quod ad univerſitatem attinet: hujus autem hemiſphærii quod citra Æquatorem eſt, quintum & quadrageſimum latitudinis gradum: ut quicquid infra ſupraque, Polum verſus interjacet, Sep-

tentrionibus: cætera Austro tribuantur. & quoniam antiqui, præter Possidonium & Avicenam, hominum sedes tropicis & popularibus circulis definierunt, rati ulterius nullum salutis esse aut habitandi locum: eripiendus est hic error. compertum est enim crebris navigationibus, Æquatoris saluberrimam esse regionem: sub Tropicis verò regiones incredibili æstu flagrare: & quidem ratio est in promptu. nam sol evehitur altius in Æquatore, ac multo celerius fertur propter circuli magnitudinem, quàm in Tropicis, quinetiam Alvaresius scribit aquas illic Iunio mense concrescere gelu, modo flaverit Auster accedit imbrium magna vis, montium incredibilis altitudo ac silvarum copia; postremo color & vultus hominum minimè ater, sed velut olearum. contra vero sub Tropicis vehementes æstus, nulli imbres, nullæ silvæ, rara flumina, perpetua planicies arenarum, præterquam in Arabia felice & quibusdam Indiæ locis, propter orientis & montanæ regionis naturam. denique incolarum atra cutis, non modo Æthiopum, sed etiam Indorum, ut Ctesias jam pridem ac nostri experti sunt. vix enim persuaderi possum, quod quidem vir doctus tradit, ab execratione Chusis homines atros fieri. ac jam pridem irrisa est Herodoti sententia, qui Æthiopum semen nigrum esse putavit; oportere enim Æthiopes in Scythia nigros, & Scythas in Æthiopia candidos nasci: cùm omnes populi coloniarum multitudine ac frequentia confusi jam pridem fuerint. at videmus homines æque ac stirpes mutato solo paulatim degenerare: & eandem esse rationem, cur ignis & sol, id quod Aristoteles tradit, homines inficiant atro colore. quinetiam Plinius scribit, Leones in Æthiopia nigros esse, qualem se vidisse testatur Oppianus poëta in libro de Venatione: quos ego libros cùm Latino versu & commentariis illustrassem, quidam grammaticus eosdem libros oratione soluta, quantum libuit de meo labore detrahens, iterum pervulgavit. Vt igitur veterum errorem fugiamus, triplicem

regio-

regionem ab Æquatore ad Polum, quæ nonaginta partibus conſtat, æquali ratione complectemur, ſic tamen ut xxx. partes calori, totidem frigori tribuamus: reſtabunt triginta emperatiſſimæ regionis; in qua commodè beateque vivi poſſit, præterquam in iis locis, quæ vel præruptis montibus aſpera, vel paludibus immerſa, vel ariditate deſerta, vel aquarum aut ſoli vitio perniciosa & infrugifera ſunt. eſt enim tanta ſoli ubertas in quibuſdam Tropici regionibus, ut incolæ cæli graves injurias minus ſentiant. rurſus triginta partes caloris ac frigoris regionisque temperatæ bifariam dividemus: ut quindecim circa Æquatorem temperatiores ſint: quindecim circa Tropicum ardentiores: & in regione temperata, quindecim priores lenitate cæli moderatiores; conſequentes à quadrageſimoquinto gradu ad ſexageſimum, aliquanto frigidiores. rurſus è triginta partibus frigidiſſimæ regionis, quindecim coluntur, ulterius nullæ urbes, nulla oppida, nullus denique hominum tuendæ ſalutis locus: hanc partitionem ut inirem ipſa natura uſuſque docuit. nam trigeſimus ab Æquatore gradus, quaſi limes ſecat Atlantem, qui ab extremis Africæ oris in Ægyptum uſque procurrit, ſeque Solis ardoribus opponens, oram Africæ citeriorem innumeris fluminibus rigat. idem limes Arabiæ juga, totiuſque litoris Perſici ac Indici extrema dividit. pars verò ab Æquatore ſexageſima, Gothorum fines, Livoniam, Moſchoviam, Orcades inſulas, & montis Imai extrema lambit. hinc uſque ad ſeptuageſimum quintum gradum ægrè, ultra nullo modo habitari poteſt, ſi geographis & hiſtoricis fidem habemus. ob id etiam triginta quaſque partes bifariam divido, quod Tropici & Polares circuli quindecim gradus hinc inde ſeptem partitè ſecant; ſi quis eam quam dixi partitionem admittat. Et quoniam ſub Tropicis & utroque Polo, ſumma eſt intemperies frigoris & caloris, ſub Æquatore temperies eadem erit atque eorum qui ſub trigeſimo gradu poſiti ſunt. nam

heic & illic Leucoæthiopes esse feruntur : sub Tropicis supra modum atri : sub Arcto ratione contraria fusco sunt colore : pòst ad gradum usque sexagesimum rubicundi evadunt : inde ad quadragesimum quintum, candidi : pòst ad trigesimum flavescunt : & cum flavabilis atræ confusa est, subvirides fiunt, quousque fusci ac penitus atri evaserint sub Tropicis. Itaque quod ait Hippocrates, ad Septentrionem homines pallore ac macie deformes esse, absurdum erit, nisi ad extrema loca Septentrionis referamus. quod item veteres robustos & proceros esse ajunt, ad citeriora. Atque hoc mihi dubitanti confirmavit Caspar Holster Suecus metropoli urbe Stocolmię, in intima Gothia oriundus, qui liberalis doctrinæ gloriam, linguarumque varietatem cum armorum laude conjunxit : est enim toto vultu ac pilo ruber, & plane φοινικόρυγχος sine vitio cutis, mediocri statura, latis humeris, oculis admodum glaucis, hebeti visu : laborat enim perpetuo glaucomate. idipsum quoque Languetus Gallus, literis æque ac totius Europæ peragratione nobilis, mihi sæpe narravit, ultra Gothiam homines fuscos esse ac macie tabescere : in ipsa verò Gothia & Suecia rubescere, neque tamen Germanis magnitudine comparandos. atque illud etiam Galenum valde exercuit, quod Hippocrates & Aristoteles scripserunt, πάντες πρὸς ἄρκτον πυρότριχες, καὶ λεπτότριχες, quasi omnes flavi essent: cùm plerique ab extremo Septentrione φοινικότριχες viderentur. nam quibus pili rubescunt in Britannia & Germania, hos ajunt incolæ, ut ab illis accepi, à Danis & Norvegis, qui finitimas regiones occuparunt, originem traxisse, ab iisque diligentius sibi cavent. multi quoque tales sunt in Gallia, præsertim Westria sive Normannia; quæ Danis cessit. Germani verò ac Britanni fere omnes pilo flavescunt : de quibus Lucani dictum illud intelligi potest :

Fudit ab extremo flavos Aquilone Suevos.

nam Suevia vetus & mare Suevicum ad quinquagesimumquintum gradum pertinet : ultra quem

quem nihil terrarum eſſe arbitrabantur. hæc autem corporis forma, tum ad mores populorum, tum ad hiſtoriarum cognitionem ac judicium, magnum nobis adjumentum eſt allatura. cætera videamus. Hoc etiam differunt Scythæ ab Auſtralibus, quod hi nigros; illi glaucos & cæruleos oculos habent: qui vero in medio poſiti ſunt, caprinos. Amiotus, vir ſummæ eruditionis, in Mario Plutarchi, ὀμμάτων χαροπότητος caſtaneos & rufi coloris oculos vertit. ego truculentiam oculorum dicerem. ſic enim Tacitus de Germanis: Truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora. & Iuvenalis:

Cærula quis ſtupuit Germani lumina flavam
Cæſariem, & madido torquentem cornua cyrrho?

at cæruleus color nihil habet cum rufo commune: ſed vox ambigua χαροπότης, oculorum crudelitatem & colorem ſignificat, ut ſcribit Euſtachius in illud Homeri;

Ἄρκτοι τ' ἀγρότεροί τε σύες χαροποί τε λέοντες.

quod ita latine redderem:

Sylveſtreſque ſues, urſaque, truceſque leones.

Catullus *cæſios* vertit, utroque modo recte. nam ut Oppianus ἅλα χαροπὴν; ita Seneca mare cæruleum dixit. habet Amiotus Gazam auctorem, qui χαροπὸν modo rufum, modo fulvum reddit. Scaliger ravum, Heſychius χαροπὸν cæſium & flavum ſignificare ſcribit: ut Ariſtoteles uno loco caprarum ὄμματα χαροπὰ dixit, quæ flava ſunt. ſed hujuſce confuſionis & erroris initium eſt ab Homero perperam intellecto: qui quod leones χαροποὺς appellat, ad oculos referens, ut illud γλαυκῶπις Ἀθήνη, putarunt plerique de cute intellexiſſe, quam Ariſtoteles omnibus leonibus πυῤῥὸν eſſe tradit. hinc à Latinis fulvi leones appellati. Leonis autem oculi non tantum Homeri, ſed etiam Oppiani teſtimonio γλαυκιόωσι. itaque Simon Portius ſimili errore lapſus eſt, qui χαροπὸν ravum interpretatur, & cineritium colorem eſſe putat, ex eo quod Horatius lupam ravam appellavit. ſed ad oculos pertinet, quos Varro in gallo ruſtico ravos (id eſt

flavos, ut apud Festum rava frumenta) esse voluit. sunt autem subfulvi, quales fere habent accipitres & aquilæ, quæ in Solem intuentur. Ravi colores, inquit Festus, appellantur, qui sunt inter flavos & cæsios, quos Plautus appellat Ravistellos. nuper quidam in postremis Adversariis frumenta rava apud Festum interpretatus est arida: tum rationem subjecit, quod rauca, id est rava vox ab arido gutture fiat: in quo nec bonus Grammaticus & malus Physicus videri possit. est enim flava ceres, & rauca vox ab humido gutture? igitur ut Aristoteles oculos Æthiopibus atros, Scythis glaucos: ita mediæ regioni caprinos, id est flaventes seu ravos tribuit, quos Plinius Rufos appellat: tametsi media regio infinitam habet varietatem ab extremis conflatam; extrema nullam. est autem in Scytharum vultu maximum argumentum, quo ab aliis differant, scilicet oculorum glaucus color, id est ut Plato voluit, cæruleus albicans; quales sunt oculi noctuarum, quæ propterea γλαυκὶς appellantur, atque ii hebescunt ad lucem. tales etiam habent Cimbri, teste Plutarcho. atque id in plerisque Danis animadverti, Germani vero ac Britanni non ita glaucos & albicantes, sed conspicua quadam obscuritate cæruleos habent: qui color etiam aquilus ab aqua dicitur; est autem color glaucus in oculis magnum caloris indicium, ut scribit Aristoteles in Quæstionibus; niger vero qualis est in Australibus, caloris significat inopiam. qui sunt in media regione, caprinos habent sive ravos, atque hi omnium accutissime cernunt: & quidem tradit Plinius capras lippire nunquam, præterea mores optimos Aristotelis judicio significant. glauci vero crudeles, cujusmodi Syllæ, Catonis & Augusti oculos fuisse Plinius & Plutarchus tradunt. itaque Plutarchus ancipiti verbo χαροπότητος & colorem & crudelitatem inhumanitatemque Cimbrorum significavit; cum haberet γοργότητα καὶ γλαυκότητα. sunt igitur tres præcipui colores oculorum in tribus populis: ater,

ter, glaucus, ravus, ex quibus infinita varietas miſcetur. Vitruvius hæc partim confirmat: Sub Septentrionibus, inquit, nutriuntur gentes immanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo & rufo, cæſiis oculis, ſanguine multo: qui autem ſunt ad axem meridianum, brevioribus corporibus, colore fuſco, criſpo capillo, nigris oculis, cruribus invalidis, ſanguine exiguo, ſolis impetu perficiuntur. hæc ille. Sanguis quoque Scytharum fibris plenus eſt, ut in apris ac tauris: unde robur & audaciam ingenerari tradunt. Auſtrales tenui ſunt ſanguine, ut lepores, cervi; quo fit ut timidiores ſint ac imbecilliores. Hoc igitur teneamus, eos omnes, qui à quadrageſimoquinto gradu, ad quintum & ſeptuageſimum verſus Septentriones poſiti ſunt, intus magis ac magis caleſcere: Auſtrales vero quo plus habent caloris à ſole, eo minus à ſe ipſis habere. nam hyeme calor intus cogitur, æſtate diffluit, quo fit ut hyeme vegetiores ac robuſtiores; æſtate languidiores ſimus. eadem ratio facit ut hyeme plus appetere & coquere, quam æſtate ſoleamus: præſertim ſtante Aquilone. Auſter contrarium efficit, ut ſcilicet minus appetant animantia, ut Ariſtoteles ſcribit. atque hinc fit, cum Germani in Italiam, aut Galli in Hiſpaniam proficiſcuntur, frugalius veſci, aut ſuffocari videamus: quod Philippo Duci Auſtriæ contigit, cum in Hiſpania ſuo more epularetur. Hiſpani vero, qui frugaliſſime in patria vivunt, in Gallia voraciores ſunt Gallis. argumento ſit etiam illud, quod paſtores vulgo ferunt, armenta gregeſque macie tabeſcere, cum ad Auſtrum proficiſcuntur, ad Aquilonem vegetari. nec mirum ſi Leo Afer ſcribit, nulla fere boum aut equorum armenta, raros etiam greges ovium in Africa videri; aut parum admodum lactis habere. contra vero laudantur ab omnibus ferè ſcriptoribus Germanorum & Scytharum armenta: non quod habeant paſcua meliora quam Auſtrales, ut Plinius putat, ſed cœlo tribuendum illud eſt. Facit igitur vis interni

terni caloris, ut qui ad Septentrionem vergunt, vegetiores ac robustiores sint Australibus. quod etiam in adversa parte ultra Capricorni circulum æque contingit, ut homines, quo ab Æquatore longius discedunt, majores fiant, ut in terra Patagonum, qui Gigantes appellantur, eadem latitudine qua Germani. Hæc igitur causa est cur Scythæ graves semper incursiones fecerunt meridiem versus; quodque incredibile videatur, verum tamen sit: imperia maxima versus Austrum propagata semper fuerunt: vix ab Austro versus Septentriones. Nam Assyrii Chaldæos, Medi Assyrios, Græci Persas, Parthi Græcos, Romani Pœnos, Gothi Romanos, Turcæ Arabas, Tartari Turcas fregerunt. At Romani ultra Danubium progredi noluerunt. Trajanus quidem ponte lapideo miræ magnitudinis supra Danubium extructo (nam xx pilas, quarum fragmenta etiamnum restant, habuisse dicitur) Dacos fortiter domuit; sed cum Adrianus intelligeret gentes illas nec facile vinci, nec victas acquiescere, pontem dirui mandavit. Sed domesticis utamur exemplis. Galli sæpe ab Anglis maximas in ipsa Gallia clades acceperunt, ac pene imperium amiserunt; nunquam in Angliam, nisi ab incolis acciti, penetrare potuerunt. Angli verò sæpe à Scotis victi sunt; & cum annos amplius mille ducentos de imperio acerrime inter se dimicarint, eos tamen de insulæ particula depellere non potuerunt: tametsi opibus ac legionibus tanto superiores sunt, quanto Gallis inferiores. neque est quod Angli se à Gallis impeditos querantur, cum excusso Romanorum imperio, Britanni Australes, ne in Scotorum servitutem venirent, sint coacti Anglo-saxones ad præsidium evocare, qui Scotorum impetus cohibuerunt, domi lacessere noluerunt. Omitto gravissimas Scytharum, Parthorum, Turcarum, Tartarorum, Moschovitarum, Gothorum, Hunnorum, Suessiorum in Europam & Asiam incursiones, in quibus enumerandis infinitus sim.

sim. Atque illud est, ni fallor, quod Ezechiel, Hieremias, Iesaias, ac reliqui Prophetæ toties comminantur; ab Aquilone bella, legiones, equitatus, & Rerumpublicarum venturas eversiones. Quæ omnia verius pertinent ad eam quam dixi regionem, quæ à quinto & quadragesimo, ad quintum usque & septuagesimum gradum porrigitur, ubi sita est Biarmia; nam qui ulteriora incolunt, qui tamen aut nulli, aut admodum rari sunt, frigore æque aduruntur, ut scribit Hippocrates, atque ii qui ad Tropicum accedunt: non, ut putavit Aristoteles libro quarto Meteororum, propter vim caloris interni, ἐκ τῆς ἀντιπεριστάσεως (id enim plantis æque accidit, ut frigoribus perinde atque ignibus urantur) sed frigore ad intima penetrante, & humorem perurente; unde Pompejo pruina dicitur. quæ tamen Hippocrates pertinere putavit ad eos, qui sub Vrsa versantur: propter ignotas illis temporibus regiones. Cæsar verò non ignoravit regionem, sed falsam causam attulit, cum scriberet, Germanos staturam ac robur augere, quod animi libertate fruerentur, nec honestis disciplinis à puero imbuerentur: cum tamen id calori & humori tribuendum sit. idem calor efficit, ut ad eum restinguendum potu sæpius utantur. sitim appellant humidi & frigidi appetitum, neque enim illa perpotandi forma, qua Germani præsertim Saxones, & accolæ Baltici maris utuntur, ullis unquam temporibus aut legibus potuit emendari. Diem, inquit Tacitus, continuare potando nulli probrum: crebræ ut inter vinolentos, rixæ. Athenæus verò, ἀκρατοποσίαν ex vetere proverbio Scythis objiciens, ait, Lacones ὅταν βούλωνται ἀκρατέστερον πίνειν ἐπισκυθίσαι λέγουσι. & Heracleotes in libro de Ebrietate, καλῶς μὲν οὖν, inquit, ἄγειν σκυθιστὶ πίνειν. nam pro ἐπίχυσον, id est, infunde aquam, Lacones dicebantur, ἐπισκύθισον, hoc est, plurimum vini fundito. humore quoque abundant. unde fames, quæ

in

in appetitu calidi & ſicci verſatur; minus tamen cibo quam potu delectantur; quia plus habent caloris. quæ ratio eſt cur Hippocrates fieri non poſſe putet, ut idem cibo ac potu copiosè utatur. quod in Germanis cum animadvertiſſet Tacitus, cauſam non intellexit. Inedia & frigus, inquit, cæli & ſoli conſuetudine ferunt, quia cælum frigidum ac ſolum ſterile. imo vero calor internus ambienti frigori validus reſiſtit; humor vegetans famem propellit. humore abundare argumento eſt incrementum, quo belluæ marinæ, propter humiditatis copiam, reliquis animantibus præſtant: tum etiam rauca vox & gravis, quæ in Hiſpanis, Pœnis, & Æthiopibus ſupra modum tenuis eſt & clara: quod in his frigiditatem & ſiccitatem arguit: in illis humorem & calorem. nam humor nimius in plumbo & ligno virenti ſonum gravem efficit, calor etiam interiores meatus aperit, frigus cogit. hinc fœminæ natura frigidiores, clarius quam viri loquuntur: media temperie vox ſuavis efficitur & canora, qualis eſt in Aſiaticis, Italis, & Gallis. humor quoque multus facit, ut Septentrionales, cum ad Auſtrum iter faciunt, aut in regionibus calidis bella gerunt, ſudore diffluant. habent, inquit Tacitus, miram Germani naturæ diverſitatem, cum ament inertiam, & oderint quietem. aut enim bella gerunt, aut cum à bellis abſtinent, dediti ſunt ſomno ciboque, nam calor intimus ad agendum impellit, ut videre eſt in pueris, quos non ſinit quieſcere calor, humor vero mollitiem affert, & in ſudorem abit. atque hæc Plutarchus in Mario confirmavit, ubi fluxa corpora Cimbrorum caloribus & ſudoribus ſolvi conſueviſſe ſcribit. Quamobrem Hiſpani & Itali, ſi Gallorum & Germanorum primos impetus ſuſtineant, eos facile frangunt: ut Polybius primum animadvertit: deinde Marius & Cæſar clariſſimis victoriis comprobarunt. atque his de Gallis; Initio pugnæ pluſquam viri, poſtea fœminis molliores. idem Tacitus de Germanis, Magna, inquit,

quit, Germanorum corpora, & tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia; minimeque sitim & æstum tolerant, frigus tamen facile ferunt. & ut Pomponius Mela scribit, ad pubertatem usque nudi vagantur. Galenus vero miratur in frigidam à parentibus mergi simul ac nati sunt. Sed hoc explicat Iulian. August. in epistola ad Antiochum misopogona, spurios scilicet Germanorum Rheno impositos mergi, legitimos natare scribit. sed illud ὑπερβολικῶς & solus scribit. Afri sicco, frigido ac præduro corpore. laborem & æstum patienter ferunt: ut Aphrodisæus, in quæstionibus scribit: frigus tamen ferre non possunt; cum nihil habeant caloris interni, contra quam Scythæ, qui calorem externum ægrè patiuntur. Quemadmodum equi suapte natura calidi & humidi, ægrè in Æthiopia; optime in Scythia vivunt: asini vero frigidi ac sicci, alacres sunt in Africa, languidi in Europa, nulli in Scythia: Qui mediam regionem tenent, impatientes sunt frigoris ac caloris; quia medium cum utroque pugnat extremo: utrumque tamen æque ferunt. mediam appello regionem, non quæ inter Polum & Æquatorem, sed quæ Tropicum inter & Polum medium tenet: quia calor vehemens sub Æquatore non est, ut planum fecimus, sed sub Tropico. non erit igitur regio temperatissima, quæ à trigesimo gradu ad quadragesimum, sed quæ à quadragesimo ad quinquagesimum fertur: eoque temperatior, quo magis ad ortum spectat. In eo tractu sita est Hispania ulterior, Gallia, Italia, Germania superior usque ad Mœnum, utraque Pannonia, Illyricum, Mysia utraque, Dacia, Moldavia, Macedonia, Thracia, Asiæque minoris bona pars, Armenia, Parthia, Sogdiana, & magna pars Asiæ majoris. sed quo propius ad ortum spectant regiones, eo sunt temperatiores, tametsi ad Austrum magis inclinare videntur, ut Lydia, Cilicia, Asia, Media: sed de ortu suo loco. erunt igitur Australes citeriores Hispani, Siculi, Pelopon-

nesii,

neſii, Cretenſes, Syri, Arabes, Perſæ, Suſiani, Gedroſii, Indi, Ægyptii, Cyrenæi, Pœni, Numidæ, Libyci, Mauri, & qui Floridam inincolunt Americi, ſed ita, ut qui in eadem latitudine, ad occaſum pertinent, temperie ſint frigidiore. Septentrionales vero, qui à quinquageſimo gradu ad ſexageſimum poſiti ſunt: temperatiores tamen quam qui deinceps ad ſeptuageſimum ſedes habent. nam in priore tractu ſita Britannia, Hibernia, Dania, Gothiæ pars, Germania inferior à Mœno & Hypani fluminibus, uſque in extremam Scythiam & Tartariam, quæ Europæ & Aſiæ majoris bonam partem occupat. Reſtant ii, qui ſub quindecim Tropici partibus hinc inde ſedes habent: ſed quoniam ardentiſſimo calore utuntur, ſeparatim de iis agendum erit. reliqui ſub triginta partibus cis & ultra Æquatorem, parem fere temperiem ſortiuntur, atque ii, qui ſub trigeſimo gradu poſiti ſunt, ut ex ipſa ratione caloris, & hiſtoriarum cognitione planum faciemus. Sed de iis populis, qui à trigeſimo gradu ad ſexageſimum continentur, præcipua diſputatio eſt, quod eorum hiſtorias, de quibus judicandum nobis eſt, habemus, nullas ferè aliorum: de omnibus tamen quid ſentiendum ſit, hac veluti demonſtratione conſequemur. Sunt igitur Auſtrales, quod ad formam corporis attinet, frigidi, ſicci, duri, glabri, debiles, colore fuſco, parvo corpore, criſpo capillo, nigris oculis, voce clara. Septentrionales calidi, humidi, piloſi, robuſti, colore candido, magno corpore, carne molli, fluxo capillo, cæſiis oculis, voce gravi; qui inter utroſque verſantur, omnia moderatè conſecuti ſunt. Sed illud dubitationem habet, quod Auſtrales omnium conſenſione debiles, duri ſunt tamen: Septentrionales robuſti quidem, ſed molles. at Hippocrates & reliqui fere ſcriptores, Scythas & montanos homines qui ad Scytharum naturam accedunt, duros, agreſtes, & ad laborem perferendum natos eſſe ſcribunt. in his igitur hiſtoricorum & philoſophorum à ſe diſſi-

diffidentium opinionibus, recte de historia judicabimus, tum etiam Livium, Tacitum, Polybium, Plutarchum, Cæsarem, qui Gallos & Germanos laboris impatientes esse tradunt, cum Hippocrate & Alexandro conciliabimus hunc in modum; si demus Septentrionales in regione frigida, laborem patienter ferre: in calida vero sudore diffluere ac languere. cui congruit illud Agathiæ de Germanis, & Cranzii de Scandis, quod libenter hyeme, rarò æstate bella gerunt. Australes verò calorem facile perferunt suæ naturæ congruentem, tametsi vegetiores evadunt in regione frigida, languidi in calida: itaque Hispanæ feminæ Germanos, ut audio, sua lingua pisces molles appellare consueverunt. quinetiam Celtæ ac Belgæ, cum in Italiam aut Provinciam veniunt, mirum in modum à culicibus & cimicibus cruciantur, propter cutis mollitiem; indigenæ propter duritiem minus appetuntur. Atque hæc de forma corporis; ex qua mores animi, & recta historiarum judicia colliguntur. Cum enim corpus & intellectus contrario modo afficiantur, quo major vis est hujus, eo minor est illius: & quo quisque plus intellectu, eò minus corpore viget, si modo sensus integri fuerint. igitur planum est Australes intellectu, Scythas corpore præstare. id enim Aristoteles libro septimo de Republica innuit; homines robustos & animosos, minus ingenio valere, nec Rempublicam recte moderari. Afri verò plus satis habent consilii, virium non item: quæ tamen necessariæ sunt, tum ad hostes repellendos, tum etiam ad cives tuendos. Tertium genus est hominum, qui pulcerrimas parendi & imperandi artes habent, qui viribus Australium calliditatem frangere, & consilio Scytharum impetus coercere possunt. ex eo genere Vitruvius militem legendum putat, qui non minus prudentia quam viribus præstat. quam recte, aliorum esto judicium. hic tamen in historia judicandum relinquitur, cur Gothi, Hunni, Heruli, Vandali Europam, Asiam,

&

& Africam armis invaserunt: sed inopes à consilio retinere non potuerunt. qui vero prudentium consilia sibi asciverunt, gentes ad civilem societatem idoneas nacti, florentissima imperia diutissimè tenuerunt, neque enim frustra Palladem armatam, aut Achillem ab ea comprehensum Poëtæ fingunt. Et quoniam Scythæ fere semper à literis: Australes ab armis abhorruerunt, nullum magnum imperium stabilire potuerunt. utrumque Romani summa quadam felicitate sunt consecuti, & gymnasticen cum musica, ut Plato voluit, prudenter conjunxerunt. à Græcis quidem leges ac literas, id est, urbanam disciplinam, veluti palladium acceperunt: à Pœnis & Siculis navalem scientiam: militarem verò perpetuis bellis sibi compararunt. & cum antea cæsim duntaxat Scytharum more ferirent, post etiam punctim ab Hispanis, ut est apud Polybium, ferire didicerunt. itaque mirum videri non debet, si populos omnes rerum à se gestarum gloria superarint, cum pulcerrimas naturæ dotes ad disciplinam adjunxissent. Sed illud divina quadam bonitate dicam, an prudentia factum est, ut Afri plus ingenio, Scythæ corporibus valerent: ne si barbaris hominibus quasi tauris vulpinam calliditatem; aut Pœnis, quasi vulpibus magnam vim ac robur dedisset: ejus donis ad perniciem utrique abuterentur. nihil est enim crudelius, inquit Aristoteles, injustitia armata. quibus autem vires moderatas dedit, humanitate voluit ac justitia reliquis præstare. id quod regioni temperatæ tribuit Aristoteles in Quæstionibus; Quamobrem, inquit, barbari sunt, qui nimio frigore vel æstu laborant? an quia temperies optima mores optimos facit? Quid igitur historici omnes innocentiam ac justitiam Scytharum tantopere laudant, Australium mores exsecrantur? hic judicium in historia requiro, ne philosophos & historicos discrepantes habeamus; neque res dubitatione caret: sunt enim homines obesi minime mali, ut recte Cæsar de Antonio ac Dolabella judicabat:

Bru-

Brutum vero & Caſſium macilentos homines metuendos eſſe. at Septentrionales obeſi ſunt, Auſtrales macilenti: verum eſt igitur quod ait Tacitus de Germanis; Gens, inquit, non aſtuta, nec callida: aperit enim ſecreta pectoris licentia joci, & nuda omnium mens poſtera die retractatur, ſalva utriuſque temporis ratione. quin etiam hæc una ratio eſt, cur reges ac tyranni olim hiſque temporibus ad præſidium corporis Thraces, Scythas, Germanos, Circaſſios, Helvetios, magna mercede ſemper quæſierunt: non quod viribus ſuorum, ut inepte plerique arbitrantur, diffidant: ſed quod intelligunt, in illa vaſtitate corporum, minimum calliditatis ac malitiæ latere: eoſque potius militis, quam imperatoris munere delectari. quo igitur modo crudeles ac barbari appellantur? ratio eſt in promtu: nam quo quiſque plus abeſt ab humanitate, id eſt, ab hominum natura, eo propius ad ferarum ſimilitudinem accedit: quæ cum ratione careant, iracundiam & appetitus cohibere nequeunt. ita fit ut Septentrionales ad crudelitatem impetu ferantur. hinc Thucydides Thraca, ubi nihil extimeſcant, φονικώτατον γένος appellat. Tacitus vero de Germanis; Occidere ſolent, inquit, non diſciplina & ſeveritate, ſed impetu ac ira ut inimicum. Nam Hungari cæſo Gritto penulas militares & haſtas in ejus cruore gentili more tinxerunt. Britanni ex regibus XL. civili conſpiratione duodecim interfecerunt: principes vero innumerabiles, centum quidem anuis xxx, poſteaquam ab externis bellis paululum conquieviſſent. Tranſilvani (ſi vera ſunt Polonorum & Iovii Chronica) ut Georgium ſeditioſorum ducem acerbius tractarent (is enim nobiliſſimos quoſq; Hungaros palis transfixerat) triduo maceratos inedia milites eo crudelitatis adegerunt, ut dentibus ſpirantis ducis artus dilacerarent atque deglutirent: deinde exenteratum in fruſta ſecantes verubus coctum captivis appoſuerunt. omitto Draculæ Tranſilvaniæ principis ſævitiam omnium opinione majorem.

jorem. Omitto Gothorum & Hunnorum crudelitates antea inauditas, non modo in homines, ſed etiam in belluas, urbes, arces, lapides, & ſepulcra Romanorum, quæ funditus everterunt: Neque magis iracundiam quam alios appetitus coercere poſſunt. Tacitus de Germanis; Aleam, inquit, ſobrii inter ſeria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo jactu de libertate contendant. hinc etiam illa quæ in Germanos & Francos jactatur à Procopio cupiditas habendi, quæ tanta eſt, ut vitam auro, bellum pecunia commutent. Auſtrales non tam avari, quam parci ac tenaces; Scythæ prodigi ac rapaces, & quoniam ab ingenio ſe deſeri ſentiunt, ſupra modum ſuſpicioſi evadunt. atque id noſtri homines antea ſatis intellexerunt. Holſter hoc amplius mihi retulit, in hoſpitiis publicis ſpeculatores & ἀζκυρὰς in Gothia latere, oritur enim ſuſpicio ab inopia conſilii. atque non niſi jejuni cum Auſtralibus contrahunt: cumque ſe deceptos ſentiunt, calculum reducunt, aut plerunque decipiendo præoccupant, aut denique vim afferunt. quo fit ut æque perfidi atque Auſtrales omnium opinione habeantur. id quod veteres hiſtorici, quòd nulla cum Scythis haberent commercia, penitus ignorarunt. poſtea vero relictis ſedibus ſeipſos patefecerunt. ſic igitur Procopius de Francis, cum è Germania in Galliam veniſſent (hos enim Germani, à ſeipſis originem traxiſſe gloriantur) Ea gens, inquit, ad fidem prodendam omnium aptiſſima. & Vopiſcus; Francis, inquit, familiare eſt fidem ridendo frangere: hinc Aleiatus caudam ſcorpionis in Germanos jactari ſcribit. atque hoc proverbium in Gallia vulgatum retinemus. quod cum bona illorum venia dictum ſit, ne cujuſquam gentis nomen oratio noſtra læſura videatur. neque enim de re ipſa, ſed de inſita cuique natura ſcribo. quanquam in eo genere Germani à Danis & Norvegis, quibus maximè diffident, longe ſuperantur. Nuſquam profectò per-

perfidia aut crudelitas populi erga principes, aut principum inter ſe major exarſit, quam inter Chriſtiernum & Goſtavum, Danos & Suecos. ab iis etiam Normanni, quos vulgus fidem minus colere ſuſpicatur, originem traxerunt. Quod ſi ab inopia rationis & conſilii Septentrionales appetitum cohibere nequeunt, ac propterea intemperantes, ſuſcipioſi, perfidi, crudeles habentur: quænam ratio eſt cur Auſtrales multo crudeliores ſint, magis etiam perfidi quam illi? hic rurſus judicium in hiſtoria requiro. conſtat enim Auſtrales maximas habere à natura dotes ingenii; ſic enim Columella libro primo capite tertio, Conſtat, inquit, Pœnos gentem acutiſſimam dixiſſe, imbecilliorem agrum quam agricolam eſſe debere. Et Hircius de Ægyptiis contra Cæſarem dimicantibus; Ipſi homines, inquit, ingenioſiſſimi, quæ à nobis fieri viderant, ea ſolertia efficiebant, ut noſtri illorum opera imitari viderentur. idem paulò pòſt; Aptiſſimum eſt genus Ægyptiorum ad proditionem. quis autem neſcit, quibus artibus, & quamdiu Romanorum potentiam eluſerunt Pœni? nihilominus crudelitatem in hoſtes incredibilem ſemper exercuerunt; ut videre eſt tum in bello Punico, tum etiam in eo quod Spendii & Carthaginenſes utrique Pœni, mutuo geſſerunt; omnium, ut ait Polybius, quæ nos audivimus crudelitate, ac omni ſcelerum genere maximum. ſed ludicra videri poſſint quæ à Polybio de crudelitate Pœnorum narrantur, ſi quis cum hiſtoria Leonis Afri comparavit: vel etiam cum Muleaſſis & filiorum inaudita crudelitate, quam non ita pridem tum in cives, tum in ſeipſos exercuerunt. Nam Muleaſſes de regno, unde patrem dejecerat, expulſus, ab immani fratris injuria exuſtorum oculorum orbitate miſerabilis, ſupplex ad Carolum Imperatorem venit. A Pœnis igitur profectæ ſunt exoculationes, membrorum avulſiones, excoriationes, ſectiones, lentæ uſtiones, & palorum trajectiones, totius

E vero

vero corporis in rota confractio à Germanis, ut videre eſt apud Munſterum in Coloniæ deſcriptione: à quibus ſuppliciis Itali, Galli, Hiſpani, Græci, Aſiatici ſemper abhorruerunt, aut ab aliis inviti acceperunt. Nam Romani ſontes ante legem Porciam (quæ etiamnum verbera civium corpore amovit) ad ſummum ſecuri, vel gulæ confractione, poſt etiam inedia necabant, tandem eſt exilium permiſſum. apud Græcos cicutæ uſus, quam etiam aqua temperabant Chii, ut ait Theophraſtus, quo mortem ſine dolore accirent: quia in ipſa morte plus ſatis acerbitatis ineſſe judicarent: niſi quis novo quodam & immani ſcelere obligaretur. ac ne quis à prava diſciplina tantam crudelitatem manare credat, ut Polybius; Americorum Auſtralium naturam ſpectet, qui in cæſorum hoſtium ſanguine pueros mergunt, deinde ſanguinem ſugunt, & membris conciſis epulantur. Eſt igitur Auſtralium & Scytharum crudelitas longe diſſimilis, quòd hi ſolo impetu ad iram, & generoſa quadam animi audacia feruntur ad vindictam; tum etiam irritati facillime placantur: illi nec facile irritantur, & irati difficillime leniuntur: tum hoſtes invadunt vulpina calliditate, non vi aperta: victoſque immani ſuppliciorum acerbitate cruciant: quæ immanitas partim ab ea tyrannide proficiſcitur, quam prava educatio & immoderati appetitus in homine ſtabiliunt: ſed multo magis ab inæquali humorum confuſione: hæc autem ab elementis inæqualiter affectis: elementa vi cæleſtium corporum agitantur. in elementis vero corpus humanum continetur, ſanguis in corpore, ſpiritus in ſanguine, anima in ſpiritu, mens in anima: quæ tametſi eſt ab omni concretione libera, contagione tamen ex illa cohærentia plurimum afficitur. ita fit qui ſunt in extremis regionibus, ad vitia procliviores ſint. & quemadmodum atra bilis non aliter à ſanguine, quam fex à vino divellitur: ita perturbationes animi, quæ ab atra bile proficiſcuntur, tenaciſſime hærent. Auſtrales verò atra bile abundant, quæ

ex-

exhaustis ardore cœli humoribus, quasi fex in imo subsidet, & perturbationibus magis ac magis augetur, ut qui sunt hunc in modnm à mente constituti, plane implacabiles sint. talem fuisse Ajacem ferunt, & Martium Coriolanum: quorum alter non prius leniri potuit, quam patriæ fines ac socias civitates ferro flammaque delevisset: alter cum hostes ulcisci non posset, in furorem conversus greges & armenta cædebat. Hinc igitur facile est de historia judicare percepta causa furoris. constat autem Australes furore facilius capi quam Septentrionales: ut facilius homines insaniunt quam belluæ. scribit enim Leo Afer infinitam esse in Africa furiosorum hominum multitudinem, & ubique publicas ædes furiosis constitui; quibus etiam abundat Hispaniæ pars illa, quæ Australior est. In inferiori Germania, nulli fere ab atra bile furiosi, sed à sanguine, quod genus furoris vulgus morbum sancti Viti appellat: qui ad lasciviam & inconditam saltationem impellit, quam musica lyra imitantur: deinde numeris ac modis gravioribus utuntur, idque sensim faciunt, quousque modi ac numeri gravitate plane conquiescant. qui vero medias habent regiones, à bile flava, cum aduri cœperit, aguntur in phrenesin, quæ ad cædes & vulnera prorumpit. qui sub Ursa vivunt, cum abundent pituita, necesse est furore senum, id est lethargia laborare, quod genus dementiæ stuporem ac oblivionem affert. insania vero ubique grassatur. insaniam appello, cum ratio appetitum vincere non potest, quod maxime Septentrionalibus contingit: nam furor in sapientem cadere potest, ut ait Cicero, insania non potest. quod nostri admodum ineptè interpretantur, cum imperitos ac simplices homines incurabiles esse ajunt. Quæ omnia in universum dicta sint. ubique enim furiosi, melancholici, phrenetici, lethargici, ubique sapientes, fortes ac temperantes homines; sed alibi longè plures, alibi pauciores. quæ igitur à medicis de abra-

dente melancholia, & ab Aristotele de melācholicis dicta sunt, Australibus fere conveniunt. ad eaque judicium historiarum debet accommodari. quæ à nobis prætermittuntur: ea tantum quæ sunt omissa, vel non satis intellecta planius explicemus: cujusmodi est illud; Australes omnibus voluptatibus ac veneri maximè deditos: Scythas vero negat Hippocrates ad venerem aptos esse, ob nimiam, ut ipse scribit, ventris frigiditatem ac humiditatem: tum etiam ob equitationem, ac propterea infœcundos esse. & cum frustra venerem tentaverint, odio veneris seipsos castrare. castrationem vocat alibi venæ cephalicæ, quæ sub auribus latet, sectionem, qua his quoque temporibus uti quosdam accepimus. Hæc tamen omnibus fere historicis repugnant. adhibeamus igitur rectum illud, quod quærimus, judicium historiarum; & philosophorum ac historicorum discrepantiam tollamus. nam Gothorum, Scytharum & Germanorum tanta fœcunditas est, ut non modo Septentrionis vastas solitudines ac silvas maximis urbibus decorarint; sed etiam in universam Europam colonias miserint: non tantum Germani ultra Danubium, verumetiam Scandi in extremis Scythiæ finibus positi. illinc Methodius & Paulus Diaconus, exercitus quasi apum examina erumpere consuevisse tradunt. Iornandes vero & Olaus appellant hominum officinam: quod inde Gothi, Gepidæ, Hunni, Cimbri, Longobardi, Alani, Burgundi, Normanni, Picti, Heruli, Suevi, Sclavi, Suiceri, Rugi originem traxerunt. cum autem Scythæ calidi sint & humidi, unde fœcunditas ingeneratur: dubium non est quin omnium populorum fœcundissimi sint. ac nescio quonam modo Hippocrates Scythas ventre frigidos esse putat. id enim falsum esse natura ipsa demonstrat. nam quæ ratio est ut hyeme major sit in visceribus, quàm æstate calor (id enim fervens ore fumanti halitus significat) eadem est iis qui Septentriones incolunt, ac propterea sunt hyeme viri ad gignendum aptiores, non fala-

ſalaciores, ut putavit Ariſtoteles. nam ſalaciores ſunt æſtate viri (propter acrimoniam flavæ bilis, quæ æſtate copioſior eſt) minus tamen idonei: ita quoque Auſtrales ſalaciores, Septentrionales verò magis idonei. quod ſumma Dei prudentia factum eſt, quod iis qui ſatis habent ad gignendum facultatis, voluptas non magnopere eſſet neceſſaria: iis vero qui minus habent humoris & caloris, majores ſtimulos voluptatis optima parens natura dedit: alioqui nec ſuum genus propagare, nec ſocietatem colere vellent. eadem natura fecit, ut hyeme viri; æſtate feminæ ad venerem procliviores ſint, ut ajunt medici, non ad voluptatem propter ſe expetendam, quo nihil fœdius eſt: neque ſolum ad procreationem, quod reliquis animantibus commune eſſe videmus: ſed etiam ut eſſet fruendæ ſocietatis, ad quam nati ſumus, perpetuum deſiderium. poterat enim voluptas ſocietatem ad breve tempus conciliare, ut cæteras animantes, non tamen diutius retinere, aut mutuum amorem tueri. Sed Hippocratis rationem, cur Scythæ ad venerem minus idonei ſint, quia braccis & equitatione perpetua utuntur, probare non poſſum: cum Ariſtotelis teſtimonio, & quidem certiſſima ratione, quam affert in quæſtionibus, ſalaciores ſint, qui equitare conſueverunt. Ex his intelligitur quid de Cæſare, Volaterrano, ac Tacito judicandum ſit, qui Germanorum continentiam tantopere laudant. Tacitus; Sera juvenum venus, inquit, eoque inexhauſta pubertas, nec virgines feſtinantur. quod tamen continentiæ tribui nullo modo poteſt; cum antea docuerimus, Septentrionales ſuapte natura intemperatiſſimos eſſe in potu, cibo, ira, alea, rapinis. nam qui temperans, idem quoque continens eſt, non contra. nullus eſt autem continentiæ locus, ubi nullæ ſunt quæ appetantur libidines ac voluptates: ut nemo fortis dici poſſit, nullo propoſito periculo vel labore. At Auſtrales, qui plus habent rationis & conſilii, à ratione impetrarunt, ut liberius

peccare suavitatis causa liceret. cum enim difficillimè se continere possint, tum verò in libidinem projecti execrandis voluptatibus abutuntur. ab illis enim promiscuè belluarum & hominum concubitus, unde tot monstra nobis pariunt Africæ regiones. hinc Australium, hinc Pœnorum apud Leonem incredibilis zelotypia, à qua Germani longissimè absunt. de quibus sic Cæsar; Ante xxv annum feminæ notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus, cujus rei nulla est occultatio. Altamerus quoque, Poggius & Munsterus in descriptione Badensi tradunt, Germanos promiscuè, & peregrinos quoque cum uxoribus sine suspicione perlui. nomen zelotypia, inquit, Munsterus, apud istos locum non habet. addit Irenicus, homo Germanus: Illa consuetudo, inquit, nostro tempore in balneis ubique observatur. Cæsar quoque scribit Britannos duodenas uxores habere communes, & fratres cum sororibus, parentes cum liberis. Itali hunc morem ferre nunquam potuerunt, multo minus Hispani: qui amore ac zelotypia sæpe insaniunt. Pœni verò & Americi mortem præstabiliorem ducunt. quare nihil mirum si Persarum, Pœnorum & Hebræorum reges semper infinitam habuerint multitudinem uxorum; ut Diodorus libro secundo, Herodotus libro tertio, Iosippus libro quarto cap. decimo septimo. Scythæ vero vel communes vel singulares: quibuscum tamen ita vivunt, ut etiamnum in ipsis regibus, ex quibus populi mores intelligimus, incredibilia continentiæ exempla ferantur. scribit enim Tacitus, Germanos ex omnibus barbaris pene solos singulas uxores habere. & Volaterranus, Casimirum Poloniæ; Wenceslaum Bohemiæ reges, cœlibes castos semper vixisse. Henricum vero II. Imperatorem non modo ab alienis uxoribus, sed à sua quoque perpetuo abstinuisse. est igitur causa generationis à calore & humore: libidinis, ab utraque bile. à flava quidem propter acrimoniam; ab atra vero propter spumam & flatum, qui plurimus

rimus eſt in eo genere bilis: atque id voluit, opinor, Ariſtoteles, in ea quæſtione qua diſputat, Cur melancholici ſalaciores ſint. Argumento eſt, quod qui acribus & flatulentis cibis utuntur, ſalaciores evadunt; eoque magis ſi bilis ex aduſtione acris & ſalſa evaſerit. hinc fortaſſis Poëtæ Venerem fingunt maris ſpuma natam: atque ob eam cauſam factum opinor, ut ex omni genere beſtiarum, nullum præter leporem maſcula venere utatur. quinetiam, teſte Varrone ac Æliano, concipit ac parit; femina verò ſola ex omnibus animantibus ſuperfœtat. conſtat autem nullum atra bile magis abundare. quare non mirum ſi Auſtrales qui ea bile pleni ſunt, ad venerem proclivius feruntur; quam propterea Ptolemæus potiſſimum in Africa coli, & Scorpionis ſidus, quod ad pudenda pertinet, Africæ præeſſe tradit. Habent etiam Auſtrales ex atra bile quod lepra laborant, qui propterea morbus Punicus à veteribus appellatur: non propter ruborem, cum Auſtralis lepra judicio Moſis & Plinii nihil habeat ruboris, ſed quoniam illinc originem habet, illinc etiam morbus Arabum, qui ἐλέφας à quibuſdam, ab aliis λεύκη & vitiligo appellatur. nam ante Pompejum Magnum nullos Italia, teſte Plinio, viderat leproſos, quem morbum Ægypti peculiarem eſſe tradit. argumento ſit, quod Moſes omnium antiquiſſimus ſcriptor, leges de leproſis infinitas, Græci ac Romani nullas tulerunt. & quidem in eo conſentiunt Leo Afer & Alvareſius: nam alter ædes infinitas in utraque Mauritania leproſis conſtituit; alter leproſos Abyſſinorum cum populo verſari ſcribit, ut vulgaris morbus eſſe videatur. Americam vero noſtri homines teſtatum reliquerunt leproſis, aut ut ipſi ajunt, Neapolitano morbo laborantibus abundare: quem morbum, Scaliger, Indicum, Indi Pua vocant: quod ab illis inſulis invectus eſt in univerſam Europam & Africam: ac paulatim in Syriam & Scythiam uſque pervaſit. quod autem ab atra bile ingeneratur, ex eo planum eſt, quod

 qui

qui plus habent melancholici humoris, eò difficilius curantur. facit etiam atra bilis ut Australes tristes sint, ac demisso vultu, incessu tardi & cogitabundi: Septentrionales læti & alacres, propter sanguinis copiam. Ex his perspicuum fit, cur omnes omnium historiarum scriptores tradunt, Australes ad maxima corporis & animi vitia proclives esse: ratio est in promptu, scilicet cum male fuerint ab atra bile constituti: sin bene temperata fuerit ea melancholia quæ dicitur abradens (sunt autem multa genera) egregias corporis & animi vires adipiscuntur. primum liberi sunt ab infinitis morborum generibus, quæ à repletione, fluxione, & sanguine putri derivantur. sunt in Africa rarissimæ ac levissimæ febres, propter humoris interni & caloris inopiam; quartana verò, quæ melancholiæ propria est, semel curata, ut ait Hippocrates, nunquam recurrit. In Septentrionibus putres à sanguine febres, tumores, & œdemata, morbi comitiales, convulsiones, cæcitates, quo longius à medio receditur, quorum una ratio est, crassi humoris & excrementorum copia. quæ exigua sunt in Australibus. In media regione grassantur pestes, propter aëris frequentes mutationes, cum in extremis perpetua sit hyems aut æstas, in medio, veris etiam & autumni magnæ mutationes. hinc etiam morbi articulares, tertianæ, herpes, & gangræna, quam ineptè dicam an impiè, nostri acceptam ferunt D. Antonio, qui à plerisque in Italia & Gallia Narbonensi ardentiore voto, certe majore metu colitur, quam Deus immortalis. Ac falluntur qui putant mediæ regionis homines, quod ab extremis longius absunt, salutem aut vitam habere dinturniorem. Australium natura congruit cum calore: Scytharum cum frigore: qui in medio sunt, tametsi cæteris temperatiores videntur, nihilominus à calore & frigore oppugnantur; & frequentes habent aeris mutationes, quæ morbos pariunt & senectam præmaturam. hinc historicorum dis-

crepantes opiniones de vitæ brevitate. putavit Ariſtoteles diutius ad Auſtrum vivi: Plinius ad Septentrionem: Galenus in media regione, quam ipſe in Aſia minore collocavit, ubi homines optimo eſſe temperamento putat. Gallos verò, Scythas, Ægyptios, Arabes, ne per ſomnium quidem ejuſmodi temperamentum attigiſſe: idem tradit Hippocrates, omnia pulcriora, majora ac meliora in Aſia naſci, quæ partim vera, partim etiam falſa mihi videntur. nam majores ſunt qui ad Septentrionem, ut antea docuimus, & quidem præſtantiore forma: idque Ioſippus, Cæſar & Tacitus, de Germanorum mira magnitudine teſtantur; & veteres formam Gallorum (quos à colore candido lacteos ſeu Galactas ipſi Aſiatici vocarunt) & Gallicos vultus quaſi proverbio Tertullianus uſurpavit, in eo tamen genere Britannis inferiores videntur. ſed Galeno ignota fuit Gallia, quam ut videret à M. Aurelio rogatus adduci non potuit. Cùm autem vita diuturna calido & humido ſuſtineatur, par eſſet ad Septentrionem diutius vivi: atque hinc fortaſſe Plinius Hyperboreos annoſo ævo vitam protrahere putavit. & quidem notum eſt in Britannia ultra centeſimum annum vivi: nec dubito quin Scytharum vita longe diuturnior eſſet futura, niſi potu ac cibo ſeipſos obruerent. Auſtralium quoque vitam longiſſimam eſſe veterum ac juniorum ſcripta teſtantur. tametſi enim calore & humore copioſo minimè abundant, excrementa quoque multa deſunt, quæ ſenectam & interitum afferre omnium conſenſu putantur. nam quò minus plantæ habent incrementi, eò diutius vigent, ut eſt apud Theophraſtum. Alii temperatiore cœlo vitam protrahi longiorem arbitrantur. nam Italia multos alit qui centeſimem annum his quoque temporibus ſuperarunt. Plinius ex cenſu Romanorum annos centum & quadraginta quoſdam vixiſſe tradit. qui tamen juniores hiſtoricos cum veteribus, & veteres inter ſe contulerit, tum etiam phyſicas rationes adjunxerit, certiſſimum

de historia judicium feret: scilicet Australes longiore vita frui, maxime tamen Numidas. id quod credibile est, cum annosæ cornices, quæ nihil fere caloris, minus etiam humoris habent, quatuor hominum ætates implere dicantur. præterea Elephantes qui Aristotelis, ac Iubæ testimonio vitam omnium animantium superant, non alibi quam ad Austrum reperiuntur. itidem palma, quæ interdum annos mille vigere dicitur, non nisi ad Australem plagam ali potest. quin etiam aurum & adamas, quæ à seipsis nunquam interitum sentiunt, ad Austrum optima; nulla fere ad Septentrionem. neque enim verum est ab optimo temperamento, ut putat Galenus, vitam effici longiorem; alioqui lapides plantis, plantæ animantibus, elephas & cervus homine temperatiores essent, quod absurdum sit: cum ingenii præstantiam ab optima temperie judicari putet. Iam vero cum animus corpore præstet, majorque vis ingeniorum sit ad Austrum, quam ad Septentrionem, dubium non est, quin potior mundi pars ad Austrum posita sit: & majores sunt in Australibus, quam in Scythis virtutes, vitia quoque majora in quamcunque partem inclinarint. Atque hinc facile judicium de historia Livii colligemus, qui cum Annibalis virtutes commemorasset, Has, inquit, tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio. falsum est enim quod Machiavellus scribit, homines ad summum sceleratissimos esse non posse, exemplo Pauli Balionis Perusiæ tyranni, qui cum Iulium Pontificem una cum suo comitatu occidere facile potuisset, dominatum amittere, quam tantum scelus perpetrare maluit. Hoc Annibal non fecisset. idem Machiavellus Italos, Hispanos, & Gallos sceleratissimos omnium gentium appellat: Germanorum justitiam & prudentiam mirum in modum extollit uno loco; alibi perfidiam eorum, avaritiam, superbiam insectatur. quæ ab ignorantia morum & natu-

naturæ cujuſque populi profecta ſunt. Neque enim ſtupidi homines & ruſtici valde flagitioſi eſſe poſſunt, ſed in magnis ingeniis, ut eſt apud Platonem magnæ virtutes aut vitia ineſſe conſueverunt. & quemadmodum fœcunda tellus niſi excolitur, magnam nocentium herbarum vim profert: & modicè culta valde frugifera fit; ſterilis vero neque ſalutares, neque noxias herbas, nec quicquam omnino niſi maximo labore parit; ita quoque de Auſtralium ac Scytharum ingeniis judico. Quare non mirum ſi omnes prope hiſtorici ac poetæ, jam inde ab Æſchylo, magnam Scytharum innocentiam laudant: malitiam Auſtralium inſectantur. Plus valent, inquit Tacitus, apud Germanos boni mores, quam alibi bonæ leges. at illis temporibus omni diſciplina caruere Germani, ut parum à beſtiis diſcreparent, quod ipſi confitentur. Cum igitur in ſumma ignoratione verſarentur, non video cur tantopere laudabilis ſit eorum innocentia, qui nec valde mali, nec boni eſſe potuiſſent: ſed is ſumma laude dignus eſt, qui virtutes, quarum vim animo comprehenſam habet, ſponte colit, cum injuſtus eſſe poſſit; vel quod virtutis aditus unus eſt, veluti recta linea, circa quam hinc inde obliquæ ſunt innumerabiles: vel quod homines propoſitis bonorum & malorum finibus, multo magis ad ſcelera feruntur, à quibus non ſolum crudeliſſimis ſuppliciis, æternaque morte propoſita deterreri non poſſunt; ſed ne præmiis quidem immortalibus ad juſtitiam impelli, ut plerique putent, homines in ſumma innocentia victuros, ac multo beatiores futuros, ſi malorum fructus (ſine quibus tamen natura bonorum percipi non poteſt) nunquam deguſtaſſent: ſed ut ceteræ animantes, naturæ ſuæ congruenter vixiſſent; quam quidem ad naturam Scythas & montanos homines nulla diſciplina informatos propius accedere videmus. Ex quo relinquitur quid judicandum ſit de hiſtoricis, qui Græcorum, Ægyptiorum, Arabum & Chaldæo-

rum ſuperſtitionem, impietatem, magiam, flagitioſas libidines & crudelitates inſectantur, quæ laudabilia ſunt, omittunt. ab iiſdem enim literæ, bonæ artes, virtutes, diſciplina, philoſophia, religio, humanitas denique ipſa, in orbem terrarum velut à fonte profluxit. neque tamen Scythis ſua induſtria defuit, neque item iis, qui mediam regionem tenent, ſed egregias à Deo immortali dotes ſunt conſecuti, quæ melius intelligi non poſſunt, nec certius hiſtoriæ judicari, quam ſi humani corporis, aut Reipublicæ bene conſtitutæ, aut mundi, ſyderumque cæleſtium imaginem proponamus. Fingamus igitur tribus his populis, eo, quo diximus, ordine conſtitutis, præeſſe quoſdam Planetas, idque tantum doctrinæ gratia: deinde Auſtralibus Saturnum, ſequentibus Iovem, Septentrionalibus Martem tribuamus: tum in orbem redeundo rurſum Auſtralibus Venerem (nam Sol veluti fons luminis omnium communis erit) ſequentibus Mercurium, Septentrionalibus Lunam. ex hac veluti diſtributione trium populorum, vim quandam univerſæ naturæ planius intelligemus. ajunt enim Chaldæi Saturni vim in comprehenſione poſitam, Iovis in actione, Martis in effectione. id autem ex Hebræis naturæ optimis interpretibus intelligitur. illi enim Saturnum שבתאי vocant, id eſt, quietum, quo nihil ad contemplationem majus eſſe poteſt. Iovem צדק id eſt juſtum appellant: quod Græci cum ab Hæbræis, ut optima quæque accepiſſent; juſtitiam Iovi aſſidere finxerunt. Martem vero מאדים, id eſt, fortem & robuſtum, quem propterea Chaldæi & Græci bellis præeſſe putarunt. Saturnus quidem frigidus, Mars calidus, Iupiter utroq; dicitur eſſe temperatior: primus ad ſcientias, & ea quæ in ſola contemplatione veri acquieſcunt: alter ad prudentiam, quæ in agendo poſita eſt, quæque virtutes omnes complectitur: tertius ad artes & opificia, quæ in manu ac robore poſita ſunt, pertinet: primus ad mentem, alter ad rationem, poſtremus ad φαντασίαν. Nam Auſtrales

populi diuturno contemplandi ſtudio, quod atræ bili congruit, pulcherrimarum ſcientiarum autores ac principes fuerunt: naturæ arcana detexerunt: mathematicas diſciplinas invenerunt: deniq; religionis cœleſtiumque ſiderum vim, & naturam primi perſpexerunt. Scythæ quod eſſent ad contemplationem minus idonei, propter ſanguinis & humoris copiam (quibus ita mens obruitur, ut vix unquam emergat) ad ea quæ ſub ſenſum cadunt, id eſt ad artes & opificia tractanda, ſponte ferri cœperunt. hinc à Septentrionibus ea quæ mechanica dicuntur, belli tormenta, furioſæ artes, typographia, quæque pertinent ad metallicam diſciplinam: quam ita tractavit Georgius Agricola, homo Germanus, ut Ariſtoteles ac Plinius in eo genere nihil intellexiſſe videantur. nec mirum videri debet, ſi Germanos & Britannos accire ſolent Itali & Hiſpani, quod cœleſti quodam munere occultas terræ venas invenire, & inventas aperire norunt. iidem quoque alumni Martis militarem diſciplinam antea ſemper, & nunc quoque incredibili ſtudio colunt, arma tractant, montes æquant, aquas derivant, ſeque totos venationibus, agriculturæ, pecuariæ, aut iis artibus, quæ opera moliuntur, dare conſueverunt, ut illorum ingenium in manu poſitum eſſe videatur: quod ſatis indicat omne genus ſupellectilis & inſtrumentorum, quæ ab illis tam artificiosè, tam affabre fiunt, ut ea cæteri populi mirentur; imitari non poſſint. atque id fortaſſe voluit Plato, cum diceret Martem & Vulcanum artes reperiſſe. quod ſi Aſtrologis habenda fides eſt, qui Martem nativitatis principem habent, aut milites ſunt, aut opifices futuri. At mediæ regionis homines, neque ad occultas ſcientias ita nati, ut Auſtrales; neque opificiis ita dediti ſunt, ut Septentrionales, ſed ad res agendas omnium aptiſſimi. nam ſi quis omnia hiſtoricorum ſcripta collegerit, judicabit ab ejuſmodi hominibus primum profecta eſſe inſtituta, leges, mores, atque optimam Reipublicæ moderandæ rationem: tum etiam merca-

turam, gubernatoriam, oratoriam, dialecticam, imperatoriam denique disciplinam. harum autem disciplinarum magistri esse feruntur Iupiter ac Mercurius: & qui Iovem aut Mercurium, aut utrumque originis dominum habet, ad hæc suapte natura ferri dicitur. & quidem constat ex historiarum lectione, in Asia, Græcia, Assyria, Italia, Gallia, Germania superiore, quæ Polum inter & Æquatorem, à quadragesimo ad quinquagesimum gradum interjacent, maxima imperia semper floruisse; & ab illis regionibus summos imperatores, optimos legumlatores, æquissimos judices, prudentes Iurisconsultos, disertos oratores, sagaces mercatores, clarissimos denique histriones & fabularum actores ortum habuisse. nulli ab Africa, multo minus à Scythia jurisconsulti, nulli oratores, rari poëtæ, pauciores historici, paucissimi qui copiosam & uberem exerceant mercaturam; qualem Itali, Græci, Hispani, Asiatici. hæc igitur cum historia conferamus, ut rectius de re tota judicari possit. queritur Galenus nullos unquam à Scythia philosophos præter Anacharsim, innumerabiles à Græcia fluxisse. scribit quoque Iulianus Augustus ubi de Gallis agit, quorum naturam usu diuturno cognitam & planè compertam habebat; Celtas nec Philosophiæ, nec disciplinis mathematicis operam dare: sed in Dialecticis fere ac Rhetoricis acquiescere: hinc Iuvenalis:

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

quin illa ipsa religio qua utebantur planum facit. Deum Mercurium, inquit Cæsar, Galli maximè colunt. hujus plurima sunt simulacra: hunc inventorem artium ferunt: hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. has igitur historias experientia diuturna comprobavit. neque enim usquam terrarum plures causidici, nusquam civilis scientia majore studio colitur: occultæ vero scientiæ ac mathematicæ disciplinæ valde frigent. Contra verò Australes, quòd assiduè con-

tem-

templantur propter insitum atræ bilis humorem, seipsos à rebus agendis sponte subdùcunt, ac desertissimas solitudines quærunt. contemplationis autem ac meditationis (quæ Pretiosa mors ab Hebræis & Academicis appellatur) ea vis est, ut ingenium acuat, & hominem ab homine sejungat: quod cum adeptus est, non modo rerum naturalium arcana videt, sed etjam pernicibus alis in cœlum purgata mente fertur, rerumque divinarum scientia repletur; post à Deo immortali subornatus, res arduas & admirabiles ignaris hominibus revelat. quare mirum videri non debet ex historiarum lectione, ab illis regionibus summos philosophos, mathematicos, prophetas, omnes denique religiones in orbem terrarum, velut ab uberrimo fonte fluxisse. non quod alibi quoque divina mens hominem cœlesti spiritu afflare nolit: quod dictu nefas est; cùm vigeat ubique Deus, non aliter ac Solis splendor: sed quemadmodum idem splendor in aqua limpidissima sese magis ostentat, quàm in turbida: ita quoque divinitas in purgata mente clarius elucet, quam in ea quæ deorsum vergens contagione corporis afficitur, ac perturbationibus secum dissidentibus implicatur. quibus enim sanguinis & humoris copia major, illi sese difficilius ab hac terrestri labe sejungunt, ut non immeritò siccas animas sapientes appellarit Heraclitus. ridiculum est enim ac minimè philosopho dignum, quod H. Cardanus hominem sapientissimum esse ait, quòd sit humidissimus & calidissimus: cùm bestias ipsas quo sunt frigidiores, ut Aristoteles scribit libro secundo De partibus animantium, eo prudentiores esse videamus; argumento sit prudentissimus elephas, cujus sanguinem omnium frigidissimum esse Plinius auctor est. Quæ cùm ita sint, facile est ad judicandum, an vera sint, quæ de religione Australium historici tradunt, atque in primis Leo Afer, ubi agit de templorum substructionibus; Sunt, inquit, in urbe Fessa templa septingenta, quorum maximum

mili-

miliarii unius ambitum, unamque & triginta portas habet: lampades verò nongentas diu noctuque ardentes. Credibile quoque est id quod Alvaresius in Abyssinorum historia tradit, de inaudita magnitudine templorum: de multitudine infinita monachorum, qui non modo in locis desertis, sed etiam in pagis, in circuilis, in foro, in castris versantur: ex quibus etiam exercitus sæpe conscribuntur: cùm principes ipsi hoc vitæ genus sequantur. Rex autem qui Negus & Iochan Belul, id est gemma pretiosissima vocatur, quasi pontificem ageret, non aliter quàm ornatu & vestitu pontificio præeuntibus pontificibus, & religionis insignia præ se ferentibus iter facit. jejunia verò totius populi plane incredibilia narrat, si quis ea cum nostris compararit: si tamen judicium ad historiam adhibeas, valde credibilia judicabis. multi enim vitam lente cruda, vel oleribus aqua pura coctis, & planè insipidis sine pane sustentant. alii circulos ferreos quasi cingulum nuda cute gestant. plerique jejuniorum tempore, id est, anni tertia parte, noctes insomnes ducunt. quidam collo tenus in aqua dormiunt: non desunt qu istantes, horas XXIV cælum constanter intuentur. omnes statis diebus verberum ac flagellorum crebris ictibus se lacerant: qui verò in religionem vel minimum peccant, aut qui ligneam crucem osculari dedignantur (uti sunt nonnulli) flammis ultricibus comburuntur. postremo, quod ad Rempublicam tuendam & beatam vitam plurimum prodest, res adversas æquè ac prosperas ab unius præpotentis Dei voluntate fluere arbitrantur. At in rebus agendis, & Republica gubernanda quàm inepti sint, ex eo planum fit, quod apud eos, qui deliquerunt, non prius verberari desinunt, quàm mulctam verberantis arbitrio solvant. Princeps autem judicum, qui veluti Cancellarius maxima quæque moderatur, sæpe jussu regis verberibus cæditur. homicida propinquis interfecti cruciandus traditur, omnia verò judicia sine ullis a-
ctis,

ctis, aut scriptura conficiuntur. debitores, nisi solvendo fuerint, creditoribus in servitutem addicuntur. nulla stipendia militibus dantur, nulli commeatus, sed hordeum quisque, aut quid simile ferre tenetur. nullæ sunt urbes, nulla castra, nulla propugnacula: populus in pagis, princeps in tentoriis huc illuc vagatur: tametsi pretiosissimam supellectilem, & thesauros habet infinitos. nullus papyri usus, sed rationes publicæ pellibus consignantur: quæ arguunt ejusmodi homines rebus agendis, parum idoneos esse. Minus etiam Scythæ, qui omnia vi & armis servilem in modum, ac belluarum more exequuntur; ut de veteribus Germanis Tacitus scribit: nihil magistratus publicè aut privatim gerit sine armis; cui Boemus Germanus, & Munsterus his quoque temporibus his verbis subscribunt; Injurias illatas raro jure, sed ferro & rapinis ulciscuntur, nec prædari erubescunt. quid est autem iniquius aut magis barbarum, quam quod Clageni fieri solet; si quis furti suspectus sit, necatur, deinde quæstio habetur? hunc morem Hunnis & Gothis acceptum ferunt. Ab illis etiam duelli leges profectæ. neque enim de omnibus injustitiæ generibus ullum turpius aut majus esse potest, quam ut imbecillus ac tenuis accepta injuria sit infamia dignus, nisi cum adversario, quantumcunque viribus præstet, armis decertarit, ac vitam periculis objecerit. nam ista ratione Scythæ, si cum belluis, quæ robore præstant, conferantur, jure infames sint. Sed natura sic comparatum est, ut Scythæ, qui minimum rationis, plurimum roboris habent, summam omnium virtutum in bellica laude constituant: Australes in pietate ac religione: medii vero in prudentia. ac tametsi omnes modis omnibus Rempublicam tuentur, nihilominus tamen alii viribus, alii metu divino; reliqui legibus ac judiciis magis utuntur. Itaque mirum videri non debet, si Califharum, seu Pontificum Ismaeliticæ religionis tanta fuit majestas, ut non modo legum ac religionum, verumetiam

iam imperii & armorum,omniumque poſſeſſionum, libertatis denique & ſervitutis ; poſtremo vitæ ac necis jus in omnes haberent. ſed ab eorum imperio Turcæ , Scytharum progenies , ac Mameluchi genere Circaſſii, primi deſciverunt, eoſque de veteri poſſeſſione deturbarunt. ac fortaſſe illud eſt,quod à Poëtis jactatur; Saturnum ab Iove de imperio deturbatum , id eſt religioſos ac ſapientes homines primis temporibus juſtitiæ fruendæ cauſa reges eſſe creatos: ſed cùm ſola pietate homines in officio continere ſe poſſe arbitrarentur , neque tamen id præſtare poſſent, cùm ſcilicet plerique nec metu divino , nec ulla religione ducerentur , prudentiores accepta poteſtate Rempublicam regere : religioſi vero ac philoſophi , ſacrificiis & contemplationi operam dare, plebs militiam , agriculturam & opificia tractare cœpit : ex quo factum eſt , ut ſapientes precibus & monitis ; prudentes imperio ac juſſu; robuſti viribus & executione Rempublicam tuerentur. nam his tribus partibus, decretis inquam , edictis & executione Reſpublica continetur. monent Pontifices ac ſapientes : jubent magiſtratus : exequuntur miniſtri. ſic Anaxagoras Periclem, Plato Dionem , Socrates Nicoclem , Plutarchus Trajanum , Polybius Scipionem , atque omnino Magi Perſas , Brachmanæ Indos , Mantes Græcos , Pontifices Romanos ſalutaribus ſapientiæ præceptis, aut quacunque religione informabant : qui tamen ad res agendas inepti erant. quod Plato ſapientiſſimus accepta civitate , quæ ſe illi commiſerat, planum fecit. Itidem Ariſtoteles Anaxagoram ſapientiſſimum virum prudentia caruiſſe ſcribit : etenim ſe ipſum fame ac inopia,præ negligentia rei familiaris interire paſſus eſt , id quod Theodoro Gazæ in extrema ſenectute contigit. Itaque Philo Moſem magnis laudibus commendat, quod unus omnium mortalium fortiſſimus imperator,prudentiſſimus legiſlator,ac diviniſſimus propheta extiterit. Quod igitur de una civitate, idem quoque de mundana Republica judicandum

dum relinquitur, ut diſtributis populorum muneribus, Auſtralium ſapientia, Scytharum robur, mediorum prudentia quodammodo propria ſit. id quod etiam in animæ partibus videre eſt. etenim mens ipſa monet, ratio jubet: ſenſus autem veluti ſatellites ad exequendum adhibentur: & in triplici animæ facultate, animali, vitali & naturali; una quidem à cerebro motum & ſenſum: altera ſpiritum à corde vitalem: tertia ab hepate vegetationem. neque enim melius, opinor, inſita populo cuique natura intelligi poteſt, nec de hiſtoria quaque judicium certius ac verius fieri, quàm ſi microcoſmus hic cum magno homine, id eſt, cum mundo conferatur. quod igitur Plato in ſua, idem nos in mundana Republica faciemus, ſed paulò aliter quàm ille. voluit enim penes cuſtodes imperium eſſe, quos in cerebro quaſi Palladem in arce collocavit: in quo videtur Saturnia regna reſtituere voluiſſe: hinc ejus illa vox ad omnibus laudata, ſed à paucis intellecta; Aut reges philoſophari, aut philoſophos regnare. at philoſophia, id eſt, rerum pulcerrimarum perpetua contemplatio, ut omnes Academici volunt, nihil habet cum negotiis militaribus aut civilibus commune. militibus autem arma tribuens, in corde ſtationem dedit, quod illic iraſcendi vis poſita ſit. poſtremo agricolas & opifices in hepate, ut res neceſſarias & alimenta Reipublicæ ſuppeditent. ſed ſine magna perturbatione fieri non poſſunt, ut ſuo loco dicemus. nunc illud tantùm quod ad mundanam Rempublicam, & populorum naturam ſpectat, videamus: ac ſi fieri poteſt, hunc mundum velut hominem congruenti ſitu conſtituamus. Nam in eo quoque ſcriptores à ſeipſis plurimum diſcrepant. Homerus, Ariſtoteles, Plato, Galenus, Pythagoras, Averroes, mundi hujus, quem Animal vocant, dextrum latus in ortu poſuere; ſiniſtrum in occaſu; Plinus & Varro contra ſtatuunt; in ortu læva, in occaſu dextra, ex veterum Latinorum more. Siniſtra, inquit Varro, in templis

plis ab oriente, dextra ab occasu. templa vocat cæli regiones ab auguribus lituo divisas. sic Muhametici precantur. Augures tamen ad ortum se convertebant, ut Livius libro primo scribit. Augur dextras ad Meridiem partes, lævas ad Septentrionem. cui sane congruere videtur Davidis Psal. LXXXIX. vers. XIII. צפון וימין אתה בראתם id est, Aquilonem & dextrum tu creasti eos. ubi omnes interpretes plagam intelligunt Australem pro dextro. sic enim Chaldæus interpres. huc accedit, quod Orientem פנים id est, faciem appellant. ex quo sequitur Austrum lateri dextro tribui facie ad Orientem conversa, quo more utimur in votis concipiendis. sed cum nullam sui dicti rationem afferant, Philonem sequemur, cui etiam consentiunt Empedocles, Lucanus, Cleomedes, Solinus. nam Moses sacrarii sinistrum ad Meridiem, dextrum ad Septentrionem convertit: idque optima ratione, quia motus rapidus est ab ortu versus occasum; hominis vero gressus, non in terga fit, aut latera, sed ad anteriora. hinc Lucanus:

Vmbras mirati non amplius ire sinistras.

Græcis quidem dextra sinistris meliora: sed apud Latinos sinistra in auguriis valde prospera existimantur, ut Plutarchus & Plinius tradunt: non quia sol oritur sinistra, ut Plinius voluit, sed quia pars sinistra vergit ad Austrum, quæ mundi plaga reliquis præstat, sive stirpium, sive metallorum, sive gemmarum, sive hominum, sive animorum, sive cælestium corporum dignitate: ac propterea versus Austrum Abrahæ profectiones dirigi putant Hebræi: ab Aquilone vero, inquit Ezechiel, venit omne malum. quinetiam Arabes & Mauri, ut est apud Picum Mirandulam, malos dæmones ad Austrum, aut nullos, aut raros esse ajunt; sive propter lucis copiam, qua fugari putantur; sive propter aeris tenuitatem, quo sustineri nequeunt: ad Septentrionem vero nusquam copia major dæmonum & maleficarum, si Saxoni Grammatico & Olao fidem habemus. Præterea posuimus Septentrionales

nales robuſtiores, Auſtrales debiliores . at ſiniſtra quoque pars hominis debilior eſt, dextra validior, ut Macrobius lib. VII. cap.4. Saturnal. ſcribit: & in utero dextro mares , in ſiniſtro feminas moveri Plinius cum Varrone , Ariſtotele & Hippocrate ſcribit. Et Artemidorus dextrum oculum filium: ſiniſtrum feminam ſignificare ſcribit in ſomniorum interpretatione, & dentes dextros amicos, ſiniſtros amicas interpretatur. & in univerſum libro vigeſimoſeptimo dextras partes viris, aut junioribus : ſiniſtras feminis aut ſenioribus tribuendas eſſe. & Ariſtoteles libro quarto cap. 3.& 9.& lib.IV, c. 1.& lib. I. cap.15. de Hiſtoria animalium ait, dextram partem eſſe maſculam , ſiniſtram feminam ; pes quoque dexter, & brachium dextrum majus eſt (id quod ſutores etiamnum intelligunt, & vegetius ſiniſtro.deinde planum fecimus Scythas rubicundos eſſe, ac multo ſanguine abundare: Auſtrales verò exſangues , & atra bile plenos: at in dextro latere ſitum eſt hepar: in ſiniſtro lien : hic atræ bilis; illud ſanguinis conceptaculum. demonſtravimus quoque Scythas intemperantes & iracundos eſſe , & impetu ad vindictam ferri ; Auſtrales conſilio ſuſcepto. id quoque dextro; illud ſiniſtro lateri congruit : nam atra bilis quietos , fel iracundos , jecur intemperantes efficit. conſequens eſt igitur, ut in hac Republica mundana Scythas , quaſi milites & opifices in dextro latere, Auſtrales in ſiniſtro: tum mediæ regionis homines in corde, veluti magiſtratus in media civitate , conſtituamus . eſt enim cor medium inter cerebrum & jecur, atque inter jecur & lienem . fecit autem natura , inquit Ariſtoteles , quoſdam ſervos & eorum robuſta corpora ad neceſſarios uſus;alios debiles, ſed valde utiles ad vitæ ſocietatem.nec me movet quod Hebræi perinde, ut reliqui populi dextra ſiniſtris præſtare putant : ut videre eſt Pſalm.109.Matth.22.Marc.12. Matth.25.26. & Actor. 7.ad Coloſſ.3. ad Hebræos 1.& 10.ad Epheſ.1. Hoſtien.Ioan.Andr.Panorm.in c.ſolitæ

de

de majoritate & obedient. Aristoteles lib. XXXI. c.11, 13, 19, 25. & lib. XXXII. cap. 7. & Iacobus dextram capiti Ephraim superposuit benedicendi causa. in eadem sententia fuit Bald. ad l. decernimus. de sacrosanct. eccles. c. & Curtius senior consil. LXXIV. honoratiorem locum esse à dextris. Plaut. in Pseud. Omnes ordines sub signis ducam. legiones meas avi sinistra, auspicio liquido atque ex sententia. Cicero de Legib. III. is ave sinistra dictus populi magister est, rationem reddit Cicero. Quanquam haud ignoro, quæ bona sint, sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint: sed certe nostri sinistrum nominaverunt, externi dextrum. clarius etiam M. Varro libro V. epist. quæst. A deorum sede cùm in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes, factum arbitror, inquit, ut sinistra auspicia meliora, quàm dextra existimentur. Nihilominus tamen ex Latinis plerique sinistra mali ominis esse opinantur. Maro:

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.

& Cicero. Nemo me sinistris sermonibus carpit, neminem ipse reprehendo nisi unum me.

Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.

Sed ea ratio est, quod dextra sinistraque variè acceperunt. Nam ubique Hebræi omnium populorum morem secuti dextra in Meridie, sinistra in Aquilone posuerunt: quia populi omnes Solem adorabant facie ad orientem conversa: quod vetuit Moses. sed utcunque sit, Meridiem hoc vel illo modo Aquiloni præstare constat, & hominis dextram Aquilonis esse. hoc igitur à Platone dissentio, quod ille milites in corde, magistratus in cerebro, plebem in jecore: ego pontifices ac sapientes in cerebro malim, magistratus in corde, opifices ac milites, qui ex plebe leguntur, in jecore. neque enim vis animosa cordis robur efficit, quod sanguinis ac jecoris proprium est, sed ad actionem impellit. certe Machiavellus optimum imperatorem ab Italia, non militem deligi voluit,

quod

quod majore prudentia, quàm robore valent: corporis autem munus, inquit Ammianus, à milite: ab imperatore animi poſcitur. nec verò imperatoris eſt, ut ait Plutarchus in Pelopida: cominus cum hoſte pugnare: nec magiſtratus lictorem agere, ſed imperare ac jubere. cùm autem Plato Philoſophis ac ſapientibus imperium tribueret, quos ad contemplationem idoneos, ad actiones ineptos eſſe ex hiſtoria docuimus; conſequens erat in corde milites collocare, qui tamen optimi ex agricolis, ut Plinius ſcribit de veteri Romanorum diſciplina, vel ex opificibus ut noſtra ætate, leguntur: quod ad labores obduruerunt: nam Ariſtoteles operarios & opifices inter plebejos recenſet. Et quidem videmus Scythas, aut Germanos milites antea ſemper atque his temporibus magna mercede quæri. ut planum ſit, milites optimos ex agricolis & plebejis, quorum vis in manu poſita eſt, ſemper legi conſueviſſe. Atque hæc ſi ad cœleſtia referantur, æquè ſibi congruent. nam ſi demus lieni Saturnum, cordi Iovem, Cyſtifelli Martem, Lunæ jecur: recurrent illa quæ ab Aſtrologis cuique parti corporis tribuuntur. eſt enim Mars cum Luna, quaſi folliculus fellis cum jecore: quòd univerſum corpus alit ac vegetat; ut Luna mundum elementarem: quæ lumine aucta ſtirpes, aquas, animantia vehementer auget. qui verò Lunam habent in ortu, robore & optima valetudine præſtare dicuntur, quæ omnia Scythis optimè conveniunt. accedit illud quod ſcribit Cæſar de Germanis: Vita omnis, inquit, in venationibus atque in ſtudiis rei militaris conſiſtit. quid autem Dianæ ac Marti magis proprium eſſe poteſt? illud etiam animadverſione dignum, quod Plinius ſcribit: fulgura tonitruaque in media regione fieri, nulla in Æthiopia & Scythia. Idque ab incolis compertum habemus. Iovis autem propria ſunt fulmina & tonitrua, non modò poëtarum, ſed etiam phyſicorum opinione. Quod ſi quis Solem, quem omnium commu-

nem

nem posuimus, cordi tribuat: tum quod in medio planetarum, vel ut Copernicus, in centro mundi positus sit: tum quod vitam omnium maximè diuturnam significet, & calorem temperatum habeat, non ut Mars urentem, nihil repugno: ac fieri potest, ut sit omnium communis & partis cujusdam proprius: quæ tamen omnia non extremis, sed temperatæ regionis hominibus congruunt. Hæc rursus populorum ratio triplex ad mundum triplicem referri potest, scilicet intellectilem, ubi mentes: cælestem, ubi sidera: elementarem, ubi rerum ortus ac interitus. huc etiam pertinet triplex animorum ordo (præter eum qui est extra ordinem, qui nulla mundi contagione violatur) primus quidem puras hominum mentes in Deum convertere: alter Respublicas moderari: postremus circa materiam & formam occupari videtur. Quæ cùm ita sint, triplex hoc hominum genus, Scythæ, inquam, Australes & mediæ regionis homines, ad triplicem animæ vim, scientiæ, prudentiæ & artis, quæ in contemplatione, actione & effectione posita sunt: ad νοητικὴν, θυμικὴν & ἐπιθυμητικὴν ex ipsius cerebri, cordis & jecoris, cælestiumque siderum vi commodè, ut opinor, & ad historiarum omnium certissima judicia referri possunt. Et quemadmodum sex annorum millibus mundi elementaris conversionem ex Heliæ cujusdam Rabbi conjectura fore ajunt: ita quoque duobus annorum millibus homines religione ac sapientia præstiterunt: siderumque cælestium motus, ac naturæ vim universam magno studio conquisierunt. duobus item annorum millibus in constituendis civitatibus, in legibus sanciendis, in coloniis deducendis occupati fuerunt: quibus temporibus à Saturno ad Iovem; ab Australibus ad mediæ regionis homines imperia sunt delata. consequentibus annorum millibus, id est à Christi morte, variæ artes antea incognitæ, & opificia in lucem venerunt: tum etiam bellorum motus ingentes, idque toto terrarum orbe, cum scilicet superstitio Iovis atque im-

imperia, ut ita dicam, abrogata & ad Scythas Martis alumnos tanslata fuerunt; atque hinc repentè legiones Gothorum, Burgundionum, Herulorum, Francorum, Longobardorum, Anglorum, Britannorum, Hunnorum, Vandalorum, Gepidarum, Normannorum, Turcarum, Tartarorum, Moſcovitarum, Europam & Aſiam impleverunt. Sive igitur ulla vis eſt cæleſtium corporum in hæc inferiora, ut etiamnum theologi confitentur, ſive nulla, ut plerique putant: nihilominus id, quod eſt, ut ajunt, & ὅτι ἐςί, ſenſu percipimus, tametſi cauſæ ſunt obſcuriores. Ex quo multa non modo hiſtoricorum, ſed etiam philoſophorum & aſtrologorum ſcripta intelliguntur: hiſtoriæ verò falſæ ſint nec ne, facillimè judicantur: ut illud Ptolemæi; Aſiani Auſtrales, animis conſiliiſque excelſi, fortes, bellicoſi: Septentrionales ſapientes, magi, rerum divinarum periti & juſti. hæc planè falſa aut penitus ſunt inverſa. falſum quoque id quod Plinius ſcribit, corporum proceritatem æque in Auſtro ac Septentrione; quod heic humoris alimentum, illic ignium vis major eſt: non modo in hiſtoria, ſed etiam in ipſa ratione peccat. infinita ſunt ejuſmodi apud Ariſtotelem, Hippocratem, Galenum, Diodorum, Herodotum, Volaterranum, Sabellicum, quæ ſingula ſi perſequar, infinitus ſim. ſatis eſt digitum ad fontes intendiſſe, ut quid de univerſa populorum omnium hiſtoria judicandum ſit, verius ac melius intelligatur. Sed cùm alii ab aliis, & ſecum ipſi ſæpe diſſentiant, in eo tamen omnes præter D. Hieronymum conveniunt, Gallos eſſe leves. idque à Cæſare ſcriptum, à Tacito & Trebellio confirmatum, ab Italis & Germanis ſæpe repetitum, maximè tamen à Sleidano in concione Caroli Imp. alii tamen alias quoque gentes leves appellant. Syri, inquit Livius, Aſiatici, Græci, leviſſima omnium genera. de Scythis, quibuſcum nihil habuere commercii, nihil prodiderunt. Si igitur levitatem appellant animi quandam alacritatem ac celeritatem, quæ mediæ

regionis homines omnium aptissimos ad agendum reddit, sanè Galli, Itali, Pannonii, Asiatici, Chaldæi, Parthi, qui à scriptoribus hoc vitio notantur, leves sunt. & quidem Iulius Scaliger Veronensis de Gallis in hunc modum scribit; Gallos videmus ad omnia momenta eventuum, disciplinarum promtos & versatiles; qui animorum vigor igneus maturaque celeritas, nulli alii nationi data est. quocunque incubuere felicissimè se dant, ocyssimè proficiunt, gnaviter exercent mercaturam, literas, arma, eruditionem, candorem, eloquentiam, omnium tamen gentium ac nationum fide sunt maxima, integra & constanti. hæc ille. At Scytæ crassis humoribus quasi pondere obruuntur, ne animi vis emergat. Australes ab atra bile in pulcerrima rerum magnarum contemplatione retinentur: quo fit ut celeres motus animorum quiescant. idque videmus non modo in Mauris & Pœnis, sed etiam in Hispanis, quo propius ad Austrum accedunt. tanta est in illorum oratione, gestu, incessu, & ab omnibus actionibus tarditas, ut inertia languere videantur. Galli vero tam celeriter omnia, ut prius rem gesserint, quàm Hispani consilium inire possint. gressu vero tam celeri feruntur, ut eos currere, non incedere putent Hispani. nec minor in discendo facilitas ac celeritas, quàm in aliis actionibus, quæque Australes cogitatione diuturna invenerunt, celerrimè conficiunt & imitantur; ut non immerito Cæsar eorum docilitatem admiretur, quæ magna sunt flavæ bilis argumenta. nam Galenus cùm humorum virtutes à corpore ad animum transfert, flavæ bili prudentiam tribuit, atræ constantiam, sanguini lætitiam, pituitæ mansuetudinem. ex quibus inter se confusis, infinita varietas conflatur. iidem humores si abundare, aut aduri, aut labefactari cœperint, in contraria vitia inclinant. quò fit ut flava bilis abundans in temeritatem prorumpat, adusta in phrenesin. præceps igitur, & nimia celeritas in agendo consiliis inimica, fecit ut Galli leves appellarentur.

rentur. Sed cum levitas nihil aliud ſit, quàm in dictis & factis inconſtantia quædam, profecto temeritas debuit, non levitas appellari. aut ſi leves quoque judicamur, Scythæ nos in eo genere facile ſuperabunt. eſt autem contrariorum contraria diſciplina. igitur ſi Auſtralis ater eſt, Septentrionalis candidus: ſi magnus hic, ille parvus: hic robuſtus, ille debilis: hic calidus humidus, ille frigidus ſiccus: hic piloſus, ille glaber: huic rauca vox, illi clara: hic calorem metuit, ille frigus: hic lætus, ille triſtis: hic ſociabilis, ille ſolitarius hic audax, ille timidus: hic vinoſus, ille ſobrius: hic ſui & alieni negligens, ille circumſpectus & ceremoniis deditus: hic ruſticè arrogans, ille animo elatus: hic prodigus, ille parcus: hic minimè ſalax, ille ſalaciſſimus: hic ſordidus, ille nitidus: hic ſimplex, ille verſutus: hic miles, ille ſacerdos: hic opifex, ille philoſophus: hic manibus utitur, ille mente: hic terræ venas, ille cæleſtes inquirit. ſi igitur Pœni pertinaces, ut Plutarchus ſcribit, quid Scythæ? docuimus utroſque crudeles ac perfidos eſſe cùm in vitia labuntur, ſed contrarias attulimus cauſas. quòd ſi vitia ſunt extremorum, conſequens eſt, ut ſi pertinax Auſtralis, Scytha levis ſit. intermedius conſtans. certe barbari, & qui minus habent rationis, ad belluarum ſimilitudinem propius accedunt; quæ ut facile irritantur, ita facile placantur, & paulo momento huc illuc ſine ratione feruntur. Conſimiliter pueri ac feminæ amicitias contrahunt ac deponunt, homines conſilii participes non item: & in hominum genere, quo quiſque plus ingenio valet, eo minus ad amicitias, vel odia, vel opinionum novitatem trahi ſolet; eo tamen pertractus ægre divellitur. ac mihi propius intuenti, Auſtrales intermedii, & Scythæ, ſenum, virorum & adoleſcentium mores & humores habere quodammodo videntur. quod verſu antiquo percommode ſignificatur:

Ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων.
Vota ſenum, juvenum facta, & conſulta virorum.

Senes appello, qui nondum decrepiti ſunt. Scythæ quidem humidi, calidi, adoleſcentium in modum: Auſtrales frigidi, ſicci, quod ſenibus congruit: qui mediam ætatem attigerunt, temperiem optimam conſequuntur. jam vero ſi Ariſtoteli credimus ad Theodecten ſcribenti, adoleſcentes cupiditatibus & ἐπιθυμίᾳ intemperanter laborant, quod hepatis & vulgi proprium eſſe docuimus. ſubjicit Ariſtoteles: εὐμετάβολοι δὲ, καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται, id eſt, cum ſint leves ac mutabiles, eos repente faſtidium ac deſiderium capit novarum cupiditatum. & paulo poſt: Repentinæ voluntates, nec tamen diuturnæ: ambitioſi, audaces, iracundi, faceti, prodigi, non improbi, ſed εὐηθεῖς, ac ſimplices, διὰ τὸ μὴ τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας, id quod ignorantiæ tribuit, non virtuti; ſed etiam, inquit, Valde creduli, & inani ſpe paſcuntur. ſenes contra. qui verò mediam ætatem tenent, omnia ſunt mediocriter conſecuti. ſed hæc fuſius apud Ariſtotelem. atque hæc tribus populorum generibus non moderatione congruunt, verumetiam exemplis. nam Germani inferiores qui aut Scythæ ſunt, aut Scytharum proximi, ejus levitatis quam in Gallis accuſant, maxima ſemper indicia præbuerunt. de veteribus ſic Tacitus: Gens, inquit, non aſtuta, nec callida, aperit enim ſecreta pectoris licentia joci. ergo detecta omnium mens poſtera die retractatur, & ſalva utriuſque temporis ratio eſt. deliberant dum fingere neſciunt, conſtituunt dum errare non poſſunt. hæc ille. ſed cum Scythicæ levitatis infinita exempla, nullum tamen majus eſt, aut in quo magis elucere conſtantia debeat, quàm in religione ſemel probata. Oſtrogothi, & Wiſigothi ſedibus ab Attila pulſi petierunt à Valente ut agros permitteret, ſeque leges imperii ac religionem Chriſtianam ſuſcepturos. quod cum impetraſſent, Valentem perfidia incredibili oppreſſerunt, & vivum cremarunt. Gothi cum in Italiam veniſſent, repente Chriſtianam religionem, mox Arrianam

rianam susceperunt. Gronlandii, qui proximè ad polum accedunt, ingenio mobiles, inquit Munsterus, facilè Christianam religionem probarunt, postea ad idololatriam relapsi fuerunt. Turcæ Scytharum genus, cùm primum Asiam invaserunt, Arabicam religionem statim probarunt. Tartari nullo cogente, Christianam, mox Arabicam acceperunt. Normanni etiamnum rudes ac barri, tametsi magnam Galliæ partem subegissent, nihilominus statim repudiata gentili religione, Christianam probarunt. Islandii verò mox idololatræ, mox etiam Christiani fiunt arbitrio peregrinorum, ut Zieglerus ac Munsterus tradunt. Bohemi & Saxones Romanos ritus primi deseruerunt. quàm sapienter non disputo, neque est hujus loci. tametsi enim viros graves inprimis & eruditos habuerunt, qui capitales Pontificum fraudes detexerunt: si tamen proposito consilio, ac re diu multumque deliberata, rem omnium difficillimam susceperunt. sed de plebeis loquor & agricolis, qui repente in eorum sententiam re non intellecta convolarunt. nam statim Saxonia tota, Balticæ urbes, Dania, Norvegia, Suecia Gothorum, & qui à Suecis Gothis originem traxerunt, Helvetii, mox etiam Britannia & Scotia defecerunt. diu restitit Germania superior, quæ minus Septentrionalis est, nec dum planè ritus veteres improbavit, Gallia multò difficilius. & quidem Sleidanus, qui ex aliorum ratione Gallicam accusat levitatem, confitetur se novem annos, quibus in Gallia vixit, crudelissimas Gallorum ustiones spectasse, quas annos quadraginta miserrimè intulimus ac pertulimus: alteri quidem, quod religione ducti, seu obsequium Deo præstare arbitrarentur: alteri quod unius Dei cultum omnibus deliciis, opibus, honoribus, vitæ denique anteferrent. nullæ ustiones in Germania factæ memorantur, præterquam Cæsaris Leonis natione Bavari. Italia verò à veteri opinione ægrè divelli potest. ac si Germani in suscepta religione constanter acquievissent,

multo facilius reliquos in suam sententiam pertraxissent: sed paulo momento huc illuc distracti, infinitã opinionum varietatem susceperunt. neque enim Hussi tantùm, vel Martini; sed mox etiam Anabaptistarum, Leidani, Zuinglii, Carlostadii, Osiandri, Westphali, Davidis, Stançari, Adamitarum, Waldensium, Interimistarum, & aliorum pene innumerabilium sectas subinde combiberunt. At Australes, Asiatici & Afri, non nisi miraculis, & quidem cælestibus, aut armorum vi, à religione suscepta defecerunt. Atque hæc admirabilis constantia, non in viris modo, sed etiam in feminis ac pueris regem Antiochum propè ad insaniam perduxit, cum pueros septem Hebræos omni suppliciorum genere crudelissimè torqueret, nec tamen efficere posset ut suillam carnem gustarent. quin etiam mater ipsa, filios ad mortem pulcerrimam ultra invitabat. & certe gens illa nullis unquam præmiis aut pœnis à sua secta potuit avocari, & sola toto terrarum orbe diffusa, suam regionem ante annos ter mille susceptam, acerrimè tuetur. Ipse verò Muhamedes, cum suam disciplinam nec miraculis potuisset, nec oratione persuadere, ad arma conversus, & libertate servis proposita, summa vi perfecit, quod nulla ratione potuisset. Quemadmodum igitur Angli de sua fortuna queruntur, quòd cum viribus, ut est apud Cominium, superiores sint Gallis, consilio tamen longè inferiores: Itali verò Gallos ac Germanos veluti barbaros, ut Cardanus scribit, facillimè in fraudem impellunt: rursus Itali Græcorum, Græci Cretensium, hi Ægyptiorum ac Pœnorum calliditatem insectantur: ita quoque Hebræi & Ægyptii Græcos, Itali Gallos, Galli Germanos leves esse queruntur. Ego verò sic existimo, esse in hominum dictis & factis, ut in rebus omnibus, auream quandam mediocritatem, quæ constantia dicitur, quęque inter levitatem & pertinaciam medium tuetur: nec sapientibus unquam laudata est in una sententia perpetua permansio; sed ut in navigando tempe-

stati

ſtati obſequi artis eſt,etiamſi portum tenere nequeas, tùm verò gubernaculum ad omnem cæli faciem torquere, ac ſæpius velificationem mutare, ſummæ prudentiæ judicatur: ſic in rebus humanis (divinas excipio) quæ variæ ſunt ac ſui diſſimiles, ſententiam mutare honeſtum putat ſapientiæ magiſter; Tantum inquit, in Republica contende, quantum probare tuis civibus poſſis. qui verò ſuas opiniones adeo pertinaciter defendunt, ut revelli turpe, vinci nefas eſſe putent: aut qui de vita, quàm de propoſita ſuſceptaque opinione decedere malunt, ii neque ſibi ſunt, neque ſuis civibus utiles, & perniciem Reipublicæ afferre ſolent. itaq; viri omnium opinione ſapientiſſimi, Plato, Xenophon, magiſtratibus Reipublicæ cauſa mentiri permittunt. Cum igitur hæc vitia ſint à natura cuique genti quodammodo inſita; prius eſt hiſtoria moribus & natura cujuſque populi judicanda, quàm maledictis utendum. neque enim laudabilis eſt Auſtralium ſobrietas; nec ebrietas Scytharum quam illi tantopere accuſant, admodum vituperanda, cum Auſtrales propter caloris inopiam, cibo ac potu ſtatim obruantur: Scythæ verò ſi velint, ſe cohibere non facile poſſint, cùm urgeantur ab interiori calore, & ingenii viribus deſerantur, ſed Auſtralium mollis victus magis vituperandus eſt, quam Scytharum ſordes in conviviis, quæ parum admodum differebant à paſtu beſtiarum: Tacitus de veteribus Germanis; Sine apparatu, inquit, ac ſine blandimentis expellunt famem. & paulo pòſt; in omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc membra quæ miramur, excreſcunt inter eadem pecora, in eadem domo degunt. Scythæ verò ubi fames ingruit, equorum ſecta vena ſub auriculis ſanguinem ſugunt & carnibus equorum epulantur, ut de Tamerlanis exercitu proditum eſt. At Auſtrales mundi ſunt ac nitidi, nec ſordes ferre poſſunt, idque facile intelligitur ex illis, quibus utuntur lavacris ac balneis, non tantùm in ſacris, ſed etiam in privatis rebus. neque ſolum ex veteribus &

Xenophonte, verumetiam ex Alpharesio planum fit, quorum alter apud Persas quoquomodo spuere turpe: alter apud Abyssinos, vel mucorem vel sputum excreare in templis, pro insigni flagitio haberi scribit: Athenæus verò Asiaticorum & Ægyptiorum delicias incredibiles tradit: in quo genere cùm Marcus Antonius nobilis decoctor à Cleopatra facile vinceretur. Romanos velut ineptos ac barbaros, seque ipsum irrisit. omitto Persarum præmia lege tributa, iis qui novas voluptates invenissent, ut scribit Theophrastus. eadem est in gestu & actione morum elegantia: suaves etiam concentus & Lydios modus fidibus consectantur. Scythæ suavitatem orationis ac veneres dicendi respuunt, ut ex eorum sermone & literis sine vocalibus asperrimè collisis intelligitur, nec Lydium modum ferre possunt: sed vocis asperitatem affectant, ut scribit Tacitus, barrituque accendunt animos fracto murmure objectis ad os scutis, quo vox plenior & gravior intumescat. tubas & tympana libenter audiunt, fides negligunt. Amant etiam Scythæ mirum in modum societates, & cœtus hominum inter ipsos: hinc Nomades à veteribus dicti, & iis quoque temporibus Hordæ, ut Tartari vocant, cum infinita multitudine vagantur in agris. Australes solitudinem quærunt, & in silvis delitescere, quàm in luce populi versari malunt. Mediæ regionis homines describere nihil opus est, si quis extrema perceperit; ex iis enim media facile intelliguntur, verbi gratia: Scythæ Phrygio modo sæpius utuntur, Australes Lydio, Medii Dorio quidem ferociores fiunt, & Martem, ut ait ille, cantu accendunt, Lydius Australes etiam molliores reddit. Dorius naturæ congruens, motus animorum ad virtutem & honestatem dirigit. hic igitur à Platone laudatur, ab Aristotele in libris de Republica vehementer probatur, & suscepta religione Christianorum à Latinis tanto studio susceptus, ut cautum sit, ne quis alio modo quàm Dorio in sacris uteretur. at Lacedæmonii tibia, Cretenses cithara utebantur

in bellis: non ad cohibendam iram, ut Thucydides & Plutarchus ſcripſerunt: eſt enim judicio Platonis & Ariſtotelis, utiliter hominibus ad ultionem tributa: ſed cùm nulli ſint Cretenſibus & Lacedæmoniis Auſtraliores in Europa, ſuæ naturæ inſerviebant. Atque hoc univerſum de moribus populorum ex ipſa natura Septentrionis, Auſtri, mediæque regionis dicta ſint. De ortu verò & occaſu in locis planis & æqualibus (de his enim agimus) judicare difficile eſt: cùm revera nihil oriatur, nihil occidat: ſed in locis inæqualibus magnum utriuſque diſcrimen eſſe, non modo medici, ſed etiam ruſtici & architecti maximis argumentis deprehenderunt. ut ager Taurinus orientalis eſt, quod Alpes ad occaſum poſitos habet, Palæſtinus occidentalis, quòd Hermon & Libanum ſpectat ab ortu: tametſi ſol in Æquatore citius oritur Palæſtinis quàm Taurinis, hora fere ac dimidia: at cùm lux oriens maleficam & craſſam aëris obſcuritatem moderato calore perpurgat, efficit regionem multò temperatiorem. cum autem maximis ardoribus flagrat ſol, id eſt poſt meridiem, orientali regioni occidit, & oritur occidentali: hinc magnum diſcrimen inter Allobroges & Taurinos, qui ſunt in eadem latitudine ac longitudine cæli. hoc quidem rationi congruit: ſed in locis æqualibus certa ratio nulla videtur, cur Galatia minoris Aſiæ, ab Italiæ Campania differat, cùm in eadem latitudine ſint. eſt tamen Hebræorum, Græcorum, & Latinorum ſummo conſenſu, quem experientia diuturna comprobavit, temperatior ac melior ſitus orientis, quàm obitus. hinc Ezechiel de electis facies ad orientem converſas adoraſſe ſcribit, & Ieſaias juſtitiam ab oriente proficiſci. item alius; Reſpice ad orientem, & intuere lætitiam à Deo tibi venientem. his ego teſtibus libenter utor, eoque libentius quod intelligo rerum naturalium ac divinarum veriſſimos interpretes fuiſſe inter Latinos. Plinius libro 7. ſcribit, obſervatione diuturna compertum eſſe, peſtem ab

 ortu

ortu ad occaſum ferri : quod in Gallia Narbonenſi animadverti : ut ſi contra fiat, id quod accidit anno Chriſti M D L V I I. peſtem ubique graſſaturam ominentur. Ammianus inter Græcos teſtatúm reliquit, Seleucia direpta, aperto templi adyto quodam Chaldæorum arcanis concluſo, labem exiluiſſe incurabilium morborum, qui Marci ac Veri temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagione ac multitudine morientium fœdarunt; non multo pòſt ab Æthiopia verſus Septentriones peſtis univerſum pene terrarum orbem populata dicitur. hujus quidem perſpicua ratio eſt, cum Auſter humidas Septentrionis regiones afflavit, calore putredinem augente. eſt igitur cauſa proxima in ventorum varietate poſita. nam venti ab Auſtro ſpirantes calidi humidi; à Septentrione frigidi ſicci. ſed quia venti à cardinibus & decumanis ſpirantes leniter flare conſueverunt: non efficiunt aliam aëris varietatem, quàm qui à lateribus oriuntur : quia cum ſol à cardinibus longiſſimè abſit, exhalationes vehementes commovere nequit : in decumanis verò calor ſolis violentior ventum excitat, ſed ejus vim cohibet. quæ ratio facit, ut vere ac autumno, ventorum vis multo major ſit, quàm hyeme ac æſtate : omnium autem vehementiſſimi ſunt Africus & Corus; deinde his oppoſiti Vulturnus & Aquilo; Corus quidem frigidus & humidiſſimus; Vulturnus calidus & ſicciſſimus; Africus humidus calidus; Aquilo ſiccus frigidus. à cardinibus, frigidiſſimi & calidiſſimi percipiuntur. duo ſunt in decumanis temperatiſſimi; ab occaſu recto Favonius, ſed leviſſimè ac raro ſpirat, nec fere niſi ſole occidente : Subſolanus ab ortu valde ſalutaris, & aliquanto vehementior Favonio, præſertim cùm ſol ab Æquatore diſceſſit. Cauſa verò remotior & occulta, cur oriens locus occidente melior ſit, cùm nihil propriè oriatur & occidat, planè me latet. ſed quæ conſequuntur effectiones perſpicuæ ſunt & admirabiles. terminus autem orientis regionis mihi videtur eſſe, antea

tea dixi,in insulis Molucarum,obitus verò in insulis Hesperidum. est enim pars orbis universi dimidia.nam Meridiani harum insularum CLXXX. gradibus à se invicem absunt. restat altera pars orbis in qua sita est America, infinito maris spacio ab utroque termino divisa, ut orientis & occidentis rationem habere videatur. Omitto quàm multa magi de natura dæmonum utriusque regionis disputant. ea tantum nunc attingo, quæ sub sensum cadunt. nam gravissimi Græcorum ac doctissimi viri, Aristoteles inquam, Hippocrates, Galenus, Ctesias, ubique confirmant propositis exemplis omnia pulcriora ac meliora in Asia quàm in Europa nasci.ac tametsi propter ignotas regionum latitudines sæpe labuntur, nihilominus tamen iis nostra ætate planè cognitis compertum est, in eodem cæli tractu populos qui ad occasum positi sunt, corporis viribus longè præstare, orientales ingenio. nam Celtæ innumerabiles sæpe copias in Italiam, Græciam, Asiam duxerunt: Itali vero non prius in Galliam penetrare ausi sunt quàm imperium ad summum perduxissent, & quidem Cæsare duce, belloque intestino flagrantibus Gallis. hinc laudes Ciceronis & Agrippæ in Cæsarem, quòd eas gentes domuisset, quarum impetus Romani sustinere vix possent; lacessere non auderent. At Itali Græcos ita subegerunt, ut nullas acceperint offensiones. Græci verò qui suis armis intimos Asiæ recessus aperuerunt, vix unquam in Italiam, præterquam Pyrrho rege venerunt, qui tamen victus fuga turpi salutem sibi quæsiit: non aliter quàm Xerxes qui tantas copias in Græciam duxerat, ut flumina penè exsiccarentur, nihilominus tamen à paucissimis Græcis fractus est, & maximo cum suo dedecore repulsus. itaque Cato Murænæ, Cæsar Pompeji manibus objiciebat ea bella quæ in Asia gesserant, contra mulierculas gesta fuisse. hinc illud Iuliani Augusti; Celtæ & Germani audaces: Græci ac Romani tum bellicosi, tum urbani: Ægyptii magis industrii & sagaces, quamvis

imbelles ac molles : Syri cum alacritate & facilitate animi ad diſciplinas apti. idem paulo poſt : Quid commemorem quàm cupidi libertatis & ſervitutis impatientes ſint Germani,quàm tractabiles & quieti Syri , Perſæ, Parthi, ac denique populi omnes ad ortum & Auſtrum poſiti? hæc ille in libris adverſus Chriſtianos , ubi vim ortus & occaſus apertè demonſtrat. Tacitus verò ſcribit, Batavos qui ad occaſum extrema Germaniæ tenent , omnium ferociſſimos ac virtute præcipuos fuiſſe ; quod Plutarchus in Mario confirmat. magnitudine quidem præſtant, ut omnes qui loca paluſtria & frigida incolunt. ita quoque bellicoſiſſimi totius Galliæ putantur, qui magis occidui ſunt:quod Cæſar ipſe primum animadvertit ; Optimi generis homines inquit, ex Aquitanis & Ruthenis,omnium autem Europæ populorum maximè occidui Britanni & Hiſpani ſtrenuiſſimi ſunt.Habet igitur occaſus cum Septentrione , ortus cum Auſtro magnam affinitatem;quod non ſolum videre eſt in animantium naturis , verum etiam in ſtirpibus , lapidibus ac metallis. fama eſt aurum optimum ac gemmas pretioſiſſimas ad Ortum & meridiem naſci, cætera verò metalla optima verſus Occaſum & Septentrionem. quod quidem Cardanus.cùm ex aliorum fama ſcripſiſſet,reprehenſus eſt à Scaligero , ſed nulla ratione. id enim artis metallicæ magiſter Agricola , graviſſimo teſtimonio prius comprobarat,quàm Cardanus ſcripſiſſet. Aurum, inquit, totius Europæ laudatiſſimum affert Hiſpania Bætica , quæ totius Europæ maximè Auſtralis eſt : Africæ verò Æthiopia. idem paulo pòſt ; Oriens , inquit, & Africa tota caret minio & argento vivo : ferrum quoque rariſſimum in Africa; frequens in Cantabria (quæ totius Hiſpaniæ maximè Septentrionalis eſt,& Europæ maximè-occidua) in Gallia,in Germania frequens. idem : Ferrum omnium præſtantiſſimum apud Suecos & Oſtrogothos , quod Oſemutum appellant. quinetiam in Ligiis ad Sagam oppidum in pratis ferrum erui ſcribit ad altitudinem duo-

rum

rum pedum, & decennio renatum fodi, nec altius propter aquas penetrari. Sulphuris verò nusquam terrarum copia major quam in insula Thule, quæ Islandia dicitur, unde in universam Europam advehitur. Idem tradit nusquam in Germania inveniri, præter in Goldegranacho & Carpatho monte: qui cùm metallis omnibus abundat, tum verò Germaniæ terminus est ad ortum, & ad meridiem vergit. at ex Siderocapsa Turcæ quotannis ducenta aureorum millia eruere dicuntur: ferrum tamen difficilius invenitur. itaque Turcæ in urbium direptionibus ferrum multo magis expetunt, quam æs aut stannum. & quemadmodum ferrum ad Septentrionem pene in ipsa superficie terræ, ita aurum ad Meridiem in agris & arena pura reperitur. tradunt enim in regno Damuti juxta montes Bet, ultra Capricornum, aurum post imbrium copiam detegi: & ut cætera metalla ignea vi coquuntur ad Septentrionem in montibus Pyrenæis, Iurasso, Cemeno, Alpibus, Carpatho, Rhodope, Pangæo, Laurio, Tmolo, Caucaso, ita quoque ad Meridiem, aurum non igneo calore, sed siderum cælestium vi & ardore solis, velut in superficie terræ & arena conflatur. non aliter Australes & Orientales homines cælesti calore ac siderum vi sustinentur: Occidui vero & Septentrionales ignea flamma intus concepta. Quare cum à singulis ad universa relabor, tum intelligo in Septentrionibus interiora calida humida, exteriora frigida sicca: Austri vero, interiora frigida sicca, exteriora calida humida. Ortum vero & Obitum temperatiora. patet hoc quidem in purioribus naturis & elementis, quo magis sunt à concretione libera. nam cum aer sursum ac deorsum æstate incaluit, tantum frigus in media regione cogitur, ut grandines quæ hyeme non possunt, eo tempore maximo pondere concrescant. sic terra solis ardoribus usta frigus coercet: quæ tamen cum omnia gelu obriguerē, intus calorem comprimit: idque videre est

in puteis qui calorem conceptum hyeme exhalant, æſtate frigidiſſimi ſentiuntur. cum igitur in Septentrionibus perpetuum quodammodo frigus: ita perpetuus calor occupat interiora non modo terræ ipſius. verum etiam animantium & plantarum; ut quod ait Empedocles, calidum in frigido, frigidum in calido natura collocaſſe videatur. Iam vero cum ſtirpium & animantium alimenta ſint à calore & humore: ita ſilvarum & animantium magna copia eſt in Septentrionibus: hinc Plinius Germaniam ſilvarum altiſſimarum miraculo plenam eſſe tradit, quinetiam Vitruvius altiſſimas arbores in Apennino qua Septentrionem ſpectat, naſci ſcribit, & ea quæ ſub Polo eſſe dicitur Gronlandia, nomen habet à viriditate ac multitudine ſilvarum. in Africa nullæ ſilvæ, præterquam in montibus, quæ naturam habent Septentrionis, ut poſtea dicemus: & paulatim arbores proceræ æque ac homines Meridiem verſus eunti minores videntur. ſunt enim in Gallia Narbonenſi quercus bipedales, quæ fructum ferunt; nec altius excreſcunt. conſimiliter metallorum omnium, præterquam auri, vis in Septentrione maxima; nulla fere in Auſtro, niſi in montibus altiſſimis, eruptiones vero ignium & incendia maxima verſus Septentrionem feruntur. nam Chimæra, Gazevale, Veſuvius, Ætna, Picus, Carpathus, ipſaque terrarum ultima Thule (eſt enim in ſeptuageſimo gradu ſita, ac pene tota maximis incendiis ardet) tum pleraque loca, quæ Olaus in Gothiæ deſcriptione notavit, perpetuis ignibus flagrant, & Pyrenæi ab incendiis nomen habuerunt. ultra trigeſimum ab Æquatore gradum nullæ memorantur: nec aquarum calidarum balnea; cujuſmodi ſunt in Italia, Gallia, Germania & extrema Gothia. Illud eſt, opinor, quod Picus Mirandula obſcurè admodum ſignificat, his verbis: Qui cognoverit proprietatem Aquilonis, intelliget cur Deus mundum judicabit per ignem. Atque hæc vetus eſt non modo Pici, ſed etiam Heracliti, ut ait Plutarchus, & Hebræorum opinio:

opinio; qui mundum aliquando deflagraturum, ignesque non è cœlo delapsuros, ut putat Magianus, sed ex intimis terræ visceribus erupturos confirmant. hoc autem incendium ad Septentrionem, non ad Austrum fieri necesse est, cum hic aquæ, illic terræ globus promineat, qui conceptos ignes alit. Tametsi enim terrarum & aquarum orbem intuenti, tantùm terræ tegi quantum detegi, & æqualis esse terrarum ac maris totius magnitudo videtur; nihilominus ea pars quæ libera est ab aquis, tota vergit ad Septentriones, si terminos Austri & Septentrionum, Æquatore, quod in universum fieri solet, definiamus. restat particula quædam Africæ & Americæ regionis: nam terra quæ dicitur Australis, ad ornatum infinita magnitudine pingitur, non ad rei veritatem: Itaque aut Esdræ verba interpretari necesse est aliter atque veteres; aut absurdum erit quod scribit, Deum terræ septem partes detexisse; aquas in septima collocasse. absurdius etiam quòd veteres Peripatetici putarunt, terram decies aqua minorem: oporteret enim terram (ut nihil aliud quam ejus superficies mundi centrum attingat) omnino aquis immergi, si vel septies aq.arum globo terra major esset, ut ex circuli ad diametrum ratione docemur: quanto magis si terræ centrum in centro mundi constituatur? id autem necesse est, cum ad fretum Magelianum, non procul ab adverso Polo, terræ globus aliquantum emineat. mirum est tamen, sed navigationibus & experientia diuturna compertum, maris & aquarum molem à Septentrione versus Austrum magno impetu ferri. quod Cardanus cum in Britanniam & Hiberniam trajiciens à naucleris intellexisset, testatum reliquit. sed cum neque causas ejus rei, neque effectiones inquireret, juste reprehensus est à Iulio Scaligero, quasi figmentum illud per sese invexisset. quod cum pertineat ad universam mundi elementaris, hominumque naturam penitus intelligendam: tum etiam ad id quod posuimus confirmandum, scilicet

terras

terras ad Septentrionem, aquas ad Meridiem: hic exteriora calida humida, illic frigida ſicca; hic interiora frigida ſicca, illic calida humida: obſervationes veterum cum noſtris conferamus. Atque illud primum, quod Chaldæi igneam triplicitatem Europæ, aqueam Africæ tribuunt: deinde quod Auſter à Græcis ἐκ τῆς νότιδος, quaſi ab humore Notus dicatur. eſt enim ventus ille calidus & humidus: Boreas frigidus & ſiccus: tum etiam quod aquarum decurſus à mari Suevico per Cimbricam Cherſoneſum ad fretum Ixium, hinc ad Celticum & Hibericum littus omnium conſenſione fertur, mare verò Caſpium per interiores & occultos aditus ut Mæotis in Pontum evolvitur: atque hinc per Helleſpontum in Mediterraneum excipitur, pòſt ad fretum Herculeum magna vis aquarum erumpit, ut in Meridiem adverſum feratur. hæc naucleri & negotiatores teſtata reliquerunt, tum etiam eò nos Geographia & Hydrographia perduxit: nec temere Plinius majores ab Auſtro cieri fluctus prodidit, quam ab Aquilone: tametſi rationem attulit inanem, cum perſpicuum ſit contra fluxum maris auſtrum niti. argumento eſt etiam quod Diodorus ſcribit, & non ita pridem Alvareſius, deinde noſtri homines qui in Africam navigarunt, uno conſenſu teſtantur, imbres ultra Æquatorem aſſiduos regiones infeſtare, unde incrementa Nili: atque id Plinius libro II. teſtatum reliquit: perpetuos etiam ardenti æſtate rores Africam irrigare. cujus rei cauſam nullam adfert. poſtremum eſt quod ſol ad Auſtrum, ubi locus Hypogæi, terræ propior eſt quam ad Septentrionem, tota eccentrici latitudine; ac propterea molem aquarum eo pertraxiſſe videri poſſit. Hæc noſtræ opinionis argumenta ſunt, non ſolum probabilia, verum etiam, ut opinor, ad aſſentiendum neceſſaria. Sed objici poteſt ex Ariſtotele, febres ad Septentrionem acutiores, & caloris vim æſtate quam ad Auſtrum majorem. de febri ratio eſt in promtu, quæ coactis meatibus, facit ut etiam hye-

me ubique acuti morbi graviores sint quam æstate. sed absurdum videri possit, in Europa homines magis æstate calere, quam in Africa. Illud tamen quasi cognitum ponit Aristoteles, & quidem Alvaresius scribit Abyssinum Æthiopem, quo die Lusitaniam appulerat cum legato Præsteianis, calore extinctum fuisse. jam vero Hispani queruntur in Gallia, se majores æstate, quam in Hispania sentire calores. quinetiam accepi à Purquero Germano, cum Tolosæ ageret, ardenti æstate, majores esse calores in agro Dantisci, id est, ad mare Balticum, quam Tolosæ. quæ ratio fecit, opinor, ut Germani, auctore Tacito, hyeme, vere, ac æstate, annum definiant, autumni bona perinde ac nomen ignorent. Dani vero, hyeme & æstate, ut Pœni, qui veris & autumni rationem non habent, quemadmodum Leo Afer scribit. causam caloris Septentrionalis ad aëris inertiam & crassitiem referemus. est enim Europa & Scythia plena fluminibus, quæ ex humore interno fluentia efficiunt limosa & palustria loca: hinc vapor densus æstate sursum evehitur, qui concepto calore ardentius urit, quam aer Africæ tenuis propter fluminum inopiam. quemadmodum igitur ignis ardentius urit in metallo conceptus quam in ligno, & in hoc quam in culmo: sic in aere crasso vehementius flagrat quam in tenui. quare ii, qui thermas sumtu minore calefieri volunt, solum aspergunt aqua, ut vapor elatus & aer crassior factus calorem sustinere possit. argumento est etiam illud, quod æstate, pluvio cœlo, sudore & calore multo magis defluimus ac languemus, quam aere sereno. neque tamen propterea dicemus, exteriora Septentrionis Australibus calidiora, quæ suapte natura sunt frigida sicca: sed flantibus Austris, elatisque vaporibus, aer calorem melius concipit ac tuetur. Africæ vero terra, lapides aquæ calefactæ multo vehementius urunt, quam in Scythia, propter radiorum acumen. commodius itaque ab Ari-

Aristotele dici potuit, majores aëris inflammationes æstate fieri ad Septentrionem, usque ad sexagesimum gradum, quàm ad Austrum. Atque hæc in universum de moribus populorum, qui regiones planas & æquabiles colunt. Nunc singularium discrimen in locis montanis, palustribus, aridis, ventosis, ac tranquillis videamus. Hoc igitur inter plana & montana interest in hominum naturis, quod inter Austrum & Septentrionem: & eadem fere temperatura, si loca plana non fuerint palustria. ut enim maximum frigus ad Septentrionem, æquabiliter fusum est in planis: sic ad Austrum in montanis, & media regione aëris tanta vis est frigoris, ἐξ ἀντιπεριστάσεως τῆς θερμότητος, ut non magis Hyperborei, si tamen ulli sunt, quam Lunæ montes, aut Picus in insula Tenarife, mons omnium altissimus, gelu concrescant. id facile colligitur æstatis habita ratione, qua tum maxime grando in media regione aëris cogitur, quod hyeme vix unquam contingere videmus, quia frigus ubique dispersum, minorem vim habet. falsum est igitur quod putat Averroes, qui plantas & animantia vegetiora esse putat in montibus, quod cælo propiora sint. diviniores essent montani homines ac magis ingeniosi, qui tamen valde rudes ac barbari ab omnibus appellantur. falsum etiam quod Hippocrates scribit, mutationes temporum in montibus efficere hominum feritatem ac proceritatem. Cum autem planæ regiones Septentrionis fere aquis immersæ sint, montes non item: necesse est montanos duriores, robustiores, ac vitæ longioris esse, eoque meliore habitu quo montanæ aves & pecora palustribus; & montanæ arbores reliquis præstant: & quoniam nulla fere juga, sed latera montium coluntur, temperatior est, ac magis salutaris ea pars quæ ad Septentrionem convertitur, ultra quintum & quadragesimum à Polo gradum: citra vero salubrior quæ ad Austrum. est enim magnum utriusque discrimen: quod satis intelligunt ii, qui vel in montibus iter habuerunt. quod igitur

tur de media regione ac populorum moribus diximus, non pertinet ad eos qui in Alpibus, Pyrenæis, Cemeno, Acrocerauniis, Hæmo, Carpatho, Olympo, Tauro, Stella, Caucaſo, Imao, & Arverniæ montibus poſiti ſunt: tametſi cæli tractus eſt omnium temperatiſſimus. ab Auſtralibus etiam excipiendi ſunt accolæ Atlantis, Arabiæ montanæ, Bethæ, Angæi, Pici, Serraleonæ, qui mons ὄχημα θεῶν à Plinio vocatur, ſunt enim montani duri, agreſtes, bellicoſi, laboris patientes, minimeque ingenioſi. idque non tantum in montibus Septentrionis, ſed etiam in ipſo Atlante, qui Tropico proximus eſt, magni ac robuſti homines, cujuſmodi ſæpe vidimus, naſci dicuntur; unde legiones conſcribunt Mauritaniæ ac Numidiæ reguli. illud certe admiratione dignum eſt, quod qui montes Arabiæ tenent, nunquam feritatem & animi robur deponere potuerunt, ſed aut naturæ viribus, aut locorum præſidio freti, in ſumma libertate ſemper vixerunt. quinetiam Turcarum princeps, ut audio, ſexaginta millia aureorum illis tribuit, ut agro Palæſtino ac Damaſceno liberè fruatur. Iam verò Marſi veteres Appennini accolæ, omnium Italiæ populorum ferociſſimi fuiſſe feruntur. vulgatum eſt illud, ſine Marſis triumphaſſe neminem. Vnde vero Guſtavus legiones conſcripſit, ut Sueciæ regnum invaderet, niſi ex Dalecarlis qui Sueciæ montes occupant? Quid Helvetii? qui cum à Suecis originem traxerint, non modo ſeipſos, ſed etiam finitimos populos tyrannide oppreſſos, in libertatem vindicarunt. Auſtriæ principes ſæpe fregerunt: Germanis maximas clades intulerunt: imperii Germanici non minimam partem armis occuparunt: denique tantum armis ac viribus profecerunt, ut principum cenſores & magiſtri vocentur. ex quo intelligitur id quod ait Cicero, Ligures montanos, ſuapte natura duros & agreſtes, maritimos verſutos eſſe. omitto quam diuturna bella montani Cilices & Acroceraunii cum Turcis geſſerunt, quandiu potentiam eorum ducibus Caramanis ſuſtinuerunt

runt ac repulerunt. his omnino repugnat eorum natura, qui in locis paluſtribus verſantur, qui propter humoris copiam majores ſunt in eadem latitudine: ut Batavi ac Phryſii, qui Rheni oſtia tenent, majores ſunt reliquis in eodem tractu Germanis: & Belgæ propter paludes & locorum planitiem longiores ſunt Britannis, quorum regio plana eſt, ut ajunt, minimeque paluſtris, ſed arenoſa: peſſimi qui in locis paluſtribus & calidis verſantur: ut in Ægypto & in Gallia Narbonenſi, quæ paludibus eſt immerſa: illic peſtes, hydrocele, vitiligo, lepra perpetuo graſſantur: illic quoque videre eſt languentes homines & fœdos pallore vultus. eſt enim floridus color præcipuum temperatæ regionis argumentum. aridæ verò regiones, quantumvis caleant, ſalubres ſunt tamen. nam Hiſpania, Numidia, Perſia, Chaldæa, Arabia felix, homines habent alacres, duros, ac cæteris in eodem tractu robuſtiores. cùm enim Ægyptus, Cyrenaica, Mauritania, Gallia Narbonenſis, alba lepra infectæ ſint, rariſſimi tamen ſunt in Hiſpania & Numidia leproſi, ut Leo Afer ſcribit. Facit etiam unius interdum fluminis diſcrimen, naturas hominum diſcrepantes, cùm in longitudinem fluit (ut Danubius, Niger, Eridanus, Tagus, Aſopus) quia Septentrionales ab Auſtralibus dividit, ne tam facile ſocietatibus & commerciis utantur. quo fit ut capitalibus odiis ſæpè diſſideant. Auſtrales enim qui Nigrum flumen accolunt, parvi, debiles, ſubcineritii: qui ad Septentrionem ex altera parte, majores ac robuſtiores ſunt, ac penitus atri. nec mirum ſi Plato diis gratias agit, quod Athenienſis eſſet, non Thebanus: Athenæ tamen ac Thebæ Aſopo flumine dumtaxat, ac 20 circiter miliaribus dividuntur: ſed Athenienſes ad Auſtrum, Thebani ad Septentrionem converſi ſunt qui ſunt in convallibus ad Meridiem, majori calore urgentur, quam qui in eodem tractu Septentrionem ſpectant: ita ut hi ad Scytharum, illi ad Auſtralium naturam magis accedant. inde fit, ut qui

Car-

Carpatho adjacent Meridiem versus retorridi sint: ex adversa parte candidi. eandem ob caussam Galenus homines rabidos in agrum Tabianum mittebat, inter Surentum & Neapolim, ubi vallis ad Austrum hyeme quoque veris temperiem habet. inde quoque morum dissimilitudines ac discrepantes eorum naturæ qui Rhetiam, Carinthiam & Croatiam incolunt, ab Istris & Illyricis. & Insuborum à Liguribus & Hetruscis. sunt etiam qui convallibus undique ambiuntur, qui maximis caloribus uruntur, ultra quintum & quadragesimum à polo gradum, propter mutuum radiorum concursum, & conclusa undique loca. cum autem è montibus fontes & imbres limosi fluant, necesse est fertilitatem maximam ingenerari. neque enim fabulosa mihi videntur, quæ veteres de Mauritania & convallibus utrinsque Atlantis prodiderunt, centesimam colligi messem, cùm his quoque temporibus Leo Afer quinquagesimam se vidisse fateatur. certè Plinius scribit, Mauritaniæ procuratorem Augusto tritici granum misisse, quod CCCC germina, paucis minus, habet. magis incredibile est illud Strabonis de vallibus Tauri montis, racemos duorum cubitorum nasci: & ex una ficu modios colligi septuaginta. eadem fere de agro Damasceno, in convallibus Libani montis: nota est Arvernorum Limonia, Taurinus ager, aurea vallis Pyrenæorum, Thessala Tempe, vallis Sedunensis, & Carpathi convalles: quæ tanta fertilitate luxuriant, ut montium sterilitatem, convallium ubertas abunde compensare possit. in hac igitur frugum copia, necesse est agriculturæ deditos esse incolas, rem militarem negligere, otium colere, deliciis diffluere. Id quod Athenæus libro 12. scribit de Lydis & Vmbris deliciarum infamia flagrare. utraque regio sita est in locis planis & humilibus. hinc Propertius, Mevaniam sitam loco plano & cavo dixit. talis etiam fuisse dicitur Sybaritarum, qui neque orientem, neque occidentem Solem videbant; quorum deli-

delicias & luxum deſcribit Athenæus. ſed ridiculè Alciatus, qui apud Plautum & Catullum, qui porcos Vmbros appellant, parcos legit. multo etiam abſurdius quod apud Plutarchum lib. 2. cap. 10. ſympoſiacῶν ὀμβρικὰς δαιτὰς ad Vmbros pertinere putavit, cum de feris illic agatur, ſic enim ὀμβρίκια & ὀμβρίκαλα Æliano & Æſchylo dicuntur; catuli ferarum & qui ex ove & Muſimone fero animali naſcuntur, Vmbri à Latinis dicti ſunt. ſunt igitur luxui dediti, qui fertiles ejuſmodi convalles habitant, contra quam accidit iis, qui loca ſterilia colunt. ſunt enim in bello ſtrenui milites; in pace ingenioſi opifices, aut diligenter mercaturam exercent. eam ob rem Atticus ager ſterilis Athenienſes habuit artium inventores (apud quos otium capitale fuiſſe memoratur) ut Genuenſes apud Italos, Lemovices apud nos, Norimbergenſes apud Germanos: beatiores igitur illi frugum copia; hi vero ingenio: quoniam aquæ gelidæ ex nivibus coactæ in valles derivantur; fit ſæpiſſime, ut ſtruma vel hydrocele capiantur, præſertim ſi vallis ad occaſum & Septentrionem convertatur. nam qui Valedocam agri Taurini vallem incolunt, omnes ſtrumas habent, & gulæ tumores aut tonſillas: amentes quoque ſunt & inepti ad loquendum, ut in Aquitania Labdani populi Labdaciſmo balbutiunt. Atque hi morbi ab aquis ad corpora derivantur; ab his ad animum transferuntur. quanta ſit aquis ad mores immutandos vis ac poteſtas, ex Hippocrate ſatis intelligitur, nec pluribus opus eſt: illud tamen animadverſione dignum quod ſcribit Plinius Haliacamone flumine Græciæ oves fieri candidas, Axio nigras, Xantho flavas. hoc etiam Vitruvius confirmat. Ab aëre vero, quo maximè vivimus, vitia non minora; interdum etiam majora oriuntur. quod tametſi in univerſum diximus: ſingulare tamen eſt, quod ventoſa loca ferociores homines, ac mobiliores reddunt, quieta vero humaniores & conſtantiores. ratio perſpicua eſt: neque enim tranquilla mens eſſe poteſt in eo, qui huc illuc jacta-

jactatur. cujus rei argumento est, quod in motu ac tumultu contemplari nemo potest: sed purgata mente ac perturbatione vacua, tum etiam immoto corpore id fiat oportet. & quo quisque magis sapit, eo tardiores habet corporis & animorum motus. qui vero insaniunt, perpetuò corpore æquè & animo jactantur. itaque nautas, opinor, aquarum & ventorum perpetua jactatio, barbaros & inhumanos reddit. Vt ut sit, compertum est Thraciam, Galliam, Britanniam, Circassiam, Lybiam desertam, Lusitaniam, Persiam, Norvegiam, Noricum & Pannonias, quæ ventorum impetu magis agitari dicuntur, populos habere molliores ac ferociores, quam quæ regiones eodem cœli tractu quietæ sunt, ut Assyria, minor Asia, Italia præter Liguriam, Ægyptus; ubi cœlum aureum esse fertur. Nam Circassii, qui Tauricam Chersonesum incolunt, cœli tractum valde temperatum habent; mirum tamen in modum feroces, perfidi, & crudeles esse dicuntur: at nusquam ventorum major vis est. constat etiam nullos esse populos in Gallia, Narbonensibus, Aquitanis & Provincialibus ferociores: qui tamen aliis Australiores sunt: ut putem partim ab Altanis (sic enim vulgo & Plinio vocatur Vulturnus, qui Galliam Narbonensem perpetuo infestat) partim etiam à Coro, sive Circio, qui ab incolis Serra dicitur, & omnium violentissime spirat, hanc feritatem & irrequietam animi agitationem ingenerari. Non parum etiam mores hominum & naturam immutant confusiones populorum. neque enim verum est ab eadem cœli temperie Scythas omnes sui similes esse, ut putavit Hippocrates: cum ubique terrarum sua sit propria quædam temperatio. verior esset Empedoclis & Stoicorum opinio; qui, ut refert Plutarchus, dissimilitudines oris ab imagine animo concepta, fieri putant. nam belluarum similes sunt partus, quòd nullis cogitationibus, ut est apud Plinium, sed solo sensu moventur: ita Scythæ, qui puras & naturæ congruentes

amant

amant voluptates, miusque cogitationum varietate distrahuntur, similiores parentibus liberos procreare solent. alia tamen ratione ducor: nam in Æthiopia, ubi hominum genus acutissimum & salacissimum esse diximus, nemo tam sui similis est, quam omnes omnium. sunt autem parvi, crispi, atri, simi, labeones, glabri, albissimis dentibus, nigris oculis. Scytharum nullam esse dissimilitudinem, tum Hippocrates ipse, tum etiam Tacitus de Germanis scribit. & re ipsa compertum habemus, quo longius à medio disceditur, eo sibi similiores esse vultus. in regione media videmus infinitam hominum dissimilitudinem. cum enim in illa regione omnium oculi flavescere debeant (nam ex atro, cæruleo & flavo, omnis illa varietas oculorum conflatur) videmus tamen præter flavos, glaucos, cæsios, nigros, ravos, & ex his infinitam confusionem. sunt nasuti, simi, crispi, nigri, candidi, rufi, ænobarbi, punicei, pallentes, nani, gigantes. hoc igitur tribuendum est hominum confusioni, qui ab extremis ad media, velut ad optimam temperiem confluere solent. nam illi Scytharum, Gothorum, Turcarum, & Tartarorum innumerabiles exercitus in media regione constiterunt. nulli præter Vandalos in Africam trajecerunt, ex qua paulo post ejecti sunt. & cum Arabes ac Pœni, quos Saracenos veteres appellarunt, ex Africa in Europam & Asiam colonias deduxissent, in media regione conquierunt: nulli in Scythiam penetrarunt. cum enim Hispaniam, Italiam & Græciam invasissent, in Gallia cæsi ac prostrati fuerunt. post etiam, Galli Italiam & Hispaniæ magnam partem servitute liberarunt. similiter Celtarum ac Romanorum coloniæ, veteres in media regione sedes quæsierunt: nullæ in Scythiam aut in Æthiopiam deductæ. quemadmodum igitur videmus ex animantium & stirpium diversis generibus, diversas nasci formas, ut in Mulo, Pardo, Crocuta, Lycisca, Camelopardale, quæ parentibus dissimiles sunt: ita quoque judicandum est in hominum

minum varietate. nihil fere Lycisca ex lupo concepta differt à cane, quia lupus nihil aliud est quam canis silvester, ipsi Varroni. sed Mulus ab Equo & Asina, Camelopardalis, à Camelo & Panthera maximè differt: ita si misceantur Scythæ cum Æthiopibus, dubium non est, quin hominum genus varium ac dissimile sint edituri. scribit Athenæus, Ptolemæum Philadelphum hominem in Scena exhibuisse, qui ore ac toto corpore bicolor esset; uno quidem latere niger, dextro candidus. Hinc igitur factum opinor, ut Dani, Saxones & Angli confusi cum Britannis, ferociores eos fecerint, ipsi evaserint humaniores. Britanni verò cum sedibus pulsi in Galliam appulissent, animi feritatem ægrè deposuerunt, seque ipsos à Gallorum servitute paulatim vindicarunt. idem judicandum puto de Saxonum colonia, quam Carolus magnus in Belgas deduxit. nam ii pro libertate fortissime semper dimicarunt: neque enim ut stirpes, quæ alio translatæ, cito vim amittunt, & soli, unde trahunt alimenta, naturam induunt; ita quoque homines, insitam suæ naturæ vim facile mutant: sed longa temporis diuturnitate. cum enim Tectosages Galli, fertilissima quæque Germaniæ loca occupassent, ut scribit Cæsar, temporis decursu mores & naturam ita mutarunt, ut Cæsaris temporibus in eadem egestate & patientia qua Germani permanerent: eodem victu & cultu corporis uterentur. itaque L. Memmius Consul dimicaturus contra Galatas, qui in magna bellicæ laudis opinione floruerant, Romanorum legiones metu Galli nominis perterritas, in victoriæ spem erexit: cum diceret Galatas jampridem Gallos esse desiisse, jam Asiæ deliciis effœminatos, & cœli temperie feritatem amisisse, ut nihil amplius esset ab illis metuendum. rectè enim Cyrus apud Herodotum molles, cœlo molli natos dixit: & quidem Turcæ, Scytharum animi ferociam paulatim deponunt, ac nisi militarem disciplinam magno studio colerent, facile Moschovitarum & Sarma-

tarum viribus frangerentur. Restat igitur ut videamus quantum disciplina possit, ad immutandum hominum naturam. Duplex est autem disciplina, divina & humana. hæc prava aut recta. utraque profecto tantam vim habet, ut sæpius naturam vincat. nam si verissimè Hippocrates omnia plantarum genera ἡμερῶσαι putavit, quanto id verius est in hominum genere? at quæ natio tam immanis ac barbara, quæ nacta duces ad humanitatem perducta non fuerit? aut quæ gens politissimis artibus imbuta, quæ humaniore cultu neglecto, in barbariem ac feritatem non aliquando degenerarit? atque ejus rei cum infinita sint exempla, nullum tamen illustrius est, quam Germanorum, qui cum à feritate belluarum, ut ipsi confitentur, non procul abessent, cùm in paludibus ac silvis ferarum more vagarentur, cum inveterato quodam odio semper à literis abhorruissent, nunc tantum profecerunt, ut humanitate, Asiaticis: militari disciplina, Romanis: religione, Hebræis: philosophia, Græcis: Geometria, Ægyptiis: Arithmetica, Phœnicibus: Astrologia, Chaldæis: opificiorum varietate, populis omnibus superiores esse videantur. & quidem Machiavellus, suæ ætatis Italos urbanè increpuit, quod cùm ingeniosi admodum sibi viderentur, attamen Germanos accirent, ad metiendos fines agrorum. Quinetiam Leo Pont. Max. cum Solis ac Lunæ cursum emendare vellet, legatos in Germaniam, ut olim Cæsar in Ægyptum, misit. Eadem disciplina fecit, ut cum Arabes & Pœni suapte natura molles ac effœminati, militarem scientiam colere cœperunt, Asiæ & Africæ imperium occuparint. Consimiliter Massilienses urbanam disciplinam tanta cum laude coluerunt, ut omnium populorum sapientissimi ac justissimi, clarissimo Ciceronis testimonio, fuisse putentur. De Lacedæmoniorum disciplina plane incredibilia narrant historici: quæ tamen eo certiora sunt, quo ab hostibus eorum profecta videmus. Neglectæ vero disciplinæ, majus testimonium nullum esse potest,

test, quam de Romanis, qui cum antea populos omnes, justitiæ opinione, ac militari gloria superarent, nunc fere ab omnibus utroque superantur. sic enim existimo, Romanorum atque adeò Italorum naturam præstantissimam esse; sed nulla tanta naturæ bonitas est, quæ prava disciplina non corrumpatur. in his ergo quæ in hominum populari sermone versantur, & quæ ex iisdem fontibus quibus ego, haurire quisque potest, non diutius immorabor, sed exemplis domesticis utar. Cum majores nostri vultus oblongos formosiores esse putarent, obstetrices sensim perfecerunt, ut longissimi viderentur: id quod videre est in antiquis statuis & imaginibus. In India occidentali, latissima frons est, & nasus miræ magnitudinis, id quod obstetricibus tributum legimus. quinetiam tradit Synesius, se feminam in Africa vidisse, quasi formicam arte insectam, ut spectantibus voluptatem præberet. ita verecundum est, ut his habitus feminarum quo nunc utuntur ad corporis formam venustiorem, efficiat ut partus angustiori thorace nascantur, & mutata forma pulmonici evadant. Quod si tanta consuetudinis ac disciplinæ vis est in rebus naturalibus & humanis, ut paulatim abeat in mores & naturæ vim obtineat, quanto id verius est in divinis? videmus enim religionum tantam vim esse ac potestatem, ut mores hominum & corruptam naturam penitus immutare videantur; quanquam vix fieri potest, ut naturæ prioris vestigia omnino tollantur. ut enim Germani, omnium magnarum artium scientiam infinito labore adepti fuerint: in illis tamen ornatus, venustas, ordo, ratio, quam in Græcorum & Italorum scriptis elucere videmus, multorum judicio desideratur; sed ut corporum, ita librorum magnitudinem amplectuntur. nam plura scripsit Musculus, plura Martinus & Erasmus, quam quis longissimo vitæ decursu legere possit. Australes longè dissimiles sunt. paucis enim verbis, omnium rerum divinarum & naturalium arcana complectun-

tur : & ut corporum imbecillitatem ingenii viribus , ita librorum exiguitatem utilitatis magnitudine compensant. Extremum est, ut Ptolemæi & eorum errores refellamus , qui Zodiaci partes ac triplicitates, quas vocant , cuique regioni disertè tribuunt,ex quibus populorum naturam judicari posse putant. Ajunt, Europam inter occasum & Septentriones positam,primę triplicitati, hoc est,igneæ Leonis, Arietis,ac Sagittarii, Iove ac Marte dominantibus subesse, Scythiam, Asiaticam,inter Septentriones & Ortum, aëris triplicitati,puta Geminis, Libræ & Aquario, Iovis & Saturni radiis conjunctis : Africam inter occasum & Meridiem triplicitati aqueæ,id est Cancro, Scorpioni & Piscibus , cum Marte, Venere & Mercurio : Asiam Australem , inter meridiem & Ortum terræ parti, hoc est Tauro, Virgini & Capricorno , una cum Venere & Saturno : quæ non modo iis, quæ antea diximus, sed etiam ipsi naturæ & historiis valde repugnant . erroris initium attulit locorum ac Geographiæ ignoratio : quæ tanta fuit , ut veteres nonnulli Oceanum flumen Hiberiam urbem esse putarent. ac Ptolemæus ipse, qui aliis præluxit, in quantis erroribus versaretur, satis intelligunt in eo genere mediocriter eruditi. errorem auxit motuum cælestium ignota ratio: vix enim Chaldæi annos mille quingentos in eo studio consumere potuerunt,ut ex historia sacra & eorum observationibus , quibus utitur Ptolemæus, intelligi potest. neque verò motum orbis octavi capere potuerunt: at ne Ptolemæus quidem motum trepidationis observare.hæc enim Arabum, Hispanorum & Germanorum studiis paulatim cognita sunt.quod enim Chaldæi,ut est apud Ciceronem,jactant se c c c c, & septuaginta annorum millia in periclitandis,experiundisque puerorum animis posuisse, falsum est.nec hujus opinionis levitas, à se ipsa confutata desiderat orationem meam;neque enim ignorassent ea quæ à nobis temporum decursu cognita perceptaque sunt.Est autem omnino inexplicabile,quod de signis

gnis Zodiaci prodiderunt, cum ab illorum observationibus ad hæc usque tempora, Zodiaci partes omnes, ac signa integra, locum mutarint. nam prima stella Arietis, quæ annos sexcentos ante Ptolemæum primam partem ejus signi occuparat, ad vigesimam octavam pervenit. itaque post Chaldæorum observationes, signum integrum & multo amplius percurrit. Pleiades, quæ illis temporibus Tauri caput, nunc Geminos tenent: Reguli stella, quæ tum erat in Cancro, nunc vigesimam partem Leonis præterit. quid autem Arieti cum Piscibus, Leoni cum Virgine, Tauro cum Geminis? quid igni cum aqua commune? at ignea sidera in aqueum signum concesserunt. nam si nonum orbem fingamus, id quod necesse est, nulla tamen in eo stella. igitur stare nullo modo potest illa de triplicitatibus doctrina. sed Ptolemæi exemplis utamur. quid est enim absurdius, ac tanto viro indignius (si tamen ejus libri auctor est) quam Phœnices & Chaldæos, propterea simplices, humanos & siderum observatores appellare, quod Leoni ac Soli subjiciantur? idem tamen Babylonem, Assyriam ac Mesopotamiam, Virgini & Mercurio subjecit, ac propterea Chaldæos scientiarum amatores esse confitetur. Iudæos autem, Syros ac Idumæos, audaces & impios, quod Arieti, Scorpioni & Marti sint obnoxii. at omnium historicorum summa consensione, Syri adeò tractabiles sunt, ut ad servitutem, Iudæi ad religionem nati videantur. Idumæis verò nihil mollius fieri potest (excipio montanos) id quod Cicero Pompeji cineribus objecit. Putabat, inquit, cum Syris ac rege Nabathæorum sibi rem esse. sunt igitur hæc τὰ πρός τι, quia Syri & Idumæi ad Ægyptios, qualis fuit Ptolemæus, Septentrionales sunt, partim etiam montani. ridiculè tamen Cardianus, ejus libri interpres, qui quod signa locum mutasse intelligeret, ab ætate Ptolemæi ad hæc usque tempora, tradit Hispanos, Britannos ac Normannos, rapaces ac versutos evasisse, & cordi Scorpionis nunc subjici putat,

 tat,

tat, quos olim fidos ac probos fuiſſe ſcribit, cum Sagittario ſubeſſent. ſed illi repono, quod Appianus de Caſſio ſcribit. Cum enim Romanorum exercitus Parthorum ſagittis cæſus eſſet, Caſſius verò reliquias ad ſe confugientes ſervare conaretur, Chaldæus illum admonuit ut tantiſper tempus protraheret, dum Luna Scorpione decurſo, Sagittarium attigiſſet: tum ille, Magis, inquit, Sagittarium metuo quam Scorpionem : ita quoque Britannorum ac Normannorum ſagittæ nobis, non ſcorpiones nocuerunt, cùm univerſam fere Galliam bellis civilibus jactatam occupaviſſent, ac noſtros exercitus ſagittis confeciſſent. Hæ igitur Cardani diſciplinæ ſi locum habeant, rerum naturam convelli & labefactari oportet: tum plagam Aquilonis ad Auſtrum converti, ac pro Germanis audacibus, molles Ægyptios: Afros bellicoſos, pro ignavis hominibus naſci. quod ſi Cardanus, ſtellas permutatis locis ſignorum vim confudiſſe putat, quid fiet Ptolemæo, cujus ipſe judicia de ſideribus tantopere probavit? quid ipſi Cardano, qui veterum Apoteleſmata ſua auctoritate alibi ſemper confirmavit? quin etiam, ut de multis unum exemplum afferam, Sleidanus ſcribit in Eccleſiaſtica hiſtoria, Carolum Quintum Imperatorem iiſdem Kalendis, quibus natus erat, Imperatorem creatum fuiſſe, Franciſcum regem Gallorum cepiſſe, de Germania triumphaſſe; habuit autem in ortu Capricorni ſidus, ut Cardanus confitetur, quo ſidere natus erat Auguſtus, qui propterea nummum felici ſidere Capricorni percuſſit. Hoc enim voluit Horatius, cùm Heſperiæ tyrannum Capricornum appellavit. quo loco interpretes omnes lapſi ſunt. Eodem ſidere, Cardanus natum ſcripſit Carolum Burbonium, Coſmum Medicem, & Selimum principem Turcarum, qui VII Kalendas Septembris, eodem menſe quo Marcum Antonium Auguſtus vicit, id eſt Sextili, regem Perſarum Hiſmaelem in Calderanis campis fregit: biennio poſt iiſdem Kalendis Campſonem Sultanum de imperio dejecit.

jecit. jam verò constat ab Augusti temporibus ad Selimum & Carolum Quintum omnia sidera locum mutasse, gradus septemdecim percurrisse; Capricorni tamen vis eadem est: nam Augustus, Carolus Quintus & Cosimus Medices, anno decimo nono imperium acceperunt. quis igitur populorum mores & cælestium corporum vim putet à triplicitatum ratione duci, cùm sideribus permutatis, non immutetur natura? quod etsi antea planum fecimus, planius tamen & illustrius erit, si quis à Ptolemæi temporibus vel etiam à Cæsare maximas Planetarum coitiones (inferiores omitto) cum historia conjungat. nihil autem illustrius est in historia, quàm bellorum motus. & quoniam Scorpioni Martem præesse ajunt, in eo sidere coierunt planetæ superiores, cùm inter Pompejum & Cæsarem civilia bella toto terrarum orbe exarserunt: imperii vero ac Reipublicæ conversio in Europa contigit, quam tamen Ptolemæus Arieti, Leoni ac Sagittario subjecit, Africam Scorpioni, Piscibus, & Cancro. eadem coitio in Scorpione contigit anno DCXXX. quo tempore Arabes ex Asiæ desertis erumpentes, universum pene terrarum orbem armis domuerunt, novas leges tulerunt, religiones confuderunt, imperia Persarum deleverunt, postremò linguam Græcam, Latinam & Persicam, in Asia & Africa sustulerunt. hæc autem mutatio in Australi Asia contigit, quam Ptolemæus Tauro, Virgini & Capricorno subesse putavit. eadem conjunctio incurrit in annum MCCCCLXXXIV. cum repente Italia, quæ diuturna pace conquieverat, tum suis tum Gallorum & Hispanorum armis est obsessa. quæ bellorum calamitas Hesperides insulas & novum orbem invasit: tum verò inaudita morbi lues ab Hispanis invecta totam Europam populari cœpit, conversiones verò maximè, quæ ad Africam pertinebant, in Europa & America contigerunt. rursus anno Christi LXXIII, iidem Planetæ in Sagittario coierant, cum Ottho, Galba, Vitellius & Vespasianus

imperium Romanorum perturbarunt. nusquam tamen graviora bella quam in Palæstina, nec major clades quam Iudæorum, quos Ptolemæus Scorpioni subjecit. & cum anno Christi CCCCXXX. planetæ in Aquarium incurrissent, repente legiones Gothorum ab extrema Septentrionis plaga in Europam influentes, Romanorum imperium oppresserunt. Orientalis Asia quievit, quam Aquario Ptolemæus obligarat. rursus in eodem Aquarii sidere coierunt anno M CCC LXXIII. quo tempore Germania maximo terræmotu, Apulia bello concussa, & sacra lues ab ortu versus occasum serpere cœpit, ac totam Europam infestare, quæ tamen nihil habet cum Aquario commune, ut ipsi volunt. eadem trajectio recurrit anno CCC XII. in sidere Capricorni, quem Asiæ meridionali tribuunt. secuta est trium Imperatorum & legionum Romanarum maxima strages, cum Imper. Constantinus contra Senatus P.Q.R. voluntatem vi & armis imperium invasit, totiusque imperii Romani leges, & Rempublicam paulo momento convertit, omnia tamen in Europa: quæ si Ptolemæo credimus, nihil ad Capricornum, nec rursus ad Pisces: in quibus tamen conjunctio magna contigit anno Christi M CCCC LXIV, quo tempore tyrannides ac bella civilia totam Europam invaserunt: Eduardus III, Henricum Angliæ regem necavit: Zadamachus Tartarorum princeps à suis regno dejectus, ad Lituanos fugit. eodem tempore, conjuratio Prutenicarum urbium facta est: Fridericus Imp. à suis Viennæ obsessus: Ludovicus XI. Galliæ rex principum conjuratione pene oppressus: Florentiæ maximæ seditiones: Saxoniæ quoque urbes cum Ducibus Brunsvicensium bella gesserunt: Scander Albaniæ Dux à Turcis defecit, eosque magnis cladibus afflixit. nihil tamen in Africa gestum video. eodem in signo coitio facta est anno M D XXV. quo tempore Gallia bellis civilibus, Germania verò tota nobilium ac plebejorum inter se concurrentibus armis fœdissimè quassata est:

est: Rex ipse Gallorum ad Papiam captus, ac Roma paulò post ab Hispanis, Rhodus à Turcis est expugnata. tum eluviones aquarum maximæ, quibus orbem terrarum inundatum iri prædixerant: nihil tamen in Africa gestum accepi. sed infinitum sit omnia persequi. Quare cum magnæ illæ trajectiones rerum conversionem, variosque bellorum motus significent, nec tamen ullius observatione cognitum, aut disciplina perceptum sit, quæ quamque regionem signa fixa magis afficiant, nihil certi de eo genere statui potest ex illorum præceptis: tametsi non dubito, quin observatione diuturna disciplina certior constitui possit: si quis superiorum temporum historias, & coitiones ad initia recurrendo colligere velit: verbi gratia; ex Polybio intelligi potest, Olympiade centesima quadragesima rerum omnium conversionem quandam contigisse. atque iisdem temporbus Philippum juniorem Macedoniæ, Antiochum Asiæ minoris, Ptolemæum Philopatorem Ægypti, Annibalem Carthaginensium, Antiochum Syriæ, Lycurgum juniorem Lacedæmoniorum imperio simul successisse: ac subinde Romanis adversus Pœnos, Antiocho in Ptolemæum, Achæis & Philippo contra Lacedæmonios & Ætholos bella gravissima intercessisse. consimiliter ex Diodoro & Iustino colligemus, servilia bella iisdem temporibus in Sicilia, Græcia & Asia contigisse & eodem momento, Spartacum latronem fugitivorum armis Italiam invasisse, quo Piratæ Mediterranei maris imperium occuparunt: rursus libertate servis à Muhamede proposita, Christianos quoque servos ad pileum vocasse, ut paulo post nulla fere vestigia exstarent. contra vero tyrannides iisdem pene temporibus orbem terrarum infestasse, cum Muhamedes magnus, duos imperatores & quatuor Reges fregit. Ludovicus XI Gallorum Rex, omnium primus suos servitute oppressit: Christiernus, Suecos miserabili tyrannide afflixit: Zadamachus, Tartaros: Eduardus III. cæso Rege, Anglos: Circassii Memmeluchi

Ægyptios: Vſſumcaſſanus, Perſas: Pandulfus, Senenſes: Franciſcus Valorius, Florentinos: Ludovicus Sfortia, Mediolanenſes: Ioannes Bentivolus, Bononienſes: Baleo, Peruſinos. Idem quoque de literis ac diſciplinis relinquitur judicandum. ſimul enim ac ſemel doctorum hominum magna vis erupit, deinde quaſi exſtincta memoria literarum, rurſum in lucem alii prodierunt. Nam Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Timæus, Architas, Iſocrates, & oratorum ac poetarum infinita multitudo ſimul floruit. longo poſt intervallo, Chryſippus, Carneades, Diogenes Stoicus, Arceſilas in lucem venerunt. rurſus eadem ætate Varro, Cicero, Livius, Saluſtius: deinde Virgilius, Horatius, Ovidius, Vitruvius claruerunt. nec ita pridem Valla, Trapezuntius, Ficinus, Gaza, Beſſario, Mirandula ſimul floruerunt. Si quis igitur collectis rerum memorabilium locis ad ea trajectiones maximas accommodarit, & regiones affici, aut Reſpublicas mutari perſpexerit, tum ſcientiam de moribus & natura populorum efficit pleniorem: tum etiam de omni genere hiſtoriarum multo verius ac melius judicabit.

De ſtatu Rerum publicarum.

CAP. VI.

CVm hiſtoriæ magna ſui parte in Rerumpublicarum ſtatu & converſionibus explicandis poſitæ ſint, conſequens eſt ad conſummatam hiſtoriarum rationem initia ſtatus & exitus imperiorum breviter explicare: præſertim cùm nihil ſit in toto hiſtoriæ genere magis frugiferum ac fructuoſum. cætera quidem ad agnitionem animi pulcerrima, & ad conformandos cujuſque mores valde præclara videantur: quæ de civitatum initiis, incrementis, ſtatu, inclinatione, ruina, percipiuntur ab hiſtoricorum lectione, non ſingulis modo, verumetiam univerſis adeo neceſſaria ſunt, ut Ariſtoteles nihil

effi-

efficacius putet ad hominum societates stabiliendas ac retinendas, quam Reipublicæ moderandæ scientia informari. de qua tamen tam variæ sunt magnorum virorum, tamque discrepantes sententiæ, ut mirum videri debeat, tot seculis neminem adhuc constituisse, quis esset optimus civitatis status. etenim Plato cùm nullam Reipublicæ gerendæ scientiam esse putaret, ita difficilem ad intelligendum, ut eam nemo caperet, legum tradendarum ac civitatis bene instituendæ rationem hanc animadvertit: si viri prudentes omnibus omnium Rerumpublicarum moribus ac legibus collectis, eas inter se compararent, & ex his optimum Reipublicæ genus conflarent; quod quidem consilium Aristoteles, quoad ejus fieri potuit, secutus videtur, non tamen assecutus. post Aristotelem Polybius, Dionysius Halicarnasseus, Plutarchus, Dio, Tacitus (eos omitto, quorum scripta interciderunt) multa de Republica præclare & graviter in historiis dispersa reliquerunt. multa quoque Machiavellus, primus quidem ut opinor, post annos mille circiter ac ducentos, quam barbaries omnia cumularat, de Republica scripsit, quæ omnium ore circumferuntur: nec dubium est, quin multò plura verius ac melius scripturus fuerit, si veterum philosophorum & historicorum scripta cum usu conjunxisset. hoc quidem illi defuisse Iovius tradit, & res ipsa loquitur. hunc secuti Patricius, Th. Morus, Rob. Britannus, Garimbertus, multa graviter & copiosè, de ferendis moribus, de sanandis populis, de principe instituendo, de legibus stabiliendis. leviter tamen de statu, nihil de conversionibus imperiorum, & ea quæ Aristoteles principum σοφίσματα seu κρύφια, Tacitus imperii arcana vocat, ne attigerunt quidem. alii aliquot Rerumpublicarum imagines puras, nulla subjecta ratione, velut historiam ob oculos posuerunt. excipio Contarenum, qui Reipub. Venetæ formam, quam ipse omnium pulcherrimam judicabat, non modo ad intuendum proposuit, sed etiam ad imitandum.

atque hi fere ſunt, quorum de Republica ſcriptiones habemus: tametſi tam accuratè quam decuit eo de genere ſcripſiſſent, nihilominus ea brevi methodo complecti neceſſarium ducerem: quanto magis ſi à multis multa deſiderantur? Quamobrem utile viſum mihi eſt, ad eam quam inſtituo methodum, philoſophorum ac hiſtoricorum de Republica diſputationes inter ſe, & majorum imperia cum noſtris comparare, ut omnibus inter ſe collatis, univerſa Rerumpublicarum hiſtoria planius intelligatur. hunc etiam fructum ex ea diſputatione feremus, quod quæ leges in regia poteſtate, quæ item in populari & optimatum ſtatu neceſſariæ ſint (harum enim legum tam magna varietas eſt, quam Rerumpublicarum) facilius intelligemus. Sed ne plus auctoritatis in diſputando, quam rationum momenta quærantur, prius Ariſtotelis definitiones de cive, de civitate, de Republica, de ſummo imperio, de magiſtratu, quæ ſunt hujus diſputationis fundamenta, neceſſariis argumentis refellendæ ſunt. deinde noſtram de ſingulis opinionem explicabimus, & inveteratum errorem de ſtatu temperato rejiciemus: tum de triplici Republica ſuo ordine dicemus: poſtea de converſionibus imperiorum: poſtremo de optimo ſtatu. Civem definit Ariſtoteles, judiciorum, magiſtratus, & conſilii capiendi poteſtate. quam definitionem populari tantum imperio convenire fatetur. ſed cum definitio debeat eſſe univerſorum, nullus Ariſtotelis judicio civis erit, niſi natus Athenis, & eo tempore quo Pericles: cæteri in ſua civitate exules aut peregrini, qui ab honoribus, judiciis & conſilio publico prohibentur. quid igitur fiet Imperatori Antonino qui omnes homines liberos monarchiæ Romanæ finibus comprehenſos, promulgata lege cives Romanos eſſe juſſit? nam ſi Ariſtoteli credimus, peregrini fuerunt ſublata populari poteſtate. quæ opiniones cum abſurdæ ſint, ac civitatibus pernicioſæ, & illa ex quibus ſequuntur abſurda videri neceſſe eſt. Atque hæc Ariſtotelis ſententia,

Con-

Contarenum, Sigonium, Garimbertum, ac plerosque alios impulit in errorem: nec dubium est quin multis civitatibus bellorum civilium magnam præbuerit occasionem, quid si ne populari quidem Reipublicæ congruit civis hæc ab Aristotele allata descriptio? nam Athenis, ubi Respublica maximè omnium popularis fuisse dicitur, quarta classis infimorum ac tenuium, id est populi pars longè maxima, lege Solonis, ab honoribus, à Senatu, à magistratuum sortitione arcebatur, ut Plutarchus scribit. Idem Magistratum definit imperio, jurisdictione & consilii capiendi jure. ex quo innuit eum qui adeptus sit ea quæ civis adipisci potest, appellari magistratum, ut civis aptitudine tantùm ac potestate. sed ne subtilius agere videamur, quisnam igitur in Republica magistratus ista ratione dici poterit, cum tanta magistratuum paucitas ad consilium admittatur? nam ubique fere imperio ac jurisdictione caret Reipublicæ senatus, & ea quæ decernit, non prius vim habitura sunt, quàm à populo vel optimatibus, vel principe sanciantur, ut postea planum faciemus. sed quid argumenter, cùm ipse Aristoteles multa genera magistratuum extremo libro enumeret, qui nec imperium nec judicium nec consilii capiendi jus ullum habent? Cum verò Rempublicam civitatis ac magistratuum descriptionem vocat, sane civitatem Republica priorem facit, ut civitas sit quædam hominum multitudo sine magistratibus & imperiis; Respublica verò civium ac magistratuum descriptio. sed si plures unum in locum coëant sine legibus & imperiis, si nemo rem communem quę nulla sit, sed privatam quisque tueatur, si nullæ pœnæ sint improbis, nulla præmia bonis constituta, ubinam civitatis imago existere potest? hæc igitur congregata multitudo, non civitas debuit, sed ἀναρχία, vel alio quàm civitatis nomine vocari: cum ejusmodi homines ἀπόλιδες sint, ut est apud Homerum, καὶ ἀθέμιστοι. Iam verò summum imperium quod ipse κύριον πολίτευμα vocat, & κυρίαν ἀρχήν, in quo versatur majestas

ac Reipublicæ ſtatus, nuſquam definit: niſi putemus id voluiſſe, cum tres omnino ſtatuit Reipublicæ partes; unam in conſilio capiendo, alteram in creandis magiſtratibus, poſtremam in juriſdictione. ſed imperium quod ſummum dicitur, ejuſmodi eſſe debet ut nulli magiſtratui tribuatur, alioqui ſummum non ſit, niſi populus aut princeps imperio ſe penitus ſpoliaret. is autem cui ſummum imperium dabitur, niſi precario detur, non jam magiſtratus, ſed princeps erit. conſilii verò de Republica capiendi jus, etiam privatis conceditur, & juriſdictio minimis quibuſque: non pertinent igitur ad ſummum imperium. itaque nulla pars eſt his tribus, in qua imperii ſumma majeſtas elucere poſſit, præterquam in magiſtratuum creatione, quæ ſolius principis eſt, vel populi vel optimatum, pro civitatis cujuſque ſtatu; ac multo magis ad ſummum imperium pertinet, leges jubere ac tollere, bellum indicere ac finire, extremum jus provocationis, vita denique ac prœmiorum poteſtatem habere. quod ſi demus Ariſtotelem noluiſſe ſummum imperium, ſed Reipublicæ adminiſtrationem ſignificare: illud quoque fatendum erit, nuſquam imperium ſummum ab eo definiri, nec omnino Reipublicæ ſtatum; quia ſtatus in ſummo imperio verſatur. gubernatio verò ipſa Reipublicæ, quæ longè lateque patet, brevius fortaſſe & commodius, decretis, edictis, & executione definietur. quartum nihil eſt; & his tribus omnia Reipublicæ munera, imperia magiſtratus, honores continentur. verbi gratia; Senatus bellum decernit: princeps edicit: milites exequuntur. in judiciis decernunt etiam privati judices & arbitri, jubent magiſtratus, exequuntur apparitores, quæ ſæpe fiunt ab uno & eodem. cùm igitur decernant & edicant magiſtratus: non poſſunt edicta, quæ Latini juſſa, & imperia vocant, τὸ κύϱιον πολίτευμα ſignificare: multo minus decreta vel executiones, in quibus juriſdictio conſiſtit. Quæ cùm ita ſint, certiora principia, ſi modo fieri poteſt ac magis explorata.

rata, quam quæ hactenus allata sunt, quæramus. Sic igitur statuo, familiam aut collegium Reipublicæ veram imaginem esse, & quemadmodum in unius hominis solitudine, familia consistere nequit: ita nec Respublica in una familia, vel in uno collegio. quod si plures iisdem tectis contineantur, nec tamen alter alteri pareat aut imperet, nec unus omnibus, nec singulis pauci, nec singulis universi, non poterit familia vel collegium sibi constare; quod non aliter quàm imperio domestico retinetur. contra verò si plures, puta vir, uxor, liberi, servi, aut plures collegæ ejusdem imperio privato, ac domestica potestate retineantur, familiam aut collegium efficiunt: modo tres in collegio personæ fuerint, ut Neratio placet, in l. Neratius. de verb. signific. & in familia tres personæ cum matrefamilias imperio patrisfamilias subjiciantur: ut voluit Vlpian. in l. detestatio de verb. signific. si ejus verba cum Apuleji oratione conjungamus. is enim quindecim personas, populum constituere scribit, id est quinque collegia vel tres familias: sic enim familia quinque personas, collegium tres complectetur. tres ergo pluresvè familiæ, aut quinque plurave collegia Rempublicam constituunt, si legitima imperii potestate simul conjungantur: si familiæ, vel collegia à se invicem divisa sint, nec communi imperio coërceantur, ἀναρχία debet, non Respublica vocari. nec refert utrum eodem in loco familiæ coëant, an locis ac sedibus sejungantur. non aliter atque familia dicitur eadem, tametsi paterfamilias seorsum à liberis & servis, aut hi à se invicem locorum intervallo distant; modo patrisfamilias imperio legitimo ac moderato conjungantur. moderatum dixi, quia hoc maximè differt familia à Republica, quòd hæc summum & publicum, illa moderatum & privatum imperium habet. ita quòque Respublica dicetur eadem ex pluribus conflata familiis, etiamsi locis ac sedibus à se invicem divellantur, modo sint in ejusdem imperii tutela: sive unus

imperet omnibus, ſive ſingulis univerſi, ſive pauci univerſis. Ex quo illud efficitur, ut Reſpublica nihil aliud ſit, quàm familiarum aut collegiorum ſub unum & idem imperium ſubjecta multitudo: civis autem qui communi libertate fruitur, ac imperii tutela. nam quòd Tullius Rempublicam definit, hominum multitudinem bene vivendi cauſa ſociatam: finem quidem optimum ſignificat, non Reipublicæ vim & naturam; hæc enim definitio, pertinet etiam ad cœtus Pythagoreorum, & eorum qui bene vivendi cauſa ſimul coëunt: non tamen Reſpublicæ dici poſſunt ſine magna Reipublicæ & collegii confuſione. præterea ſceleratorum quoque familiæ ſunt, non minus quàm virorum bonorum; quia non minus homo eſt ſceleratus quàm bonus: idem quoque de Republica judicandum relinquitur. quis enim dubitat, quin maxima quæque imperia ſint à latronibus vi conſtituta? Hæc igitur Reipublicæ definitio à nobis allata, pertinet ad vicos, urbes, civitates, & principatus, quantumvis latè pateant, modo ejuſdem imperio coërceantur. neque enim locorum anguſtiis, vel amplitudine Reſpublica deſcribitur: ut neq; magis animal eſt elephas quam formica, cùm utrique movendi, ac ſentiendi vis inſit: ita non minus Reſpub. dici debet Rhaguſia vel Geneva, quarum dominatus penè mœnibus ipſis concluditur, quam Tartarorum imperia, quæ iiſdem regionibus quibus ſolis curſus definiuntur. itaque abſurdum eſt quod Ariſtoteles ait, nimis magnam multitudinem hominum, quanta fuit Babylone, gentem eſſe, non Rempublicam. at nullum eſt imperium commune gentium inter ipſas, neque verò lex ulla: Babylonii autem non ſolum iiſdem imperiis, magiſtratibus, ac legibus, ſed etiam mœnibus continebantur: quid igitur Reſpublica niſi hoc eſt? Obſcurius tamen videtur quod Cicero alicubi Rempubl. definit, cœtum multitudinis juris conſenſu & utilitatis communione ſociatum: quod quidem ſi admittatur, non ſatis erit cives eodem imperio,

rio, nisi legibus iisdem simul devinciantur. sed absurdum sit imperium Turcarum, quod populos habet nulla juris societate sibi cohærentes, Rempublicam non esse, cum iisdem magistratibus & imperiis, simul conjungantur. erit autem Respublica vel anarchia: non hoc; illud igitur. Ex quo sequitur Rempublicam eodem imperio definiri: civitatem imperio ac jure: urbem autem, quæ non solum imperiis ac legibus, verumetiam mœnibus iisdem suos cives amplectatur. itaque urbs vicos: civitas pagos, interdum etiam urbes & oppida modo juris societate conjuncta; principatus sive dynastia, utamur hoc verbo, plures civitates; Respublica denique veluti genus hęc omnia complectitur. sic enim Cęsar; Omnis, inquit, civitas Helvetia in quatuor pagos divisa est, & Cicero Tusculum municipium Romana civitate contineri dixit; aliter quàm Bartolus, qui civitatem muris definiit, in l. urbis appellatio. de rerum & verborum significatione. & ad legem municipalem, municipem genus civis appellavit, nec ratione, nec auctoritate cujusquam adductus. Nam Censorinus apud Appianum in Libyco respondit legatis Carthaginensium, se urbem quidem Carthaginis deleturum: civitatem verò Carthaginis ac cives suis legibus utentes, id quod Romani promiserant, relicturum. nec civitatem ipsam in muris aut area consistere. quemadmodum igitur major est eorum conjunctio, qui sunt ejusdem vici, quàm urbis: ita major est eorum propinquitas, qui sunt ejusdem urbis quam civitatis: quod non modo imperia, judicia, leges, instituta civibus inter se communia, verumetiam urbis ipsius tutela, forum, fana, porticus, viæ, theatra, sacrificia, multæque cum multis amicitiæ rationesque communes sint. ut cùm Romana Respublica ex Albanorum tribus omnino millibus coaluisset in eodem agello, primum Antemnates, Caminos, Crustuminos, Sabinos; pòst etiam Albanos victos partim eadem civitate, partim iisdem agris, & mœnibus excepit. cùm autem

Tuscu-

Tusculanos, Æquos, Volscos, Hernicos, bello fregisset, non in urbem aut agrum Romanum propter loci angustias, sed tamen in Rempublicam admisit,& salvis eorum legibus, honores & magistratus capere voluit: qui cives eodem quo alii nomine proprio municipes: incolæ autem agri Romani verius Quirites dicebantur, quorum fuit conditio melior. hinc illa M. Scauri vox ad avum Ciceronis, quòd Arpini quàm Romæ vivere mallet; Vtinam M. Cicero isto animo atque virtute in summa Republica, quàm in municipali vivere maluisses. hujus nepos orator, non modo in urbe domicilium quæsiit, sed etiam domum quinquaginta millibus aureorum æstimatam: nihilominus tamen novus homo, & peregrinus est ab adversariis appellatus: novus quidem, quòd primus in sua gente honores esset adeptus: filius nobilis, quia patrem novum habuit: ille peregrinus contumeliosè dictus, quod Arpini esset, non in agro Romano natus. Ex quo existit illud, varie cives à Latinis usurpari, ac cives urbanos meliori conditione fuisse quam cives coloniarum; quia tametsi legibus, moribus, & imperiis iisdem uterentur, non tamen iisdem agris & urbe, à qua lux Imperii & immunitates quærebantur: Ipsa verò municipia deteriore olim fuerunt conditione, quàm coloniæ, propter generis ac sanguinis Romani dignitatem. nam pro beneficio datum est municipiis jus coloniarum usque ad Tiberii tempora, quibus municipia repudiarunt ultro jus illud, ac suis legibus ac moribus quàm Romanis uti maluerunt, ut est apud Gellium. itaque cives quidem fuerunt ejusdem Reipublicæ, non tamen ejusdem civitatis: sic igitur interpretari debemus legem Iuliam,qua Romani bello sociali civitatem omnibus sociis communicarunt; non quòd antea cives non essent, cùm omnes iisdem imperiis tenerentur, sed ab honorum petitione arcebantur; postea jus illud Italis omnibus dari cœpit. deinde coloniæ, quas Vlpianus complexus est in titulo de censibus jus Italicum habuerunt.

buerunt. reliqui populi partim vectigales fuerunt, qui à Plinio enumerantur: tametsi aliud alii paulo momento concessum est: partim liberi, qui suæ Reipublicæ dignitatem tuebantur: ut apud nos, Albii, Meldi, Bituriges, Santones Tarbelli, Arverni, Nervii, Verunni, Vlbanectetes: apud Græcos, Athenienses, Lacedæmonii, Thessalonicenses; pòst etiam tota Achaia beneficio Neronis partim liberi ac fœderati qui jure civitatis honorario fruebantur: ut Massilienses, Hedui, Rhemi, Carnutani; non tamen revera cives, quia Romanorum imperio non tenebantur, cum scilicet integro jure libertatis ac immunitatis fruerentur. Achæis, inquit Seneca, Rhodiis & plerisque urbibus claris jus integrum libertatemque cum immunitate reddiderat Roma, ipsa tributum spadonibus M. Antonii pendebat. & Plinius lib. 10. epist. 6. familiari suo Ægyptio, civitatem Alexandrinam & Romanam impetravit. quod igitur Livius lib. 24. scribit, eos qui Puteolos, Salernum, & Buxentum deducti fuerant coloni, cum se pro civibus ferrent, judicatos à Senatu non esse cives: hoc pertinet ad jus suffragiorum, & honorum petitionem, quo nihil majus ac melius civi dari poterat: non quòd cives non essent; alioqui peregrinos fuisse fatendum sit. quod etiam Boëtius ad Ciceronem tradit, cives Romanos mediam capitis diminutionem pati: cum in colonias Latinas deducerentur, & civitatem amittere: hoc est jus suffragiorum, domicilium, sacra, tributum: jus autem honorum, magistratuum, ordinis, nexorum, dominii, mancipii testamentorum, connubiorum, consequebantur municipes & coloni, sed alius alio plus. quòd si æquo jure omnes uterentur, nemo civis haberetur, nisi qui ingenuus Romæ natus esset; ac ubique apud Livium & alios scriptores cives etiam appellantur, qui habuerunt jus Quiritium, quod multo deterius erat. vel etiam municipium, vel jus Latii, vel coloniarum Latinarum, quę Romanis coloniis jure inferiores erant: vel jus Italicum, quod item duplex erat in Italia & provinciis,

vinciis, ut planum fit in titulo De censibus. quòd si appellatio civis in omnes valet, falsa est illa definitio, quæ cives omnes honoribus, suffragiis, consiliis, judiciis, ac tributorum immunitate metitur, præsertim cum lex Iulia de civitate sociis omnibus civitatem dederit: tum etiam lex Antonini Pii de statu hominum his verbis concepta; In orbe Romano qui sunt, cives sint Romani: non modo sociis, sed provinciis omnibus civitatem communicarit: neque tamen provinciales Italis, nec Italiæ præfecturas municipibus, nec municipes Italos Latinis, nec Latinos municipes colonis Latinis, nec Latinas colonias Romanis colonis, nec Romanas colonias Quiritibus, nec Quirites Romanis æquavit, ut falsò plerique putant. cur enim jus Romanum, Italicum & municipale, Iurisconsulti tam accuratè interpretarentur? nam Scævola, Papinianus, Paulus, Hermogenianus, Marcellus, Modestinus, floruerunt post Antoninum Pium, qui hanc legem tulit. fallitur enim Onuphrius, qui latam putat ab Antonino Caracalla, ut planum fit ex Authent. LXXVIII. præterea falsum esset quod Dio scribit, Alexandrinis à Severo concessum esse, ut Senatores fieri possent. quid igitur, dicet aliquis, lege Iulia sociis datum est, si jam libertate & imperii tutela fruerentur; cur pro civitate adipiscenda tandiu bellá gesserunt? hoc scilicet, ut honores petere, ac suffragium in comitiis ferre possent. hoc jus Romanæ civitatis appellabant optimum: aliis honores petere non tamen suffragium ferre licuit: aliis neutrum, sed tamen jure privato Romanorum utebantur, quo alii carebant, liberi tamen à vectigalibus erant. aliorum alia jura sunt à Iurisconsultis explicata, quæ longum esset percensere: lege verò Antonini, provinciales quoque omnes Romam generis nobilitatem adepti sunt, sic enim Iustinianus scribit: ut postea magistratus parem in eos jurisdictionem haberent, cum antea civis libera provocatio præsidi omnem adimeret cognitionem. cùm enim D. Paulus, cujus pater jus civi-

civitatis emerat, in capitali causa Cæsarem appellasset, tum Fœlix Syriæ præses; Poterat, inquit, hic homo liberari, nisi appellasset Cæsarem. & Plinius Secundus ad Trajanum scribens de Christianis; Qui cives erant annotavi in urbem mittendos. neque solum in Republ. Romana, sed ubique discrimen illud civium reperiemus. Romæ quidem in iisdem mœnibus fuerunt patricii, equites, plebeji. apud veteres Ægyptios sacerdotes, milites, opifices, ut scribit Diodorus: apud majores nostros, Druidæ, equites, agricolæ: nunc sacerdotes, nobiles, plebeji: apud Venetos, nobiles, citadini, plebeji: apud Florentinos olim, grandes, populares, plebeji: & popularium tres ordines; potentiores, mediocres, infimi. Plato quoque custodes, milites, agricolas constituit: omnes ubique jure, legibus, muneribus, suffragiis, honoribus, privilegiis, conditione, immunitate aut re quapiam à se invicem divisi. omnes tamen sunt Reipub. cives, veluti membra corporis ejusdem: rectè enim D. Paulus; Dicetne pes, non sum oculus, non igitur de corpore? igitur valde absurdum debet videri, pace dicam Aristotelis, ejusmodi cives, partim cives esse, partim peregrinos. cui enim rei descriptio, & rei appellatio congruere debet. Sed obscurius est quod ait Cicero; neminem suæ & Romanæ civitatis civem esse potuisse: apud Græcos tamen licuisse. ego verò putem eandem esse omnium rationem, & Ciceronis dictum de civibus duarum civitatum, ad cives honorarios pertinere, sic enim pro Cornelio Balbo: Multi etiam superiore memoriâ cives Romani sua voluntate indemnati & incolumes; his rebus relictis, alias se in civitates contulerunt. & paulo post: O jura præclara, ne quis nostrum plus quàm unius civitatis esse possit: ne quis invitus civitate mutetur, neve in civitate maneat invitus. quod Hermogenianus interpretatur in l. municipes, ad legem municipalem: ut alterius quidem civitatis necessarius, alterius sit honorarius civis, alioqui fatendum erit; eundem civem diversis imperiis ac jussis simul ac

semel

ſemel obligari, quod abſurdum ſit, quid enim facturus eſt ſi alter jubeat, prohibeat alter? quod igitur Vlpianus ad legem municipalem manumiſſum duarum civitatum civem effici poſſe tradit, ad eam quoque pertinet interpretationem. cum autem una civitas alterius imperio gubernatur, ut olim præfecturæ, coloniæ, fora, conciliabula, municipia, provinciæ imperio Romano tenebantur; ſuorum quiſque civium decretis parere cogebatur, ſalva tamen imperii Romani majeſtate: ut collegæ ſtatutis collegii obligantur, ſalva Reipub. dignitate, ex antiqua lege Solonis, quæ eſt in L. ultim. de collegiis. quod autem Romanis, idem populis omnibus video licuiſſe; ut dimiſſa civitate propria, poſſint alienam ſine fraude uſurpare, ſi modo recipiantur. Anglos excipio, qui excedere patria non audent injuſſi, ut ex ipſo Comite Rotelando non modo generis ſplendore & opibus, ſed etiam virtute clariſſimo didici. ut enim ad beneficiarium ſeu fidelem conſtituendum, neceſſe eſt ut ea conditione natus ſit, aut ſi alteri ſuam fidem obligare velit, neceſſarius eſt imperantis & obſequentis conſenſus: ita quoque ad civem conſtituendum, ſatis eſt ut ejus imperio, in cujus finibus natus eſt, acquieſcat (acquieſcit autem ſi non apertè diſſentit) aut ſi alio transferat, neceſſe eſt antequam civis dicatur, ut ſe alterius imperio ſubjiciat & recipiatur: quod quidem ſi factum erit poſtliminio redire non poteſt, quia civis alienus factus eſt, & ſuæ civitatis peregrinus, ut in curia Pariſiorum judicatum memini. quare in cauſa Mancini, qui deditus hoſti fuerat, ab eo tamen repulſus, judicatum eſt civem eſſe non deſiiſſe, tametſi Tribunuſplebis è Senatu juſſerit educi veluti peregrinum. peregrinos igitur à civibus hac ratione potiſſimum diſtinguemus, quod hi vel patriæ imperiis acquieſcant, vel alieno imperio ſe ſubjiciant & accipiantur: illi quòd nec originis imperio acquieſcunt, nec ſe aliis dediderunt qui ſunt fœderati, aut hoſtes, aut neutri. Scribit enim Appianus, ſe multarum gentium.

tium legatos Romæ vidisse, qui se suaque Romanorum potestati permitterent; ab illis tamen repulsam tulisse, ac tamesi jus pergrinis dicitur æquè ac civibus, propter eam quæ est homini cum homine rationis societatem, multaque liberaliter communicantur, urbis domicilium, sacra, forum, vitæ, theatra: nullum tamen est imperium in illos, nisi scelere pactove se obligarint: nec ad munera cogi possunt, nisi ubi suarum fortunarum domicilium collocarint, ut Iurisconsulti tradunt. Veneti annos 14. exigunt, ut in urbe habitarit peregrinus, priusquam efficiatur civis; nec tamen honoribus fruitur, sed collegiorum societate & imperii tutela. quod autem cives sint, qui originis imperio acquiescunt, tametsi ex peregrinis nati, planum sit ex omnibus omnium gentium moribus & institutis, amplius etiam Germani, qui eos admittunt ad honores, non item Veneti, nec veteres Romani nec Athenienses; nisi quis utroque parente cive nasceretur, ut est apud Plutarchum in Pericle, qui legem tulit μόνους Ἀθηναίους εἶναι, τοὺς ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. & apud Livium, ubi agit de iis qui ex civibus Romanis & Hispanis mulieribus nati erant. apud nos, qui ex peregrinis parentibus nascitur, æquo jure civis est, ac si ex civibus nasceretur: & bonis parentum peregrinorum (quæ non modo nostris, sed etiam Britannorum ac Turcarum legibus fisco vindicantur, nisi liberos in ipsa Gallia legitimos susceperint) liberè frui potest. illud etiam magni ponderis est ac momenti, quod peregrini jure omnium gentium imminente bello possunt expelli, cives etiam ab injustis possessoribus jure vindicari. tametsi reges Abissinorum ac Moschovitarum peregrinos contra jus gentium invitos retinere, ac liberaliter fovere dicuntur. Sed hæc uberius in Libro de decretis disseruimus. Ex quibus perspicuum fit, definitionem civis ab Aristotele invectam, Contareno, Sigonio, Carimberto, Soderino probatam, consistere nullo modo posse. Sed ut omnis ambiguitas tollatur, quæri potest,

teſt, utrum fœderatæ inter ſe civitates Rempublicam efficiant eandem, puta civitates Helvetiorum & Balticæ urbes; id quidem Leandro, Mutio ac multis ſæpe viſum eſt: quod Helvetii arctiſſimo inter ſe fœdere ſocietati ſunt, habent præterea cœtus eoſdem, Badenſe oppidum, & pleraque loca inter ipſos communia, quo magiſtratus cummunes mittunt. ſed habere commercia mutua, rerum contractarum fidem, jura connubiorum, & hoſpitii, denique magnam amicitiæ communionem, efficere non poſſunt ut una ſit & eadem Reſpublica: alioqui Gallorum quoque & Hiſpanorum, quibus ſunt hæc inter ſe communia, Reſpublica eadem ſit; quod falſum eſt, non etiam ſi legibus iiſdem utantur, ut olim Romani legibus Græcorum acceptis, non denique ſi tanta ſit fœderis inter ipſos conjunctio, ut eoſdem hoſtes perſequantur, eoſdem amplectantur amicos: ut ſæpe fit inter principes, ſumma conſpirationis fide & conſenſu. reſtat igitur ea quam dicebam imperii ſocietas & conjunctio. Helvetiorum autem civitates XIII. Rhetorum III. Balticæ LXX. iis legibus fœdera percuſſerunt, ut ne aliis alii noceant, & juratos hoſtes in communem perniciem mutuis auxiliis perſequantur; imperii verò nulla ſocietas, nulla conjunctio eſt. non alio fœdere utebantur Amphictyonum urbes VII. Ætholorum III. Ionum XII. quæ tametſi communes quoſdam conventus haberent, ut ſua tuerentur, & hoſtes propulſarent; attamen unaquæque civitas ab aliis erat imperii jure diviſa; ſic Helvetiorum civitates ſingulæ aliarum decretis non aliter obligantur, quàm ſi ſponte aſſentiantur, ut in pactis ſociorum privatis. at in eodem imperio, quod pluribus placuit, omnes obligat. aliud ſentiendum eſt de civitatibus XLVII. Latinorum: XII. Achæorum: totidem Hetruſcorum & Germanorum imperialibus oppidis ac provinciis, quæ Rempublicam conſtituunt, propterea quòd eidem imperio ac imperatori obligantur: nam Achæi, Latini, Hetruſci ſingulis annis imperatorem creabant

bant (interdum tamen imperium diutius prorogabant) Germani perpetuum. & quemadmodum Philippus uterque & Antigonus Macedoniæ reges, ab Achæis Imperatores aliquando electi sunt, ut Plutarchus & Polybius tradunt: Sic etiam Servius Tullus, & Tarquinius Superbus Imperatores Latinorum creati sunt; Coriolanus, Hetruscorum, ut Dionysius scribit. consimiliter Hispani & Galli reges Germanorum Imperatores facti sunt. Suevica verò societas, quæ in annos XL concepta fuerat, & Balticarum urbium fœdus, hoc tantum differt ab Helvetica societate; quòd hæc in perpetuum, illa verò ad tempus constituta, salva tamen imperii Germanici majestate. sunt etiam interdum sanctiora fœdera, quibus civitates non modo principum amicitiam, sed etiam fidem colunt, nec aliud præstare tenentur, nec eis aliud imperari potest: ut Trajectum, Ligii, Geldria, Constantia, Cameracum Austriacis quondam principibus; Aliæ quoque in Germania quamplurimæ Ducibus & Comitibus suam fidem obligarunt, nihil tamen aliud præstare tenentur, ut vasalli plerique. quod nihil aliud est, quàm quod veteres Latini dicebant, majestatem populi Romani comiter conservare: ut Modestinus in l. non dubito, de captivis, & Cicero pro Balbo interpretatur; Id habet hanc vim, inquit, ut sit ille in fœdere inferior. nam civitas civitati conjungi potest amicitia, societate, sponsione, pactione, fœdere, ut M. Tullius scribit. Hæc autem quæ diximus, gravissimis imperatorum & regum sententiis comprobata fuere. Cum enim Tigurinis socii bellum indixissent, quod cum Austriacis fædus percussferant, Tigurini sibi licere docuerunt, modo nihil contra socios molirentur. at nemo dubitat, quin Austriaci communes Helvetiorum hostes, & quidem capitales essent: quare non prius bellum Tigurinum exitum reperit, quam Basileæ & Constantiæ Pontifices, Tigurinos ab Austriaco fœdere disjunxissent; propterea quòd fraudem fœderibus faciebant: non quòd

aliorum imperiis, sed pactis suis obligarentur. atque istius rei majus argumentum nullum est, quam de agris hostium captis à Bernatibus: sociæ civitates prædam ex æquo dividi oportere contendebant: Franciscus Gallorum rex arbiter electus, judicavit ea cujusque civitatis esse propria, quæ propriis, non sociorum armis quærerentur, ut Leander Mutius scripsit. postremo, cùm nuper Glarenses veterem religionem abjurassent, magna inter socios orta dissensio est: quòd alii fas esse negarent ea fœdera violare, quæ sacro bello contracta fuerant, quibus sanctissimè cavebatur, ne à suscepta religione posthac discedere liceret. Glarenses se hoc pacto contra jus divinum obligari potuisse negabant, multo minus posteros. jam ad arma res prolapsura videbatur, nisi prudentium hominum consiliis acquievissent, ea lege, ut sua quisque religione ac imperio uteretur. Est etiam, cum summa principes ac reges tam arctis inter se fœderibus atque amicitia conspirant, ut & eosdem hostes habeant & amicos, ac mutuis armis & præsidiis adversus omnes, sine exceptione tueri debeant: non licet fœdus ullum aut amicitiam coire, nisi utrique consentiant, iisque fœderibus, se suosque ac posteros obligant: cujusmodi sunt fœdera quæ Philippus Augustus cum Alberto rege Romanorum: Ludovicus IX cum Alphonso rege Castellæ. sanctius est etiam fœdus illud quod ictum est inter Carolum V. regem Gallorum, & Henricum Castellæ principem: qui in fœdere, superiorem Corolum uti dominum agnovit. quæ fœdera cum tota antiquitate Gallorum ex archetypis ærarii descripta, mihi exhibuit Carolus Vicinus, meus collega, vir & eruditione & integritate clarissimus. Non igitur diversarum civitatum fœdera, commercia, jura, leges, religiones, Rempublicam constituunt eandem, sed ejusdem imperii conjunctio, ut rex Hispanus imperium habet provinciarum, magnitudine, ac locorum intervallis longe maximum: singulæ verò provinciæ multas civitates legibus ac moribus divisas; una-

quæque civitas aliquot vicos, urbes, oppida, castra, quæ eodem jure utuntur: nec ullum est oppidum quod non habeat singulare quiddam (ut omittam loca cujusque universitatis propria) quod aliis non communicatur: omnium tamen communes sunt imperii leges, quæ tot populos, tanta linguarum, morum, & regionum distantia sejunctos, unius & ejusdem principis majestate conjungunt. idem quoque de reliquis judicandum. omnia autem omnium regna, imperia, tyrannides, Respublicæ, non alio quàm rationis imperio ac gentium communi jure copulantur. ex quo sequitur, hunc mundum veluti civitatem aliquam esse, & omnes homines eodem jure quodammodo confusos, quod intelligunt se esse consanguineos, & subjectos omnes sub unam eandemque rationis tutelam. sed quia illud imperium rationis cogit neminem, revera non potest una ex omnibus gentibus Respubl. conflari. itaque principes aut mutuis armis agunt, aut fœderibus, aut bona venia à se mutuo impetrant, ut res legitime transactas & judicatas extra fines imperii exequantur.

Explicata definitione civis, magistratum quoque definiamus. sunt enim hæc civitatis elementa. hunc igitur Aristoteles imperio, jurisdictione, & consilii capiendi jure describit: in extremo tamen omnia Reipublicæ munera, magistratuum nomine complectitur. qua ratione nulli fere sint magistratus, cum tanta raritas sit eorum, qui consilii, jurisdictionis, & imperii participes sunt. absurdum quoque videatur, eos omnes magistratus appellatione venire, qui munera publica gerunt: alioqui scribas, lictores, cornicularios, apparitores, carnifices denique licebit magistratus appellare; qui olim conditione servi fuerunt, & verius ministri dicantur. Vox autem magistratus, imperium ac potestatem significat. sic enim Dictator, magistratus omnium maximus, populi magister dictus est. atque hæc fuit Æschinem inter & Demosthenem controversia gravis, cum Æschi- *Quid magistratus.*

nes τειχοποιὸν magiſtratum eſſe diceret, Demoſthenes negaret; ſed munus illud ὑπομέλειάν τινα καὶ διακονίαν Vocaret, magiſtratum autem imperio definiret. Sed hæc nobis ſunt in libro De imperio ſubtilius diſputata. Sit ergo magiſtratus, is qui imperii publici partem habet. publicum adjeci, ut ab imperio patrio & herili diſtinguatur. eſt autem imperium in magiſtratu nihil aliud quàm edictum; in principe lex: at fruſtra quis jubeat, niſi exequutiones juſſa ſequantur; cum verò minima pars imperii exequendi adverſus contumaces in comprehenſione poſita ſit, ex regula Varronis & Vlpiani, conſequens eſt, ut is imperio careat, qui prehenſionis jure caret. itaque in omnibus fere civitatibus comprehenſio minimis quibuſque magiſtratibus permiſſa eſt, etiam iis qui vocandi jus non habent, ut Tribunis plebis, tametſi poteſtate ſæpius abuterentur, & in jus vocarent. apud Venetos, Triumviri advocatores ſontium prehenſionem & accuſationem habent, vocationem non habent. apud nos omnibus non modo judicibus, ſed etiam iis quos caſtelli commiſſarios vocant, prehenſio tributa eſt; qui tamen à juriſdictione deſeruntur. qui plus habent imperii, etiam vocare, & mulctam irrogare poſſunt pro modo ſuæ poteſtatis, tuendæ juriſdictionis cauſa, quæ alioqui inanis eſſet: etiam mulctare poſſunt judices ii qui juriſdictionem habent minimam, quam prædiatoriam vocamus. aliis mulctæ major permittitur: quibuſdam verberum poteſtas; nonnullis etiam quæſtio. extremum eſt cùm gladii jus tribuitur, in quo merum imperium poſuerunt Iuriſconſulti; quia nihil magiſtratui majus tribui poteſt, niſi ſummum imperium accedat, id eſt vitæ jus ac necis, quod verſatur in ſumma contra leges clementia vel acerbitate, quæ propria ſunt eorum, qui ſummam Reipublicæ imperium habent. igitur imperia magiſtratuum, gladii poteſtate ac prehenſione, quaſi finibus extremis continentur: quæ ſæpe rationem habent à juriſdictione diviſam. hæc enim verſatur in decretis;

impe-

imperium in edictis. Itaque videmus privatos judices & legatos magistratuum decernere ac judicare; magistratus ipsos imperare & exequi, cum raro jus dicant: ita curiæ superiores apud nos decernunt, princeps ipse jubet. Et quoniam Varro quibusdam magistratibus tribuit prehensionem & viatorem: nonnullis vocationem & lictorem: aliis neutrum; videtur eos etiam magistratus appellare, qui imperio carent: ut Ædiles & Quæstores: quod appellatione communi, non propria fieri puto. quis enim magistratum vocet, qui ministro caret, nec quicquam imperare potest? id quidem muneribus & honoribus tribuatur, imperio non item. atque in eo Carolus Sigonius, & N. Gruchius falluntur, quod ex opinione Festi, potestatem illis, non imperium tribui putant. neque enim Grammaticorum regulis hæc metienda sunt, sed Iurisconsultorum, qui potestatem imperio æqualem, interdum majorem faciunt. Potestatis verbo, inquit Paulus I. C. imperium in magistratu significatur. Proconsul verò qui plenissimam jurisdictionem (sic enim Vlpianus) & omnium arcanorum magistratuum imperia solus habet. Potestas ab jurisconsultis appellatur. in l. imperium; de jurisdictione. sic usurpavit Alexander Augustus apud Lampridium; Non patiar, inquit, mercatores potestatum. itaque cum edicti verbis caveretur, ne in jus vocare liceret Consulem, Prætorem, cæterosque qui imperium potestatemve habent, extrema verba de provincialibus magistratibus intelliguntur; alioqui si verum esset quod illi ajunt, non licuisset Ædiles & Quæstores in jus vocare, contra quàm Varro scribit, & Valerius Max. comprobat exemplis. caruerunt igitur potestate ac imperio, tametsi Ædiles Prætoriæ jurisdictionis partem usurparent, ut est apud Iustinianum in Institut. Falsum illud quoque, Censores potestatem habuisse, imperio caruisse, ut Sigonius scripsit. at vocationem habuerunt viritim; igitur prehensionem ex regula Varronis. hæc autem ad

imperium pertinent. nam quo jure edicta proposuisset (edicta verò magistratuum jussa Latini vocant) quæ videmus apud Livium lib. XL. XLIII. apud Zonaram lib. II. quo jure Senatores & Equites in ordinem cooptassent, aut legendo præteriissent; cives ad censum vocassent, pignora cepissent, Senatum habuissent, populum universum ad lustrum coëgissent, nisi imperium, vocationem, prehensionem haberent. nam Varro libro quinto de lingua Latina negat Prætori exercitum urbanum convocare licere; Censori, Consuli, Interregi, Dictatori licere. jam verò absurdum videatur, Tribunos pleb. qui minores magistratus vocantur, imperium habuisse; Censores autem magistratus majores, & qui majoribus auspiciis creabantur, imperio caruisse. Quòd autem Aristoteles etiam judicandi & consilii capiendi jure magistratum definit, nihil ad imperium. nam qui Reipublicæ consilio præsunt, decernendi quidem, non imperandi jus habent: privati verò judices ac pontifices, judicare ac decernere, non imperare possunt. nullam enim vocationem ac prehensionem, nec rursus viatorem aut lictorem habent. Pontifices, inquit Cicero ad Atticum, religionis sunt judices; legis Senatus. at neque Senatus ea quæ decreverat jubere potuit, ut ex Dionysio planum faciemus: nec Pontifices ullum omnino imperium aut viatorem habuerunt; sed eorum judicia exequebantur Prætores, ut videre est apud Livium & Valerium, de incestis Vestalibus & ignibus extinctis. ita quoque nostri Pontifices, nec viatorem, nec lictorem habent: sed aut viatores & lictores à magistratu impetrant, aut capitales eorum opiniones exequuntur magistratus. Quia non licet nobis (sic enim ridicule) interficere quenquam, quæ verba sunt Iudæorum, quibus ereptum fuerat omne imperium, & Iudæa in provinciæ formam redacta, LX annis ante secundam eversionem templi, ut Rabini scribunt: non quòd lege Mosis prohibentur, ut nostri falsò putant: cum solis sacerdotibus ac legatis, eorumqe agna-

tis,

tis, capitales ſententias de ſceleratis, & capitalia judicia exercere licuerit: ut tradunt Iuriſconſulti Hebræorum in libris Talmudicis titulo Sanedrim, capite IV. & ad Hieremiam Chaldæus interpres id notatu dignum putavit, quare cùm magiſtratus municipales Iudæorum animadverſionem modicam in ſervos duntaxat haberent, ut ſcribit Vlpianus in l. magiſtratibus. de juriſdictione: reſponderunt Publio Pontio Iudææ Præſidi, qui Chriſtum leniter ab illis caſtigari cupiebat, capitale crimen admiſiſſe ex lege Moſis, ſibi tamen non licere mortem cuiquam irrogare. Ex his perſpicuum fit, munerum publicorum partitionem tertio capite à nobis allatam, non minus veram quàm neceſſariam eſſe.

Veniamus ad imperii ſummi definitionem, in quo verſatur Reipublicæ ſtatus, quem Ariſtoteles τὸ κύριον πολίτευμα, ſive κυρίαν ἀρχὴν, Itali Signoriam: nos Suverenitatem: Latini ſummam rerum, & ſummum imperium appellant. hoc enim percepto multæ de Republica quæſtiones obſcuræ ac difficiles explicantur: quod tamen eſt ab Ariſtotele, & iis qui de republica ſcripſerunt, prætermiſſum. Putabant ſummum imperium vel magiſtratuum creatione, vel præmiorum ac pœnarum poteſtate definiri: ſed cum variæ quoque pœnæ ac præmia, voluntate ac imperio magiſtratuum ſoleant irrogari, oporteret ipſos magiſtratus imperii ſummi ſocietate cum principe copulari; quod abſurdum eſt. pernicioſius tamen magiſtratui omnem Reipublicæ permittere poteſtatem, ut Soderinus prudenter diſputat apud Guicciardinum: id enim cum Florentiæ fieri conſuevisset, Reipublicæ perniciem attulit. conſimiliter apud Aſſyrios & majores noſtros magiſtri palatii ſemel à principe creati, omnem Reipublicæ poteſtatem tantiſper geſſerunt, dum ipſi regnum invaderent. non erit igitur Reſpublica bene conſtituta, in qua magiſtratui omne imperium tribuetur. Itaque Ariſtotelis, Polybii, Dionyſii, ac Iu-

Quid ſummum imperium.

riſconſultorum rationibus inter ſe, & cum univerſa Rerumpublicarum hiſtoria collatis; video ſummam Reipublicæ in quinque partibus verſari. una eſt ac præcipua, in ſummis magiſtratibus creandis, & officio cujuſqne definiendo: altera in legibus jubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: quarta in extrema procuratione ab omnibus magiſtratibus: poſtrema in poteſtate vitæ & necis, cùm lex ipſa nec facilitatis ullum, nec clementiæ locum reliquit. hæc enim magiſtratibus nunquam tribuuntur in imperio bene conſtituto, niſi extra ordinem premente neceſſitate. aut ſi de rebus iis magiſtratus decernat, ſanctio penes eſt principem aut populum pro rei cujuſque publicæ ſtatu. Ac principis quidem hæc propria eſſe I. C. opinione conſtat; & quidem multo plura, puta vectigalium ac tributorum, nummique percutiendi poteſtatem, quam ſolius principis eſſe ajunt: quanquam hæc magiſtratibus antea ſæpe, atque his temporibus tribuuntur, quæ uberius diſputata à nobis ſunt in libro De jure imperii. in c. de Iure majeſtatis. cùm autem in democratia & ariſtocratia par ſit imperium optimatum & populi ut in monarchia regis, conſequens eſt, ut ea quoque imperia ſumma capita populo tribuantur. quæ ut planius intelligi poſſint, explicanda quæſtio eſt, diutiſſimè à juriſconſultis agitata: nondum tamen definita: utrum ſcilicet magiſtratus habeat merum imperium, an ſolius principis proprium ſit; quam quidem ad quæſtionem definiendam, cum Henricus VII Imp. arbiter Bononiæ eſſet electus, inter Lotharium & Azonem æqui ſponſione facta, judicavit merum imperium ſolius principis eſſe. ex quo Lotharius æquum, Azo iniquum tuliſſe dicitur. cæteri quotquot ſcripſere præter Alciatum & Molinæum, Azonis ſententiam veriorem eſſe judicarunt. ſed hæc quæſtio ab hypotheſi ad theſin revocari debet, ut planius intelligatur: eſt enim merum imperium in ſola gladii poteſtate, ut ex ipſo Vlpiano interpretantur. heic autem quæri

debet,

debet, utrùm imperium magiſtratui à principe datum, ſive gladii ſive belli gerendi, ſive pacis ſanciendæ, ſive creandi magiſtratus, ſeu jubendæ legis ſeu præmiorum ac pœnarum proprium ſit principis, an in magiſtratum quoque transferatur? omnium enim idem judicium eſt. Lotharius uſurpavit Papiniani regulam de officio ejus, cui mandata eſt juriſdictio, qua magiſtratus publici judicii exercitium habere dicuntur, nec mandare poſſe: ac ſæpius executores & adminiſtratores in jure appellari: quibus verbis Accurſius ipſe jus principi, exercitium aliis competere ſcribit, quod in facto conſiſtit. Azo verba legis interpretatus eſt ad jus ipſum neceſſariò pertinere, quibus Prætor dicitur pro ſuo imperio quid facere: aut præſidem maximum imperium poſt principem habere: tum etiam præfectum Ægypti imperium quod illi datum eſt deponere. hæc ſumma eſt argumentorum, quæ ab omnibus interpretibus allata ſunt: quæ quidem quæſtionem non definiunt, magis etiam ac magis ambiguam reddunt. Neque tantùm hæc; ſed infinitæ de jure quæſtiones in magna obſcuritate verſantur, propterea quòd nullus interpretum hactenus explicavit quid inter legis actionem & judicis officium interſit. at ne legis quidem actio quid eſſet, in tanta ſcriptorum multitudine quiſquam videtur aperuiſſe, ut brevi planum me facturum ſpero, & quæ cujuſque vis eſt ac poteſtas. nunc illud tantum ad id quo de agitur: eſſe duo capita juris univerſi, legem & æquitatem, à quibus pendet legis actio, & magiſtratus officium: & quæ ratio legis eſt ad ejus actionem, eadem eſt æquitatis ad officium magiſtratus. hoc igitur Papinianus, hoc Vlpianus, hoc veteres illi Iuriſconſulti voluerunt; quæcunque lege tribuuntur, ea magiſtratum alteri committere non poſſe, ſed nudam duntaxat habere legis actionem; ac propterea non tam ejus eſſe propria quàm legis ipſius: quæ verò ejus æquitati permittuntur, ea pro ſuo jure alteri committere poſſe, verbi gratia, Prætores ac Iu-

dices publicarum quæstionum (hoc enim exemplum proposuit Papinianus) aliis imperium illud mandare non poterant : nec in judicando legis acerbitati aut lenitati detrahere, aut addere quicquam; sed uno verbo, imo una litera sententiam ferebant, puta A. C. N. L. absolvo, condemno, non liquet. idque factum est ne ab hominis cujusquam, sed ab ipsius legis arbitrio, fama, vita, fortunæ denique civium penderent. at causæ civiles, propterea quòd minus periculosæ essent, nec legibus omnino comprehendi possent: id enim est infinitum, Prætoris urbani aut peregrini arbitrio relictæ sunt, ut in illis explicandis non legis actionibus, quasi vinculis constringerentur, sed pro sua æquitate ac religione, multa præter legem, aut etiam interdum contra legem decernerent, judicarent, judices darent: denique leges arbitratu suo propositis edictis, emendarent, flecterent, lenirent, exacerbarent. hoc igitur propriè magistratus officium, quod Bartolus nobile appellavit: & legis actionem, officium mercenarium; melius servile, propterea quod inservit duntaxat legi: ut quæ privati judices, aut arbitri jure dati, aut delegati faciunt, legis actione potius quàm judicis officio facere dicuntur, tametsi enim Prætor Vrbanus non teneretur legis actionibus, attamen iis litigantes obligabat; non quòd magistratus, qui jussa legum exequitur, officio non fungatur; sed minus verè ac propriè sic usurpatur, & qui suo jure imperium, aut jurisdictionem, aut quid aliud ejusmodi habet, ejus omnino proprium est : idque alteri mandare potest, ut Vlpianus scribit in l. more majorum, de jurisdictione. is autem qui mandatum habet, quasi rem commodatam alteri commodare non potest, alioqui furti teneretur. id quod verum est, non modo in privato, sed etiam in magistratu, qui ab alio mandatam habet jurisdictionem. alienam habere scribit Iulianus in l. & si. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio. & quoniam multa magistratibus sine lege permittuntur, multa legibus sunt comprehensa: planum

sit

fit ea quæ ſuo jure habent accepto magiſtratu, eorum eſſe propria, cætera legum, aut eorum qui mandaverunt. Ex quo perſpicitur Prætores quæſtionum publicarum merum imperium non habuiſſe, nec gladii poteſtatem, ſed nudam executionem, & legis actionem; perinde ut lictorem ipſum, ad quem Brutus verba faciens; Lictor, inquit, lege age. eum verò qui ſemper extra ordinem cognovit de capitali crimine, nullis vinculis conſtrictum fuiſſe, quin pœnam arbitratu ſuo leniret aut exacerbaret, dum tamen non excederet modum, ut ſcripſit Vlpianus in l. hodie de pœnis: idcirco gladii poteſtatem habuiſſe. eodem modo Romani Conſules accepto exercitu, belli gerendi poteſtatem habuerunt jure magiſtratus, ut pro ſuo arbitrio laceſſerent aut invaderent hoſtem; rationemque commeatus, ac militarem diſciplinam ſua voluntate regerent: bellum autem indicere aut finire non potuerunt: hoc enim plebis; illud populi proprium erat. hinc deditio Conſulum, qui cum Samnitibus & Numantinis fœdera percuſſerant injuſſi. hinc Helvetiorum exercitus icto cum Tramulio fœdere obſides accepit qui capite luerent, niſi princeps id ratum haberet; quia ſolius principis eſt bellum indicere ac finire. Itaque Cato Cæſarem Gallis dedendum eſſe ſuadebat, quod injuſſus bellum illis indixiſſet. cum verò imperatori pacis ſanciendæ poteſtas, aut indicendi belli certis legibus aut conditionibus permittitur: quod fit extra ordinem, nec mandatum egredi poteſt, nec alteri mandare, quia non habet id jure magiſtratus & imperii, ſed nudam legis actionem. at Dictator belli, pacis, vitæ, necis, totiuſque Reipublicæ poteſtatem habuit jure magiſtratus: ſed tamen precario, & quandiu Reipub. dictator, qui non propriè magiſtratum, ſed curationem gerebat. Ac tametſi proprium eſt imperium magiſtratus, nihilominus tamen, nec magiſtratus, nec honores quiſquam habet ſuo jure: ſed veluti depoſitos quouſque tempus finiatur, aut is qui dedit, repetat. id enim voluit Vlpianus cum diceret, acceptum

magiſtratum deponi; id quod Alciatum conturbavit: quæ autem ſingulari jure ac legis actione magiſtratui aut privato creduntur, mortuo principe, vel eo qui mandavit revocantur, ſi res integra ſit, ut in procuratore: quæ autem jure magiſtratus competunt, non item. ſed hæc ſuo loco fuſius: & hæc in libro De Imperio ſunt à nobis accuratius diſputata. Alia quæſtio difficilior eſt, utrum Senatus decreta principis egeant ſanctione, aut eorum qui Reipublicæ ſummam habent? de principe minus ambigitur, propterea quod ſui Senatus & conſilii caput eſt. itaque omnia decreta principis habent ſanctionem, nec aliter vim haberent, quam ſi princeps ipſe juberet, quia Senatus nullum imperium, nullam habet juriſdictionem: niſi principis aut populi patientia, qui acta Senatus probare videtur, quæ non improbat, ſed ſi quid gravius eſt quod ad majeſtatem pertinet, ad principem referri ſolet; eo quidem jure utimur, ſed in populari & optimatum ſtatu, obſcurius eſt; quia nec populus, nec optimates omnes conſiliis de Republica inceſſere poſſunt, & ut poſſint, perniicioſa tamen res eſt, ac periculi plena conſilium ſacroſanctum manare in vulgus: ſed aliter ſanciri non poſſunt quam intelligantur: illud tamen confirmat Dionyſius lib. 11. Non enim Senatus Romanorum, inquit arbiter eſt κύριος earum rerum quas decrevit, ſed populus. hinc illa frequenter apud Livium; Senatus decrevit, populus juſſit, & cum Scipionis Africani potentiam indicat; Sub umbra Scipionis, ait, civitatem dominatam orbis terrarum latere: nutus ejus pro decretis patrum, pro populi juſſis eſſe. neque verò quicquam ſacroſanctum eſſe potuit, inquit Cicero, niſi quod plebs populuſve juſſit. itaque Senatuſconſulta duntaxat annua fuiſſe, contra quàm Conanus putat, auctor eſt idem Dionyſius lib. VII. æque ut apud Athenienſes, quemadmodum Demoſthenes adverſus Ariſtocratem ſcribit nec populum aut plebem tenuiſſe: non aliter ac magiſtratuum edicta, qui levioris duntaxat mul-

ctæ irrogationem habuerunt post legem Aterinam: gravioris autem irrogatio ac mulctatio, fiebat judicio plebis, ut videre est apud Livium libro vigesimoquinto. & ubique apud Valerium . quare cum solius populi proprium esset legem habere, nec magistratuum jussa, nec Senatus decreta leges dicebantur, & à legibus plurimum differebant, tum pœna, tum sanctione, tum etiam vi ac potestate. nam in lege sancienda, non modo magistratus, sed universus populus jurabat in legem, ut scribit Appianus lib. I. bellorum civilium. itaq; XII tabulis & sacratis legibus comprehensum erat, ne quis legibus solveretur, nisi per populum. & quemdmodum conventionis leges derogare non possunt juri publico: nec collegiorum statuta municipalibus: neque lex municipalis civitatum moribus: nec civitates legibus imperii: ita nec privati magistratuum imperio derogare potuerunt: nec imperia Magistratuum Senatus auctoritati: nec auctoritas Senatus, plebis potestati: nec plebis potestas majestati populi; penes quæ fuit totius imperii summa. Sed quoniam periculosum videbatur consilia Reipublicæ manare in vulgus (id autem necesse erat, si omnia decreta Senatus à populo sancirentur) Senatui tributum est à populo, ut cætera quæ ad Rempublicam pertinerent administraret, excepta creatione magistratuum, legum ferendarum, belli & pacis, vitæ ac necis & extrema provocatione, quæ propter imperii majestatem populus sibi reservavit: ut videre est in oratione M.Valerii consulis apud Dionysium, & ex ipsius Polybii sententia: in reliquis ne Senatus potestate abuteretur, permissum est Tribunisplebis adversus omnia Senatusconsulta intercedere . itaque cum Senatus haberetur, stabant Tribuni pro foribus, nec prius Senatusconsultum ratum erat, quam Tribuni literam T. assensionis indicem superscripsissent. postremis temporibus in Senatum licuit venire. quæ igitur Senatui vel magistratibus tribuuntur, rationem habent à summo imperio divisam,

alioqui fatendum ſit ſummum imperium in iis eſſe qui ab aliis acceperunt. quæ ſi abſurda videntur, abſurdum quoque debet videri, quod Polybius affirmat, Reipublicæ ſummum imperium partim in populo, partim in Senatu, partim in Conſulibus fuiſſe: ac propterea imperium temperatum videri ex optimatibus, regno ac populo. quam opinionem Dionyſius ac Cicero arripuerunt: deinde Machiavellus, Contarenus, Th. Morus, Garimbertus, Manutius, vehementer probarunt: qui nobis ſunt diſputatione refellendi, propterea quod ad hiſtoriam Rerumpublicarum penitus intelligendam magnum habet ea diſputatio momentum. cùm enim acerrima contentione ageretur apud Florentinos de libertate populo reſtituenda, nec tutum videretur, & perniciosum eſſet imperii arcana manare in vulgus, decretum eſt oportere à populo ſemota fece plebeiorum, qui per leges magiſtratum capere non poſſent, leges juberi ac magiſtratus creari, cætera per Senatum & populi magiſtratus explicari, ſic enim Guicciardinus ſcribit. Ex quo etiam planum fit, imperii ſummi jus in his præcipue verſari. Prius igitur in omni Repub. intuendum eſt, quis imperium magiſtratibus dare & adimere, quis leges jubere aut abrogare poſſit, utrum unus, an minor pars civium, an major. hoc percepto, facile intelligitur qualis ſit Reipublicæ ſtatus. nihil enim quartum eſſe, ac ne cogitari quidem poteſt. neque enim virtus aut vitium efficit Reipublicæ varietatem. ſive enim princeps injuſtus ſit, ſive probus, monarchia tamen eſt. idem de optimatibus & populo judicandum, qui ut nihil aliud habeant quam magiſtratuum creationem, ſummum imperium habent, & ab iis ſtatus Reipublicæ pendeat neceſſe eſt. hunc igitur ſtatum optimatum dicemus, aut popularem (his verbis utamur, ne ſpecie virtutis ac vitiorum Ariſtocratiæ, Oligarchiæ, Democratiæ, Ochlocratiæ appellationibus ſæpius uti cogamur) multo magis ſi præter magiſtratus creationem, belli quo-

que ac pacis, vitæ ac necis poteſtas adſit. hæc autem non modo in monarchia, ſed etiam in optimatum ac populi ſtatu ſemper fuiſſe conſtat. quod enim dicitur à Senatu & Præfecto Prætorio provocandi jus non eſſe, ad jus ordinarium pertinet, quia principem vel populum extra ordinem appellare licet, quod Arcadius ſupplicare dixit, cum rei novitas poſtulat, aut gravitas perſonarum. Sed ne infinitum ſit ex hiſtoriis omnia perſequi, Athenienſium, Romanorum & Venetorum exemplis utemur, ut falſum eſſe doceamus, quod illi de Romanorum temperato ſtatu tradiderunt.

Status Romanorum. Sic igitur exiſtimo, Romanorum ſtatum Polybii ac multo magis Dionyſii & Ciceronis ætate omnino popularem fuiſſe. nam exactis urbe regibus, prima lex à Bruto de imperio lata eſt ad populum, ut annui Conſules à populo crearentur, ſic enim Livius ac Dionyſius tradunt. ex eo conſtat omne imperium conſulare à populo peti & impetrari debuiſſe. quod igitur ajunt regni ſpeciem in conſulibus fuiſſe, tam falſum eſt, quam ſi quis dicat, Præfectum Prætorio ſub Imperatoribus Romanorum, aut Baſſam maximum apud Turcas, vel etiam Palatii magiſtros ſub regibus Gallorum, regiam poteſtatem habuiſſe, quod per ſe ipſi maxima quæque in Republica gererent. & quidem hi poteſtatem non modo majorem quàm conſules, ſed etiam perperpetuam habuerunt: quare ſi abſurdum eſt, Regiam poteſtatem in magiſtro militum, multo abſurdius eſt in Conſulibus collocare: poſtea docebimus poteſtatem Tribuni pleb. Conſulari majorem fuiſſe. Venio ad Senatum, in quo Ariſtocratiæ ſpeciem poſuerunt. cum tamen jus omne ac imperium à populo haberet, quippe Senatorum delectus populi arbitrio vel juſſu fiebat. Majores noſtri, inquit Cicero, ita magiſtratus annuos crearunt, ut conſilium Reipublicæ præponerent ſempiternum, deligerentur autem in id conſilium ab univerſo populo, adituſque in illum ſummum ordinem omnium civium induſtriæ

ſtriæ pateret. Poſtea populus ut eo labore ſe levaret, lege Oviana tribunitia, ut eſt apud Feſtum, juſſit Cenſores primum quemque ex omni ordine curiatim agerent. Cenſores autem à populo ut reliqui magiſtratus creabantur: conſequens eſt igitur imperium quantumcunque fuit, populo acceptum ferre. ubinam igitur Ariſtocratia Senatorum? nam ſi ulla eſt, eadem in regno ſit oportet. ubi conſilium à principe conſtitutum, parem atque Senatus Romanorum poteſtatem habet: quem tamen imperii ſocietate cum principe copulare, non modo ſtultum, ſed etiam capitale eſt. idem judicandum relinquitur de Senatu Romanorum, quem iſti cum populo in partem imperii vocant, id eſt dominos cum ſervis & procuratoribus imperii ſocietate conjungunt. tenemus igitur omnia Senatus & magiſtratuum imperia, in arbitrio & voluntate populi fuiſſe. quod ſatis eſſet argumenti ad judicandum, ſtatum fuiſſe omnino popularem. ſed altera quoque lex à P. Valerio Bruti collega lata eſt, quam Livius appellat præſidium unicum Romanæ libertatis, qua primo capite cautum eſt, ut adverſus omnes magiſtratus, ad populum liberè provocaretur; altero capite, ne quis magiſtratus civem Romanum adverſus provocationem verberaret, aut necaret, aut pecunia mulctare vellet: deinde ne quis imperium haberet, niſi cui à populo datum eſſet, adjecta capitali pœna. in eo quoque ſibi conſentiunt Livius, Dionyſius, Valerius, Plutarchus & Pomponius. nam ea lex de provocatione, quod ſæpius violaretur, ter in eadem gente lata eſt, à P. L. & M. Valeriis. ubinam Ariſtocratia in Senatu? ubi regnum in conſulibus, qui nec civem verberare, nec mulctare contra provocationem poterant; quod autem belli jus omne eſſe in populo, planius eſt, quàm ut egeat exemplis. nam id Servia lege ſub regibus cautum erat, ut Dionyſius tradit, multo magis poſt refugium, Livius libro IV. Controverſia fuit, inquit, utrum populi juſſu bellum indiceretur, an ſatis eſſet Senatuſconſulto, per-

pervicere Tribuni denunciando se delictum impedituros, ni Quinctius ad populum ferret. omnes centuriæ jussere. consimiliter lege Acilia bellum adversus Antiochum susceptum est, jus autem verberum, libertatis, exilii (jam de nece dictum est) in populo fuisse, planum est ex lege Portia Tribunitia, lata Valerio & Appulejo Coss. anno ab V. C. c d l i i i i. (fallitur enim Sigonius, qui à Catone Censorio latam scribit) qua lege verbera sunt à corpore civium amota: quæ lex anno centesimo post, Sempronia rogatione sanctius confirmata est, adjecta pœna perduellionis. Quid igitur Polybius? Si quis, ait, ad populi potestatem se convertat, putabit Rempublicam esse popularem: si verò ad Senatum, judicabit imperium optimatum, quia consilio publico præest, ærarii potestatem habet, legationem admittit, de conjuratione, perduellione, ac veneficiis cognoscit. in eo multa peccat, ut etiam in explicanda potestate populi, quem cum plebe (ut Græci fere omnes) magno errore confudit. nam quæ in Senatu maxima fuerunt, omisit: quæ sine populo fieri non poterant, Senatui propria fecit. nihil enim majus habuit Senatus quàm illud S. C. Videant Coss. &c. quod velut gladium extremis Reipublicæ temporibus exeruit in Sp. Melium, Gracchos, Saturninum & Cæsarem. habuit quoque Dictatoris creandi potestatem, sed dumtaxat extra ordinem. nam interrex à Consule, Dictator ab interrege decreto Senatus, cum res ita postularet, creari solebat. qua ratione, inquit Dionysius, Senatus plebem fefellit. sed illud imperii arcanum Tribuniplebis facile detexerunt, nec Dictatorem optima lege creari diu permiserunt, id est sine provocatione: sic enim Festus optimam Dictatoris legem appellat. cùm autem magistratus omnes creato Dictatore abdicarent, Tribuniplebis imperium retinebant, inquit Plutarchus, & adversus Dictatorem cives intercessione juvabant. ut adversus Fabium Maximum Dictatorem, cùm de Minutio magistro mi-

militum pœnas exigere vellet, Tribuni perfecerunt, ut pœnæ metu liberatus, Dictatori potestate par esset. quod de capitalibus judiciis tradit Polybius, falsum esse docuimus in lege Portia, Valeria, Sempronia. sic enim Livius Senatorem loquentem inducit: per Senatum agi de Campanis qui cives Romani sunt, injussu populi non video posse. at Campani cùm Annibalem diu fovissent, maximo crimine perduellionis tenebantur. Cur ergo, dicet aliquis, injussu populi tot cives à Senatu, plures etiam à magistratibus supplicio affecti? cujus rei cùm infinita sint exempla, nullum tamen illustrius est, quam de exercitu, qui ad Rhegium Iubellio Imperatore mortuo scribam elegerat: Senatus, inquit Valerius, tam acerbe tulit, ut milites in urbem revocatos capitis damnaverit, & quotidie quinquagenos verberibus cæsos securi percusserit, tum etiam sepeliri ac mortem lugeri vetuerit. M. Fulvius Tribunus pleb. frustra clamare: morem majorum violari, leges sacratas à Senatu convelli. Appius vero Consul in exercitum militaris disciplinæ proditorem invectus, centuriones, signiferos, duplicariosque verberibus, non in castris, quod imperatori licebat, sed in media Vrbe cæsos morte affecit, reliquæ multitudinis decimum quemque ad supplicium legit. Consimiliter Senatus plerosque legibus solvebat contra leges sacratas, & ante legem Corneliam. Cui objectioni respondet quidam Iurisconsultus: Non quid Romæ fiat, sed quid legitime fieri debeat spectandum esse, neque enim ex abusu, sed ex ipsis Reipublicæ institutis judicandum est de statu civitatis. nam Triumviri capitales, qui duntaxat in servos, & extremæ sortis peregrinos animadversionem habuerunt, non tantum cives, verumetiam magistratus ipsos, & quidem Curules in carcerem conjectos capitali supplicio affecerunt, ut videre est apud Valerium Maximum. licebat tamen cuique majestatis illos accusare, ut Ciceronem Clodius perduellionis apud plebem damnavit, quod de conjuratis in-

injussu

jussu populi supplicium sumsisset. sed illud quoq; judicium Ciceronis rescissum est, quia nonnisi à populo judicari potuit. hinc certamina plebis adversus patres, & magistratuum inter ipsos, cum imperio contra leges abuterentur. fuerunt igitur in magistratibus magna imperia, sed tamen moderata, in Senatu major quam in magistratibus auctoritas, in plebe maxima potestas: sed ipsius Reipublicæ majestatem & summum imperium in populo fuisse, nemini dubium est in eam rem penitus intuenti: tum ex iis quæ diximus, tum etiam ex eo quod populus inter patricios & plebem, veluti judex & arbiter controversias dirimebat. cùm enim Senatus plebem opprimere, aut plebs in Senatum insurgere conaretur, nullus erat componendæ seditionis modus, nisi consules ipsi, aut creatus Dictator populum rogaret, quid fieri vellet, ut videre est in tribus secessionibus plebis: maximè vero illa in tanta tamque diuturna contentione, qua patricii plebiscita, plebs Senatusconsulta pertinaciter respuebat. nam L. Valerius, & M. Horatius Coss. convocato populo, ut est apud Dionysium, legem tulere comitiis centuriatis, ut plebiscita Senatum tenerent, repente seditio conquievit. sed paulatim Senatus plebiscita repudiare, Tribuni furere, Senatui intercedere. rursus anno decimo ac centesimo post, Q. Philo Dictator creatus, eandem legem ad populum tulit, ut plebiscita perinde vim legis haberent, ac si populus jussisset. illud etiam uno capite cavit: ne leges centuriatis comitiis ad populum ferrentur inconsulto Senatu. ad plebem verò inconsulto Senatu ferebatur, ac propterea ægrè impetratum est à patriciis, quin plebiscita sæpe violarent, quousque Dictator Q. Hortensius eandem legem anno post quinquagesimo ad populum ferret. atque hinc imperii Romani labes, quod plebi, hoc est infimæ multitudini permissum sit legem jubere, qua perinde tenerentur cives ac si populus ipse jussisset. impetravit etiam plebs, ut omnes Magistratus ac Pontifices crearet; præter Con-

sules,

ſules , Prætores ac Cenſores. præterea judiciorum publicorum, præterquam capitalium poteſtatem, utque bellum populo indictum finiret, ac imperium à populo datum prorogaret. tandem cætera quoque plebs impellentibus Tribunis arripuit: bellum ſæpius indixit , ut rogatione Sulpicia , Manilia, Gabinia , quas ad plebem contra morem majorum Tribuni tulerunt, & optimos quoſque contra leges ſacras exilio damnarunt . ex quo factum eſt, ut à populo ad plebem: à Democratia ad Ochlocratiam , & fecem populi ſumma rerum delaberetur: iis maxime temporibus , quibus Gracchus uterque, deinde Livius Druſus , poſt etiam Saturnius ac P. Sulpicius Tribunipleb. urbem ſuo civiumque ſanguine fœdarunt . ſive igitur populo , id eſt quinque claſſibus (nam ſextæ nulla ratio habebatur in majoribus comitiis) ſive plebi, hoc eſt omnibus civibus præter patricios in xxxv tribus promiſcue diviſis imperii ſummam demus , perſpicuum fit ejuſmodi ſtatum eſſe popularem, Senatum verò auctoritatem omnem à populo habuiſſe , nec ſine populi juſſu aut aſſenſione quicquam potuiſſe, aut quæcunque juberet populi nomine juſſiſſe;quid autem intereſt ad ſtatum Reipublicæ judicandum , an populus ipſe jubeat, an ſuo nomine jubeatur ? abſurdius tamen videtur id quod unius eſt , puta regiam poteſtatem duobus Conſulibus tribuere velle, cum multo major fuerit in Tribunis.neque enim verum eſt , quod Carolus Sigonius in cap. de magiſtratibus ſcripſit; Conſules ab omnibus magiſtratibus concionem avocare potuiſſe , ab iis neminem: cum nihil frequentius occurrat, quàm interceſſio Tribunorum adverſus Conſules. ſcribit Livius lib. XLIV. bona Tib. Gracchi, ejus qui Conſul & Cenſor fuerat, à Tribunoplebis, conſecrata, quod in mulcta pignoribuſque capiendis, interceſſioni Tribuni non paruiſſet. idem Claudio Cenſorio diem dixit, quòd concionem à ſe avocaviſſet. L.quoque Flavius Tribun. pleb.Metellum Conſulem , alius Appium Cenſorem

forem in vincula duci jussit, ut est apud Livium lib. IX. Idem lib. II. Tribunus, inquit, viatorem mittit ad Consulem: Consul lictorem ad Tribunum, privatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu. Drusus tamen Tribunus pleb. Philippum Consulem, quod se in concione interpellaret, obtorta gula per viatorem in carcerem adegit, ut scribit Florus cap. LV. at Tribuni sacrosanctū corpus attingere violandi causa, capitale fuit. quinetiam Vectius impunè cæsus est, quod non assurrexisset Tribuno. denique tanta potestas erat Tribuni plebis, ut non modo Senatus, sed etiam magistratuum & collegarum, ipsiusque plebis acta unus sua intercessione impediret: nec ulterius progredi poterant, nisi prius imperium illi à plebe solenni jure suffragiorum abrogaretur. argumento sit M. Octavius Trib. pleb. qui, ut est apud Plutarchum, omnibus collegis ac Tiberio Graccho legem Agrariam ferenti solus intercessit. neque enim lex ante perferri potuit, quam imperium illi adimeretur suffragio plebis. postremo, creato Dictatore, soli Tribuni imperium retinebant, cum cæteri magistratus abdicarent. igitur si regia potestas in Consulibus; multo certe major in Tribunis: nisi objiciant ea, quæ tanti facit Contarenus, ornamenta regia defuisse, propterea quòd in Vrbe semper, & inter plebejos homines versari oportuit, sine fascibus, sine lictoribus, sine sella curuli, sine vocatione, sine jurisdictione; ut ob eam causam Plutarchus in quæstionibus, & Livius lib. II. magistratus esse negarint. sed his omissis, cum civium omnium bona, fortunæ, libertas, vita, mors, totiusque Reipublicæ status, imperia, jura, leges, bella, fœdera, magistratuum denique ac pontificum, ipsiusque Senatus auctoritas à populi voluntate penderet; quis amplius dubitet Rempub. fuisse popularem? magis quidem Athenienses quam Romani populares, utrique populares tamen. Hæc à nobis fusius disputata sunt, ut Polybii, Ciceronis ac Dionysii de temperato Reipub. statu opinionem confutaremus, nostram tueremur; quæ vera

sit

ſit an falſa, non affirmabo, ſed veri tamen ſimilior eſt quam illa. Nunc facile eſt Machiavelli, Contareni, Sigonii, Manutii, & aliorum, qui in eadem ſententia fuerunt, refellere argumenta. Poſuerunt enim ex ipſius Polybii ac Dionyſii ſententia, Lacedæmoniorum æque ac Romanorum, deinde etiam Venetorum Reſpub. ex his tribus, quæ dixi, generibus eſſe temperatas ac modicè confuſas. Quod ad Lacedæmonios attinet, videtur Ariſtoteles iis errandi occaſionem præbuiſſe, qui temperatum Reipub. genus eſſe putarunt: propterea quod aliorum ſententias retulit, qui partim popularem, partim regiam, partim optimatum eſſe dicerent; quos non refellit, ſed cùm ſublata diſputatione tria dumtaxat Rerumpub. genera poſuerit, non amplius quærendum videtur, quid de re tota ſentiat cum apparet quid ſcripſerit. Si quis tamen ejus Reipub. ſtatum penitus intelligere velit, neque ex Ariſtotele, quem Plutarchus tacitè refellit, nec à Xenophonte, qui de moribus duntaxat, judicavit: ſed ab ipſo Plutarcho hauriendum, qui Lacedæmona profectus eſt, & antiquiſſimos rerum Laconicarum ſcriptores conquiſivit, ut verius ac melius ſcriberet.

Status Lacedæmoniorum.

Is igitur ſcribit, Lycurgum regia poteſtate ſublata, Senatum XXVIII virorum creaſſe, quibus conjunxit duos reges, Charilaum fratris filium & Archelaum, qui ab Hercule genus ducebant, lege promulgata, ut Senatus ille XXX virorum omnia decerneret, quæ ad Rempublicam pertinerent, deinde populus decreta Senatus ſanciret. nihil aliud eſt à Lycurgo de ſtatu Reipublicæ conſtitutum, nec ulli magiſtratus creati præter magiſtrum juventutis. regibus autem quaſi ducibus belli gerendi curam dedit. Dionyſius quoque lib. 2. confirmat, Lycurgum populo permiſiſſe, ut leges juberet, magiſtratus crearet, bellum indiceret ac finiret, ex quo perſpicuum fit, Lycurgi ſtatum omnino popularem fuiſſe. ſed cum populus decreta Senatus plerunque ſancire nollet, ut Plutarchus; Theopompus

ae Polydorus reges anno trigeſimo ac centeſimo poſt Lycurgum, imperium illud ſummum populi tranſtulerunt ad Senatum, quaſi oraculo jubente, ne populus ereptam ſibi poteſtatem lugeret, tum Ephoros quinque cum annua poteſtate creari voluerunt à Senatu, quaſi ſpeculatores regum & Senatus, ne tyrannis uſurparetur. nam reges, præter nomen nihil habuerunt. in quo Machiavellus & plerique alii fallunt, qui affirmant unum duntaxat regem fuiſſe. at ſi regia poteſtas, quæ unius propria eſſe debet, duorum communis ſit, erit & plurimorum: ex eo igitur popularis imperii ſecuta converſio eſt in optimates. nihil enim populo relictum eſt in imperio loci: hoc tantum, quod uno ex optimatibus mortuo, cum candidati præterirent, ut quiſque gratiſſimus erat, ſic majores plauſus ferebat; tum arbitri qui ſub tecto latebant, eum qui plauſu majore exceptus eſſet Senatorem renunciabant. ſed nullæ tabellæ, nulla ſuffragia, nulla denique ratio comitiorum. Ephoros quinque annua poteſtate creabant optimates, qui magiſtratus omnium maximus erat. nam regibus cives omnes præter Ephoros, reges Ephoris aſſurgebant. Iidem Ephori cives ac reges ipſos arbitratu ſuo mulctabant, & omnium judiciorum, præterquam capitalium, jus habebant, ut eſt apud Xenophontem. quinetiam rex Agis in carcerem ab illis conjectus, & ſupplicio affectus eſt, cum populi mores emendare, ac leges Lycurgi reſtituere conaretur: & antea ſæpe regibus capitalem accuſationem intentaverant, ac in exilium miſerant, ut in Agide & Cleomene Plutarchus ſcribit. ſi igitur Polybius ac Dionyſius regiæ poteſtatis ſpeciem nomini tribuunt, debuerant in rege ſacrorum, qualis fuit apud Romanos & Athenienſes, non in Conſulibus regnum ſtabilire, aut regiam poteſtatem Ephoris quoque communicare, qui tam imperioſè ſe gerebant, ut ineunte magiſtratu omnibus civibus edicerent κείρεσθαι τὸν μύςακα, id eſt radere muſtacam, quemadmodum Ariſtoteles ſcribit, non aliam ob

cauſam,

causam, quam ut cives intelligerent eorum jussis obediendum esse. ex quo intelligitur juniores, Polybii ac Dionysii præclara specie se texisse: sed rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non auctoritate: quanquam nostræ sententiæ magnos quoque auctores habemus: Thucydidem, Xenophontem, Aristotelem, & Plutarchum, qui uno consensu tradunt Athenienses cum Lacedæmoniis annos amplius xxx gravissima bella gessisse, ut alteri populares, alteri optimatum statum in tota Græcia stabilirent. nam victis Atheniensibus, Lacedæmonii statum popularem everterunt, optimates triginta, qui tyranni sunt appellati, summo imperio præfecerunt. id quod apertius Demosthenes in oratione contra Leptinem scribit, Senatores rerum dominos esse in Republica Lacedæmoniorum, populum verò apud Athenienses. quare æquius erat, ut Polybius, Dionysius, Contarenus, Machiavellus, tot ac tam multos scriptores, ac tantæ auctoritatis prius coarguerent, quam Lacedæmoniorum statum ex optimatibus esse negarent. recte igitur Aristoteles tres omnino Reipublicæ status laudabiles posuit, ac totidem vitiosos: qui tamen plures tribus esse nequeunt, ut antea dixi, cum nihil referat quoties de statu quæritur, probi an improbi sint qui imperio præsunt: neque enim minus civis est vir sceleratus quam bonus: & optimus quisque vir pessimus civis est, quia solitudinem quærens, totus in cœlum contemplatione fertur. quare unum ex omnibus civibus præesse oportet, aut plures uno, minorem tamen civium partem, aut omnes sive ex omnibus plurimos, nihil aliud fingi potest: erit quidem aliud imperium alio magis populare tamen. hac proposita disputandi regula, consequens est, apud Venetos unum aliquem summum imperium tenere: aut minorem partem civium: aut omnes, seu magnam omnium partem: hoc est Monarchiam esse, vel Aristocratiam, vel Democratiam. igitur planum fit ex ipsius Contareni, Sabellici, & Bembi scriptis, Venetiam ab origi-
nis

nis suæ primordio popularem fuisse, postea temporis decursu, ad optimates delapsam. si enim popularis fuit Respublica Romanorum, ut antea docuimus, si popularis Athenienſium, ut omnes fatentur; Venetorum quoque Respublica initio popularis erat: verum illud; hoc igitur. Prima lex imperii popularis omnium maxima, quam à Solone latam scribit Plutarchus, ea ipsa est quam Brutus primus omnium Consul, quam Valerii tres tulerunt, ut esset ab omnibus magistratibus provocatio ad populum. hanc quoque legem ut omnium antiquissimam nascente Venetorum Republica latam scribit Contarenus, cum Veneti simul in eadem æstuaria coaluerunt. id autem Caroli Magni temporibus contigisse narrat, cum antea in scopulis huc illuc dispersi Reipublicæ formas singulares haberent. neque verò ante hoc tempus duces ullos aut Senatum, aut magistratus creati memorantur, sed primus omnium Paulus Anasatus anno Christi DCCVI. dux est electus. antea cujusque pagi suum jus erat & imperium ab aliis divisum. itaque fallitur Manutius, qui Rempubl. Venetorum MCXX annos in eo statu floruisse affirmat: recte Iovius, DCCC. cui congruit Gianotus Donatus civis Venetus, qui accuratissimè de Republ. Venetorum scripsit. non enim quæritur quo quæque civitas tempore condita sit, sed quando quæque Respubl. cœperit, aut defecerit eodem statu vigere. cum igitur omnes in eandem urbem coissent, lex illa de provocatione, quæ popularis imperii rationem continet, non ad optimates aut patricios, qui nulli erant, sed promiscuè ad populum, id est ad civium omnium multitudinem simul coactam lata est. negat enim Contarenus patriciorum ac plebejorum discrimen fuisse, cum cives omnes eodem jure censerentur, atque ejusdem imperii popularis participes essent. nam Vespucius apud Guicciardinum in oratione quam habuit Florentiæ pro statu optimatum (agebatur enim de convertenda Florentinorum Repub.) exemplum urbis Venetæ

propoſuit. Soderinus verò populare imperium tuebatur, & eos qui Venetiis Rempublicam gerunt; docebat errore patricios vocari: cum nihil aliud eſſent quàm cives, reliquos eſſe peregrinos: cui conſentaneum eſt quod Gianotus Donatus, civis Venetus, in eo libro quem accurate de Republica Venetorum ſcripſit, verbum Gentilhuomo, nuſquam in monumentis Venetorum uſurpari, ante tempora Sebaſtiani Ciani, hoc eſt ante annum M C L X X V. quod quidem ſi Veneti fateantur, Reſpublica plane popularis erit, cum illa civium omnium multitudo, peregrinis excluſis, ſummum jus provocationis habeat, magiſtratus omnes ac imperia tribuat, leges denique jubeat; ut ſcribit Contarenus: addo etiam belli ac pacis, vitæ & necis poteſtatem; ut videre eſt apud Bembum in bellis ſuſceptis adverſus Iulium Pontificem Max. & Ludovicum Regem Gallorum, quæ non ante geſta ſunt, quam populus ſuis ſuffragiis juſſiſſet. nec obeſt quod interdum bella ſuſcipiantur decreto Senatus, ſine populi juſſu; cum id ſæpiſſime quoque fieret apud Romanos & Athenienſes. ac tametſi raræ ſunt provocationes à decemviris & XL viris, ne libera provocatione ſæpius admiſſa ſcelerum impunitas conſequatur; nihilominus tamen, interdum quæſtiones capitales propter civium dignitatem, aut ſceleris atrocitatem ad populum deferuntur, ut videre eſt apud Bembum; in judicio Ant. Grimani, qui propter generis ſplendorem & potentiam à populo judicatus eſt, exilioque damnatus. nec ſi judices ſupplicia de ſceleratis ſine provocatione ſumunt, propterea necis ac vitæ jus habent, cum legibus obſtricti teneantur, nec merentes morte liberare poſſint: hoc regis eſt, aut populi, aut optimatum, apud quos clementia contra leges locum habet. itaque Cicero veniam pro Ligario precatus à Cæſare; Apud Iudices, inquit, nunquam egi hoc modo: ignoſcite judices, erravit, temere fecit, ſi unquam poſthac: ad parentem ſic agi ſolet: apud judices, non fecit, non cogitavit, falſi teſtes, fi-

ctum.

ctum crimen. Quod si x viri aut XL viri prævaricantur, exacto magistratu accusari possunt. videmus igitur illa quæ ad imperii majestatem pertinent, populi Venetorum, id est civium omnium esse propria, cætera fere à decemviris geruntur: quod si majoris momenti res est, accire solent septem viros: si diffident inter se, adhibentur quoque XVI viri præconsultores: si ne inter ipsos quidem conveniat, aut gravioris momenti res videatur, ad Senatum: si nec in Senatu transigi possit, aut ad imperii majestatem pertineat, fertur ad populum: ut apud Carthaginenses (quorum imperium populare fuisse tradit Aristoteles) fieri solebat. Iam verò cum sexdecim creandorum magistratuum genera sint, idq; sorte, vel electione, vel utroque (quibus adjicienda sunt duo genera regiæ potestatis, cum omnes, vel pauci ab uno creantur) nullum tamen Aristoteli magis populare visum est, quam omnes magistratus ab omnibus civibus creari, ut apud Venetos; in illa quam dixi civium omnium multitudine (quoniam reliqui Contareno ac Sigonio peregrini, non cives habentur) omnes ab omnibus imperia consequuntur; & quidem sine ulla ratione census, nobilitatis, eruditionis, dignitatis: cum tamen apud Athenienses, qui omnium maxime populares fuisse dicuntur, magna ratio census haberetur, nec quartæ classi, quæ cæteras multitudine longe superabat, ullus esset aditus ad honores ex lege Solonis, quousque Aristides legem abrogavit; quinetiam sorte, quæ ipsa nullum virtuti relinquit, nec honestati locum, maximi quique honores mixti suffragiis apud Venetos tribuuntur: at nihil magis populare Aristoteli visum est, quàm sorti magistratuum permittere creationem. contra verò apud Lacedæmonios, quorum Rempubl. suæ similem facit Contarenus, nullus omnino sorti locus erat. Quæ cum ita sint, non video cur Contarenus Rempublicam Venetorum ex triplici genere temperatam esse putet: est, inquit, in magno concilio popularis, in Senatu optimatum, in du-

ce regia poteſtas. ſed unde annuum imperium Senatui, duci, magiſtratibus, niſi à populo? dux autem ne vocationis quidem aut prehenſionis jus habet. neque vero ſatis eſt armis illum & imperio ſpoliaſſe. adhibuerunt etiam decem viros exploratores, ac libertatis cuſtodes, qua ſupplicium de Faliero duce ſumſerunt. at imago ducis eſt in numiſmate, dat nomina feſtis, ut ubique regis ſpeciem intueri poſſis, inquit Contarenus, poteſtatem nuſquam. idem quoque dici poterit de Conſulibus Romanis, & Archonte Athenienſium: & eadem ratione Athenis regnum imperio populari confuſum dicemus. idem etiam judicandum relinquitur de ſtatua, veſte purpurea & aurea corona inſigni; addo ſceptrum ac diadema, quæ rex Venetorum geſtare prohibetur, regis ſpeciem & imaginem intueri licet, poteſtatem nuſquam; ſi hoc abſurdum, illud quoque. profecto conſimiliter faciunt ut indocti pictores, qui cum virginem Mariam in ſtabulo male tecto parientem conſtituunt, eandem aurea veſte & corona nobili ſolœciſmo exornant. & quoniam Contarenus eos tantum quos vocat Patricios, cives eſſe arbitratur, cæteros omnes habet loco peregrinorum, ſecutus civis definitionem ab Ariſtotele invectam: neceſſe eſt iſta ratione Rempubl. Venetorum popularem dici, ut Soderinus diſſerebat, ac ipſe Contarenus fatetur, in magno civium concilio popularis imperii rationem ineſſe: neque enim civium magnus numerus ſtatum efficit: ſed illud ſpectandum, an omnes cives imperii participes ſint: alioqui ne Athenienſium quidem Reſpublica Periclis tempore quo maxime florebat, popularis dicetur: quia tametſi non plures x i v millibus & c c c c millibus civium utroque parente Periclis temporibus cenſi feruntur, quinque millibus qui pro civibus irrepſerant publice venditis. ſic enim Plutarchus ſcribit in Pericle. pòſt aucta multitudine cenſa fuerunt xx millia civium, decem peregrinorum, & c c c c millia ſervorum, ut Athenæus tradit, Demoſthenes in oratione con-

contra Ariſtogitonem ſcribit, xx millia civium ſuis temporibus Athenis cenſa fuiſſe: non meminit peregrinorum. Dinarchus verò adverſus Demoſthenem, ait, mille & quingentis civibus reorum ſuffragia permiſſa fuiſſe: ex quo intelligitur, paucos admodum in tanta multitudine imperium tenuiſſe. idque Demoſthenes in oratione de Republica ordinanda ſcribit, oratores Reipublicæ principes eſſe: his ſubjectos imperatores: trecentos fere cives ſuffragium tuliſſe: reliquos trecentis attributos fuiſſe. cum igitur in tanto peregrinorum ac ſervorum numero, tanta civium paucitas imperium haberet, quod omnium conſenſu populare appellatur: quis neget eâ ratione Venetorum Rempublicam eſſe popularem, quæ circiter quinque millia civium paulo minus habet, qui honoribus adipiſcendis idonei ſunt? jam verò negat Ariſtoteles civitatem eſſe quæ plures decem millibus civium complectatur. Plato quinque millibus & quadraginta definiit, ac propter numeri fœcunditatem, qui diviſores habet uno minus quinquaginta, abortus fieri, ac partus non modo monſtroſos, ſed etiam integros cædi maluit, quam plures admittit.

Sed comparemus, ſi placet, ſtatus Athenienſium, Venetorum ac Romanorum, ut populares eſſe planius intelligatur (nihil enim cum Lacedæmoniis commune habent) cum de ſtatu Romanorum diſputo, intelligo ſemper popularem illum, quum populus non ſimulatione imperium habuit, ut olim ſub regibus, qui ad populum, belli, pacis, magiſtratuum, ac provocationis ſummum jus detulerunt, ut eſt aqud Dionyſium libro I v. cùm revera ſtatuerent arbitratu ſuo reges ipſi; ut etiam Auguſtus, qui adepta poteſtate comitiorum imaginem habebat, leges ad populum ferebat, quarum ipſe arbiter erat. Illud igitur commune quòd populi concio imperii ſummam habuit: hoc tamen intereſt, quod populus Venetorum, de iis duntaxat quę ad imperium ſummum pertinere diximus, cognoſcit: *Comparatio Reipub. Athenienſium, Venetorum & Romanorum.*

 cætera

cætera Senatui ac magiſtratibus permittit : raro provocatur ad populum, rarius de bello, rariſſime de legibus rogandis aut abrogandis agitur ; ſed fere magiſtratuum creandorum cauſa coeunt. at Romana plebs etiam judicia publica definiebat, quæ tamen ad imperii majeſtatem non pertinent, quoniam ubique fere magiſtratibus tribuuntur. populus vero Athenienſis præter leges, fœdera, bella, judicia publica, de quibus ſæpiſſime ferebatur, etiam religiones, legationes, conſilia, decretaq; Senatus ac res leviſſimas, ſæpius quam par eſſet tractabat. antea quidem mulcta cogebantur cives concionibus adeſſe, ut eſt apud Pollucem, poſtea Pericles Areopagitarum immutata poteſtate popularem auxit, propoſitis populo præmiis ſi concionibus adeſſe vellet. pejus etiam quod ſuffragia ferebant manuum extenſione, id eſt χειροτονίᾳ (uti nunc Helvetii montani) qua tenues, potentiorum vi ac pugnis cogebantur χειροτονεῖν, preterquam in oſtraciſmo & civium cooptatione, ut ſcribit Demoſth. contra Neæram. peſſime quod ſolus populus præmia proponebat, civitatem, immunitatem, largitiones, coronas, proedrias, ſtatuas, victum in Pritaneo concedebat : ſic enim ſcribit Demoſthenes contra Leptinem : quæ ab imprudentiſſimis quibuſque extorquebantur, juſtiſſimi verò rejiciebantur. abſurdius etiam quod in creandis magiſtratibus, omnia ſorti permittebantur ; ut ea Reſpublica ſortilega verius eſſet quam popularis, cùm imperia ſortis, non populi beneficio tribuerentur. melius Romani, qui magiſtratus omnes eligebant, ſuffragio tabellarum ex lege Caſſia & Papiria, quas miror à Cicerone repudiari, cùm aperta ſuffragia tantis odiis ac ſeditionibus ſint opportuna. præmia verò populus dabat, quanquam nullum fere apud Romanos, niſi gloriæ præmium propoſitum videmus, ut etiam apud Venetos, qui peregrinis bene de Repub. meritis civitatem, civibus honores, magiſtratus ac ſtatuas decernunt. Senatus autem Romanorum hoc differt à Senatu Venetorum,

torum, Athenienſium, Carthaginenſium, Genuenſium, Rhaguſiorum, & omnium fere Germaniæ civitatum, quæ optimatum imperio reguntur, quod hi annuam, illi perpetuam habuerunt poteſtatem. Platonis quoque Senatus annuus eſt. rurſus apud Venetos maximam habet Senatus auctoritatem: apud Romanos, mediocrem: apud Athenienſes, minimam: nam quo plura populo tribuuntur, eo magis imminuitur Senatus poteſtas, quæ olim unius Tribuni vetantis oratione ſuſpendi poterat. fallunt enim plerique Romani juris interpretes, qui Senatui legis condendæ poteſtatem tribuunt. neque enim prius hoc Senatui permiſſum eſt, quam Tiberius à populo ad Senatum tranſtulit jus illud comitiorum, quæ Auguſtus necis cauſa reliquerat populo, ad quem leges ferebat, quarum ipſe arbiter erat: magiſtratuum quoque ac provinciarum dimidiam partem à populo peti patiebatur, cum ipſe candidatos manu duceret. quod igitur Tacitus libr. I I. Dio lib. LIV. comitia tradunt ad Senatum tranſlata, eo pertinet, ut ea, quæ ſimulate populo relicta fuerant, Senatui tribuerentur, ex quo tempore ſenatuſconſulta vim legis habuere, quæ tamen à principe revera fiebant ac ſanciebantur, ut videre eſt in orationibus D. Marci, Adriani, Severi, quas habemus in Pandectis. ſed de populari tempore hîc agitur, & Tribunorum poteſtate. nullus apud Venetos Tribunus, nullus item orator impudens, qui populi voluntates flectere, & unde velit deducere audeat: ſed libere Senatus omnia, præter illa, quibus imperii majeſtas continetur. hoc tamen commune eſt, quod nihil ad populum Athenienſem aut Romanum ferri potuit inconſulto Senatu, quemadmodum ſcribit Plutarchus, & Demoſthenes adverſus Androtionem: quem propterea Demoſthenes accuſavit, quod inconſulto Senatu legem ad populum tuliſſet: contra quem Androtio conſuetudinem receptam opponit, quod ſcilicet aliter fieri conſueviſſet. pejus tamen quod lege permittente ad plebem Romanam ferre li-

cuit inconsulto Senatu. Veneti prudentissimè caverunt, non modo ad populum, sed ne ad Senatum quidem ullius rei rogationem ferre sine consilio XVI virorum, qui sapientes, ab Aristotele πρόβουλοι appellantur. hoc idem commune est, quod nulla judicia Senatus Atheniensis aut Romanus attingebat, quamdiu libera fuit Respublica; nisi fortasse rei novitas, aut sceleris atrocitas, animadversionem extra ordinem postularet.: sed cum Senatus Atheniensis extra ordinem cognosceret, non majorem mulctam quingentis drachmis irrogare poterat, ut Demosthenes contra Evergum scribit: si quid gravius esset, ad populum ferebatur. apud Venetos X viri & XL viri publicorum judiciorum, cognitiones etiam extraordinarias habent, quas Græci vocant εἰσαγγελίας: hoc tamen amplius habuit Senatus Atheniensium, quod Senatorem ordine movere, & ἐκφυλλοφορῆσαι potuerit, & reos ad populum deferre: apud Romanos, Censorum, apud Venetos, decem virorum potestati tributum est. Sequuntur magistratus qui apud Venetos & Athenienses magnam inter se similitudinem, nullam fere cum Romanis habent. scitum est quam pauci fuerint Romæ magistratus. Athenienses prope infinitos habuerunt. fuit enim præter Senatum quingentorum virorum, Areopagitarum curia, quæ parem habuit potestatem atque collegium decem virorum apud Venetos: hoc tamen interest quod hi ad breve tempus; illi perpetuum imperium habuerunt. ac primum sub regibus ad capitales causas: deinde rerum omnium speculatores sunt & legum custodes à Solone constituti, ut Plutarchus scribit. sed quemadmodum Pericles Areopagitarum potentiam labefactavit: ita non mediocriter decem virorum potestas est imminuta XL. virorum capitalium, deinde VII virorum ac XV virorum creatione. Sequitur collegium novem ἀρχόντων, quod VII viris Venetorum non male congruit. item collegium XL virorum, qui de vi & injuriis cognoscebant, & Ephetarum quinquaginta

qui

qui cum XL viris capitalibus Venetorum conferri possunt. sed Ephetæ de cæde fortuita duntaxat cognoverunt, ut est apud Suidam. Pollucem & Pausaniam in Atticis, ubi copiose genera judiciorum explicantur: neque enim civibus tantum ac peregrinis, sed etiam brutis animalibus, & rebus inanimatis jus dicebatur. quod apud Græcos consuetum erat. nam scribit Plutarchus in Timoleonte, post axactum urbe Dionysium juniorem & Icetem, una cum Carthaginensibus supplicium de statuis tyrannorum, quasi de tyrannis sumptum fuisse. fuerunt etiam Arbitri CCXX, qui ex unaquaque tribu sorte quotannis ducebantur supra sexagesimum annum ut Pollux; vel quinquagesimum, ut Suidas tradit. his fere octoginta viri civilium causarum apud Venetos comparari possunt: XL quidem inter cives & cives; totidem cives inter & peregrinos. Archon præerat arbitris civium, Polemarchus arbitris peregrinorum: quo munere fungebantur duo Prætores apud Romanos; Vrbanus & Peregrinus, una cum centum viris: quibus decem viri litibus judicandis pro Prætore præerant publicis Prætores quæstionum, una cum decuriis Senatorum, & equitum; quibus lege Aurelia Tribuni ærarii adjecti sunt. hoc tamen animadversione dignum est, quod Budæum ac plerosque alios fefellit; quod tametsi Senatus judicia nulla disceptaret, sive legitimus sive indictus esset: nihilominus ab ejectis regibus usque ad legem Semproniam, Prætores quæstionum, ac parricidii Quæstores, non alios, quàm ex ordine Senatorio sortiebantur. aliud est autem Senatum judicare; aliud Senatorios viros à Prætoribus ad judicia sorte duci. Apud Athenienses Phylarchi decem, sive tribuum præpositi à Clisthene instituti, plane similes erant sex viris Venetorum tribuum Præfectis: & Phratriarchi Atheniensium, Præfectis sodalitiorum apud Venetos: aut Curionibus apud Romanos, quales fere sunt ubiq. rursus Demarchi Atheniensium nomine dumtaxat, cum Tribunis

plebis conveniunt; potestate nullo modo. Procedros, Archontes, & Epistatas Senatus, concionis, & judiciorum; pares habent Veneti in quibusque collegis. apud Romanos Consul Senatui præerat, major magistratus populo, Tribunus plebi, aut Ædilis (raro tamen) aut major magistratus, Prætores judiciis; qui autem apud Athenienses undecim viri νομοφύλακες à Polluce appellantur, idem fere apud Romanos triumviri capitales. minores judices multi sunt apud Venetos, quales nec Romani ullos, nec Athenienses habuere præter Epagogos, qui similes erant judicibus mercatorum. sed hæc apud Contarenum. unum genus est magistratuum apud Venetos, qui triumviri advocatores appellantur, ac sontium prehensionem & accusationem habent, ne, ut apud Romanos & Græcos, quenquam temere accusare liceat. talis est apud nos advocatio triumviralis, in omnibus judicium decuriis. Logistæ quoque Atheniensium Syndicis Venetorum non male congruunt, quod utrique rationem gesti magistratus exigebant: sed illi de moribus ante magistratum quæstionem habebant; hi de provincialibus magistratibus duntaxat inquirunt; decemviri ac triumviri de urbanis; cæteri magistratus qui ærarium curant, iidem fere apud Athenienses qui apud Venetos. habent hi Præfectos vectigalium ac tributorum, qui tam varii sunt, quàm varia genera tributorum ac vectigalium: Præfectos pecuniæ mutuæ, tribunos ærarii, qui publicas pecunias recipiunt: quæstores urbanos, ad quos pecunia defertur. apud Athenienses Apodectæ, Hellenotamiæ, quæstores Palladis, quæstores urbani, sive Practores, inquisitores, syndici, qui sacras pecunias mulctæ nomine exigebant: quæstores spectaculorum, quæstores militares, quæstores rerum venalium, Epigraphi seu bonorum censores, & antigraphi: omnium autem maximus fuit quæstor populi, magistratus item annonæ multo plures apud Athenienses, quam apud Venetos aut Romanos, his quidem unus annonæ Præfectus,

ctus, aut ad summum Ædiles duo: illis præter Agoranomum, Metronomi quindecim, totidem Sitophylaces, ac præterea curator emporii. reliqui sunt apud Venetos Præfecti salutis publicæ, Præfecti monetæ, Ædiles viarum, Præfecti classis, Procuratores D. Marci, qui pupillorum ac viduarum curam habent. apud Athenienses prope infiniti urbis dignitatem ac civium salutem curabant, quos Aristoteles ἀγυνόμους vocat, ut Præfecti aquarum, murorum, operum publicorum. præterea Nomophylaces ceremoniis præerant: Sophronistæ moribus: Gynæcocosmi mulieribus: Oenoptæ conviviis: Gymnasiarchæ palæstræ: Choragi choro: Lycurgi curationibus extraordinariis: Conquisitores peregrinos à civibus dirimebant: Episcopi magistratuum actiones explorabant: Oratores causas publicas suscipiebant: legati ad socios aut exteras gentes mittebantur. omitto militares magistratus, Taxiarchos, Hipparchos, Trierarchos, Strategos: omitto pontifices ac sacerdotes, qui eo plures apud Romanos fuere, quo religionem ac militarem disciplinam magis coluerunt. Provinciales magistratus apud Athenienses video nullos, cum sociæ civitates suos magistratus haberent: sed provocandi jus erat ad Magistratus Athenienses, ut est apud Xenophontem. ita quoque apud Venetos & Romanos: sed hoc amplius, quod hi magistratus provinciales habent. Romani tres; Præsidem, Legatum & Quæstorem. nam Proconsules, Prætores, Proquæstores, Præsidis appellatione complectitur Vlpianus. si provincia late pateret, legati plures adjungebantur. Veneti quatuor creare solent: Prætorem urbanæ disciplinæ, Præfectum militaris, Custodem arcis & Quæstorem. hæc forma est Rerumpublicarum, quæ in statu populari magis claruerunt, excipio Carthaginensem, cujus vestigia sunt apud Aristotelem, Polybium ac Livium, sed valde obscura. Ex his planum fit Rempublicam Venetorum antea popularem fuisse, sed paulatim in Aristocratiam mutari cœpisse, cum ma-

gna pars civium ac plebejorum opificiis intenta, ſponte ſe à rebus agendis ſubduceret, peregrini verò & inquilini non admitterentur, nec jus imperii cuiquam, niſi de Republica bene merito, & avarè admodum tribueretur. paulatim familæ veteres interire cœperunt, ac multo pauciores eſſent, niſi Genuenſi bello triginta peregrini jus civitatis emiſſent, cùm civitas inopia premeretur. hoc idem contigiſſet apud Romanos & Athenienſes, ſi eodem modo uterentur quo Veneti. ſed apud Athenienſes civium multitudinem auxit Cliſthenes, qui omnes inquilinos ac manumiſſos in civitatem recepit. Romani verò manumiſſos omnes, exceptis oppido paucis, ac propterea Latini ſuos liberos ſervilem in modum Romanis vendere conſueverant, auctore Dionyſio, ut manumiſſi jus honorum adipiſcerentur. poſt armis ſocialibus coacti, univerſæ Italiæ civitatem conceſſerunt. tandem etiam exteris nationibus: poſtremo omnibus, qui Romano imperio continebantur. Sunt igitur apud Venetos Citadini & Plebeji æque cives ac Nobiles: ut privatus æque civis eſt ac magiſtratus: ſed illi ab honoribus & imperio ſummoventur: huc enim relabi oportet, unde totius diſputationis originem ducebamus. non enim quia Citadinus Venetorum Cancellarius eſſe poteſt (quanquam ſuffragiis tribuitur, non ſorti) aut etiam ſcriba, propterea civis habetur, cùm in tanta munerum, quæ in perpetua ſunt paucitate, unus tantum aut alter civis iſto modo eſſe poſſit, cæteri peregrini. apud Athenienſes, ſi Athenæi ſcripta ſequamur, cùm xx millia civium imperium tenerent, decem millia peregrinorum qui nati erant ex peregrinis, tametſi ab honoribus & ſuffragiis arcerentur, nihilominus cives fuiſſe oportet, cum libertate, imperii tutela, juris æquabilitate, domicilio perpetuo, ac patria denique in qua nati erant, fruerentur; nec ab aliis civitatibus aut principibus jure vindicari poſſent. fuerunt igitur revera xxx millia civium, quorum xx millia popularem ſtatum tuebantur.

ne-

neque enim oportet in populari ſtatu cives omnes imperii participes eſſe,ſed majorem partem. quod enim pluribus placet, omnibus placere dicitur.

Cùm verò minor pars civium imperat,& pro lege habetur, quod paucioribus civibus placet, optimatum poteſtas eſt; niſi ad verborum ſubtilitatem omnia revocemus, ut non ſint optimates niſi optimi præſint : at iſta ratione non ſolum apud Venetos, Rhaguſios, Genuenſes, Lucenſes & Germanos, ubi pauciſſimi imperium tenent; ſed nulla omnino Ariſtocratia uſquam fuiſſe reperietur:& vitioſæ ejuſmodi Reſpublicæ videbuntur in quibus nobiles, aut divites nulla virtutis aut eruditionis habita ratione, ſoli Rempubl. gerunt: cùm interim optimi ac prudentiſſimi propter inopiam vel generis obſcuritatem rejiciantur : quod abſurdum eſſe affirmabunt.ergo populariter loquamur, & optimatum imperia civium paucitatem minore civium parte definiamus: ſive duo (nam plures eo numero intelliguntur, ut Iuriſconſulti tradunt) ſive tres fuerint, ut cum Auguſtus, Antonius, ac Lepidus triumviri Reipublicæ conſtituendæ Rempublicam ſuo arbitrio gubernarent: quanquam ſtatim in monarchias tres, ac paulò pòſt in duas, poſtremo in unam conceſſit: ſive plures tribus imperent; pauciſſimi tamen & virtute inſignes, ut apud Hebræos ante regiam poteſtatem; apud Lacedæmonios, ſublato regno; apud Pharſalios, ante Alexandri tempora: ſive pauciſſimi ac deterrimi, ut apud Megarenſes, & Athenienſes ſub XXX tyrannis : apud Romanos, ſub decem viris : apud Peruſinos,ſub Ottonibus: apud Senenſes, ejectis patriciis : ſive nobiliſſimi magno numero ut apud Romanos patricii ante creationem Tribunorum tunc revera imperium tenebant,populare nomen inane erat: vel etiam apud Cnidios, Venetos, Rhaguſios, Lucenſes, & Norimbergenſes: ſive pauci divites, ut apud Rhodios, Thebanos, Genuenſes, ſublata populi poteſtate. numerus verò infinitam adfert va-

rietatem : ut apud Pharſalios xx, apud Lacedæmonios xxx, apud Hebræos LXXI, apud Germanos ducenti, aut ad ſummum trecenti : totidem fere apud Rhaguſios, & Lucenſes : apud veteres Maſſilienſes ſexcenti, ut Valerius Max. teſtatum reliquit : nunc apud Genuenſes circiter mille quingenti. apud Venetos numerus optimatum triplo major eſt, ſed illic numerus fruſtra definiatur cùm à ſtirpe quærantur optimates : ſi tamen electione aut ſorte ducantur, cênteſimum quenque cooptari melius eſt ad Geometricam rationem, quæ optimatum imperio rectiſſimè congruit, ut harmonica regno, arithmetica populari. quare ſi demus civium decem millia, centum optimates deligendi ſunt ; ſic enim geometrica ratio conſtabit : quia hic numerus æquabili ratione unum ad decem millia complectitur. conſimiliter ex xx millibus, ducenti numerum implent optimatum. ac Lycurgus fere milleſimum quenque, ſcilicet è quinque Spartiatarum & xxx Lacedęmoniorum millibus xxx duntaxat elegit. In Senatu cooptando multo pauciores deſiderantur, quam in optimatibus eligendis, contra quàm voluit Plato, qui trigeſimum quenque in Senatum omnium cooptavit, id eſt, ex millibus quinque & quadraginta, CLXXX. quod veteri more factum opinor. nam Romulus trigeſimum quenq; ſelegit, id eſt, centum Senatores ex tribus civium millibus, quos in coloniam ſuæ urbis deduxerat. at in conſequentibus coloniis decimus quiſque legebatur, ut I. C. ſcribit in l. pupillus de verb. ſignific. Moſes tamen videtur è decem millibus unum duntaxat divina ſorte dixiſſe. cùm enim cenſa fuiſſent DCXXII millia hominum ſupra xx & infra LV annos, qui arma ferre poterant, unum & ſeptuaginta Senatui præfecit : quæ ratio congruet, ſi minorum centum millia fuiſſe concedamus, rejicio ſervos, ſenes ac feminas, quorum numerum duplo majorem fuiſſe neceſſe eſt ; cùm fere tot ſint ubique feminæ quot viri, atque etiam una plus Athenarum urbi nomen dedit.

ſed

ſed hanc Senatus, & optimatum deligendorum rationem miror à Platone eſſe & Ariſtotele prætermiſſam: cùm tamen numerum civium definirent; qui ſemper varie minuitur & augetur. nam Dionyſius tradit primo cenſu Romuli tria millia civium: ſecundo Servii LXXX, quinto CXXX; ſeptimo CX, octavo CIII millia, præter ſervos, feminas, opifices, mercatores; quorum numerum triplo majorem fuiſſe confirmat. numerus autem ſingulis annis facile intelligebatur, quod naſcens quiſque, Iunoni Lucinæ; moriens, Veneri Libitinæ nummum pendebat, Servia lege. at in Ariſtocratia pauciſſimorum, iidem optimates ſunt & Senatores, ut apud Lacedæmonios, Pharſalios, Hebræos. Atque hæc de populari & optimatum ſtatu.

Monarchia ſtatus.

Reſtat de Monarchia dicere, cujus tametſi unum genus eſt, varias tamen complectitur formas. quinque ab Ariſtotele conſtituuntur, in quo refellendo ne longior ſim, id cuique judicandum relinquam. Monarchiam appello, quum ſumma poteſtas eſt in uno qui jure imperat aut injuria. hic tyrannus; ille Rex appellatur: finis hujus honeſtas; illius voluptas. neque enim verum eſt quod ait Ariſtoteles; Regem evadere tyrannum cùm vel aliquantulum imperat contra populi voluntatem. nam iſta ratione nulli ſint reges, ac Moſes ipſe juſtiſſimus & ſapientiſſimus princeps, idem tyrannus omnium maximus judicaretur, quod omnia pene juberet ac prohiberet contra populi voluntatem: quanquam popularis ſit, non regia poteſtas, cùm arbitrio populi Reſpublica gubernatur à Rege; quoniam ſtatus à populo pendet. Quare cùm Ariſtoteles hanc definitionem tueretur, coactus eſt nullos uſquam eſſe reges confiteri. Tyrannorum igitur alius alio injuſtior, omnes tamen ſcelere ac injuria conjuncti. Regum autem, qui jure imperant, duo ſunt genera: alteri quidem nulla tenentur lege: alteri legibus obligantur. primi generis ſunt reges illi, qui manu regia, ſine ullis legibus, olim imperia juſtiſſimè gubernarunt: quales fuiſſe dicun-

dicuntur reges veterum Græcorum ante Lycurgum & Draconem, id est antequam leges ullæ sancirentur. tales quoque in Italia veteri Regum status fuisse memorantur, cùm nec regibus, nec privatis leges ullæ ferrentur: sed tota Respublica jusque civium in arbitrio principis positum esset, ac manu regia, ut Pomponius scribit, sine certo jure gubernaretur. nam Iosephus eo argumento colligit, Mosem antiquissimum omnium fuisse legislatorem, quod Homerus in opere tanto νόμον verbum nusquam usurparit. ac tametsi postea leges inventæ fuissent; privatis tamen, non regibus ferebantur: nec nisi serò admodum principes legibus obligari voluerunt: at ne regibus quidem Vrbe exactis Consules suum imperium ac potestatem lege teneri patiebantur. est enim ac semper fuit vetus illa inter potentes ac tenues gravis controversia, quæ magnis imperiis exitus attulit valde calamitosos: quòd potentes arbitrio suo imperare, ac legibus solvi, tenues æquabili jure omnes teneri volunt. itaque Terentius Arsa Trib. pleb. legem tulit ad populum, ut consulibus leges conscriberentur, ne plebs ab eorum arbitrio penderet: quæ lex, inquit Dionysius, à Consulibus annos sex oppugnata, ad extremum perlata est. hinc decemviri legibus scribendis creati. sed longe aliud est magistratum lege teneri, aliud Regem: quia hic à seipso; ille à principe vel populo imperium habet. nullum autem Reipublicæ interituræ majus argumentum Platoni visum est, quàm si magistratus legi, non magistratui lex imperet. illud tamen valde periculosum, Regem ita creari, ut nullis omnino legibus teneatur, sed omnia nutu arbitrioque suo gerat. atque hæc disputatio graviter est ab Aristotele tractata ubi quærit, an præstabilius sit imperium homini tribuere, quam legi? & quum æquius esse dixisset virum bonum imperare, si modo talis in Republica futurus est, postea subjecit: Imperium Deo tribui, cùm legi tribuitur: cùm autem homini communicaretur, belluam adjungi:

gi: propterea quòd homines variis perturbationibus ab æquitate diſtrahi ſolent. ſed cùm interprete lex egeat; nec omnia quæ ex infinita locorum, temporum & cauſarum varietate occurrunt, poſſint legibus comprehendi: neceſſe putat quæcunque poſſunt, ea legibus complecti oportere: cætera hominum æquitati ac religioni dare. quæ ut vera ſint, non tamen ad principes, aut eos qui ſummam Reipublicæ poteſtatem habent, ſed ad magiſtratus pertinere videntur. nam qui jubent legem, ſuperiores legibus eſſe oportet, ut eam vel abrogare, vel ei derogare, vel obrogare, vel ſubrogare poſſint: vel etiam ſi res ita poſtulat, antiquari patiantur. quæ fieri non poſſunt, ſi lege teneatur is qui tulit. Itaque Demoſthenes Leptinis legem ob id rejecit, quòd everteret imperii ſtatum. tulerat enim Leptines rogationem ad populum, ne à populo cuiquam immunitatem dare liceret, & qui petiiſſet, is capite puniretur. at cùm Romani lege ſacrata decreviſſent, ne privilegia cuiquam irrogare liceret, ſubrogarunt, niſi comitiis centuriatis: alioqui populus ſuæ legis abrogandæ poteſtatem non habuiſſet, quod abſurdum eſt, cùm nemo ſibi legem dicere poſſit, quin ab ea recedere ei liceat. l. ſi quis. in princip. de leg. III. l. à Titio. de verb. obligat. atque hæc una cauſa fuiſſe videtur, cur Auguſtus primum, deinde Veſpaſianus, accepta imperii ſummi poteſtate, legibus ſunt à Senatu ſoluti; ſed in eo tamen ſæpe fraus imperio fit. honeſta quidem oratio eſt, oportere legibus ſuperiorem eſſe, qui legem jubet, propter ea quæ diximus: ſed lege lata, ſummoque omnium probata conſenſu, cur non teneatur princeps ea lege, quam tulit? hanc enim ob cauſam lata eſt lex Cornelii Tribunitia, qua cautum eſt, ut Prætores ſuis edictis obligarentur, nec ſemel fixa refigere aut mutare poſſent, cùm ambitioſe arbitrioque ſuo contra quam edixerant, decernere conſueviſſent, ut Aſconius ſcribit. quæ autem ratio Prætoris eſt ad edictum; eadem Principis aut populi ad legem. igitur ſi

æquum

æquum eſt ut quod quiſque juris in alium ſtatuit, eodem ipſe teneatur: quanto eſt æquius Principem aut populum ſuis legibus obligari? quare populus Romanus jurabat in legem quam ipſe juſſerat, ut eſt apud Appianum lib. I. ac propterea Metellus Numidicus, quod Appias leges non probaret, nec jurare vellet, in exilium miſſus eſt. cùm igitur ſua lege populus tantiſper teneretur, dum abrogari æquius eſſet: conſequens eſt Principes quoque teneri. at ſophiſmate adverſus populum utebantur, cum ſe legibus ita ſolutos eſſe dicerent, ut non modo legibus ſuperiores eſſent, ſed etiam ut nulla ratione iis obligarentur; quodque turpius eſt, quæ ſibi placuiſſent, vim legum haberent; cui ſane opinioni Pomponius & Vlpianus, plus aliquanto quàm Iuriſconſultos deceat, blandiuntur: Paulus graviter; Inverecundum eſſe Principem ex imperfecto teſtamento quid capere; tantæque Principum majeſtati decere, leges eas ſervare, quibus ſoluti videntur. iiſdem temporibus Alexander Severus, primus omnium id ſuo reſcripto confirmavit: poſt etiam Theodoſius & Valentinianus, ſe legibus teneri oratione plane regali teſtati ſunt; Digna vox, ajunt, majeſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. adeo de auctoritate juris noſtra pendet auctoritas, & revera majus imperio eſt ſubmittere legibus principatum: & oraculo preſentis edicti, quod nobis licere non patimur, aliis interdicimus, ſed pauci Principes legem hanc ſibi latam putant. neque enim Turcarum, nec Perſarum, nec Scytharum, nec Britannorum, nec Abyſſinorum reges: at ne Pontifices quidem Romani, legibus ullis ſe teneri volunt, &, ut eorum verbis utar, nunquam manus ſibi ligant. cum igitur legem ac rerum omnium dominos ſe ferant, conſimiles ſunt regibus iis, quos Ariſtoteles dominos appellat, qui velut patresfamilias, Rempublicam quaſi ſuam tuentur. neque enim contra naturam eſt, aut contra jus gentium, ut princeps in Republica rerum omnium ac legum dominus ſit,

fit, modo imperium ſuis armis & ſanguine partum juſte tueatur: cùm paterfamilias non modo bonorum quæ à ſe quæſita ſunt, ſed etiam quæ à ſervis, & ſervorum quoque jure gentium dominus ſit. hoc igitur primum genus eſt principum. Alterum eſt eorum, qui non modo magiſtratus ac privatos, verum etiam ſeipſos legibus conſtringunt; ut Principes Chriſtiani, paucis exceptis, ac Pœni: qui cùm ſacris initiantur, magno jurejurando verbis conceptis à Pontificibus & regni proceribus ſeſe obligant, ex legibus imperii & æquo bono Rempublicam geſturos: formula quidem initiationis regum noſtrorum, non modo verborum & antiquitatis eximia ſpecie; ſed etiam pondere & gravitate ſententiarum pulcerrima viſa mihi eſt: in eo maxime, quòd Princeps ante Pontifices per Deum immortalem jurat, ſe omnibus ordinibus debitam legem ac juſtitiam redditurum: & quanta poterit integritate ac religione judicaturum, neque verò juratus fidem violare facilè poteſt; aut ſi poſſit, nolit tamen: jus enim illi dicitur ut privato cuique, & iiſdem legibus tenetur. leges autem totius imperii proprias convellere non poteſt, nec de moribus civitatum & antiqua conſuetudine quicquam immutare, ſine trium ordinum conſenſu. Hinc illa gravis ac diuturna controverſia Regem inter & populum Narbonenſem de titulo poſſeſſionis antiquæ, quam ex ſuis, iiſdemque Romanis moribus, ut cogantur docere, incivile ac injuſtum eſſe ajunt. hæc quæſtio multoties ampliata eſt, ad extremum à Rege, vel potius ab adulatoribus & quadruplatoribus omiſſa. Ex his peſpicuum fit, opinor, errare Ariſtotelem, cùm reges eos qui legibus obligantur, reges non eſſe ſcribit. ſi enim ſummum imperium habent, ſane reges ſunt, aut ne populus quidem Romanus ſummum Reipublicæ jus habuit, cum jurejurando legibus obligaretur. perniciosius tamen Iuriſconſultorum interpretes, cum Vlpiani ac Pomponii dicta de principibus Romanis (quos non modo legibus ſolvunt, ſed

etiam eorum arbitrium legem esse ajunt) ad omnes principes pertinere affirmant. turpius etiam quod Iaso caput legis bene à Zenone coram rege Ludovico XII interpretatus, omnia principis esse temerè affirmavit. quæ interpretatio non solùm abhorret ab hujus imperii moribus ac legibus, verumetiam ab omnibus omnium Imperatorum ac Iurisconsultorum edictis & responsis: alioqui omnes rerum vindicationes tollantur, si nemo rei cujusquam dominus est. Ad reges, ait Seneca, potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas. & paulò pòst; Quemadmodum sub optimo Rege, omnia rex imperio possidet, singuli dominio. omnia sunt in imperio Cæsaris, in patrimonio propria. Sit igitur hoc discrimen Regum inter ipsos qui justè imperant, quòd alteri quibusdam imperii legibus obligantur: alteri sunt omnino soluti. Alterum est cum creantur, aut nascuntur à stirpe Regum: quod regni genus Aristoteles Barbaricum appellavit. atque hi quidem perpetui sunt. eorum verò qui leguntur, alteri in perpetuum; alteri ad breve tempus: si hoc; Dictator Latinis cum optima lege creabatur, Archus Thessalis, Æzymnetes Mitylenæis, Harmostes Lacedæmoniis, Archon Atheniensibus ante popularem statum: Balia Florentinis: sed hæc fuit multorum. hi enim summum imperium belli, pacis, pœnarum ac præmiorum sine provocatione habuerunt. si verò perpetuam potestatem accipiunt ab optimatibus, aut plebe, Reges ab Aristotele vocantur; quales fuisse scribit heroicis temporibus, cum justissimus ac prudentissimus quisque omnium consensu dux belli perpetuus, jurisque ac sacrorum interpres eligeretur. tales etiam eligebant Romani veteres, ac majores nostri Franci, Arabes, Scythæ, Dani, Norvegi, Poloni, Hungari. nam Piastus homo rusticus, Poloniæ rex à suis creatus est, anno Christi DCCC. à quo cæteri ad Iagellones usque à quibus Sigismundus hic originem traxit, Matthias vero Corvinus Hungariæ, Gustavus quoque ex privato, Sueciæ rex, non ita pridem electus est. ele-

ctionem

ctionem verò Hunni Caros appellant, quæ fit in Peſtæ campis, ubi exercitus cogitur. & Ægyptiorum Sultani, à Mammelucis eſt, à Prætorianis militibus eligi ſolebant:non aliter quàm Pœnorum & Mauritaniæ reges,niſi adoptione ſuperiorum regum, ac optimatum conſenſu in ſpem imperii vocati ſint, ut Cæſares olim ab Auguſtis ad imperium deſignari conſueverant. quintum genus Regum poſuit Ariſtoteles in perpetuo belli duce. exemplum affert de regibus Lacedæmoniorum, ſed non ſatis accommodatè, cum reges illi nihil omnino imperii haberent, nec bellum indicere aut finire poſſent, ut antea dictum eſt. ſed Ariſtotelem feſellit, opinor, nominis appellatio, quam Lycurgus ademta poteſtate reliquit,ne Rempubl. perturbarent: ac multo majorem habent in regno magiſtri militum, ut etiam perpetui Vexilliferi apud veteres Genuenſes,qui tamen ex albo regum eximendi ſunt. atque etiam duces Thebanorum, Achæorum, Phocenſium, Lucenſium, Rhaguſiorum, ac veterum Gallorum,quos annuos fuiſſe tradit Cæſar.

De Imperatoribus Germanorum dubitari poteſt. ac initio quidem, id eſt intermortua Caroli Magni ſtirpe, cum primum electione creari cœperunt, plane regiam poteſtatem habuere ut Henricus Auceps, Othones, ac reliqui exceptis admodum paucis uſque ad Rudolphum, qui quod regiæ poteſtatis reliquum erat penitus amiſit: cùm ſcilicet novi Principes honoris quam imperii cupidiores, electorum legibus ſe conſtringi paterentur. nam Otho tertius, ſuffragio Principem creari voluit, non à ſtirpe duci. hinc optimatum ſecuta converſio eſt, propterea quod imperii ſumma, principibus & optimatibus omnino ceſſit,ut videre eſt in aurea bulla Caroli IV. etenim Imperator, qui revera belli dux eſt, ut olim apud Hebræos,nec legem ferre, nec indicere bellum, nec magiſtratus creare, nec tributum imperare poteſt. habet ipſe quidem imperii dignitatem, aliquid etiam ex vectigalibus & portoriis, præterea nihil.

nam

nam creatio magnorum judicum & imperialis curiæ, quæ XXIV viris & uno Prætore constat, Imperatori cum aliis principibus communis est, nec principem quenquam efficere potest: sed ut apud nos principes à Rege, sic apud illos imperator à principibus, ac principes quoque creari consueverunt. denique imperium ei abrogari potest, ut non ita pridem Venceslaus Caroli IV filius imperio spoliatus est. Atque illud est quod queritur Iulius Flugius episcopus Germanus, Imperatores qui optimatibus ac populo imperare debeant, eorum imperiis ac jussis acquiescere, quinetiam principes habere plus imperii in cives, quàm ipsum imperatorem: quibus verbis aperte significabat optimatum statum. cœtus autem principum & optimatum, ex Electoribus, Ducibus, Landgraviis, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Pontificibus, & sociarum urbium legatis coalescit, illic imperii leges rogantur & abrogantur: illic vectigalia ac tributa imperantur, bella decernuntur, exercitus attribuuntur, legationes admittuntur, fœdera sanciuntur. est autem ratio suffragiorum ex triplici comitiorum genere: prima comitia constant septem electoribus: altera principibus imperii: tertia urbium legatis. itaque si duo comitia, puta electorum & principum, aut principum & urbium consentiant, tertia comitia nullam vim habent; quod animadversione dignum est, quia nusquam ea ratio comitiorum habetur. non tamen vetus est hoc institutum, ut videre est in concessione comitatus Burgundiæ, Philippo Burgundiæ Duci facta à Carolo IV Imperatore, solo suffragio Electorum. quod in re tanti momenti fieri non potuisset, sine Principum ac urbium imperialium consensione, si tunc jura suffragiorum habuissent. nec obstat quòd Principes in suos imperium habent (quanquam imperiali lege moderatum est) cùm ipsi vitam, fortunas, agros, ac jus omne potestatis, ordinibus acceptum ferant. argumento est, quòd Principum ac civitatum controversiæ graves, & capitalia judicia,

vel in comitiis, vel ab imperiali curia disceptantur, & privata quoque judicia provocationum, si xx aureorum summam excesserint. cætera sunt in promptu, & ex aurea bulla facile intelliguntur. Propterea quòd magis ad optimatum statum accedit, sacerdotia quæque amplissima nobilitati, nulla fere plebejis tribuuntur, ut Iulius Flugius scribit. Ipsæ quoque civitates imperiales partim liberæ, cujusmodi ferè sunt septuaginta: partim principibus quodammodo subditæ, suo tamen jure utentes, optimatum imperio gubernantur: quod intelligi potest ex statu Norimbergæ, quæ omnium maxima & domestica disciplina clarissima putatur. *Norimbergæ status.*

Habet autem trecentos fere optimates (neque enim certus numerus) qui, ut Conradus Celtes scribit ex octo & xx gentibus patriciorum constant. nam opifices ac mercatores tametsi ad suffragium, non tamen ad imperium admittuntur, contra quàm in aliis Germaniæ civitatibus fieri solet. in iis igitur summa Reipublicæ posita est. ab iis enim eliguntur Censores, sive Senatus electores, quibus creatis, cæteri magistratus abdicant, Senatus autem constat xxvi viris, qui antiquos octo sublegere solent, ac deinceps alios quoque magistratus, puta xiii viros ex Senatorum numero, qui Scabini vocantur, & vii viros Burgomagistros, qui parem fere ac decemviri Venetorum potestatem habent. creantur etiam quinque viri capitales, qui de furtis & damno injuria dato, perinde cognoscunt: ut xii viri de civilibus, una cum Assessoribus Iurisconsultis; cætera sunt penes Senatum. sequuntur septem viri militaris disciplinæ Præfecti, Prætor rusticorum, Quæstores duo, summæ apud cives auctoritatis, Præfectus annonæ, Triumviri tutelares, eodem munere ac potestate, quo Procuratores D. Marci apud Venetos: postremo collegiorum & corporum præfecti. hæc forma est cjus Reipublicæ, quam aliæ civitates Germanorum fere imitantur.

tantur: tametsi nonnullæ popularem statum habent. ex quo perspicitur eos vehementer falli, qui Germanorum Imperatorem summum imperium habere putant: propterea quòd Carolus IV. Principes & Electores ipsos in aurea Bulla (quæ tamen ex parte abrogata est) suos pincernas, dapiferos, coquos, armigeros, stabularios appellat: qui omne imperium habent, Cæsar nihil penitus. nec majus argumentum est, quàm quod Imperator non aliter renuntiatur, quam juratus in electorum fidem. neque verò ullam publicæ pecuniæ potestatem habet: sed ærarium omnino triplex est, unum Argentinæ, alterum Lubeci, tertium Augustæ: ubi tributa servantur.

Achæorum status. Atque hæc imperii forma consimilis est Achæorum imperio, quod ex urbibus XII initio constabat. Cùm enim ab Oreste usque ad Sigem tyrannum regiam potestatem pertulissent, cæso tyranno statum optimatum stabilierunt: tum variis Demetrii & Antigoni artibus ab amicitia mutua disjuncti, in tyrannorum potestatem relapsi sunt: ac rursus in libertatem seipsos vindicarunt, cùm Pyrrhus in Italiam exercitum transmisisset, Deindriseas Cerauniorum tyrannus sibi metuens, urbem Achæis sponte reliquit. pòst accessit Carinia, Leontia, Pellenæ: tandem finitimæ quoque urbes tyrannis ejectis, in eam societatem venerunt: scilicet, Argivi, Sicyonii, Arcades, Corinthii, Lacedæmonii, & universa Peloponnesus, propter virtutis & justitiæ opinionem, quam Achæi de seipsis in disceptandis Græcorum controversiis excitarant. cum enim cœtus Pythagoræorum in Italia sublati essent, tanta Rerùmpubl. perturbatio secuta est, ut potentissimis ac sapientissimis quibusque principibus interfectis, Italiæ civitates uno consensu seipsas Achæorum potestati permiserint; tametsi armis & opibus multò magis florerent Athenienses ac Lacedæmonii. postremò conspirationis fide & consensu tot utilitates adepti sunt, tot urbes in suam amicitiam pertraxerunt, ut quod incredibile videatur, verum

rum tamen sit, tota Peloponnesus iisdem legibus (sic enim Polybius tradit) iisdem moribus, iisdem ponderibus, iisdem mensuris, iisdem nummis, iisdem judicibus, eodem consilio, eadem religione, eodem imperio uteretur: & cùm ea benevolentia longè latè diffusa, tot populos ac civitates complexa foveret, nihil aliud restabat, quàm ut iisdem mœnibus clauderentur. hoc etiam præclarius, quod sua virtute tantum perfecerunt, ut non modo se invictos hostibus præbuerint, sed etiam tyrannorum censores ac magistri (quod de Helvetiis quoque proditum est) appellarentur: nec prius à Romanis vinci potuerint, quàm illorum fraudibus ab amicitia mutua disjuncti fuissent. cœtus annuos ut Germani habuerunt, & annuos Imperatores; illi perpetuos. Ex quo intelligitur, eos belli duces falsò ab Aristotele reges appellari. Rex autem is dicitur, penes quem legum, magistratuum, belli, pacis, ac provocationis summum jus est: quæ si defuerint, regis inane nomen est. cætera quæ in populari & optimatum statu videmus, paria sunt in monarchia.

Est enim post principem summa potestas in Senatu, quod privatum consilium apud nos, regale apud Hispanos, Divan apud Turcas dici consuevit. quanquam præter hunc alius est ubique Senatus, quem Hispani secretum, nos strictum appellamus: constat autem quatuor aut quinque viris amicitia cum principe conjunctissimis, qui arcana imperii tractant: quale est apud Venetos decemvirale collegium, apud Hispanos regale consilium, duodecim viris fere constat: qui de legibus, de bello, de pace, deque toto Reipublicæ statu cum Principe decernunt, ut Alfonsus Vloa scribit. alterum consilium est Indicarum rerum. quartum quinque virorum, ubi de nobilium ordinibus, deque expeditionibus & bello sacro agi consuevit. quintum est inquisitionis, ubi de religionibus deliberatur. sextum belli proprium, quod cum Imperato- *Monarchia ordo.*

peratoribus ac regni proceribus haberi ſolet. apud Polonos duplex eſt, unum quidem ſanctius, alterum majus: ubi admittuntur ii omnes qui Pontifices aut Caſtellani ſunt aut majores magiſtratus geſſerunt, ut ſcribit Sarius Polonus. Apud Anglos Senatus xv circiter virorum ab Odoardo II. conſtitutus eſt ex iis, qui ſummæ auctoritatis ac prudentię viderentur, idq; factum ſuaſu Roberti Canturbiæ Pontificis, ad tyrannidem principum coërcendam: apud Turcas principis Senatum conflari ajunt ex Baſſis quatuor, duobus Cadileſchieris, & octo Bellerbeis. apud nos in Senatum admittuntur Principe Regis conſanguinei, deinde majores magiſtratus, puta Cancellarius, magiſter militum, magiſter palatii, magiſtri libellorum, Mareſchalli, præfectus maris, magnus Scutifer: cæteri Principis arbitrio leguntur, puta Cardinales, Pontifices, tribuni quidam ærarii, & majoris curiæ Præſides: aut ut quiſquis legationibus diuturnis, & uſu rerum agendarum præſtare videtur. Poſt Senatum proximè dignitatis ſunt duo magiſtratus, puta magiſter militum, & Cancellarius, qui in omni fere monarchia conſimili officio funguntur, olim quidem ſub Romanis regibus Tribunus Celerum, ſub Dictatoribus magiſter militum: ſub Imperatoribus, præfectus Prætorio dicebatur is, qui legum æquè ac armorum moderator erat; cùm idem eſſet bonus Senator, fortis imperator, & diſertus orator, ut tempora ferebant. talis fuit Themiſtocles, Ariſtides, Pericles, Demetrius Phalereus, Demoſthenes, Cato, Cæſar, Brutus, Antonius, & innumerabiles alii. poſtea verò quàm legum multitudo Reſpublicas invaſit, militaris ac urbanæ diſciplinæ diviſa ratio eſt & ubique duplex utriuſque magiſtratus conſtitui cœpit: alter quidem togatus, alter ſagatus. nam qui apud nos, Hiſpanos, Britannos magiſter militum ſive Coneſtabilis, olim magiſter palatii: idem apud Pœnos Munafidus, quem malè Iovius Niphatem, ut apud Sultanos Edegnarus (ſic enim Leo Afer) ipſe Diadarium

rium vocat: apud Turcas Baſſa Viſir, id eſt conſilii princeps: apud Abyſſinos Betudeta, id eſt domeſticus. Atque horum quidem imperium majus ſemper fuit, ac magis gratioſum quàm togatorum, propterea quòd Reipublicæ ſalus & domeſtica diſciplina beneficio militaris & armorum conſiſtit, tametſi illa decernit ac jubet: hæc juſſa exequitur. Cancellarii quoque munus, ubique fere idem eſt, ut juris ac legum interpres, ſacri ſigilli cuſtos ſit: abſurdum eſt enim quod Machiavellus Cancellario Gallorum tribuit liberam in cives necis ac vitæ poteſtatem. idem apud Abyſſinos magna juſtitia vocatur, ut Alvareſius tradit. apud Turcas Cadileſchier, ſive princeps judicum, unus quidem Aſiæ, alter Europæ; qui ordine Baſſas ipſos antecedunt. habent enim in judices animadverſionem, ac ſummam judiciorum poteſtatem. nam qui Moſti, ſeu pontifex maximus eſt, divinæ quidem legis interpres habetur, eatenus ne quis in legibus humanis à religione aberrare poſſit, reliqui militares ac togati magiſtratus ſunt illis inferiores. ut Mareſcalli, pares Tribunis militum ſub imperio Conſulari. & qui apud Perſas Satrapæ, apud Romanos Præſides, apud Turcas Bellerbei, apud Abyſſinos Negui: iidem apud Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, Duces olim & Comites, nunc gubernatores provinciarum dicuntur, qui apud Turcas Sangiachi, paulum admodum differunt à noſtris Seneſchallis. Diximus quid civis, quid Reſpublica, quid civitas, quid magiſtratus, quid imperium, quid ſtatus Reipublicæ, nec plures eſſe tribus. Nunc ad Rerumpublicarum converſiones veniamus.

Vt ergo progrediamur à prima illa origine ſocietatis, ad eam quæ latiſſimè pateat omnium inter omnes, infinitos propè gradus & converſiones reperiemus. nam prima ſocietas, quæ eſt viri & uxoris, omnium antiquiſſima putatur, propterea quòd animi, corporis, omniumque fortunarum communitas quædam eſt: tum liberorum conjunctio, paululum à prima diſce- *Converſiones Rerumpublicarum.*

 dit:

dit: deinde fratrum inter ipsos: post agnatorum & gentilium; qui cum iisdem tectis capi non possint, in alias domos emigrant, quibus sunt res rationesque distinctæ. sequuntur affinitates & nova connubia, ex quibus plures propinqui ab agnatis gentilitate disjuncti. cum verò ab affinitatis conjunctione discesseris, proxima est amicorum virtute parta societas: tum vicinorum, qui propagata sobole, in plures vicinas conjunctis ædificiis coalescunt: hinc phratriæ & pagi, quod ex ἑαυτῦ φρέατος, id est puteo, vel πάγης, id est fonte biberent. sed aucta vicorum multitudine, quo tutiores essent à peregrinis, qui majore multitudine oberrantes, ut est apud Thucydidem, cultos agros & ædificia disjectis possessoribus occupabant: fossa primum seipsos cinxerunt. unde oppidi nomen. & πόλεως, quod illic fruges & opes collocarent, vel opem in iis sperarent, vel commodius habitarent. est enim πολεῖν & πολεύειν habitare, alere, gubernare. cum autem non satis esset in fossa præsidii, varris primum, ut credibile est (hinc valli nomen prisca literarum mutatione) deinde mœnibus oppida sepserunt, quæ propterea urbes à Latinis dictæ sunt, vel ab urbo, ut tradit Festus: vel ab orbe, ut Varro: quia interiore sulco fiebat orbis ad murorum descriptionem. Græci Astu πύργος, Germani Purgum dixerunt: utrique ab arce tutiori. Iam verò cùm civium numerus augeretur, pomœria proferri oportuit: quod nemini fas erat apud Romanos, auctore Tacito, nisi qui agro de hostibus capto, rem Romanam auxisset: vel colonias alio mitti: quæ quod iisdem moribus ac priores uterentur, una & eadem civitas dici cœpit. est enim civis, opinor, quasi quivis (veteres enim litera Q. caruerunt) propterea quòd quivis eodem jure cum reliquis omnibus uteretur. sic paulatim amicitia, societatis humanæ vinculum, ab una domo in plures divisa familias, vicos, urbes, civitates, nationes, eousque propagata est, quoad omne genus humanum complexa tueretur. Sive igitur ista, sive alia

prin-

principia fuerunt hominum consociationis, sive homo sua se voluntate (ut suapte natura societatis est appetens) sive cogente necessitate contulit ad aliorum cœtus, à quibus parata sibi videbat adjumenta vitæ jucundius commodiusque degendæ; constat omnem conjunctionem & communitatem, quo longius abest ab illa viri & uxoris societate, magis ac magis imminui. sic enim natura comparatum est, ut quod quisque plus amet, hoc magis suum esse velit, & quidem totum suum, nec cum aliis communicari. itaque non diu tulit natura promiscuos rerum usus. quia tamen amicitiarum ac bonorum ratio dissimilis est: quod hæc minuuntur, quo pluribus communicantur, amicitia verò quasi lumen eò magis lucet, quò plures ea fruuntur: propterea fratres sororibus, parentes liberis, matrimonio jungi natura vetuit, vel potius lex omnium gentium communis; quæ vel apud barbarissimos Americos inviolabiliter servari dicitur: ut domestica societas in civilem: & amicitia, quæ iisdem tectis concludebatur, in finitimos omnes longè latè propagaretur, quemadmodum scribit Augustinus: verius sane quam Innocentius Pont. Max. qui consanguineorum nuptias quarto gradu definiit, propterea quòd in corpore quatuor sint humores. in capite penult. de Consanguin. quod mirum videri non debet, cùm ne ipse quidem Plato, vim hujus affinitatis propagandæ intellexisse videatur, qui lib. v. de Republica solam parentum ac liberorum conjunctionem vetat, cætera permittit. Sed hæc vitæ dulcedo, quam homines ex mutua societate capiebant, dissidiis violari cœpit, cùm scilicet tenues à potentibus opprimerentur: quod universæ naturæ Varro tribuit;

Qui pote plus urget: ut pisces sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

quam vim ut effugerent debiles ac tenues; alii quidem ad robustissimos & potentissimos; alii ad justissimos quosque confugiebant, ut se ab

illata injuria vindicarent. hinc duo genera Rerumpubl. orta sunt: alterum vi constitutum: alterum æquitate: ex altera parte regnum, aristocratia, democratia: ex altera tyrannis, oligarchia, ochlocratia, quam Cicero cùm verbo Latino careret, tyrannidem quoque appellavit. sed cùm imperia scelere parta sine justitia retineri non possent, ipsi tyranni justitiam, non propter se ipsam, sed propter seipsos colere coacti sunt. hinc opinio justitiæ inclaruit: cùm ad justissimum quenque ac prudentissimum civem reliqui confugerent, eumque laterum suorum objectu, quo minus ei noceri posset, tuerentur. is igitur æquitate cives regebat. Ex quo perspicuum fit, etiamsi ab historia destitueremur, plenam omnium libertatem, id est potestatem vivendi ut velis, sine legibus aut imperio, à singulis ad unum esse delatam: ac Reipublicæ primum genus penes unum fuisse, qui quod justitiæ fruendæ causa creatus esset (ut apud Athenienses principio factum scribit Demosthenes: apud Medos Herodotus) Iudex appellabatur. argumento est, quod apud Homerum & Hesiodum „judices, id est δικασπόλοι, sæpius dicuntur βασιλῆς, ἄνακτες, κοίρανοι, melius etiam ποιμένες seu pastores populorum; quæ verba nec imperium, nec dominationem significant, sed curam, solicitudinem, gubernationem, & in judicando æquitatem. ac propterea Ammianus Marcellinus lib. XXIX. imperium nihil aliud esse tradit, quàm curam alienæ salutis. quod Plato libro V de Republica scripsit, δικαιοσύνην τε καὶ δίκαιον ἀλλότριον τῷ ὄντι τοῦ κρείττονός τε καὶ ἄρχοντος ξυμφέρον. ac multis ante Homerum ætatibus, Minos & Æacus, qui maxima imperia gubernarunt, non aliter quam judices sunt appellati. consimiliter septuaginta viri, qui Rempublicam Hebræorum tenuerunt, judices dicebantur, id est שפטים. Consules quoque ejectis regibus judices dicti sunt, ut videre est apud Livium & Varronem, qui accensum consulis utriusque delectum habituri, sic loquentem inducit; Omnes Quirites in licium huc visite

ſite ad judices. nec mirum debet videri, ſi Auguſtus tam aſſiduè jus dixit, ut etiam æger in lectica judicem ageret; ac reliqui quoque Cæſares de rebus leviſſimis cognoſcerent: cùm etiamnum reges noſtri cùm initiantur, hoc primum jurant ſe juſtè judicaturos: ut ſuæ creationis hæc præcipua cauſa videatur. Fuit igitur primus Rerumpublicarum ſtatus in monarchia, quę vel juſta fuit ſine legibus ullis, ſola regis æquitate conſtituta: vel injuſta, cum potentiſſimus quiſq; latronum manu ſtipatus, tenues ſervitute premeret, ut Moſes de gigantibus ac Nimrotho ſcribit, quem primum omnium in ſervitutem homines adegiſſe ferunt: deinde imperium ſcelere quæſitum, ut diuturnum eſſet, oportuit æquitate moderari, & in eo quidem omnes omnium hiſtoriarum ſcriptores conſentiunt, nec uſquam optimatum, multo minus populares ſtatus initio conſtituti reperiuntur. Reges autem à ſtirpe quærebantur, quòd qui viribus plurimum poterant, liberis imperium relinquebant: qui juſtitia clari fuerant, non modo vivi, ſed etiam mortui colebantur, eorumque liberi reges à populo fiebant, quòd parentibus ſimiles futuri putarentur: ut Polybius ſcribit. ſed cum imperia libidine ac utilitate, non juſtitia metiri cœpiſſent: ſecuta eſt converſio regnorum in tyrannides; hinc potentium querelæ, pòſt etiam tenuiorum, cum ab iis à quibus ſervari debuerant, fœdiſſimè diriperentur ac torquerentur. Itaque ſæpe factum eſt, ut potentiores conjuratione facta, tyrannum occiderent; vel ob crudelitatem, vel libidinem, vel utrunque. ob crudelitatem Phalaris, Alexander, Pheræus, Caligula, Nero, Domitianus, Vitellius, Commodus, Ecelinus Patavinorum, Io. Maria Mediolanenſium tyrannus: ſed pluribus exitioſa libido fuit quàm crudelitas: quoniam hæc cives in officio continet, ac metum parit; illa contemtum. quod imperio videatur indignus is, qui ſuæ libidini imperare nequit. nam Alexander Medices Florentinorum tyrannus, occiſus cum a-

lienæ uxori stuprum inferre conaretur: & Pisistratus ab Harmodio, cujus sororem constuprarat. ob eam quoque causam Aloysius Placentinorum tyrannus, Galeaces Maria, Rodericus Hispaniæ rex, Tarquinius, Sardanapalus, Heliogabalus, Appius Claudius, & innumerabiles alii, tyrannidem amiserunt. Ac sæpissimè odio tyrannorum, præmium imperii datum est principi conjuratorum. sic Arsaces sublato Sardanapalo, regnum Assyriorum adeptus est: Brutus uterque consulatum & exercitus: Ludovicus Gonzaga imperium Mantuanorum, cæso Bonacolsio tyranno. illud autem usu venire solet, ut sceleratissimum tyrannum sequatur justissimus princeps. quorum enim exitus perhorrescunt, eorum vitam imitari turpe ac periculosum ducunt. itaque Neronem Galba princeps optimus secutus est: Nerva Domitianum: Alexander, Heliogabalum: Pertinax, Commodum: Gordianus, Maximinum: sed paulatim lapsa consuetudo de via deflectit, quousque princeps alius ad vitiorum extrema recurrat. atque hæc mutua conversio est omnium quæ unquam exstiterunt monarchiarum. falsum est enim quod Plato primum, deinde Polybius ac Cicero, de populari & optimatum necessaria conversione scripserunt: cùm nullos unquam populares aut optimatum status habuisse ferantur Scythæ, nec Australes, nec Asiatici ultra Euphratem, nec Americi quoque in media regione duntaxat Occasum versus, video Democratias & Aristocratias sero locum habuisse, nec diu tamen floruisse; & ad extremum in monarchias legitimas universæ naturæ congruentes recidisse, exceptis oppidò paucis. principio Cretenses; deinde Carthaginenses: pòst Athenienses ac Lacedæmonii, in universam Græciam populares & optimatum status invexerunt. hos secuti sunt Siculi: tandem Itali, Galli & Hispani: postremò Germani & Helvetii. atque hæc una ratio visa mihi est, quod cum mediæ regionis homines ad res agendas nati sint, ut superiori capite diximus, omnes imperio se dignos arbitran-

tur:

tur: maximè tamen occidentales; qui quod animi magnitudine orientalibus præstant, non facile tyrannidem ferre possunt. quare aut reges ipsos legibus parere cogunt (quo nihil divinius optari potest) aut tyrannos de imperio deturbant: & populi sive optimatum imperia stabiliunt: quod ex historiarum lectione planius est, quàm ut egeat exemplis.

Duplex imperiorũ conversio.

Conversiones autem imperiorum, externæ sunt aut domesticæ: sic enim distingui necesse est. externa fit ab hostibus, aut ab amicis. hæc quidem cum Respublica sponte, nec ulla vi coacta, se alterius imperio permittit: ut Mediolanenses liberi ab imperio Germanorum, ducem Eriphrandum Angleriæ gentis nihil tale cogitantem acciverunt, ejusque potestati se permiserunt. similiter Mammeluci, cæsis pluribus Sultanis, Campsonem Caramaniæ principem, externum ac renitentem Ægypto præfecerunt. ita quoque Thebani ac Phocenses urbem à se conditam, colonia deducta Platoni permiserunt, ut eam arbitratu suo legibus informaret. sed hæc rarius accidunt; quia peregrinorum imperia difficillimè feruntur: id tamen armorum vi sæpe contingit, ut victi victoris imperia sequantur. sic Atheniensium popularis in Aristocratiam vi mutatus est à Lacedæmoniis duce Lysandro. idem judicium est omnium. domestica verò conversio duplex est. altera quidem sine vi; altera violenta. prior à recta deflectit ad pravam sine ulla vi, propterea quòd ea est hominum natura, ut deorsum ad vitia labi consuescant. quid enim illustrius quinquennio Neronis? quid Salomonis adolescentia divinius? quid Caligulæ initiis præclarius? contra vero quid fine turpius? cùm enim ad vitiorum extremum pervenerunt, inde sursum revocari sine maxima vi non possunt: quo fit ut regnum in tyrannidem, Aristocratia in Oligarchiam, Democratia in Ochlocratiam, sine ulla vi fere semper mutatæ sint. at conversio tyrannidis in popularem statum semper violenta fuit, scilicet cæso

tyranno : eo tamen ſine liberis mortuo, quod ſæpe contigit, optimates imperium ſuſcipere ſolent, veriti ne rurſus in tyrannidem recaſuri ſint. primum igitur Rempublicam ſumma æquitate ac juſtitia moderantur, ut initia rerum gerendarum præclara eſſe conſueverunt. ſed inter optimates, qui amicis, vel gratia, vel opibus, vel rerum geſtarum laude præſtant, magiſtratibus etiam & imperiis ſuperiores eſſe conantur. atque hinc Oligarchia, quam Cicero factionem vertit, cùm pauci multorum opes & honores malis artibus invadunt. ex quo potentiorum inter ipſos conjurationes, ac cædes patrantur; quouſque plebs, imperium pertæſa ſceleratorum, facile diffidentes invadit, ſpoliat, occidit. ſic tandem ſtatu factioſorum mutato, ſequitur popularis. nam populus recuperata libertate, facile perſuaderi ſe patitur, hominum popularium oratione, ut adepta libertate fruatur. ac fere fit ut plebs à cæde tyrannorum, ad aliud extremum, id eſt ad popularem poteſtatem, velut impetu feratur, hoc etiam natura quodammodo inſitum eſt, ut invitus nemo pareat, at ne juſta quidem præcipienti, ſed aut ſponte duci, aut imperare viciſſim ac parere velit. igitur nova Reipublicæ forma conſtituta, populus imperia cupit à ſe peti, ut ſinguli, tum privati, tum magiſtratus, univerſæ multitudini obſequantur. Illud autem fere ſemper contigit, ut poſt adeptam de hoſtibus victoriam, factiones & optimatum ſtatus abirent in populares, aut hi viciſſim in ochlocratias: contra verò acceptis offenſionibus, à populo ad optimates imperia relaberentur: ut confecto bello Tarentino, magiſtratus omnes plebi communicari cœperunt. at Punico bello cum Annibal Italiam armis quateret, Tribuni languere: eo victo & Antiocho magno, Tribuni furere, plebs inſurgere, agros poſcere. conſimiliter Athenienſes non ante imperium populare ſtabilierunt, quàm victis Perſis ad Salaminem: at eo ipſo tēpore quo à Syracuſiis victi ſunt, imperium ad quadraginta optimates rediit.

con-

contra verò Syracuſii ex eadem victoria, popularem ſtatum arripuerunt, ut Diodorus ſcribit. ratio eſt in promptu, plebs enim velut indomita bellua, rebus proſperis inſolentius exultat: adverſis repentè dejicitur, & ex eventis conſilia metitur. at optimates qui periculo ſunt propiores, velut in tempeſtate gubernacula ſuſcipiunt. Cum igitur populus temere, ac nulla prudentia feratur ad res agendas, facile eſt oratoribus imperitæ plebis animos quo velint impellere, ac deducere unde velint: tum ut quiſque excelſo eſt ingenio & gloriæ cupido (neque enim in languentibus animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditates oriuntur) ita plebem conviviis, largitionibus, & ſpectaculorum voluptate paſcit, ut honores & imperia nullo ſuo merito conſequantur. at ſi quis intercedere velit, muneribus corrumpitur, aut falſis criminibus accuſatus, de vita, vel de ſententia decedere cogitur. ſic Epheſii, Hermodorum: Athenienſes, Ariſtidem ac Thucydidem: Romani Camillum, Rutilium, Metellum, Ciceronem ejecerunt.his exactis, populus quaſi victor de virtute triumphare, accuſatoribus honores & magiſtratus prorogare; qui cum imperii dulcedinem diu guſtarunt,tot ac tantis opibus & præſidiis potentiam ſtabiliunt, ut ab imperio nunquam divelli poſſint. id autem fere ſemper contigit in popularibus imperiis, ut plebs eos haberet tyrannos, quibus ſe, Remque publicam commiſerat. atque hunc in modum Corinthii, Cypſelum tyrannum pertulerunt: Syracuſii Dionyſium: Athenienſes, Piſiſtratum:Leontini, Panætium: Argivi, Phidonem: Agrigentini, Phalaridem: Romani, Cæſarem: Lucenſes, Caſtrucium: Piſani, Fagiolam: Mediolanenſes Napum Toreſanum: Senenſes, Pandulſum: Florentini, , ducem Athenarum. ut autem ereptum populo imperium facilius retinerent, deteſtabiles tyrannidis artes excogitarunt, quæ tametſi à multis intelliguntur, à pluribus tamen intelligi utile eſt,ut quoquo modo caveri poſſint.

primum ſatellites & quidem barbaros ac peregrinos, ad corporis cuſtodiam adhibent: propugnacula muniunt; arces occupant, ferociſſimos quoſque interficiunt: potentiores quaſi eminentia papavera truncant: peregrinis honores ac prǫmia largiuntur: ſodalitates & collegia tollunt: civium amicitias omnino dirimunt. diſcordias inter nobiles ac plebeios occultè ſerunt: deinde ex eorum injuriis ac mutuis cædibus fiſcum implent: ὠτακουστὰς & exploratores ubique collocant: honeſtis artibus ac diſciplinis bellum indicunt: plebem labore ac propugnaculis ædificandis, ne otium ad altiores animi cogitationes habeat, occupant: bella pecuniæ cogendæ cauſa ſuſcipiunt, & externo milite utuntur: oblatas inducias, aut pacis actiones ſimulant: novos magiſtratus & honores excogitant, eaque pretio addicunt, ut plures habeant obligatos: fures & improbos publicis muneribus ac tributis exigendis præficiunt, ut eorum opera, populi opes ac ſanguinem exſugant: poſteà verò quàm fures diu ſaginarunt, ad ſupplicium trahi jubent. nihil autem miſerius, quàm cùm plebs imperita magna cum voluptate ſupplicia ſpectans, tyranni ǫquitatem laudat. hoc indignius ac ſceleratius, quòd impietatem religionis ſpecie tegit, templaque deorum fingit ſe revereri, ut ore ipſo ac vultu ſimulachrum virtutis prǫ ſe ferre videatur. quǫ omnia duobus omnino arcanis ſunt comprehenſa: primum eſt ut populo ſibi nocendi omnem adimat poteſtatem: alterum ut etiam eripiat voluntatem. poteſtatem adimit ablatis opibus, armis ac præſidiis: neque verò tyranni poteſtas augetur, quin plebis opes & commoda minuantur: non aliter quàm cætera membra tabeſcunt, ut Adrianus de fiſco dicebat, cùm lien intumeſcit. nocendi voluntatem eripit, inimicitias ac diſcordias occultè ſerendo: ne cùm cives ſibi diffidunt, conſpirare ullo modo poſſint: poſtremò facit ut nihil omnino aliud quàm tyranni voluptatibus parêre condiſcant. Sed ut malus cuſtos eſt diuturnitatis metus, ait Cicero, ſic nulla tyrannis diuturna eſſe poteſt. nam dome-

ſtica

ſtica vi facile collabitur : quia unum omnes metuunt ac oderunt : unus omnes metuit & odit · qui verò illum occiderit, in maxima & gratia futurus eſt & gloria . facilius etiam externa vi diſſolvitur , quia boni cives in quibus ſumma fides eſſe debuerat, cum hoſtibus ad unius tyranni exitium mirabiliter conſpirant. itaque Aratus ac Timoleon brevi tyrannos innumerabiles fregerunt. ea verò tyrannis quam Dionyſius vinculis adamantinis ſe colligaſſe jactabat , paulò poſt à Dione familiari diſſoluta eſt. nec ita pridem Ludovicus Sfortia ab iis ipſis quibus plurimum confidebat proditus eſt , ac de imperio turpiter dejectus. Sed plurimum refert utrum Reſpublica interiore malo , an externa vi corruat. ut enim quædam res à natura ſic temperatæ ſunt, ut nunquam interituræ videantur : quædam verò tam male ſibi cohærent , ut ſolo flatu diſſipari poſſint: ita quoque Reſpublica quo melius eſt ab ortus ſui primordio temperata, eò facilius vim externam repellit, à ſe ipſa verò difficillimè labefactatur. Illud tamen admonendi ſunt qui in Rerumpublicarum adminiſtratione verſantur, ſervitia veterum , de Republica ſublata, religiones recentium invectas, & clientelarum ac feudorum jura converſionum occaſiones incredibiles peperiſſe, quæ veteribus ignotæ fuerunt . olim quidem metus erat , ne ſervi ad pileum vocarentur , & Rempublicam perturbarent, ut apud Tyrios , Siculos, Romanos , maximas clades civitatibus intulerunt : poſtea verò quàm tyrannides graſſari cœperunt, ſervorum libertas augeri viſa eſt , ac dominorum imminui poteſtas , maxime Tiberii temporibus, qui ſtatuam ſervis aſylum propoſuit: ut apud Epheſios Dianæ templum: apud Athenienſes Theſei ſepulcrum : apud Cyrenenſes ſtatua Ptolemæi. poſtea necis poteſtas dominis eſt erepta temporibus Adriani:ac tyrannide premente , ſervi à dominis cœperunt metui , ne illos apud Tyrannum majeſtatis incuſarent. poſtea Chriſtiana libertas ſecuta , non

putavit humanum, ſervos quaſi beſtias operis ac vinculis urgere: parum etiam metuentes Chriſtiani, ne in Paganorum poteſtatem delaberentur ſervi ejuſdem religionis, eos aſſiduè manumittebant. atque hæc quod in promptu ſunt teſtibus non egent; quæ ſequuntur, ex obſcuris antiquitatibus eruenda fuerunt. quia cum ſervitia nulla ſint, quando deſierunt, intelligi non facile poteſt, ut ex eo converſiones imperiorum hauriamus. extant enim leges Caroli Magni, Ludovici Pii, ac Lotharii, de ſervis, in libro legum Caroli Magni, & in libris legum Longobardorum. ſunt etiam de ſervis & ancillis fugitivis conſtitutiones Gulielmi regis Siciliæ ac Neapoleos, & Friderici II. Imper. in placitis regni Neapolitani. vixit Fridericus anno 1212. ſunt & Alexandri III. Pontificis, Vrbani III. Innocentii III. decreta de conjugiis ſervorum. Alexander creatus eſt Pontifex anno 1158. Vrbanus 1185. Innocentius 1198. igitur à temporibus Friderici eſſe deſierunt. nam Barthol. ad legem hoſtes: de captivis ſcribit, ſuo tempore ſervitia nulla fuiſſe, ac jampridem deſiiſſe, nec homines Chriſtianis moribus uſquam vendi. vixit autem anno 1309. idque Panormitanus animadverſione dignum ſcribit. Illud etiam non minus omittendum quod in Curiæ monimentis legi, decreto Senatus Catalaunenſem Pontificem prohiberi, quo minus feudum poſſidere aut ſervos etiam conſentiente capitulo manumittere, decretum eſt anno 1272. antea quidem ſervile bellum Hiſpanias graviter afflixerat. ſub Aurelio Alfonſi regis filio; anno ſalutis 1281. ac mihi ſit veriſimile Chriſtianos Arabum exemplo ſervitia ſuſtuliſſe: propterea quod Muhamedes, vel potius Homarus, ſervos ſuæ religionis ad pileum omnes vocavit. quod in imperiis Chriſtianorum graves tumultus commovit, ut videre eſt in legibus Caroli Magni de conjurationlbus ſervorum, lib. 11. cap. 7. conceſſa libertate ſecuta eſt miſeranda illa, quæ Reſpublicas evertere ſolet, inopia: hinc furta, latro-

latrocinia,cædes,&publicæ mendicantibus merces constitutæ. Religionum quoque varietas imperia cœtusque hominum vehementer labefactavit: quæ olim ab omnibus æque colebantur,præterquam à Iudæis.hinc igitur infinitę Rerumpublicarum conversiones: ac plerique sola religionis specie maxima regna invaserunt: Arabes, inquam, Persæ, Mauri, Pontifices Romani. nam Iosippi gens imperium Mauritaniæ Marinis ademit, eo modo quo Ismael Persarum regnum concionibus & religionis specie recuperavit. id quoque tentavit Carolus V. in Germania,ut nuper quidam apud nos. Ipsi Pontifices Romani non modo Vrbem, sed etiam Latium, Picenum agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam, cum magna Hetruriæ parte: neque hæc tantum,verumetiam regna Siciliæ, Neapoleos, Aragoniæ, Angliæ,suæ ditioni, vectigalibus imperatis, subjecerunt. legi, nec sine admiratione legi, quæ & qualia essent Ecclesiæ Romanæ prædia: quæ beneficia seu feuda: quæ vectigalia regibus imperata: ac professiones Pontificibus factas ab iis quos dixi Regibus: quæ mihi spectanda exhibuit ex archetypis Vaticani descripta, Carolus Mota collega meus antiquitatis studiosissimus, ac optimus interpres.Quinetiam Gotofridus Bulionus, Syriam utramque suis armis subactam, Pontificum Romanorum beneficio tulit acceptam. In quo videtur principum Africæ exempla secutus, qui regna, imperia, vitam,& fortunas omnes Pontificibus Ismaelitarum accepta ferebant.

Conversiones Rerumpublicarum ad numeros collata.

His explicatis, videamus utrum ex numeris Pythagoricis, conversiones imperiorum haberi possint. absurdum sane mihi videtur quod Plato Rerumpublicarum exitus & vicissitudinis sola numerorum potestate metitur. tametsi enim Deus immortalis, omnia numeris, ordine ac mensura mirabili colligavit: non tamen numerorum viribus, multo minus fato tribuendum est, sed majestati divinæ, quæ ipsa, ut Augustinus scribit, fatum est, aut nullum omnino aliud

liud exiſtit. itaque cùm Ariſtoteles cauſis conſequentibus omnia tribueret, Platonis numeros irriſit, lib. 5. de Republica, quo nihil melius eſt in tota illa diſputatione, aut accuratius ab eo tractatum. cauſas autem converſionum multas affert, quæ mihi videntur generibus omnino contineri: ſunt autem injuria, honor, metus, contemtus, nimiæ paucorum opes, nimia multorum inopia quæ quod ab illo copiosè diſputata ſunt, omitto. ſed cum Plato in illa Republica quæ proprie Socrati tribuitur, modis omnibus providiſſe fingatur, ne quis alteri ullam injuriam inferret, ne quis alium metueret aut contemneret, neve honoris aut lucri cauſa Rempublicam perturbaret: poſtremò peſtes illas antiquiſſimas civitatum, ſcilicet opes & inopiam, de ſua Republ. ſummoviſſet: non poterant illa quæ ſunt ab Ariſtotele allata, interitum Reipublicæ afferre, ſi demus talem eſſe qua nulla melior fingi poteſt, interitum tamen ſentiet, inquit Socrates, ſua ipſius vetuſtate: quoniam ejuſmodi eſt omnium rerum natura. miror tamen cur Plato, qui mundum divina bonitate perpetuum fore putavit, alioqui ſuopte morbo ac ſenio ruiturum: non etiam de optimo Reipublicæ ſtatu idem judicarit. Platonis interpretes exitium Reipublicæ tum demum fore tradiderunt: cum harmonia numerorum labefactaretur. non igitur eſſet optimus ille ſtatus, quem Socrates animo concipiebat, ſi morbo interiore, aut concentu perturbato Reſpublica ruitura ſit. illud autem numeris acceptum ferre abſurdum videatur. ut enim numeri male ſibi cohærentes diſcrepantiam ingratam efficiunt; propterea quod ex his ſoni conflati miſceri non poſſunt, & cùm alius alium pellat, utrique vi quadam aures ſubire conantur. concentu verò ſonorum ſuaviter confuſo, id eſt cùm rationi congruentibus numeris apte miſcentur, nihil diſcrepare poteſt: ſic Reſpublica ſuavi ſemper concentu temperata confuſaque, ubi nullum diſſidium, nulla ſonorum diſcrepantia eſt, neque

ex

ex hypothesi esse potest, non video quomodo labefactari queat. Quare falsum est quod ait Forsterus, voluisse Platonem Respublicas initio bene constitutas, & eam præsertim quam nobis proposuit ad imitandum, temporis decursu veluti numeros initio bene sibi congruentes, paulatim discrepare: idque fieri putat, cum à sesquitertia ratione disceditur. sed ab eo tam multa peccantur, ut quid maximè, dici non possit. primum quòd rationes harmonicas tripla & quadrupla ratione connectit, quæ paribus & imparibus numeris dupla triplaque ratione debent copulari, ut ipsa numeri nuptialis natura docet. itaque suavissimus ac primus omnium concentus, cum ab unitate discesseris, est ea quæ ratio sesquialtera dicitur duorum ac trium, quæ nullo interjecto medio copulantur. postea novem & quatuor, vehementer discrepant, quia sine medio cohærere non possunt: igitur senarius utrumque æqua ratione copulabit: & cum utroque suaviter concinet. consimiliter 27. cum 8. eadem ratione qua superiores conjunguntur, duobus interjectis mediis, scilicet 12. & 18. nec si in infinitum progrediare isto modo, ulla discrepantia futura est. itidem in ratione sesquitertia trium & quatuor non quidem justa est harmonia, ut ille voluit: cùm neque veteres, neque nostri concentum illum ferre possint, sine tertia aut quinta. sed tamen is concentus suam quoque servabit venustatem, si, ut in prioribus intermedios numeros quæramus. quid enim ineptius quàm eandem rationem constituere trium ad quatuor, quæ est viginti septem ad 64. demus igitur veram rationem inter utrunque 36. & 48. idem erit proximi cujusque concentus ad alterum., qui est in trium ad quatuor. hæc autem harmonia concors perpetua futura est, etiamsi in infinitum progrediare, ut si demus 243. & 1024. qui in numero nuptiali duplaque ratione sunt quadrati, in concentu æquè discrepabunt, ac vigintiseptem & sexagintaquatuor. sin ratio-

tiones medias inserueris ; scilicet 324. 432. 576. 768. proximus quisque finitimo tam bene concinet & cohærebit, quàm tribus quatuor; quia in omnibus sesquitertia ratio est. In hoc etiam vehementer labitur quod aliorum opinionem secutus, magnum Platonis numerum duodenarii cubum facit: quod quidem si verum esset, cur Plato altera parte longiorem quæri voluit? plerique ad hunc scopulum suam navem afflixerunt. Sed quoniam nihil obscurius ac difficilius Platonicis numeris videtur, nihil temerè affirmabo: illud tantum quod ad conversiones imperiorum pertinet, voluisse Platonem Respublicas quantumvis bene constitutas, etiam domestico vitio, vel externa vi certo quodam annorum decursu labefactari: ut adamas & aurum, tanta naturæ vi ac præstantia colligata sunt, ut cum per se ipsos violari non posse videantur, à se tamen violantur, id quod ex principiis constat: tum etiam externa vi, quia diuturnis ignibus, aut aqua chrysulca, paulatim effluunt & corrumpuntur. Sed mirum est ex omnibus Academicis tum Græcis tum Latinis, neminem hactenus numerorum præstantiam illam ac dignitatem, quæ ad statum imperiorum pertinet, ullius civitatis exemplo docuisse: præsertim cum illud non modo pertineat ad status, sed etiam ad incrementa, conversiones & exitus Rerumpublicarum: tum etiam Epicureos confiteri cogat, res humanas non temere ac fortuito, sed præpotentis Dei majestate ac providentia gubernari. quod igitur ab aliis omissum est ac fortasse consulto prætermissum, breviter complectamur. Hoc primum intueri licet, senarium perfectum numerum, feminas; septenarium verò mares immutare: tum etiam utriusque periculosos esse morbos, qui in septenarium ac novenarium incurrunt & in tota rerum natura magnam esse talium numerorum potestatem: septimus quisque annus, ait Seneca, ætati signum imprimit. hoc tamen de maribus dictum oportuit. ita quoque Rerumpublicarum conver-

sio-

ſiones, aut ſeptenariis ac novenariis multiplicatis, aut eorum quadratis in ſe ductis, aut perfectis, aut ſphæricis numeris, contingere, non ſine admiratione variis exemplis animadverti. hominum quidem interitus, in ſeptenarios ac novenarios incurrere, nemini dubium eſt in eam rem penitus intuenti: ut XIV. XVIII. XXI. XXVII. XXVIII. XXXV. XXXVI. XLII. XLV. XLIX. LVI. ſi verò ſeptenarius cum novenario concurrat, annum periculoſiſſimum eſſe omnis antiquitas comprobavit. hinc Auguſtus in quadam epiſtola gratulatur amicis, quod annum 63. quem ipſe fatalem omnium ſeniorum appellat, ſecurus evaſit. proximus eſt 70. quo mortuus eſt Petrarcha, eo die quo natus erat in orbem recurrente. deinde 72, quo mortuus eſt Epicurus, qui tanto ſtudio ſuæ ſaluti conſulebat. hunc ſequitur LXXVII. quem fere attigit Auguſtus; implevit Fridericus II. hic annos LIII. ille LVI. imperavit. uterque mortuus eſt 14. Cal. Septemb. ſequens quadratus eſt novenarii 81. quo mortuus eſt Plato, eodem die quo in lucem venerat recurrente. neque hunc numerum egreditur David, cum deſcribit hominum vitam: pauci ad LXXXIV accedunt, qui ſeptenario duodecies ducto coaleſcit. atque hunc annum implevit Theophraſtus, qui moriens de natura queſtus eſt breve ſibi vitæ ſpacium, longum cornicibus dediſſe. hoc quoque anno Paulus III. & IV. Pontifices mortui ſunt. ſunt tamen qui nonageſimum, id eſt, novenarios decem expleverunt; ut Fr. Philippus. Io. Apoſtolus vixit novem & nonaginta, ut hiſtoria teſtatur. D. Hieronymus unum & nonaginta vixit, id eſt XIII ſeptenarios. quin etiam illi ipſi qui diuturnum illud tempus vixerunt, quod in libris noſtris ac literis teſtatum habemus, ſeptenarios aut novenarios fere omnes expleverunt. Lamechus ſeptingentos ſeptuaginta ſeptem annos vixit, Methuſala nonagenteſimum ac ſeptuageſimum attigit, Abrahamus 175. id eſt 25 ſeptenarios implevit, Iacobus 147. id eſt 21 ſeptenarios, Iſaa-

cus

cus 180. id eſt novenarios 20. ac tametſi violenta mors interdum ob violentos fortaſſe radiorum concurſus & trajectiones contingat: ſæpius tamen in ſeptenarios aut novenarios incurrit; niſi divina voluntate natura prohibeatur. moriuntur enim innumerabiles anno LXIII. Ariſtoteles, Chryſippus, Bocatius, D. Bernardus, Eraſmus, Lutherus, Melanchton, Silvius, Alexander, Iacobus Sturmius, Nicolaus Cuſanus, Th. Linacer; omnes affecti morbis: eodem anno Cicero cæſus eſt, Alexander Pont. Max. 72. venenum maleficum hauſit. Iſocrates nonageſimo nono accepta clade Cherronenſi ſeipſum inedia peremit. Plinius quinquageſimo ſexto ſuffocatus, Cæſar occiſus, Oecolampadius mœrore contabuit anno 49. Atticus inedia ſeptuageſimo ſeptimo. Idem igitur judicium adhibeamus in converſionibus Rerumpublicarum: ſed ita ut quadratos & cubos ſeptenarii ac novenarii; aut alterutrius cubum vel quadratum in radicem alterius ducamus: aut etiam perfectum numerum: aut denique ſphæricos & ſolidos cubos magno numero comprehenſos. poſtremo quadratum & cubum duodenarii, qui ab Academicis magnus numerus Platonis appellatur. Quadrati quidem ſeptenarii ac novenarii XLIX. LXXXI. cubi CCCXLIII. DCCXXIX. quadratus ſeptenarii ductus in radicem novenarii 441. & novenarii quadratus in radicem ſeptenarii 1067. perfectus numerus 496. nam 6. & 28. perfecti minores ſunt: reliqui perfecti centum & octo millia ſuperant, ac majores ſunt quam ut ad Reſpublicas accommodari poſſint. quadratus duodenarii centum & quadraginta quatuor, cubus 1728. quem numerum annorum nulla Reſpublica ſuperavit. quare numeri majores rejiciendi erunt. Sphærici numeri magno numero comprehenſi quatuor ſunt; puta 125. 226. 625. 1296. Hac numerorum paucitate in tam infinita multitudine, qui neque perfecti ſunt, neque quadrati, neque cubici: aut tales quidem, ſed ex

pari-

paribus digitorum, non ex imparibus compositi: aut etiam ex imparibus, ſed non ex ſeptenariis aut novenariis, qui in infinita multitudine ſunt admodum pauci: licet mirabiles omnium pene Rerumpublicarum converſiones intueri. Ac primum ut auſpicemur à cubo duodenarii, quem Academici nonnulli magnum & fatalem numerum Platonis eſſe ajunt, reperiemus monarchiam Aſſyriorum à Nino rege uſque ad Alexandrum Magnum, hunc numerum ad unguem impleviſſe, ex ipſius Philonis, quem Melanchthon, Funccius, ac doctiſſimi quique ſequuntur, opinione. neque verò longius repetendum eſt, quàm à Nino, à quo Diodorus, Herodotus, Cteſias, Trogus, Iuſtinus auſpicantur: propterea quòd primus imperandi formam ſtabiliit, ac Babylonem condidit. Aſſyriorum verò & Perſarum verius eſt ut una ſit, quàm monarchiæ plures: aut Chaldæorum, Medorum, ac Parthorum monarchias ab Aſſyriis & Perſis divellere oportet: qui tamen ejuſdem pene regionis incolæ ſunt ac cives. Alexander verò jure monarchiam novam efficit, cum ab Europa in Aſiam homo plane peregrinus, novum genus hominum tranſmiſerit, Darii copias deleverit, mores denique ac leges immutarit. ſed hæc ſuo loco. Rurſus ab eluvionibus aquarum, uſque ad everſionem templi ac Reipublicæ Hebræorum, numerantur anni à Philone 1717. Ioſippus ducentos amplius; alii multo pauciores complectuntur. putem ego tum ex hiſtoriarum veritate, tum etiam ex ipſius numeri magni præſtantia, 11 annos ad Philonis calculum addi oportere, ut duodenarii cubo nihil deſit, aut ſuperſit. nam eo ipſo tempore defecit Ægyptus à regibus Aſſyriorum: Scythæ Aſiam minorem invaſerunt: Piſiſtratidæ ab Athenienſibus; Tarquinii à Romanis ejecti ſunt. Ex eo quoq; Danielis hebdomades plurimum illuſtrantur. cum enim maxima ſit inter omnes ſcriptores varietas de nativitate Chriſti: Philo tamen qui omnium antiquorum certiſſimus habetur, colligit annorum

tria

tria millia 993. cui Lucidus tres adimit; Io. Maria ſex addit. idque ex multis conjecturis, quibus magis aſſentior; propterea quòd numerus ille eſt ex quadratis ſeptenarii ac novenarii multiplicatus, puta ter mille 999 mirum in modum congruens converſionibus rerum maximarum, quæ poſtea ſecutæ ſunt. tum etiam Chriſti mors ea ratione incidit in annum mundi quater milleſimum. quo ſane pertinent ſeptuaginta Danielis hebdomades quæ annos capiunt CDXC. quod ſi auſpicemur ab anno ſeptimo Darii Longimani, propterea quod Eſdras tum miſſus eſt Hieroſolymam Reipubl. conſtituendæ cauſſa, id eſt, anno ſexto ante tempus Hebdomadarum: ſenarius ille ſolus inter digitos perfectus, cum hebdomadibus LXX, id eſt, ſepties ſeptuaginta annis (diem enim pro anno ſumit ſcriptura) conficit alium numerum perfectum CDXCVI. qui mirabiliter congruit converſionibus Rerumpublicarum. quod ut planum fiat, ne incertis conjecturis ducamur, exempla ex Romanorum faſtis conſularibus, quibus nihil certius eſſe poteſt, eruamus. nam ab V.C. uſque ad eum annum quo Iulius Octavianus victo ad Actium Antonio primus à Senatu Auguſtus eſt appellatus, ac totius orbis imperium ei delatum, anni ſunt DCCXXIX. cubus novenarii ab Auguſto ad Auguſtulum, qui poſtremus Romanorum Imperator in Faſtis appellatur (eſt enim ab Odoacre rege Gothorum ejectus) anni ſunt CDXCVI perfectus numerus. ab V. C. uſque ad imperii everſionem illam, numerus annorum quadratus eſt, ſcilicet MCCXXV & ex integris ſeptenariis conſtans. M. Varro apud Cenſorinum ſcribit, Vectium augurio nobilem audiſſe cùm diceret, quoniam annos CXX incolumis præteriiſſet, pop. Rom. ad M & CC perventurum. totidem annos comperio à Nino uſque ad Arbacem primum regem Medorum. Funccius tres amplius annos complectitur: alii pauciores: ſed illud mirabile mihi viſum eſt, quod non ſolum ab Auguſto ad Auguſtu-

guſtu-

gustulum; sed etiam ab exactis Vrbe regibus usque ad Cæsarem Dictatorem idem numerus annorum CDXCVI recurrit. neque id tantùm, verumetiam à Constantino Magno ad Carolum Magnum, quo anno primum Imperator Romæ creatus est, anni CDXCVI ab Onuphrio studiosissimo Romanæ antiquitatis colliguntur: tametsi magnam temporum, nullam numerorum rationem haberet. neque id solum, verumetiam ab Alba condita usque ad ejus eversionem, à Tullo Hostilio, nec plures sunt, nec pauciores anni CDXCVI. hoc etiam amplius quod à Saule primo rege Hebræorum, usque ad captivitatem numerantur anni CDXCVI, tametsi Genebrardus tres addat; Græcus verò decem, Talmudici centum fere detrahant: sed sui dicti nullam necessariam afferunt rationem. à reditu populi, & secunda templi constructione sub Zorobabele, usque ad eum annum, quo Herodes à Senatu rex appellatus, sunt anni CDXCVI, consimiliter ab Arbace primo rege Medorum, usque ad Alexandrum Magnum CDXCVI. regnum vero Macedoniæ à Carano primo rege usque ad obitum Alexandri, totidem annos capit. Funccius octo detrahit. alii XII addunt, putem ego medium esse feriendum.plura tamen hujus numeri conversionum argumenta proferemus in Republ. Gallorum. constat autem numero Danidis, senatioque perfecto perfectus evadit: præterea solus in magno numero ex novenariis & septenariis conflatur, unitate utrobique deficiente; atque hic numerus est quem veteres innuere voluerunt, cum dicerent Rerumpublicarum periodum esse annorum D. cum nullam vim numerorum perficerent. est enim numerus ille impetus ad rerum humanarum aut naturalium conversiones. quippe nec perfectus, nec quadratus, nec cubicus, nec sphæricus, neque ex novenariis aut septenariis, neque ex eorum radicibus aut quadratis conflatus. si quis autem diligentius animadvertat bella civilia Romanorum, secessiones plebis, ac cædes civium inter

ipsos,

ipsos, reperiet annorum numerum septenariis, aut novenariis, aut utrisque constare. nam ab V.C. usque ad regifugium, anni sunt CCXLIII. à regifugio ad parricidium, CCCCLXVIII. à regifugio ad secessionem plebis in montem sacrum, anni XVIII. ad secundam LXIII. ad tertiam CCXXV. ad seditionem Gracchanam CCCLXXVIII. ab hac rursus ad bellum civile Marianum, XLV. hinc ad alterum Cæsaris, VII. à parricidio ad bellum civile Siculum, VII. hinc ad bellum civile Actiacum ultimum VII. numeri omnes ex integris novenariis aut septenariis, aut ex utrisque conflati. Vrbs autem ipsa capta est post ejus conditionem anno CCCLXIV. qui ex integris septenariis æque conficitur. ab V.C. usque ad cladem Cannensem, anni sunt DXXXIX. qui numerus ex septuaginta septem septenariis conflatur. tunc enim imperium Romanum pene deletum est. à clade Cannensi ad Varianam, anni sunt CCXXIV. ex integris æque septenariis; & utraque clades contigit IV. Non. Aug. Consimiliter Athenarum mœnia solo exæquavit Lysander anno septimo ac septuagesimo post victoriam Salaminiam. addit Plutarchus in Lysandro, utrumque contigisse sexta die mensis Munichionis. Ita quoque Pœni cum anno Christi DCCVII. Roderici regis anno septimo Hispanias invasissent, anno post septingentesimo septuagesimo ejecti sunt, ut ex ipso Tarapha Hispano scriptore colligitur. De cubo septenarii multa quoque sunt exempla: est enim numerus ille à Mose in magno Iubilæo constituendo selectus. itaque à victoria Iudæorum adversus Amanum auxilio Hesteris, usque ad victoriam adversus Antiochum, anni sunt CCCXLIII. & utraque victoria obtigit III. Idus Mart. qui Hebræis Adar dicebatur, ex quo Hebræi hunc diem magno habent in honore. totidem anni sunt ab Augusto, ex quo imperium solus obtinuit, usque ad Constantinum Magnum; cum solus imperium accepit. Regnum Persarum à Cyro usq; ad Alexandrum stetit annos CCX. qui numerus ex integris septenariis XXX

con-

conflatur. totidem annos imperarunt Longobardi. Paulus Diaconus tres annos detrahit, qui restant usque ad necem Desiderii: tamdiu Caletum tenuerunt Angli. Reges Syriæ & Asiæ minoris à Nicanore primo rege usque ad Philippum ultimum, totidem annos imperarunt. Ab exitu Hebræorum ex Ægypto usque ad eversionem templi ac Reipublicæ, numerantur anni nongenti, qui numerus ex duobus quadratis novenario ac centenario in se ductis conflatur. non plures sunt ab Euristhene primo rege Lacedæmoniorum, ad Nabyda tyrannum; quem Philopœmen de imperio dejecit, ac statum Reipubl. Laconicæ omnino immutavit. Lycurgi verò leges sublatæ sunt, ac Lacedæmonii Achæorum mores accipere coacti, anno pòst DLXVII quam latæ fuerunt à Lycurgo: numerus ex quadrato novenarii in septenarium ducto. Ptolemæi verò à Lago usque ad Augustum, qui Ægyptum in provinciæ formam redegit, imperarunt annos CCXCIV, qui ex integris septenariis constat. Hebræorum Respublica jacuit annos septuaginta: totidem annos imperium Græciæ tenuerunt Athenienses, ut scribit Appianus. Gothi à Theodorico primo rege, usque ad Totilam, regnarunt annos septuaginta septem, ut Onuphrius in Fastis scribit. Lacedæmonii XII annos Græcis omnibus imperarunt, auctore Appiano. hunc quoque numerum magni numeri radicem explevit Alexander Magnus: nam sex annos ante Darii mortem, totidem eo cæso imperavit; postea ejus imperium repente in plurima, veluti fulgur in partes desiliit. Ac ne vetera quærantur, domesticis utemur exemplis, & exactissima temporum collatione Ioann. Tilii cum Fastis conjuncta. Gallia Romanis paruit à Cæsaris extrema de Gallis victoria, usq; ad Marcomerum ducem Francorum (cujus opib. freta Valentiniano tributum imperanti denegavit) anno CCCCXLI, qui numerus ex quadrato septenarii ducto in novenarium conficitur. hinc ad Waramundū novem anni; ad ejus regnū, ter novem. ex quo verò dux est

appellatus, usque ad Pipinum, qui ex magistrô palatii regnum invasit pulso rege Hilderícho, anni sunt CCCXLIII. cubus septenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum ultimus Galliæ præfuit, usque ad Capetum, qui genere Gallus, tametsi negant Germani, natione Andegavus, imperium Francis ademit, perfectus est ille numerus CDXCVI. ab Waramundo usque ad Capetum, anni DLXVII, numerus ex quadrato novenarii in septenarium ducto. rursus ab Waramundo usque ad Hugonis Magni, ac principum defectionem à rege Ludovico IV. ipsiusque captivitatem, anni sunt DXII, solidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Francisco, ejusque captivitatem, quadratus est dupli duodenarii, puta DLXXVI. totidem quoque numerantur à Capeto, ad sacrum hoc funestumque bellum, quod civili sanguine nuper gestum est. nec plures sunt nec pauciores à captivitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni successione compulit in carcerem Aureliorum) ad Carolum illum Lotharingum, qui regiam potestatem adeptus, Capeti stirpem Aureliorum carceribus conclusit: & utroque tempore infelix Aurelia fuit genti Lotharingorum. consimiliter à Carolo Simplice, quem bona fide Peronam profectum, Hebertus Comes captivum detinuit, usque ad Ludovicum minimè omnium simplicem, qui tamen sua se voluntate, vel potius temeritate Peronam contulit, & in eadem arce captivus est à Carolo Comite retentus, annos habemus DXL, numerum ex integris novenariis constantem. rursus à Capeto usque ad Caroli octavi memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus est ille numerus CDXCVI. ab eversione imperii Longobardorum, & Insubriâ à Carolo Magno capta, usque ad consimilem expeditionem, & Insubriam à Ludovico XII. receptam, plane cubus est novenarii, scilicet DCCXXIX. anni, quibus temporibus Respublica Venetorum gravissimas clades accepit. docuimus Venetos ante Carolum Magnum

stabile

ſtabile imperium nullum habuiſſe, ſed pactis Nicephori & Caroli Magni libertatem accepiſſe. ſteterat igitur Reſpublica Venetorum annos DCCXXIX. cùm ejus everſio pene ſecuta eſt. eodem enim tempore Maximilianus Imp. Ludovicus XII. Rex Ferdinandus, Iulius II. Pont. in ejus Reipubl. ruinam conjurarunt. quinetiam cum tot ac tantis hoſtibus Turcarum princeps, ipſaque fortuna conſpiraſſe viſa eſt. urbs enim ſulphureis pulveribus fortuito accenſis plurimum deformata eſt, ac auri vis infinita naufragio amiſſa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, conſiliique ſui magnificè oſtentarunt. hoc etiam animadverſione dignum, quod à Godefrido, qui Perſas memorabili clade fregerat, ac Syriam ſervitute liberarat, uſque ad Balduinum ultimum, qui captus eſt à Saladino anni ſunt XC, numerus ex integris novenariis conſtans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos LXI, à Balduino ſcilicet uſque ad Palæologum, Pontificatum vero annos LXX. numerus uterque ex integris ſeptenariis. ſed infinitus ſim, ſi omnia perſequar converſionum momenta. his tamen propoſitis exemplis, licet iis qui abundant otio, rerum omnium publicarum converſiones, ab incorrupta fide hiſtoricorum derivare, & futura (quanquam cognita ſoli Deo) verius ac melius augurari, quam Cardani leviſſimis & falſiſſimis conjecturis. putat enim ab extrema cauda Helices, ſeu majoris Vrſæ, omne magnum imperium pendere. ut cùm verticalis eſſet naſcenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Byzantium: poſtea in Galliam: inde in Germaniam deſilierit. quæ tam vera ſunt, quam quæ de ſe ipſe ſcribit in ſua Geneſi, nunquam eſſe mentitum, idque admirabile ſibi videri affirmat. ſed vir bonus hoc præſtare debet ne mentiatur, id eſt, ut Nigidius interpretatur, ſcienter falſum dicat: prudens verò ne mendacium ei excidat, hoc eſt, ut ille voluit, ignoranter falſum enunciet. quid autem homini vel mediocriter perito ejus artis quam

appellatus, uſque ad Pipinum, qui ex magiſtrò palatii regnum invaſit pulſo rege Hilderìcho, anni ſunt CCCXLIII. cubus ſeptenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum ultimus Galliæ præfuit, uſque ad Capetum, qui genere Gallus, tametſi negant Germani, natione Andegavus, imperium Francis ademit, perfectus eſt ille numerus CDXCVI. ab Waramundo uſque ad Capetum, anni DLXVII, numerus ex quadrato novenarii in ſeptenarium ducto. rurſus ab Waramundo uſque ad Hugonis Magni, ac principum defectionem à rege Ludovico IV. ipſiuſque captivitatem, anni ſunt DXII, ſolidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Franciſco, ejuſque captivitatem, quadratus eſt dupli duodenarii, puta DLXXVI. totidem quoque numerantur à Capeto, ad ſacrum hoc funeſtumque bellum, quod civili ſanguine nuper geſtum eſt. nec plures ſunt nec pauciores à captivitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni ſucceſſione compulit in carcerem Aureliorum) ad Carolum illum Lotharingum, qui regiam poteſtatem adeptus, Capeti ſtirpem Aureliorum carceribus concluſit: & utroque tempore infelix Aurelia fuit genti Lotharingorum. conſimiliter à Carolo Simplice, quem bona fide Peronam profectum, Hebertus Comes captivum detinuit, uſque ad Ludovicum minimè omnium ſimplicem, qui tamen ſua ſe voluntate, vel potius temeritate Peronam contulit, & in eadem arce captivus eſt à Carolo Comite retentus, annos habemus DXL, numerum ex integris novenariis conſtantem. rurſus à Capeto uſque ad Caroli octavi memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus eſt ille numerus CDXCVI. ab everſione imperii Longobardorum, & Inſubriâ à Carolo Magno capta, uſque ad conſimilem expeditionem, & Inſubriam à Ludovico XII. receptam, plane cubus eſt novenarii, ſcilicet DCCXXIX. anni, quibus temporibus Reſpublica Venetorum graviſſimas clades accepit. docuimus Venetos ante Carolum Magnum

ſtabile

ſtabile imperium nullum habuiſſe, ſed pactis Nicephori & Caroli Magni libertatem accepiſſe. ſteterat igitur Reſpublica Venetorum annos DCCXXIX. cùm ejus everſio pene ſecuta eſt. eodem enim tempore Maximilianus Imp. Ludovicus XII. Rex Ferdinandus, Iulius II. Pont. in ejus Reipubl. ruinam conjurarunt. quinetiam cum tot ac tantis hoſtibus Turcarum princeps, ipſaque fortuna conſpiraſſe viſa eſt. urbs enim ſulphureis pulveribus fortuito accenſis plurimum deformata eſt, ac auri vis infinita naufragio amiſſa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, conſiliique ſui magnificè oſtentarunt. hoc etiam animadverſione dignum, quod à Godefrido, qui Perſas memorabili clade fregerat, ac Syriam ſervitute liberarat, uſque ad Balduinum ultimum, qui captus eſt à Saladino anni ſunt XC; numerus ex integris novenariis conſtans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos LXI, à Balduino ſcilicet uſque ad Palæologum, Pontificatum vero annos LXX. numerus uterque ex integris ſeptenariis. ſed infinitus ſim, ſi omnia perſequar converſionum momenta. his tamen propoſitis exemplis, licet iis qui abundant otio, rerum omnium publicarum converſiones, ab incorrupta fide hiſtoricorum derivare, & futura (quanquam cognita ſoli Deo) verius ac melius augurari, quam Cardani leviſſimis & falſiſſimis conjecturis. putat enim ab extrema cauda Helices, ſeu majoris Vrſæ, omne magnum imperium pendere. ut cùm verticalis eſſet naſcenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Byzantium: poſtea in Galliam: inde in Germaniam deſilierit. quæ tam vera ſunt, quam quæ de ſe ipſe ſcribit in ſua Geneſi, nunquam eſſe mentitum, idque admirabile ſibi videri affirmat. ſed vir bonus hoc præſtare debet ne mentiatur, id eſt, ut Nigidius interpretatur, ſcienter falſum dicat: prudens verò ne mendacium ei excidat, hoc eſt, ut ille voluit, ignoranter falſum enunciet. quid autem homini vel mediocriter perito ejus artis quam

ipse profitetur, aliud est mentiri nisi hoc est? cum enim intelligeret innumerabilibus populis & urbibus hanc stellam verticalem fuisse ac semper futuram, adjecit Solem in vertice quoque meridiano urbi nascenti esse oportere cum ea stella conjunctum. ac tametsi vim illam in omnes ejusdem paralleli populos effundi fatetur, uni tamen loco imperium deberi tradit. atque hoc modo cornicum oculos configere se posse putavit. sed cum illa stella quinquaginta quatuor partibus absit ab Æquatore, & circulum Arcti cum describat, ut quantumcunque ex motu trepidationis declinet; XII partibus ab urbis perpendiculo recedat, perpendicularem esse non posse planum est. doceamus, ne in meridiano quidem, nec, ut ipse scribit, cum Sole conjunctam esse potuisse; quod longitudine tantum, & hora meridiana fiat oportet. id autem ex Varrone intelligi potest, qui, ut Plutarch. scribit, L. Taruntium Firmanum nobilem mathematicum jussit Vrbis & conditoris diem & horam natalem, si fieri posset, describeret. igitur diligenti siderum pervestigatione comperit Vrbis fundamenta jacta fuisse anno tertio sextæ Olympiadis, in quo Dionysius & Varro consentiunt, quinto Idus Pharmuti mensis, sive XI Cal. Maji, qui dies Palilia vocatur, Mense Aprili, hora fere tertia post meridiem, Iove in Piscibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpione, Sole Taurum, Luna Libram decurrente, anno Romuli duodevigesimo. Illud etiam didicit Plutarchus ex Antimacho Lyrio. Vrsæ majoris nusquam meminerunt. erat autem ea stella in dodecatemorii Leonis parte XVIII, scrupulo LXI, ut perspicuum fit ex ipsius Copernici Tabulis, & accuratissima motuum doctrina. his verò temporibus in XX parte Virginis scrupulo L. quæ cum ita sint, quomodo fieri potuit ut Romæ nascenti verticalis esset, cùm pars duodecima Geminorum cor cæli teneret? ab eo enim Leonis pars XVII quinquaginta quatuor partibus abest: quanto minus Soli conjungi potuit, qui Tau-

rum

rum percurrebat, extrema verò Vrsæ Leonem? aberat igitur xc partes in longitudinem, xlv in latitudinem, quo minus Soli conjungeretur ullo modo. hoc verò ineptius, quod Byzantio verticalem dixit, cùm imperium illuc à Romanis translatum est; cum tamen Vrbs illa prius esset condita, quam Romulus natus. ut ex Polybio constat: multo magis absurdum, quod è Græcia in Galliæ verticem desiliit, hinc in Germaniam contra naturam sui motus & inclinationis. sed hæc risu magis quàm confutatione digna videntur. cur enim Scandi & Livones, qui non modo caudam, sed etiam totam Vrsam perpendicularem Soli habent, nullum unquam imperium eo pertraxerunt, sed contrà, pateant incursionibus & imperiis finitimorum? Aut si perpendiculares stellæ imperia tribuant, cur illæ quæ illustres ac regiæ à veteribus dicuntur? Regulus, inquam, Palilicium, Virgiliæ, Antare: cur illæ xv, quas ipse Cardanus Regias vocat; cur Spica, Fidicula, Arcturus, atque adeo planetæ omnes, qui penè soli Africæ perpendiculares sunt, illuc imperia non transtulerunt? nam Europæ & Asiæ legionibus semper Afri cesserunt. Aliter Copernicus, qui imperiorum conversiones ad centrum eccentrici parvi circuli, ejusque motum pertinere judicavit, ut ejus discipuli scripserunt. parvus autem circulus non Solis est, quem immobilem ipse judicavit, sed ipsius terræ, quam motu cieri voluit. nemo tamen inscitiæ tantæ fuit unquam, ut à centris circulorum cælestium, multo minus terrestrium, vim ullam influere putaret: neque id Copernicus scribere ausus est, sed ejus discipuli somnium illud pro re certa & explorata tradiderunt: quæ cum ex historia falsa comperiantur, nec motus centri eccentrici, sive Solis, cum imperiorum conversionibus ullo modo congruat, fatendum est ab immortali Deo totum illud pendere: aut si ad causas consequentes conversionem imperii cujusque referamus, Deo sideribus velut instrumentis utente, ad insignes illos siderum concursus, de

quibus superiori capite diximus, pertinere judicandum erit: sed quia veteres illud animadvertere non potuerunt propter ignotos cælestium orbium motus: posteri verò penitus neglexerunt: nulla facilior ratio visa mihi est, quam illud ex numeris quodammodo colligere: ab radice cujusque imperii (quam Ptolemæus ἐποχὴν, Alfonsus Eram, id est radicem Hispanico verbo appellat) initio ducto: velut in febricitantibus solemus ex ipsis decretoriis diebus salutem aut παροξυσμὸν augurari: ita ut dies una & eadem, si plures variis temporibus laborare cœperint, aliis quidem salutaris sit; aliis extrema: interdum tamen siderum ac maleficæ trajectionis tanta vis est, ut sine discrimine dierum, plures uno hauriat & eodem momento: ita suis etiam morbis imperia laborant, ut Polybius scribit: & ut violentos interdum, ita naturæ quoque congruentes exitus habent, certis quibusdam ac decretoriis numeris comprehensos. nec me movet, quod Aristotel. lib. v. de Repub. & extrem. ο τῶν μετὰ τὰ φυσ. nihil omnino in numeris momenti esse putavit: cur ergo septimus masculus scrophulis medetur? cur partus septimo ac nono mense vivunt, octavo nunquam? cur septem planetæ novem orbes? cur illorum ad hominis longitudinem ratio septuplex? id enim Ambrosius Pareus Regius chirurgus mihi confirmavit. cur dies septimus inedia necat? hoc equidem Plinius diuturna experientia cognitum scribit. cur Lunæ mirabiles conversiones septenariis omnino constant? cur septem nervorum paria? cur philomelà septem dies, totidemque noctes assiduè novem discrimina vocum ingeminat? cujus miraculi admonuit Iac. Boius Præses curiæ Armoricorum, vir optimè à natura, uberius etiam à doctrina politiore informatus: cur denique septenarius Euripi fluxus ac refluxus Aristotelem, ut quidam prodiderunt, ad furorem; ut alii, ad præcipitium adegit? quia non ceperat Aristoteles Euripum, Euripus Aristotelem dicitur cepisse. at sapientissimus Moses

&

& Prophetæ, omnia pene oracula ſeptenariis concluſerunt: celebritates ſeptimo die, ſeptima hebdomade, ſeptimo menſe indictæ: ſeptimo anno agrorum quies, ac ſervorum manumiſſio: poſt annum vero ſepties ſeptimum, magnus Iubilæus, & liberatio omnium debitorum, agrorumque ad priſtinos dominos reverſio. hinc ſeptenarius ab Hebręis ſacer numerus eſt appellatus. atque hæc ſignificant res humanas non temere ac fortuito ferri, ut Epicurei jactant; nec inviolabili fato, ut Stoici: ſed prudentia divina: quæ tametſi res omnes, admirabili ordine, motu, numero, concentu, figura colligavit, nihilominus eas voluntate, arbitrioque ſuo interdum mutat: ut Ieſaias de Ezechia ſcribit, cui precanti Deus vitam protraxit, & ſolem retrogreſſum oſtendit. interdum verò tempus maturare dicitur in Scriptura Sacra, propter ſcelerum ultionem, vel commiſerationem, ut Paulus de oraculo Heliæ ſcribit. argumento ſint eluviones aquarum, quæ Dei juſſu citius factæ ſunt, quam numerus magnus ordini naturæ congruens expleri potuiſſet, id eſt anno conditi orbis MDCLVI. cui numero ſic addantur octo novenarii, ſcilicet LVII. conflatur cubus ille magni duodenarii: ut homines intelligant nullis numeris, aut ulla neceſſitate obligari Deum, ſed naturæ legibus ſolutum; non à Senatu aut populo, ſed à ſeipſo: nam cum naturæ leges ipſe juſſerit, nec ab alio quam à ſe ipſo Imperium habeat, conſentaneum eſt ſuis legibus eſſe ſolutum, & aliter atque aliter decernere de rebus iiſdem. ſic enim Ambroſius ſcribit, non ſemper improborum ſcelera vindicari, ne putent inferorum nullas eſſe pœnas, nulla præmia bonorum: neque tamen flagitioſos omnes impune vivere, ne illud jactent, Mortalia nulli ſunt curata Deo: ita quoque de bonorum & impiorum Republ. judicandum eſt, ne fatis aut fortunæ quicquam tribuere cogamur. Hæc breviter ſunt à me de converſionibus imperiorum ex intima Philoſophia diſputata, tum ut eruditos ad pulcerrimarum earum re-

rum contemplationem excitarem; tum etiam,ut in imperiorum mutationibus ne nos ipsos affligeremus; quod magnis sæpe viris accidit. etenim nulla re Pompejus clade Pharsalica dilapsus ac Reipub. casum acerbissime lugens leniri potuit, quam Secundi Philosophi oratione, qua persuasus est certos esse à Deo immortali ambitus imperiorum constitutos.

Conversiones imperii Romani.

Nunc ab historia conversiones & exitus Rerumpub. quæ olim magis claruerunt, cum nostris comparemus, ut ex utrisque veritas magis elucescat. Omnium autem clarissima fertur esse Romanorum, quæ cum aliquamdiu sub regibus floruisset,in tyrannidem prolapsa Tarquiniorum: deinde his exclusis in optimatum ac patriciorum potestatem sæpius repugnante plebe; post in factionem decemvirorum, quibus cæsis, ac prostratis populus aliquandiu legitimè ac temperanter imperat, quousque in homines incideret rerum novandarum cupidos: hinc ochlocratia,vel potius anarchia turbulentæ plebis à seditione Gracchana usque ad Marium & Syllam, qui urbem civili sanguine crudelissimè fœdarunt: sexto denique ac trigesimo post anno, à Cæsare & Pompejo partium ducibus miserrime jactata fuit Respublica, quousque legitimo unius Augusti dominatu gubernaretur: hinc variè ab optimis principibus, mox etiam à tyrannis suscepta, tandem aliquando dignitatem amisit, cum Imp. Constantinus magnam partem Senatus, ac sedem imperii Byzantium transtulisset. postremo in Gothorum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Hispanorum potestatem, pervenit, & alienis imperiis aut Pontificum libidini ad hæc usque tempora servivit. Iisdem fere procellis jactati sunt Athenienses.

Conversiones imperii Atheniensium.

Cum enim Cecrops Atticorum XII oppida fortiter ab hostium incursione prohiberet, regnum adeptus esse dicitur, ab eoque regnatum est usque ad Æschylum annos circiter DCCC. post Æschyli mortem qui perpetuum imperium tenebat, optimates magistratum quasi Dictato-

rem

rem decennalem crearunt: sed cùm is magistratus nimia potestate abuteretur, anno definierunt. primus Creon annuus magistratus, qui ἄρχων à Græcis, judex à Latinis dicebatur, electus est. eoque magistratu tantisper usi sunt, dum Pisistratus eodem modo, quo Dionysius ad corporis securitatem impetrata cohorte adversus Alemæonidas, perpetuam potestatem invasit. tum Hyparchus & Hippias Pisistratidæ, imperium annos septuaginta, ut Aristoteles scribit, vi tenuerunt, quousque alter cæsus est; altero mortuo secuta est popularis potestas à Solone prius instituta, sed legitima tamen ac justa: nam quinta classis, id est infinita plebs, & populi pars longe maxima, lege Solonis ab honoribus & imperiis arcebatur. primus Aristides legem illam abrogavit. postremo Pericles statum popularem in turbulentam ochlocratiam mutavit; cum Areopagitarum sublata, aut valde imminuta potestate, qua Reipublicæ salus & dignitas continebatur, ad plebem infimam omnia judicia, consilia, totiusque Reipublicæ gubernationem, propositis præmiis ac largitionibus, quasi escam imperii detulisset. eo mortuo, deinde ejecto Alcibiade, cæso Nicia cum exercitu, imperium ad optimates CCCC delatum est: paulò post tamen Thrasyli factione plebi restitutum, tandem amissa classe ad Ægospotamos, Athenienses cum sociis omnibus in Lacedæmoniorum potestatem venerunt. à quibus optimatum potestas est ubique pro populari constituta: hinc XXX delecti optimates Atheniensium Rempublicam gubernarunt: qui statim evaserunt factiosi tyranni: his igitur paulò post à Thrasybulo cæsis ac prostratis, summa potestas rursus ad populum rediit, ac tamdiu stetit, quoad Antipater Lamiaco bello, populare imperium paucis optimatibus qui sua jussa exequebantur, permisit; inter quos princeps erat Demetrius Phalereus. sed quarto ac decimo post anno Demetrius Poliorcetes ejecto Phalereo, specieque proposita libertatis tyrannidem

invasit: eo tamen ab hostibus capto, Athenienses rursus popularem libertatem usque ad Syllæ tempora retinuerunt. is enim urbem Mithridati faventem expugnavit, tamque hostiliter, tantaque cùm civium strage diripuit, ut rivi sanguinis tota urbe decurrisse ferantur. antea quidem populi Romani beneficio libertate fruebantur, quam postea quoque eodem beneficio recuperarunt, ut Plinius scribit: nihil tamen præter umbram libertatis habuerunt, cum tyrannorum ac magistratuum libidini servirent. sed animadversione dignum est, quod imperium Græciæ annos dumtaxat septuaginta tenuerunt, ut Appianus scribit. tametsi Demosthenes Olynthiaca III dumtaxat annos XLV Athenienses imperasse putet.

Conversiones imperii Lacedamoniorum.

Imperium Lacedæmoniorum à regibus (qui annos circiter CCC ab Eurysthene usque Lycurgum regnarunt) in tyrannidem, ut Plutarchus tradit, converti cœperat, cùm Lycurgus popularem potentiam instituit, sed valde moderatam, ut antea docuimus. anno post XXIV Theopompus ac Polydorus optimatum imperium omnino stabilierunt, atque in eo statu floruerunt annos DLXXVI, usque ad Nabyda tyrannum, quem Achæi duce Philopœmene imperio spoliarunt, sublataque Lycurgi disciplina, ex Achæorum institutis Lacedæmonios vivere coegerunt. tandem Achæi quoque à Romanis fracti sunt, & utrique Romanorum imperio accesserunt. & quoniam methodum scribentem decet universa, non singula complecti, ac veluti digitos ad fontes intendere unde illa hauriantur, prætermittemus Respublicas obscuriores, Thebanorum, Corinthiorum, Messeniorum, Siculorum, Sicyoniorum, Argivorum, Cretensium, Corcyræorum, quarum conversiones tradidit Pausanias accurate, si quis subtilius inquirere velit. quibus plane perspectis, similes in Italia Rerumpublicarum exitus reperiemus.

Conversiones im-

Posteaquam enim Gallorum imperio pulsis Longobardis accrevisset Italia, tum etiam Germa-

mania, Saxonia, Pannonia & Hispaniæ bona pars, imperium inter liberos Ludovici Pii divisum est: Carolo Calvo primogenito Francia imperii caput: Lothario Italia primum, deinde Lotharingia: Pipino Aquitania: Ludovico Germania cessit: sed ita, ut alii aliorum imperio minimè tenerentur. deinde vario bellorum eventu, in idem Germaniæ & Italiæ regnum coaluit: quousque intermortua Caroli Magni stirpe, Germaniæ reges de principum consensu crearentur: qui per legatos & vicarios Italiam & Helvetiam; per seipsos Germaniam regebant. cùm verò in tyrannides lapsi fuissent, Germani excussa servitute, imperium optimatum: Helvetii populare: Itali Pontificum & imperatorum odiis in partes Guelforum ac Gibellinorum distracti, ex legatis Pontificum & Imperatorum partim reges nacti sunt, partim tyrannos. reliqui populares & optimatum status probarunt. ut enim Pontifex Vrbanus regnum Neapolitanum & Siciliam Gallis: sic Ludovicus Imp. urbes Ecclesiæ Romanæ præfectis dono dedit: plures etiam pertæsæ servitutem peregrinorum, imperia domestica subire maluerunt. Ita Mediolanum & magnam Insubriæ partem, Comites Angleriæ gentis occuparunt: Veronam Scaligeri: Patavium Ecelini: Mantuam Bonacolfii: tum his expulsis gens Gonzagarum: Bononiam Bentivoli: Faventiam Manfredi: Ariminum Malatestæ: Perusiam Baleones: deinde his ejectis Othones: Tifernum Vitellii: Ferrariam, Rhegium, Mutinam Atestini: Camertium Veranii: Vrbinarium Feltrii: Pisaurum, Forolivium, Forocornelium, Sfortiæ: Picenum agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam; Latium, cum maxima Hetruriæ parte, Pontifices tenebant. Interim Veneti, qui à Carolo Magno & Nicephoro libertatem impetrarant, Istriam primum, deinde Liburniam (Insulas omitto) Tarvisium, Vicetiam, post etiam Patavium, Veronam, Bergomum, Brixiam, Cremonam, Novocomum, Ravennam aliis sensim ademerunt. Florentini

perii occidentalis.

quoque empta libertate à Germanis, Pisanos, Volaterranos, Pistorios, Aretinos & finitima oppida subegerunt. Lucenses, Senenses, Genuenses, se quoque in libertatem iisdem temporibus vindicarunt. hæc tam multa oppida, tot urbes ac multo plures, imperiis & finibus divisæ, à regibus in tyrannos: hinc in optimates: mox in factiones & populares status, interdum etiam in puram anarchiam inciderunt. neque enim ulla pars orbis terrarum plures habuit Rerumpublicarum conversiones. postremo res omnes publicæ, quarum memoriam ullam habemus, in monarchias relapsæ fuerunt, præter Venetos, Lucenses, Genuenses, Rhagusios, Helvetios, Germanos. de Venetis ac Germanis antea dictum est. aliarum quoque status & conversiones, quam brevissime complectamur.

Helvetiorum status & conversiones.

Helvetii quidem cùm Imperatorum Legatos & Vicarios, Comitesque Habspurgenses, qui postea Duces Austriæ fuerunt, diu pertulissent; tyrannidis evertendæ causa, societatem inierunt anno M CCCXV. primum Suici, Vrani, Vndervaldii: deinde Lucernates, Tugiani, Tigurini, Bernates: post etiam accessit Basilea, sed non tanta necessitudine conjuncta: tandem Lepontii, Veragri, Rheti, Seduni, Sangallii, Mulhusiani, Rotuillenses; postremo Geneva: quas urbes imperiis esse ac finibus divisas antea docuimus. omnium autem status popularis est, sed quinque minores pagi, qui Montani vocantur, nescio quid habent magis populare quam Bernates, Tigurini, Basilienses, & qui ab imperio Germanorum postremi defecerunt. utuntur etiam in ferendis suffragiis veteri χειροτονίᾳ, cùm populus simul cogitur in unum locum. hoc igitur omnium commune est, quod magistratus annui sunt, contra quàm plerique putant: sed interdum re bene gesta in biennium, aut triennium imperium prorogatur: montani quidem, summum magistratum unum habent, qui Man appellatur; huic adjungitur legatus seu Cancellarius: tum Camerlingus, quasi Tribu-

nus

nus ærarii: poſtea conſiliarii duodecim. atque hi omnino xv viri omnis domeſticæ militariſque diſciplinæ curam gerunt. ſunt prætereà provinciales, ſeu municipiorum magiſtratus ac judices, à quibus ad xv viros provocatur. Bernates ſummum magiſtratum, Baſilienſes ac reliqui fere Burgomagiſtros: præter Genevates, qui Syndicos appellant, quibus imperium majus dederunt. Sed in eo plerique falluntur, qui Bernates, quorum imperium latiſſimè patet (habent enim oppida circiter xxxx.) tum etiam Baſilienſes, Tigurinos, Genevates, & eos qui à Germanis defecerunt, optimatum imperio gubernari putant: quod Senatum vident trecentorum virorum, alibi quadringentorum de Republica conſilium capere. at eorum decreta, ſi ad ſtatum Reipublicæ pertinent, rata non ſunt, niſi populus juſſerit. id autem fit convocatis collegiis & corporibus opificum in ſua quæque comitia, quæ *Schaffa* vulgo appellantur, ab eo qui princeps eſt omnium collegiorum. deinde collegii cujuſque Syndicus ac Tribunus populi juſſa refert in Senatu majore. eſt enim triplex ubique fere Senatus, quadruplex etiam Baſilienſis: in quibus ſane verſatur Reipubl. ſalus: propterea quod rerum omnium curam gerunt, nec quicquam fertur ad populum inconſulto Senatu: nec ad Senatum majorem, niſi decretum fuerit in minore Senatu: nuſquam verò gentium leges majorem vim habent: neque enim ad populi voluntatem mutantur, nec impunè violantur. quemadmodum autem de quinque generibus popularis imperii, quæ ab Ariſtotele traduntur, nullum pernicioſius eſt quam ſi populi voluntas legibus ſuperior ſit, ac pro lege habeatur, ut de Athenienſibus Xenophon ſcribit: ita nullum moderatius ac laudabilius eſſe poteſt, quàm ſi legum vinculis plebs indomita coërceatur. non mirum igitur ſi jam annos CCL in ſumma rerum geſtarum gloria floruerunt. duabus etiam rebus imperium illud populare conſervatur; æquabilitate juris, &

 frequen-

frequentia conviviorum: nobiles enim, qui popularem ſtatum apud Megarenſes, Romanos, Florentinos, Senenſes, Genuenſes, ſæpius labefactarunt; nulli ſunt apud Helvetios: aut ſi qui plebis furorem olim evaſerunt, qui pauci ſunt admodum, ejurata nobilitate cum infima plebe verſantur, nec fere ſummos magiſtratus, quibus laniones ac cerdones fruuntur, adipiſci poſſunt, conviviis autem, quæ in Schaffis perpetua ſunt, non modo contentiones & odia prohibentur, verumetiam incredibli amore inter ſe cives & cum Republica conjunguntur. hic autem finis eſt legum omnium humanarum. ac tametſi Bernates, Tigurini, Baſilienſes mutata religione, compotationes illas tollere conarentur, non potuerunt tamen. Genevates qui minus populares ſunt, ab ejuſmodi moribus abhorrent. nullis enim conviviis publicis utuntur præterquam ſacris, quæ tertio quoque menſe religioſiſſimè coluntur. illas vero perpotationes Helvetiorum, privatis rebus ac publicis, tum etiam religionibus ac virtutibus inimicas eſſe putant. habent utrique ſui conſilii cauſam probabilem, nec magnorum virorum auctoritas & exempla deſunt. nullæ tamen apud Helvetios ſimultates. Genevates vero privatis occultis odiis laborare dicuntur, ac metu magis in officio quàm amore contineri. nihil autem quod metu fiat, diuturnum eſſe poteſt. argumento ſit illa conjuratio, quæ ſuperioribus annis pene Rempub. oppreſſit. fortaſſe tamen civium animi à peregrinis abalienati cauſam conjurationi præbuerunt. ſed illud Genevates laudabile, ſi quid uſquam gentium, quodque Rempubl. efficit, ſi non opibus & imperii magnitudine, certe virtutibus ac pietate florentem: illa ſcilicet Pontificum cenſura, qua nihil majus ac divinius cogitari potuit ad coërcendas hominum cupiditates, & ea vitia quæ legibus humanis ac judiciis emendari nullo modo poſſunt. hæc tamen coërtio ad Chriſti normam dirigitur, latenter primum & amicè: deinde paulo acerbius: tum niſi

nisi pareas, sequitur interdictio sacrorum gravis & efficax: interdictionem animadversio magistratuum. ridiculum est enim, ut ait Seneca, ad legem bonum esse. ita fit ut quæ legibus nusquam vindicantur, illic sine vi ac tumultu coërceantur ab iis censoribus, qui summam virtutis opinionem de se ipsi excitarunt. igitur nulla meretricia, nullæ ebrietates, nullæ saltationes, nulli mendici, nulli otiosi, in ea civitate reperiuntur.

Genuensium status & conversiones.

Genuenses populi rerum quondam gestarum gloria, & maris imperio clari, cùm Venetis dominatum & urbem ipsam pene ademissent, tandem ab illis fracti, se ipsos primum Carolo sexto Gallorum regi; deinde Medionali Comitibus sponte dediderunt. quibus temporibus cùm Fregosii & Adurnii Rempublicam in partes distraherent, plebs arreptis armis patricios omnes ejecit: Tribunos plebis octo creavit: præsidia Gallorum expulit: arcem vi recepit: ducem Fullonem creavit, quem postea Ludovicus XII. egit in crucem, & urbe expugnata cives gravissimè mulctavit. sed cùm Insubria Carolo V. Imperatori cessisset, Andreas Dorius, à Gallis ad Carolum se recipiens, Rempublicam omni bellorum ac tyrannidis metu liberatam, quasi Aratus aut Lycurgus alter, optimis legibus ac institutis informavit; optimatum imperium quod antè populare fuerat, vel potius plebejum, ex generis antiquitate, opibus ac splendore instituit, & in tribus octo ac xx divisit, sublatis partium nominibus, quæ Rempublicam perturbarant: ea lege ut singulis annis decem optimates ex plebejis crearentur, uti quisque virtute vel opibus præstaret: quæ tamen lex antiquatur; ut à Genuensibus accepi, & pauci ad jus honorum admittuntur: collegium optimatum civibus cccc implevit, quorum summa potestas esset, ut optimates omnes, qui fere sunt mille ac ducenti, vicissim imperarent. civium autem numerus octoginta millium esse putatur: neque enim certo scire potuit, optimatibus igitur sum-

mum imperium permisit, puta legum, belli, pacis, summæ provocationis, ac magistratuum omnium creationem; in primisque Senatus, cujus etiam annua potestas est. Ducis autem imperium, quod antea perpetuum erat, biennio definiit, adjecto præsidio militum Germanorum D. atque hic solus optimates & Senatum convocare potest. exacto magistratu, in nnmerum procuratorum (hi summam habent in consiliis de Republica suscipiendis auctoritatem) cooptatur, posteaquam suæ integritatis ac innocentiæ testimonium Syndici tulerunt. Ducis autem eligendi formam valde perplexam omitto: ejusmodi tamen est, ut nemo nisi summæ integritatis & patriæ nobilitatis (cùm ante plebeji duntaxat veteri lege crearentur) eum magistratum capere possit. nullus enim sorti locus est. huic adjunguntur octoviri semestres, eadem potestate qua septemviri apud Venetos. ut quinqueviri Syndici fere parem cum decemviris Venetorum auctoritatem habent. hi Reipublicæ curam gerunt. sequitur magistratus, qui universæ jurisdictioni præest, quem Potestatem vocant. solet autem ex peregrinis honesto præmio in urbem acciri, cum tribus legatis. ab eo provocatur ad Senatum in capitalibus caussis. deinde septemviri semestres, qui extraordinarii vocantur, quod lites arbitratu suo dirimendi ac tutores dandi jus habent. præterea quinqueviri causarum civilium peregrini homines, quorum potestas biennio definitur: vulgo Rotam appellant. postremi sunt Censores qui collegiorum Præfectos cogunt, ne quis mercatura, ponderibus, mensuris, opificiis abutatur: militares autem magistratus singulis annis creantur XL centuriones, quibus imperator unus præficitur. Ærarii verò cura defertur ad collegium Georgianum, tantopere ab omnibus laudatum, quod centumviris & octo Tribunis ærarii constat, unde incredibiles urbis opes & utilitates, quę ex portoriis & vectigalibus prædiorum publicorum & oppignoratorum conflantur.

Est

Eſt etiam Lucenſium ſtatus in optimatum poteſtate. cùm enim cenſa fuerint in civitate non ita pridem XXXIV. hominum millia. duo circiter imperio præſunt viciſſim: etenim annuum collegium ex optimatibus LX conflatur, penes quos ſumma Reipubl. poteſtas eſt,. ab his decemviri creantur cum imperio triennali, quorum maximus Vexillifer appellatur. his capitale eſt urbem deſeruiſſe. creatur etiam Senatus octodecim virorum, qui una cum decemviris de Republica conſilium capit. ſequuntur minores magiſtratus; Rota triumviralis, ex uno Prætore ac duobus Aſſeſſoribus: quorum alter publica judicia diſceptat, alter privata: omnes tamen peregrini. poſt etiam novem viri, cum Prætore peregrino, judices mercatorum, tum Præfecti annonæ, ſalis, commeatus, præterea octoviri, qui peregrinorum curam gerunt. poſtremò ſex ærarii; totidem militum Tribuni. Sed nihil præclarius collegio Cenſorum, qui homines improbos, & licentius vitiis indulgentes ſæpius notatos de magni concilii ſententia triennali exilio puniunt. Neque tamen Lucenſes, neque Genuenſes plane liberi ſunt, ſed Hiſpanorum regi acceptam ferunt data pecunia libertatem. Genuenſes quoque ut inſula Chio fruerentur, Turcarum principi XXX aureorum millia, ut Veneti XII, Rhaguſii XIII tributi nomine pendebant antea, ut liberi eſſent à vectigalibus & portoriis: ſed nuper omnes inſulæ, paucis admodum exceptis, in Turcarum poteſtatem venerunt. *Status Lucenſium.*

Eſt etiam imperium apud Rhaguſios ex optimatibus conſtitutum. adhuc enim gentes antiquæ nobilitatis XXIV reſtant, ex quibus conſtat optimatum collegium: ſed omnes, ut apud Venetos, ſimul coguntur. ab his creatur Senatus LX virorum: poſtea decemviri, quibus Rector quaſi dux civitatis præeſſe conſuevit: deinde quinqueviri eadem fere poteſtate qua Venetorum decemviri: tum ſex viri conſulares civilium, quinque viri criminalium cauſarum judices, *Status Rhaguſiorum.*

mum imperium permisit, puta legum, belli, pacis, summæ provocationis, ac magistratuum omnium creationem; in primisque Senatus, cujus etiam annua potestas est. Ducis autem imperium, quod antea perpetuum erat, biennio definiit, adjecto præsidio militum Germanorum D. atque hic solus optimates & Senatum convocare potest. exacto magistratu, in nnmerum procuratorum (hi summam habent in consiliis de Republica suscipiendis auctoritatem) cooptatur, posteaquam suæ integritatis ac innocentiæ testimonium Syndici tulerunt. Ducis autem eligendi formam valde perplexam omitto: ejusmodi tamen est, ut nemo nisi summæ integritatis & patriæ nobilitatis (cùm ante plebeji duntaxat veteri lege crearentur) eum magistratum capere possit. nullus enim sorti locus est. huic adjunguntur octoviri semestres, eadem potestate qua septemviri apud Venetos. ut quinqueviri Syndici fere parem cum decemviris Venetorum auctoritatem habent. hi Reipublicæ curam gerunt. sequitur magistratus, qui universæ jurisdictioni præest, quem Potestatem vocant. solet autem ex peregrinis honesto præmio in urbem acciri, cum tribus legatis. ab eo provocatur ad Senatum in capitalibus caussis. deinde septemviri semestres, qui extraordinarii vocantur, quod lites arbitratu suo dirimendi ac tutores dandi jus habent. præterea quinqueviri causarum civilium peregrini homines, quorum potestas biennio definitur: vulgo Rotam appellant. postremi sunt Censores qui collegiorum Præfectos cogunt, ne quis mercatura, ponderibus, mensuris, opificiis abutatur: militares autem magistratus singulis annis creantur XL centuriones, quibus imperator unus præficitur. Ærarii verò cura defertur ad collegium Georgianum, tantopere ab omnibus laudatum, quod centumviris & octo Tribunis ærarii constat, unde incredibiles urbis opes & utilitates, quę ex portoriis & vectigalibus prædiorum publicorum & oppignoratorum constantur.

Eſt etiam Lucenſium ſtatus in optimatum poteſtate. cùm enim cenſa fuerint in civitate non ita pridem XXXIV. hominum millia. duo circiter imperio præſunt viciſſim: etenim annuum collegium ex optimatibus LX conflatur, penes quos ſumma Reipubl. poteſtas eſt, ab his decemviri creantur cum imperio triennali, quorum maximus Vexillifer appellatur. his capitale eſt urbem deſeruiſſe. creatur etiam Senatus octodecim virorum, qui una cum decemviris de Republica conſilium capit. ſequuntur minores magiſtratus; Rota triumviralis, ex uno Prætore ac duobus Aſſeſſoribus: quorum alter publica judicia diſceptat, alter privata: omnes tamen peregrini. pòſt etiam novem viri, cum Prætore peregrino, judices mercatorum, tum Præfecti annonæ, ſalis, commeatus, præterea octoviri, qui peregrinorum curam gerunt. poſtremò ſex ærarii; totidem militum Tribuni. Sed nihil præclarius collegio Cenſorum, qui homines improbos, & licentius vitiis indulgentes ſæpius notatos de magni concilii ſententia triennali exilio puniunt. Neque tamen Lucenſes, neque Genuenſes plane liberi ſunt, ſed Hiſpanorum regi acceptam ferunt data pecunia libertatem. Genuenſes quoque ut inſula Chio fruerentur, Turcarum principi XXX aureorum millia, ut Veneti XII, Rhaguſii XIII tributi nomine pendebant antea, ut liberi eſſent à vectigalibus & portoriis: ſed nuper omnes inſulæ, paucis admodum exceptis, in Turcarum poteſtatem venerunt. *Status Lucensium.*

Eſt etiam imperium apud Rhaguſios ex optimatibus conſtitutum. adhuc enim gentes antiquæ nobilitatis XXIV reſtant, ex quibus conſtat optimatum collegium: ſed omnes, ut apud Venetos, ſimul coguntur. ab his creatur Senatus LX virorum: poſtea decemviri, quibus Rector quaſi dux civitatis præeſſe conſuevit: deinde quinqueviri eadem fere poteſtate qua Venetorum decemviri: tum ſex viri conſulares civilium, quinque viri criminalium cauſarum judices, *Status Rhagusiorum.*

judices, à quibus ad curiam triginta virorum provocatur: sex viri nocturni, reliqui sine imperio creantur, ut triumviri ærario curando: quatuor Quæstores: duumviri monetales: curatores urbis, annonæ, salis: postremò Præfectus arcis, qui quotidie mutatur. ut olim apud Athenienses, qui Senatui præerat, arcis & ærarii claves habebat. habent autem magnam cum Venetis Reipubl. gubernandæ rationem. hoc tamen valde diversum, quod prætorianas cohortes ex Pannoniis, ut Genuenses ex Helvetiis ac Germanis conscribunt, ad imperium exequendum. Sed rerum omnium publicarum, quæ unquam extiterunt, nulla tam brevi tempore magis incredibiles conversiones pertulit, quàm Respublica Florentinorum, id est, CCCXXXI annis. ac perutile visum mihi est, ea quæ tum à Florentinis, tum ab ipsorum historicis, Pogio, inquam, Machiavello, Antonino & Guicciardino didici, breviter explicare: ut ex ea varietate Rerumpublicarum, de optimo statu verius ac melius judicare queamus.

Status & conversio imperii Florentinorum.

Cum igitur Pontifices ac Imperatores de imperio Italiæ contenderent, ut antea diximus; Florentini se ipsos in libertatem vindicarunt, anno M CC XV, & coacto civium cœtu magistratus XII, quos antiquos appellabant, duos Prætores, urbanum ac peregrinum cum annua potestate crearunt. sed cum omne imperium ad paucos detulissent, repente in factionem inciderunt. his itaque abrogato imperio, XXXVI viros Reipubl. constituendæ, quos reformatores vocabant, elegerunt; qui opificum collegia stabilierunt, eisque magistratus quasi Tribunos dederunt, sed cum potentiores Gibellinorum partibus faverent, ejectis omnibus Gibellinis, XII viros elegerunt, quos bonos appellabant, rati nomine mutato mores immutari, deinde octoginta senatores consiliis de Republica capiendis: summum verò imperium totius Reipublicæ optimatibus CLXXX permiserunt, qui magistratuum ac legum summam potestatem haberent:

berent: atque in eo ſtatu annos fere triginta acquieverunt: poſtea in oligarchiam converſi, nobilibus factioſis imperium à populo abrogatum eſt: deinde triumviri creati, quos priores appellarent, una cum vexillifero, cui legionem prætoriam ad Reipublicæ præſidium dederunt, præter quatuor legiones urbanorum & ruſticorum, ſi ab hoſtibus urgerentur. & quia vexillifer maximus popularis erat, nobiles ab honorum petitione ac ſortitione ſummovit. poſtea ſecutæ ſunt graviſſimæ ſeditiones nobilium, à quibus populus in varias partes diſtractus eſt: & cùm civili ſanguine diu ſe ipſos fœdaſſent, communi conſenſu petierunt à Pontifice maximo, ut regiæ ſtirpis hominem mitteret, cui libenter parerent. itaque Carolum Valeſium Siciliæ regem, qui tum Romam venerat, Florentiam miſit. is igitur aliquandiu tumultus compoſuit, exules & oppreſſos armis civilibus reſtituit. ſed à ſuis ipſe revocatus, nondum urbe quieta diſceſſit. hinc majores quàm antea tumultus ac cædes, adeo ut omnes pene Lucenſes vicinorum calamitate permoti, & ad ſeditiones componendas effuſi ex urbe Florentinam venerint: non prius tamen quieverunt, quàm bellis externis cogerentur. Itaque anno MCCCIV. formam Reipublicæ mutarunt, ac pro uno vexillifero tres crearunt, quos Pannonieros vocabant; cum ſumma & planè dictatoria poteſtate. igitur coacto civium omnium cœtu ſcrutinia inſtituerunt, quibus poſtea ſemper uſi ſunt, id eſt delectum quendam civium habuerunt, qui ad magiſtratus & honores capiendos idonei eſſent: atque eorum nomina in urnas, ſive crumenas conjecerunt, ut ſingulis annis ſorte ducerentur. atque hic delectus decimo quoque anno renovabatur: interdum ſæpius octoviros ſorte duxerunt, qui bimeſtri poteſtate cum annuo vexillifero Reipubl. præeſſent. conſilii verò capiendi cauſa Senatum elegerunt CCL virorum, partim nobilium, partim popularium. optimatum verò collegium ex civibus trecentis conſtituerunt. ſed ne

ne in eo quidem ſtatu, propter civiles diſcordias & odia inteſtina, diutius acquieverunt. itaque cummuni conſenſu acciverunt Galtherum Brennonem ducem Athenarum, eum qui poſtea magiſter militum clade Pictavienſi cæſus eſt ab Anglis, cui optimates annuum imperium permiſerunt: ſed plebs acclamatione gratiſſima, pepetuum principem eſſe juſſit. hic igitur CCC milites ad vim imperii retinendam ſibi adjunxit. ſed cùm nimis imperiosè ſe gerere videretur, vix decem menſes imperium retinere potuit, quin ab omnibus ordinibus ex urbe cum magna clade ſuorum ejiceretur. rurſus vexilliferum & octoviros, una cum Tribuniſplebis ſive collegiorum ducibus crearunt, & nobiles quos ab honoribus antea prohibuerant, reſtituerunt. hinc factio nobilium potentior, populares & plebejos opprimere cœpit: hinc tenuium & popularium querelæ; quod unius everſa tyrannide, plures Rempublicam invaſiſſent: & eouſque diſcordiæ creverunt, quoad nobiles magna ex parte cæſi, aut fracti, aut exilio pulſi popularibus ceſſiſſent, & ab honorum petitione omnino ſummoverentur. igitur imperio plane populari conſtituto, anno MCCCLIV, cum nullæ adverſus nobiles diſcordiæ intercedere poſſent, populares inter ſe de imperio certare cœperunt. quemadmodum Budelmonti cum Vbertis, deinde Donati cum Cerchiis, omnes patricii, Rempublicam diuturniſſimè perturbarant: deinde patricii à popularibus ejecti fuerant; ita Riccii & Albizii populares homines, Guelphorum & Gibellinorum ſectas renovarunt. inde cædes & exilia ſecuta, quouſque plebeji opifices accepta occaſione adverſus populares arma ceperunt, ac ditiſſimi cujuſque domum diripuerunt & incenderunt. ita populari poteſtate omnino ſublata, ſecuta eſt ochlocratia ſeditioſæ plebis, vel potius anarchia. nam toto triennio, latrocinia, cædes, incendia, in media vrbe flagrarunt. ad extremum, plebi ſeditiosè furentes inter ſe quoque

que crudelissimè pro imperio dimicarunt. tandem lassati potius & fracti quàm satiati, proposita amnestia magistratus veteri more crearunt, ac xx annos, sine bello civili exegerunt, cùm scilicet nulli omnino magistratus affectarent, & oblatos timidè caperent, justeque imperarent. postea diuturnæ quietis impatientes, Cosmum Medicem eum, qui patriæ parens usurpatur, nulla de causa damnarunt: idem tamen postea vi & armis civilibus est ab exilio revocatus: & adversarii ejus magno numero ejecti. ex quo gens Medicea summam in Republ. auctoritatem sine imperio adepta est, cùm scilicet prudentes ac viros bonos sibi adjungeret, quorum ope Respublica & magistratuum sortitio regebatur. sed mortuo Cosmo, qui Reipublicæ gubernacula tenebat, ad cædes & exilia prolapsi sunt, quoad factiosis quibusque pulsis, Medicei auctoritatem recuperarent: quam annos circiter triginta retinuerunt, tametsi Paccii conjuratione facta, Iulianum Medicem ante aras mactarunt, ac Laurentium fratrem graviter vulnerarunt. hinc conjuratorum supplicia, cædes, exilia. altera ex parte exules Sixtum Pontificem & Alphonsum, cum legionibus acciverunt, ut patriam in qua regnare non poterant, hostium subjicerent potestati. tandem liberata gravissimo bello Republica, Senatum LXX virorum stabiliernnt, cujus consiliis tandiu Respublica stetit, quoad Petr. Medices, mortuo patre Laurentio, non contentus auctoritate, monarchiam invadere conatus est. ex quo majores quàm antea seditiones obortæ: quæ non prius exitum reperire potuerunt, quàm potentiores urbe penitus ejecti essent. itaque contigit anno MCCCCXCIV, ut plebs huc illuc quasi pecus sine pastore vagaretur, hominum insidias metuens ac ferarum: sic enim Machiavellus tradit. tandem Senatu ægrè coacto, diu certatum est de confirmando Reipublicæ statu; cum alii optimates, alii populum mallent; ad extremum seditiosis Savanorolæ ac Soderini concionibus persuasi, popularem statum acceperunt:

perunt: ea lege ut summus in Republica magistratus, qui apud eos Confalonerius dicitur, perpetuus esset, ac ne rogationes ad populum (semota fece plebis) ullæ fieri possent, præterquam de legibus & magistratibus, deque pecunia publica. non multo post Petri Soderini, deinde Fr. Valorii potentia oppressi, rursus arma ceperunt, ac potentiores vi & armis de imperio deturbarunt ipsumque Valorium in Prætorio & in summo magistratu trucidarunt, cum provocationem ad populum impediret. Rursus anno MDXII. summum magistratum annuum fecerunt, & Senatum octoginta virorum semestrem: paulò pòst tamen Leo Pont. Max. princeps Mediceæ gentis, simulans se velle Rempublicam in eum statum restituere, quo fuerat ante annum MCCCCXCIV. contulit imperium populare quinquaginta viris, vulgo Baliam vocabant: ac perpetuam potestatem erepta populo libertate stabiliit: nihilominus tamen capto Clemente Pontifice Max. qui alter princeps erat Mediceorum, Respublica in pristinum statum rediit. tandem res ad unum delapsa est. nam Caroli Imperatoris legionibus coacti Florentini, Alexandrum Medicem cum præsidio militum in urbem receperunt. is igitur Clearchum Heracleotarum tyrannum imitatus, sui nominis hostes ac potentiores occidit, proscripsit, exegit. tandem à Laurentio Medice occisus, imperii successorem habuit Cosmum: qui cum incredibili prudentia, conjuratorum manus sæpius evasit. hoc igitur in illa Republica vitiosum erat, quòd populare imperium quam optimatum maluerunt: deinde quòd octoviris bimestribus & vexillifero permiserunt Reipublicæ totius imperium: nec Senatum ullum habuerunt, nisi extremis temporibus, & nullius pene auctoritatis: quod perinde est ac si corpus mente careret. nam in Senatu salus Reipubl. versatur. jam verò XVI viros collegiorum & opificum duces, veluti Tribunos plebis nullo interjecto medio, majoribus magistratibus ita

oppo-

opposuerunt, ut necesse fuerit perpetuis dissidiis Rempublicam turbari. postremò plebejos, & ex peregrinis in urbe natos ad honores forte admiserunt, quo Respublica magis esset popularis. Sed ab externis ad domestica veniamus.

Status & conversiones imperii Gallorum.

Majores nostri sub regibus primum diutissimè floruerunt, ut Cæsar libro VI, Livius libro V testantur. quibus temporibus universam pene Europam & Asiam minorem armis domuerunt, colonias deduxerunt, urbes condiderunt, victis regionibus gentilia Celtarum & Gallorum nomina dederunt. inde Celtiberia, Celtoscythia, Portogallia, Gallicia, Galatia, Gallia Transalpina, Gallia Britannorum: hinc multæ à Bojis & Helvetiis, quos Tacitus Gallos vocat, regiones subactæ, quæ quod ab aliis explicata sunt, omitto.

Massiliensium status.

Cùm autem reges impotenter dominarentur, optimates imperium susceperunt: id quod Massiliensium, qui à Phocensibus coloniam in litus Celticum deduxerant, exemplo fecisse videntur; quia Massiliensium sexcenti optimates Reipublicæ præerant, ex his quindecim magistratus singulis annis creabantur, inter quos tresviri quasi Præsides, majus imperium habebant, ut Strabo scribit: igitur reliqui eorum exemplo populum in tres ordines naturæ congruentes, hoc est ad rationis, iræ, ac libidinis formam distribuerunt. Druidæ à militia vacationem perpetuam, & omnium munerum immunitatem habuerunt, ut Cæsar scribit: domesticum verò imperium, sacra, leges, summamque judiciorum potestatem tenebant: equites rem militarem una cum Ambactis & Solduriis curabant: plebs agros & opificia. ex his tribus ordinibus, comitia collecta universæ Reipublicæ summum jus habuerunt. Druidarum verò tanta fuisse dicitur sapientia, tanta vis ac majestas imperandi, ut cùm haberent annua comitia, solo religionis metu ac sacrorum interdictione, quasi acerbissima omnium pœna, sine

vi,

vi, potentissimos quosque suis edictis ac decretis parere cogerent, & in suo quenque officio continerent. ex quo intelligitur id quod scribit Cæsar, quantus antiquæ religionis cultus esset. at ubi numinis metus est illic pietatem, justitiam, virtutes omnes florere oportet. omitto summam rerum cælestium ac naturalium cognitionem, quæ illis tribuitur omnium scriptorum consensu. de Republica duntaxat disputo: quam optimatum fuisse ex eo colligimus, quod cum duæ factiones essent potentissimæ Heduorum & Arvernorum inter Celtas: Belgarum urbes imperio divisæ optimatum habebant conventus, iisdemque imperiis & legibus comitiorum ac judiciis curiæ Druidarum obligabantur: tametsi plurimi essent ubique reguli. præterea urbis fere cujusque sua fuit Aristocratia, ut Germanorum civitatibus, quæ imperii legibus obligantur. ac si quis tyrannidem affectasset, vivum cremari mos erat: quam pœnam ut effugeret Orgetorix reus tyrannidis affectatæ, mortem sibi conscivit, ut Cæsar ipse in Commentariis scripsit. jam verò suæ quisque familiæ princeps erat: neque in servos tantùm, sed etiam in uxores & liberos jus vitæ ac necis habebat, ut idem Cæsar testatur. falluntur enim cum Iustiniano plerique, qui in cap. de patria potestate nullos populos exceptis Romanis, tantum juris in filios habuisse tradunt, cùm id quoque Persarum & Hebræorum commune fuisse constet ex Aristotele & legibus Mosis. intelligebant tantum esse parentum erga filios amorem, ut abuti potestate si maximè velint, non possint: nihil autem majus esse ad virtutem, & cultum liberorum erga parentes. quod verò singulæ urbes statum optimatum tenuerunt: ex eo colligitur, quòd plebs ab honoribus & consiliis prohiberetur, & summi magistratus singulis annis non sine magnis contentionibus crearentur. quod Cæsar cum ab incolis didicisset, Gentile est, inquit, factiones in Gallia fieri: idque verus est, temerè institutum, ut tu-

ta plebs esset à potentiorum injuriis: nusquam gentium plebs alioqui contemptior: quippe quæ olim servitii loco pene haberetur, omnis consilii publici expers. hoc ille quasi arcanum imperii veteris testatum reliquit. sed miror cur Cæsar factiones illas, quæ Reipublicæ exitium attulerunt, plebi salutares fuisse putet. fateor quidem tutum esse id quod Aristoteles tradit, magistratus in Republica discrepantes creari, ne quemadmodum in familia, servi nimis inter se conspirantes rem familiarem; illi publicam diripiant; cùm verò se mutuis odiis appetunt, sua scelera detegunt: ita plebs à rapinis magistratuum inter se diffidentium, tutior est. sed factiones principum, sine magno plebis incommodo nequeunt excitari. Quicquid enim delinquunt reges, ut ait ille, plectuntur Achivi: nisi princeps unus multo potentior existat, qui partium duces cùm velit, coërcere possit sine gratia cujusquam. nam si alios in aliorum perniciem tueri velit, metuendum est ne imperium amittat: ut Henrico VI, regi Angliæ contigit, cum partes Lancastrorum adversus Yorchos tuendas suscepisset. ab his enim fractus est, & in carcere cæsus. nihil tamen contra Cæsaris sententiam affirmare velim. illud modo, Rerumpublicarum fere omnium interitus à principum factionibus initium habuisse: idque certius unicuique esse, quàm ut res exemplis egere videatur. atque id de majoribus nostris Cæsar testatur; apud Heduos principum factiones Reipublicæ perniciem attulisse, cum alii Germanorum, alii Romanorum copias evocarent. ad extremum Respublica diuturno Cæsaris bello fracta, Romanis cessit: sed ea lege ut magna pars civitatem suo jure ac libertate uteretur, ut Plinius lib. VII. tradit. quadringentesimo post anno Romanis, Gothis, & Hungaris diffidentibus, paulatim Franci, coloni veteres Gallorum, universam Galliam invaserunt, & hanc regiæ potestatis formam ita stabilierunt, ut militari disciplina pauci, domestica nulli diutius flo-

caruerint. de militari quidem constat Gallos Carolo Magno duce, magnam Germaniam, Pannonias, Saxoniam, Italiam, & Hispaniæ partem cum imperio totius Galliæ conjunxisse: Syriam utramque & Cyprum crudelissima servitute liberatam, annos xc. gubernasse: Longobardorum imperium fregisse: Pontificibus Romanis bonam Italiæ partem dono dedisse: Venetis Cretam & Peloponnesum concessisse, cùm imperium Græcorum invasissent, cui annos L. præfuerunt: quæ sane militaris disciplinæ magna sunt argumenta. domesticæ verò nullum majus est, quàm quod reges ac principes exteri ab extremis Germaniæ, Italiæ, & Hispaniæ oris, ad Gallorum Senatum, velut ad sacrum æquitatis asylum magno concursu confluebant. M CC XLIV. ut Fridericus II. Imp. controversias quæ illi cum Innocentio IV. intercesserunt de regno Neapoleos, ad hunc Senatum detulit. M CCC XII. & comes Namurcensis causam egit in hoc Senatu adversus Carolum Valesium, pro comitatu Namurcensi, non veritus gratiam tanti principis, quem judicio superavit. M CCC XX. consimiliter Philippus Tarenti princeps Burgundiæ ducem in hoc Senatu vicit, cum ageretur de sumptibus factis pro imperio Græcorum recuperando. idem tamen alio judicio mulctatus est. M CC XLII. pari voluntate dux Lotharingus & Vidus Castillionæus ejus sororius, familiæ herciscundæ judicium in hoc Senatu acceperunt M CCC XC. quinetiam Delphinus & Comes Sabaudiæ, cùm de Marchionatu Saluciarum inter se contenderent, & sua se voluntate huc contulissent, Comes judicio victus est, ac rursus alio judicio fractus & omnem causam restituere damnatus M CCCC. post etiam Cameracenses liberi populi in jus vocati, ut rebus à Senatu judicatis acquiescerent, se judicio stiterunt, satisque fecerunt, M CCCC III. sed exemplum illustrius nullum est, quàm quod reges Castellæ & Lusitaniæ percussis inter se fœderibus, ea non prius vim habitura judicarunt, quàm ab hoc ordine

dine

dine sancirentur, & parentibus portis promulgarentur. Infinitum sit omnia persequi. Rex autem æque ac privati legibus & judiciis acquiescit. lex autem imperii omnium antiquissima dicitur esse Salica, ut videre est in legibus Saliorum: quæ feminas summovet à regni successione; quanquam dubium est lata fuerit, nec ne. ut ut sit, inepte sane Baldus ac plerique Iurisconsulti, qui in Salica lege interpretanda, cum imperii majestate successionum jura confuderunt, quasi de prædiis & bonorum possessione ageretur. neque verò hujus imperii propria est, sed communis Assyriorum, Persarum, Hebræorum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, Abyssinorum, Pœnorum, Germanorum, Scytharum; qui feminas ab imperio longè repulerunt. nec ita pridem Arrogonii Petronillam, Castilli Isabellam, Mantuani Mathildem, Neapolitani Ioannam utranque, Norvegi Margaretam, deinde Navarri & Lotharingi ad feminas quoque summum imperium detulerunt: tametsi Roderichus historiarum scriptor, apertè scribit, lege antiqua Hispanorum imperium feminis ademptum, ac propterea populi graves sæpe querelas auditas esse, quod Isabellæ splendor & gratia leges violasset: id quod etiamnum Guicciardinus testatum reliquit. postremò Britanni, qui antea semper abhorruerant à γυναι-κοκρατίας, nuper Mariam ejusque sororem regnare permiserunt; in quo sane violantur non modo divinæ leges, quæ feminas imperio virorum disertè subjecerunt, sed etiam ipsius naturæ, quæ masculis imperandi, judicandi, concionandi, belligerandi potestatem dedit, feminis ademit. neque solum naturæ jura convelluntur, sed etiam omnium gentium, quæ nunquam feminas regnare permiserunt. Zenobia quidem cum xxx. tyrannis Palmyrenem invasit, sed paulo momento de imperio dejecta est ab Aureliano: ipsaque Irene à Nicephoro in monasterium pulsa, cùm Græcorum imperium suscepisset: Tomyris, Semiramis ac Thalestris

filiorum nomine imperarunt. Tenetur etiam princeps Agraria lege, qua publicos agros alienare prohibetur sine ordinum consensu: & ut maximè velit alienare, nullo modo possit; quin regius procurator mortuo rege perpetuam habeat manus injectionem. itaque cùm principes legem illam perrumpere sæpe sint conati, non potuerunt tamen. altero capite legis Agrariæ prohibetur princeps agros vacantes, aut ulla peregrinorum, vel damnatorum prædia sibi vindicare, nisi proximè pendeant à prædiis dominicis, ne privatorum fortunis, velut esca malorum illectus, ad crudelitates & rapinas feratur. at in plerisque Galliæ locis bona damnatorum legitimis hæredibus relinquuntur: alibi princeps ea donare, aut conflatam pecuniam in ærarium publicum inferre tenetur: quemadmodum lege Valesia Francisco patre lata cautum erat. ex omnibus tamen imperii legibus nulla sanctior est, quàm quæ vetat principum rescriptis ullam rationem haberi, nisi æquitati perinde ac veritati consentanea sint: quo fit ut pleraque à magistratibus respuantur: nec impetrata venia prosit sceleratis. sæpe enim audita vox est magistratuum; Nihil posse principem contra leges. & quidem Henricus ejus pater, cùm Italum servum in carcerem duci jussisset, non adjecta causa, judices hominem liberarunt, prius tamen admonito rege, qui jussit illum condemnari, quum diceret se hominem in scelere turpissimo deprehendisse, quod evulgari nollet: judices nihilominus reum damnare noluerunt, tametsi princeps optimus religiosè ac sanctè juraret in scelere à se deprehensum, ac judicibus succenseret, quod sibi affirmanti fidem non haberent, liberatus est tamen à judicibus, & carceribus ereptus: sed postea jussu regis in flumen Sequanam noctu demersus, ne insolentia facti populum perturbaret. tametsi putant Iurisconsulti principem ex animi conscientia judicare posse, ad l. illicitus parag. veritas. de officio præsidis. atque ea re commotum Pau-

lum

lum III. Pont. Max. supplicio affecisse nobilissimum virum qui ei confessus erat, dum adhuc Cardinalis esset, homicidium se perpetrasse. nec verò curiæ superiores ullam habent legum rationem, nisi quas sua promulgatione comprobarint; nec se cogi posse ajunt: tametsi lapsa consuetudo sensim de via deflectit. atque utinam majorum virtutem imitaremur: illi de vita quàm de sententia decedere maluerunt: posteri Rempubl. & famam quàm magistratum perdere malunt. cùm enim Ludovicus XI (is qui primus reges servitute liberasse dicitur) exitium curiæ Parisiorum intentaret, nisi leges à se latas promulgaret: patres re intellecta, purpurati regem adeunt: tum ille; Quæ causa vos huc impulit? ut mortem, inquit Lavacrius, potius oppetamus, quàm leges iniquas ferri patiamur. Rex oratione Præsidis, & mirabili constantia magistratuum perterritus, eos humaniter accepit; & leges quas promulgari jusserat, coram lacerari mandavit, juratus se nihil posthac nisi quod æquitati congrueret edicturum. ejus pater Carolus VII judicio Senatus silvam urbi proximam cædere, ac precio dicto sententia Senatus vendere jussus est, nec jussa recusavit. Alia quoque lege, vel potius jure constituto, Rex obligatur; ne scilicet magistratum aut imperium cuiquam initio abrogare possit, nisi sceleris convictus, ac publico judicio damnatus fuerit: quamvis in renunciatione magistratuum à principe usurpari soleat formula vetus, QVOAD NOBIS VIDEBITVR; quæ lex inviolabiliter servatur, & in usum abiit, tametsi annuum illud jusjurandum, quod judices præstare solebant pridie Idus Novemb satis indicet, non ita pridem annuos fuisse magistratus, ut Budæus quoque tradit. quem morem Philip. Pulcer, atque his temporibus multi ac magni viri renovandum putant: sed Ludovicus XI legem de perpetuis magistratibus tulit, ne postea cuiquam imperium nisi morte, aut libera cessione, aut publico judicio abrogaretur. at Henricus II,

cùm in Senatum una cum magistro militum aliquando venisset ; promulgandæ legis causa, quam curia improbarat, nescio cujus oratione impulsus, dixisse fertur ; curiam Parisiorum legé agere non posse, nisi ipse juberet mandata jurisdictione in singulos annos ad Idus Novembres. utrùm verò præstabilius sit perpetuum imperium dari, an verò tempore definiri, cùm magnæ dijudicationis sit, planè definire non ausim. tamen opinor, ad tuendum populare & optimatum imperium, magistratus ad breve tempus tribui oportere, ut Aristoteli visum est; sed in regno aliter sentiendum putem. quid enim contrà principum vim ac libidinem audeant magistratus, qui sibi honores adimi metuent ? quis tenues à servitute vindicabit ? quis populi commoda tuebitur, si exacto magistratu pateant injuriis potentiorum ? præterea magistratus imperium nullius fere est auctoritatis, quod ad breve tempus tribuitur : neque facile paremus iis, neque cum dignitate imperant, quos vitæ socios habuimus & qui postea privati sunt futuri. quem verò populus de imperio sine scelere deturbari non posse intelligit, hunc ab improbis metui, principe coli, & virum bonum evadere necesse est, vel cogente pudore, vel etiam pœnæ metu, ne simul cum fama vitam, caput & fortunas amittat : quippe censores & exploratores habet omnium actionum. Est autem puerile quod Alexander, alioqui bonus auctor ad l. principalibus de rebus credit. ait, imperium seu officium privato tributum, cum hac clausula, quoad nobis videbitur, perpetuum censeri : id quæ fieri puta ex l. Iurisperitos, de excusat. tut. & ex l. sufficit. de rebus creditis. sed μηδὲν πρὸς ἔπος. hoc verò majoris est ponderis ac momenti, hujus imperii arcanum salutare, quod regiæ potestati plurimum detrahitur, cùm honores magistratibus perpetui tribuuntur. nihil enim ad tyrannidem principis coërcendam efficacius esse potest. contrà verò in frequenti magistratuum mutatione, principis pote-

potestas omnium maximè augetur, ut Aristoteles scribit: aucta tyrannis evadit. at quo plus detraxeris imperio principis (neque verò in eam partem peccari potest) eo justius est imperium ac stabilius futurum, ut Theopompus rex Ephoris potestate concessa dixisse fertur. qui verò malis artibus principis imperium augere se putant, non recte putant: quia regis & regni eversionem moliuntur. & quidem majus imperio est, ut Theodosius August. rescripsit, legibus submittere principatum. itaque fallitur Machiavellus qui Regem nostrum ærarii dominum esse tradit. certus est enim modus in largiendo legibus definitus, ultra quem si progrediatur sine Senatus decreto, non paretur, nec rationum judices Quæstoribus sine gravi causa acceptum ferunt. Etenim lata lex est Carolo VIII. ad d. Cal. Sept. anno MCCCCXCII. ne principis largitiones ac dona ullam vim haberent, nisi rationum magistris donationis tabulæ probarentur. excepta sunt exigua dona centum libellarum, non tamen aliter valitura, nisi cum Tribunorum ærarii assensione. hanc legem ex archetypis descriptam habeo, quæ diu inviolabilis extitit. Illud etiam hujus imperii magnum est arcanum, quòd princeps omnium in Republ. præmiorum arbiter est, nec tamen ullas infligit pœnas: sed hæc magistratibus velut odiosa, permittit. quo fit ut omnium amore, nullius odio dignus habeatur: nec potentiores à judicibus damnati, causam habent cur illi irascantur, propterea quòd nullam suscipit cognitionem: sed rebus judicatis omnes acquiescunt: aut si quis potentia fretus imperium recuset, provinciarum gubernatores sic præfecti Marescallorum, armis parere cogunt, & omnes in unum armantur: contra quam fit apud Germanos, apud quos Imperialis curiæ decreta nullam fere vim habent, si adversus potentiores judicatum sit, propterea quòd gubernatores, provinciarum armis tentare nolunt, quod exequi se posse diffidunt. nihil apud nos frustra decernitur, quod non fa-

cile executioni mandari possit. sic igitur curiæ superiores, quę magna sui parte ex plebejis constantur, nobilium ac potentiorum vim justissimis decretis coërcent, ac veluti summos cum infimis incredibili concordia tuentur: qui verò earum dignitatem labefactare sunt conati, profectò Reipublicæ interitum quæsierunt: cùm in illis posita sit domesticæ disciplinæ, legum, morum, totiusque Reipub. salus. sunt autem ejusmodi curiæ septem, quarum quæ maxima est, judicibus centum & quadraginta constat, à quibus provocare non licet; nec sine gravi mulcta principi temerè supplicare. Aliud quoque hujus imperii vinculum magnum est in nobilium clientelis. cum enim in omnibus Græcorum Rebuspublicis, tenues & plebeji à patriciis opprimerentur: aut patricii à plebejis impetu facto sæpius ejicerentur, ac perpetuo inter se dissiderent; divina quadam bonitate factum est, ut promulgatis feudorum legibus nobiles infimos veluti clientes ab injuria tueantur. atque hęc una fortasse ratio est, cur imperia sint apud eos diuturna, qui his legibus utuntur. Sed hoc amplius habemus, quod nobiles primogeniti apud nos, ut etiam apud Britannos, magnam capiunt partem totius hæreditatis, ac perpetua majorum successione avitas hæreditates tuentur, ne in plures distractis prædiis, decus nobilitatis, quæ militarem disciplinam tuetur, intereat. atquę illud est quod Lycurgus primum apud Spartiatas, deinde Plato in utraque Republica tantopere commendat. sed hic portiones hæreditarias, IV. M. XL. ille IX. M. statuit: nos certum numerum nullum habemus. ac si morem majorum teneremus, quem soli Germani modicus retinuerunt, id est, ut feminæ à feudis omnino repellerentur, proximis agnatis Salica terra (sic enim in veteri quodam testamento apud Burdegalenses feudum appellari proditum est ab eo qui primus libellum de lege Salica scripsit) nec Lycurgi, nec Platonis leges de successionibus desiderarem. sed primus Capetus apud nos,

con-

conceſſo Ducibus & Comitibus provinciarum dominio, legis violandæ præbuit occaſionem. pòſt enim facile impetratum eſt à parentibus, ut feminis Salicam terram capere liceret. Quod ſi ita apud nos imperium eſt conſtitutum, profecto capitalis eſt Iovius, qui ridiculè Gallos inſectatur, quod divinum quendam animi vigorem regibus ineſſe putent. quid ſi Anglos vidiſſet ante ſedem regiam, tametſi vacuam, prætereuntes aperire caput? ac majore contumelia dignus eſt ipſe, qui toto vitæ decurſu, domini ſui pedes pluſquam ſerviliter oſculari non erubuit: quod adorationis genus, non modo Perſarum aut Turcarum reges, ſed etiam ſuperbiſſimi Caliphæ Arabum ſemper abhorruerunt. eſt igitur, ac ſemper fuit (atque utinam perpetua ſit futura) principis & populi Gallici tanta conſpirationis fides & conſenſus, ut nuſquam populus majori obſequio principem, nec princeps amore tanto populum complectatur: populus autem quantum divinitatis in principe eſſe putet, aut quanta libertate fruatur, ex eo intelligi poteſt, quod non ita pridem Ludovicus XII in ſcenis ac theatris, antiquæ comœdiæ morem renovari permiſerit, & facetis dicteriis vitia cujuſque notari, quod ubique ac præſertim Venetiis ſemper capitale fuit; ac ne ſibi quidem parci voluit, cùm diceret, Rerum geſtarum fidem non aliter à principibus haberi poſſe. ô principem excelſum & orbis imperio dignum, qui vitæ integritate ac innocentia fretus, maledicta non extimuit improborum! jam verò ante Henrici tempus inaudita vox erat majeſtatis apud nos in rege appellando. quæ idcirco à me cõmemorantur, quod ab Italis & peregrinis multa de noſtris moribus & imperio aliter quàm decuit prodita fuere. Iam verò incredibile videatur, verum tamen ſit, nullum omnino populi conjuratione cæſum. unus uxoris adulteræ dolo necatus eſt. Carolus verò Simplex ab Heriberto Veromanduo, tametſi hoſte acerrimo captus, nulla vi, ſed morbo ac ſenio periit: ejus

tamen filius Ludovicus, Heribertum in crucem egit. Neque verò Reipubl. inviolabilis argumentum majus extitit quàm nuper bello Sacro, quo Gallia tota conflagravit. cùm enim partium duces cædibus ac incẽdiis omnia miscerent; curiarum tamen & urbium maximarum splendor ac dignitas mirabilem in modum affulsit: deinde paulo momento tot bella tantique tumultus, optimi Regis edicto quasi apum examina pulveris exigui jactu compressa, quierunt: ac Princeps injuriarum omnium oblitus est. tantæ naturæ bonitas est insita in genere Valesiorum. neque id novum, sed à majoribus acceptum institutum. Nam Carolus VII. imperio plane spoliatus, & indignus omnino judicatus in curia Parisiorum. tandem Atrebatico fœdere in spem meliorem erectus, Anglos qui dominatum tenebant, fudit ac prostravit. plerique putabant illum animi dolores ulturum: sed ab ultione tantum abfuit, ut Cæsaris clementiam imitatus, Senatum populumque Parisiorum in fidem humaniter receperit. Hæc faciunt imperia diuturna, cùm principes alienas injurias vindicant acerrimè; suarum verò penitus obliviscuntur. neque verò ullum imperium diutius in eodem statu floruisse reperimus, præterquàm Assyriorum. jam enim ducentesimus circiter ac millesimus labitur annus ab hujus imperii primordio, quod cœpit ab Waramundi familia, deinde ad Meroveos, tum ad Carolum Magnum, postremò ad Capeti gentem delatum est: neque tamen bellis civilibus potuit, neque externis violari. at reges Ægypti, si Iosippo credimus, vix annum millesimum attigerunt. omitto quàm fabulosè multa dicuntur de Assyriis & Ægyptiis, quamque facile fuit imperium illis temporibus stabilire ac retinere, quibus nulli hostes regnare prohiberent. Illa verò quæ feruntur antiquissima regna, Lydorum, Tyriorum, Archivorum, Corinthiorum, Lacedæmoniorum, Athenienfium, mœnibus urbium circumscripta, Plutarchus in Theseo ac Diodorus, magna sui parte fabu-

losa fuisse affirmant: & ut vera sint, quæ tamen diutius steterunt, annos DCCC non superarunt.

Chaldæi quidem post aquarum eluviones annis CCXLIX. in summa quiete vixerunt: quod seculum aureum à Catone in Originibus, si modo ejus libri auctor est, appellatur. deinde Ninus armis Asiam minorem invasit, à quo triginta septem reges annos MCCXX. usque ad Sardanapali exitum imperarunt. ejus imperium Arbaci & Belocho præfectis cessit. itaque imperio bifariam diviso, Medos inter & Assyrios trecentis ferè annis dimicatum est, quoad Persæ imperium arripuerunt. hinc gubernacula tenuerunt usque ad Alexandrum, qui Persarum imperium ab India usque in Hellespontum latè patens longius propagavit. Alexandro mortuo, Seleucus Asiam majorem, Antipater minorem, Ptolemæus Ægyptum, Antipater Macedoniam: Lysimachus Thraciam diviso imperio acceperunt. dein gravissimis bellis attriti, mutuisque odiis ardentes, ducentesimo circiter post anno in Romanorum potestatem pervenerunt. Asia major Parthis cessit, post Alexandri mortem anno CLXXII. atque ita imperium ab Arsace usque ad Artabanum cum magna gloria militaris disciplinæ, floruit annos circiter D. hinc Artaxerxes Persa cæso Artabano regnum suscepit: idque Persæ tenuerunt annos amplius CCCC. quousque Homarus princeps Arabum Persiam & Syriam invasit.

Conversiones imperii Chaldæorum, Assyriorum, Persarum, Parthorum.

Cætera consequentia ætatis imperia videamus: id est, ab Iustiniano; qui erepta Vandalis Africa, Gothis Italia, Parthorum quoque repressis incursionibus imperii dignitatem summa cum militaris ac domesticæ disciplinæ gloria restituit. Hispaniam Gothis, Galliam Francis, Britanniam ac Germaniam superiorem incolis relinquens, imperii Græci limites, Danubio, Alpibus, Euphrate & Africæ patentibus oris circumscripsit, in eo statu floruit imperium annos fere centum ac viginti, hoc est ad Con-

Conversiones imperii Græcorum.

ſtantem Heraclii nepotem, cujus temporibus Arabes Ægyptum, Syriam, ac Ciliciam; pòſt etiam Africam Romanis ademerunt: & in Italiam uſque exercitus & colonias tranſmiſerunt. ex altera parte, Sclavi Pannonias & Illyricum invaſerunt. antea Longobardi ſedes in Inſubria poſuerant, & bonam Italiæ partem occuparant. ſecuta ſunt bella civilia pro imperio Græcorum, cùm alius à militibus, alius à Senatu imperator eligeretur. nam Leotius, Iuſtinianum minorem in exilium egit: Abſimarus Leontium naribus truncatum in carcerem compulit: Iuſtinianus, barbarorum ope reſtitutus, adverſarios de imperio deturbavit: hunc Philippicus excepit, qui ab Artemio crudeliſſimè eſt excæcatus: nec tamen diuturnum fuit hujus imperium. paulò pòſt à Leone Tiberius Imperator electus truncatur. major etiam Conſtantini IV crudelitas, qui expugnata Conſtantinopoli, Artabasdum una cum filiis excæcavit: ſed maxima clade à Bulgaris accepta, miſerè interiit. ex quo imperium ab Irene ſuſceptum eſt, quæ filio excæcato Caroli Magni nuptias appetens, in monaſterium à Nicephoro truditur: ipſe Imperator factus à Bulgaris, poſtea cæſus eſt. ſucceſſit Michael uterque, quorum poſtremus à Baſilio crudeliter occiditur. quibus temporibus imperium Græcorum anguſtis regionibus definiebatur, cum Illyricum & Italiam penitus amiſiſſent, & bonam Aſiæ partem Turcæ & Arabes occuparent: ipſi verò Græcorum principes, mutuis odiis ac bellis civilibus tamdiu jactati ſunt, quouſque Gallorum armis imperium occuparetur: his tamen ſexto & quinquageſimo pòſt anno pulſis, Græci rurſus imperarunt, ſed Palæologi & Cantacuzeni diſſidentes, Turcas Aſiæ dominos evocarunt, à quibus ſunt paulò pòſt de imperio dejecti.

Converſiones imperii Arabici. Arabum quoque imperia languere cœperant, cùm Turcæ in Europam exercitus tranſmiſerunt. Cùm enim à Grecis defeciſſent, anno ſalutis circiter DCL, brevi Syriam, Ægyptum, Perſiam, Afri-

Africam, uſque ad Oceanum, pòſt etiam Hiſpanias, Cretam, Siciliam, Peloponneſum, & Italiæ partem occuparunt, tanta victoriarum celeritate, ut tot ac tam multas regiones ante domuiſſe, quam peragraſſe videantur. ac tametſi obſcura eſt eorum, & fabulis confuſa hiſtoria, quam noſtri literis mandarunt; facile tamen intelligi poteſt ex Leone Afro, & Gulielmo Tyriorum epiſcopo, qui antiquitates illorum ac regiones penitus inſpexerunt, nullum fere imperium excepto Romano majus antea extitiſſe. Ipſi Pontifices, qui Caliphæ dicebantur, ſola religionis opinione tantùm valuerunt, ut leges omnes divinas & humanas arbitratu ſuo moderarentur. ab his enim Imperatores & exercitus, velut à diis pendebant, reliqui principes vitam illis, caput, fortunas, imperium denique acceptum ferebant. ſed cum de religione inter ſe diſceptare cœpiſſent, propter Hali cædem, Pontifices quoque Ægypti, cum Babyloniis ac Damaſcenis graviſſima bella geſſerunt: deinde Gallorum viribus de Hiſpania ulteriore, poſt etiam de Italia, Cypro ac Syria decedere coacti: tandem à Perſis quoque, Tartaris, ac Turcis repulſi, vires in Ægypto & Africa collegerunt, anno ſalutis centeſimo circiter ac milleſimo. hinc Tunetani reges à prima incurſione Arabum in Africa, regnum ad hæc uſque tempora gubernarunt, id eſt, ut Muleaſſes coram Paulo Pont. Max. jactabat, annos 900. Sultani vero Ægyptum à Saladino uſque ad Tomombejum, quem Selimus Turcarum Princeps in crucem egit, annos 336 obtinuerunt. ſed tantis odiis ac cædibus exarſerunt cum Mauris Tunetani reges, & inter ſe Mauri, poſt etiam Sultani, ut Hiſpanorum ac Turcarum fracti viribus, nunc ſervire conſueſcant.

Iiſdem fere temporibus quibus Ægyptum Saladinus occupavit, duo potentiſſima imperia paulatim adoleverunt; Tartarorum ſcilicet ac Turcarum. ſcribit enim Hayto, Cangiuſcanum Tartarorum, qui olim Scythæ diceban- *Converſiones imperii Turcarum.*

tur, Principem, imperium in Asia majore longè late propagasse : & ex eadem gente Turcarum unam legionem, quæ Persis auxilio venerat, accepta religione Arabum, in Asia minore conquievisse : ac sensim Arabum & Græcorum discordia in tantam potentiam crevisse, ut ex quo Selimus homo privatus, Cappadociæ principatum arripuit anno MCIV. ad Selimum hujus patrem, omnia non modo Græcorum & Arabum imperia, sed etiam provincias omnes à Danubio usque ad Borysthenem, hominum ferocissimorum, & utramque Pannoniam atque Illyricum occuparint : tametsi Persarum, Christianorum ac Tartarorum maximis bellis implicarentur. Sed quoniam de Republica Turcarum multi multa scripserunt, mihi satis est ea leviter attingere. Hoc tamen ab illo quod maximum erat, prætermissum est. Sic enim Ioannes Huraldus sacri consilii Senator, & Ludovicus Martinus, uterque diuturnis legationibus, & rerum gerendarum usu clarissimus, mihi narraverunt, omnia prædia, paucissimis admodum exceptis, militibus, quos ipsi Timariotas, παρὰ τοῦ τιμᾶσθαι, ut opinor, vocant, cæteri censuales sunt, qui militibus agrorum vectigalia dependere solent, ab decimo quoque anno censualia prædia conducere. mortuo Timariota, Principis beneficio tribuitur militia ex casu, ut olim feuda seu beneficia dari consueverant. si bellum indicitur, præsto sunt sine stipendiis Timariotæ. Prætorianæ vero legiones circiter septem, stipendia ferunt ex ærario publico, quod ex capitatione conflatur. Hæc disciplina invictam Rempub. facit. eadem lege usus est Carolus V. Imp. adversus Indos, excepta duntaxat capitatione, unde infinita vis auri (nam levia sunt vectigalia, quę ex portoriis coguntur) ad ærarium defertur.

Conversiones imperii Polonici.

Interea Poloni à Germanis imperio divisi regnum à Pyasto duce conditum, anno salutis DCCC feliciter administrabant. neque enim ante hoc tempus certa narratio ab historicis colligi potest. ex eo tamen Polonorum gesta lu-

cent, quòd cum Turcis, Germanis, ac Moschovitis gravissima bella diu gesserint, sui tamen imperii dignitatem hactenus conservarunt, ac Prussiam Germanis ademerunt. seque ipsos adversus Turcarum opes etiamnum fortissimè tuentur. crevit autem imperium illud tum maximè, cùm Pyasti gens in Hedwige regina desiisset. tum enim Iagello Lithuaniæ rex accepta religione Christiana, reginam Poloniæ duxit uxorem, anno MCCCLXXXVI. ab hoc Iagellonum gens imperium legitimo jure suscepit, quorum postremus restat, is qui nunc imperat Sigismundus. nam Marchio Brandeburgicus & Vaivoda Transilvaniæ ex feminis Iagellorum originem traxerunt.

Eodem tempore quo Pyastus in Polonia, Carolus Magnus in Gallia, Nicephorus in Græcia, imperium inierunt: simul quoque Gorricus Daniæ regnum armis ac legibus stabiliit, ab eoque ad Nubam regnatum est annos 140. tum Henricus Auceps Imp. Germanorum, regnum illud in provinciæ formam redegit. sed cum ab imperio postea Dani descivissent, rursus ab Othone victi sunt, atque iterum rebellarunt Suenone rege, qui à Waldemaro fratre dejectus est: à quo regnum successione delatum est, anno post 211 ad Margaretam, quæ Daniæ, Sueciæ ac Norvegiæ præfuit imperiis, & quæ Pomeraniæ Ducem adoptavit. trigesimo quinto post anno Engelbertus à Danis deficiens, Sueciæ regnum invasit, quod postea civili seditione coactus reliquit. rursus triplex illud regnum unius imperio Bavari paruit. post hunc Christianus electus est, à quo cæteri consequentes ad hæc usque tempora imperarunt. regnum tamen Sueciæ Gostavus Christiano II. non ita pridem ademit, ex quo maxima bella inter Danos ac Suecos oborta, nondum conquierunt: licet Henricus Sueciæ rex à suis captus est ac imperio spoliatus, conspiratione fratris junioris cum civibus Stocholmiæ, eo ipso die (res admiratione digna, quo **Carolus IX.** rex armis suorum

Conversiones imperii Dania & Suecia.

bene

pene oppressus est in agro Meldensi, id est, anno M D L X V I I. ad I I I Cal. Octob. Illud autem animadversione dignum est, quod ab Holstero Sueco accepi, ex pluribus liberis jus esse principibus eligendi, quem velint. id quoque fertur commune esse Polonis, Lithuanis, Hungaris & Abyssinis. Ac re vera dici potest Aristocratia Danorum & Polonorum, apud quos nobilitas legum, pacis, armorum, vitæ ac necis jus habet: Princeps electus nihil horum per se ipse efficere potest: at ne nobilis quidem ullus à Principe aut ab alio magistratu, quam ab optimatibus judicari potest, ubi agitur de illius capite, vita vel fama.

Conversiones imperii Britannici.

Sequuntur Britanni, qui regiam potestatem initio, ut omnes fere populi, pertulerunt. Polydorus enim reges octo & sexaginta, ex antiquis seu veris, seu fabulosis scriptoribus, mille circiter annos ante Cæsarem, Britannis imperasse scribit: Romanis verò, postea quàm à Cæsare victi sunt, annos quingentos paruisse, id est ad Theodosium usque juniorem: quibus temporibus cùm à Scotis & Pictis gravissime premerentur, ac de Romanorum auxiliis desperare cœpissent, Anglorum & Saxonum opes è Germania evocarunt: hi pulsis Britannis, imperium facile occuparunt: sed ita ut septem reges divisis imperiis dominarentur, ac perpetuis bellis in seipsos grassarentur: quod Egbertus post annos circiter 300, quàm Angli Britannos in Galliam expulerant, id est, anno salutis 800 pene solus imperavit: postea Dani ac Scoti mox victores, Insulam more prædonum annos fere C L diripuerunt, usque ad Eduardum majorem, qui Danis pulsis imperium recepit. centesimo post anno bellis intestinis flagrantes, Gulielmum Normannum evocarunt. is Haraldo cæso, ac Republica constituta, regnum successione ad suos detulit, qui annis fere centum ac decem fortiter imperarunt. secutus est Stephanus Comes Blesensis genere Gallus, qui regnum legibus ac domestica disciplina humani-

ter informavit, anno salutis 1136. post Henricus II, genere quoque Gallus, & Stephani, ut plerique ajunt, filius, paterno jure Comes Andium, Cenomanorum, ac Turonum: Stephani adoptione & materna successione, Angliam & Normanniam: uxoris dote Aquitaniam & Pictaviam consecutus, maximum imperium diutissimè rexit, ac deinceps ejus posteri florens illud regnum, ac bellicis laudibus abundans, annos 400 ita gubernarunt, ut universam pene Galliam, partim legitimo jure, partim vi, partim fraudibus. cum civili bello Galli premerentur, occuparint. tandem aliquando conspirantes Galli, & victoriarum incredibili celeritate usi, Anglos de tota Galliæ possessione dejecerunt. hi verò cum hostili bello carerent, civilia cum tanta crudelitate gesserunt, ut ludicra videantur, quæ de tragica Thebanorum feritate prodita sunt, præ his quæ à Polydoro narrantur: qui tamen in gentis gratiam multa scripsisse fertur. nec mirum videri debet, si Philippus Cominius scripserit, annis fere 30, quibus bella civilia gesta sunt, sua ætate cæsos esse regiæ stirpis homines amplius 80. omitto reges duodecim, qui populi seditionē ac principum conjuratione cæsi, aut imperio spoliati fuere.

Conversiones regni Hispanici.

Restat ut de Hispanis quoque brevissimè dicamus. Nullum autem apud eos imperium antiquius videmus, quàm Carthaginensium, nisi fortasse Celtas & Gallos magnam Hispaniæ partem ante Carthaginenses domuisse, ac regioni nomen dedisse putemus, id quod Hispani fatentur. sed quoniā hæc certa historia non sunt comprehensa, ducendum est à Carthaginensibus initium, qui duce Meseo magnam partem Hispaniæ occuparunt, ut ex Iustino & Orosio intelligi potest. atque Imperium tantisper tenuerunt, dum à Romanis penitus ejicerentur. non tamen domita erat omnino Hispania Scipionis ætate, cùm ulterior suos principes Cæsaris quoq. temporibus haberet. à Scipione Africano ad Gondericum regem (qui primus è gente Vandalo-

rum

rum Hiſpanias invaſit) numerantur anni 660, poſtea Vandalis in Africam trajicientibus, ſucceſſit Alaricus Pannonius de gente Balthorum, qui tunc Gothorum dux erat. ab eo Gothi 300 annos in Hiſpania regnarunt, id eſt, uſque ad Rodericum, cujus temporibus Arabes ac Pœni univerſam Hiſpaniam, præter Cantabros & Aſtures in ſuam poteſtatem redegerunt. id autem contigit anno ſalutis 717, imperii Roderici anno ſeptimo, ut Tarapha ſcribit. huic converſioni cauſam dedit Celtiberiæ princeps, qui ut illatum uxori ſtuprum à Roderico vindicaret, Pœnos in Hiſpaniam evocavit. Poſtea Galli Carolo Magno primum, deinde Ludovico filio magnam Hiſpaniæ partem ab Arabum ſervitute vindicarunt, ac per legatos tamdiu gubernarunt, quoad Ludovicus Pius, Iamfredo legato liberum imperium permiſiſſet. Poſt Hiſpani recuperatis viribus, duce Alfonſo quinto, Arabes ex omni fere Hiſpania exegerunt. cùm autem in Veremundo Alfonſi filio, Gothorum legitima proles defeciſſet, Ferdinandus primus Arragoniæ rex imperium ſuſcepit. poſtea diſtractis in quatuor, mox etiam in quinque partes Hiſpaniæ imperiis, crudeliſſimæ cædes, non modo principum inter ipſos conſecutæ ſunt, ſed etiam fratrum, parentum ac liberorum. nam Alfonſus II Aſturiæ & Galliciæ princeps, omnes fratres oculis orbavit, unus etiam cæſus eſt, cum partem imperii occuparet. conſimiliter Alfonſus III. à Raymiro fratre oculis eſt orbatus. Petrus item Alfonſi X filius legitimus, ab Henrico fratre ſpurio dejectus eſt ac cæſus. Garcias itidem à fratre Sanctio; hic à Vellido: aliquanto poſt Alfonſus VIII, genere Gallus Raymundi Toloſatis filius, tria imperia cum uno & eodem conjunxit. rurſus Mauri magna claſſe Hiſpanias invaſerunt, & bonam partem ad Ferdinandum uſque Philippi proavum maternum tenuerunt. ſic tandem imperium partim vi & armis; partim etiam legitima ſucceſſione magnopere auctum, nunc ſumma cum utriuſque diſciplinæ

gloria floret: ac jam annos 852 à Pelagio regnatum est. hoc etiam gloriosius, quod in Africam usque & Americam leges & arma non sine uberrima & quæstuosissima mercatura, Christique religionis amplificandæ studio protulerunt, ac longius prolaturi sunt, cùm nullum sit imperium tam late patens ex omnibus, quæ unius dominatu reguntur, in quo minus Principi tributum sit: quod imperii bene constituti magnum est argumentum. Cætera. Tartarorum, Moschovitarum, Indorum & Æthiopum imperia, quæ non sunt ex historia plane comperta, prætermitto. ex iis tamen quæ habemus explorata, perspicuum fit, nullum imperium magis diuturnum fuisse quam Gallorum, nec bellis civilibus minus opportunum: multa quidem in moribus, legibus, institutis, judiciis, egent emendatione: status verò Reipublicæ tanta diuturnitate probatus, sine gravissimo Reipublicæ periculo mutari non potest. hæc enim optima cautio est Aristotelis, ut nihil in ea Republica mutetur, quæ diu floruit in eodem statu. Sed quoniam plerique hujus ætatis, graves & eruditi viri, optimatum status; nonnulli etiam populares magis probant, unum hoc restat, ut eorum sententia repudiata, de optimo statu breviter dicamus. Iam enim Polybii & eorum qui ab ejus schola profecti sunt, sententiam confutavimus argumentis, uti opinor, necessariis ad assentiendum.

Optimus Reipub. status.

Itaque cùm triplex sit omnino Reipubl. status, unius scilicet, plurium, & omnium: danda est opera, ut non solum vitiosos fugiamus, sed etiam inter laudabiles optimum quemque sequamur. perniciosa tyrannis est unius: pejor etiam tyrannis plurium, quæ dicitur Oligarchia: pessima denique omnium & lege soluta potestas, quæ Græcis ὀχλοκρατία. Ciceroni quoque tyrannis appellatur: quæ anarchiæ proxima est, in qua nullus paret, nullus imperat: nulla præmia recte factis, nulla supplicia peccatis. igitur si hæc rejiciamus, necesse est statum eligere

gere popularem aut optimatum, aut regnum. de populari nihil ſcribendum putarem, niſi multorum quoque ſententiis probaretur. etenim N. Machiavellus argumentis ac rationibus præſtantiſſimum eſſe perſuaſum habet. ſed in eo genere minus illi credendum puto, præſertim cum evertat ſuæ diſputationis fundamenta. nam in Principis inſtitutione, ſtatim initio duos dumtaxat poſuit imperii ſtatus; monarchiam & Rempublicam. idem ad Livium, Venetorum Rempublicam omnium præſtantiſſimam eſſe affirmat; quam tamen putat eſſe popularem; cùm lib. III. ſtatus populares ſemper laudabiliores fuiſſe ſcripſerit: contra philoſophorum & hiſtoricorum, contraque omnium magnorum virorum probatam opinionem. ut enim alios omittam, Xenophon bonus idem Imperator ac Philoſophus, popularem potentiam virtutibus omnino inimicam eſſe teſtatur: nec aliter ſtabiliri aut retineri poſſe, quam bonis omnibus ejectis. id quod Seneca tribus verbis complexus eſt; Quis enim, inquit, placere poteſt populo, cui placet virtus? idem quoque Ariſtoteli viſum eſt, eo loco præſertim ubi alios ad imperium, alios ad obſequium natos maximis argumentis confirmat. ſed omnis à Platone mānavit error, qui imperio populari conſtituto, pernicioſam æquationem invexit. tum Academici qui ab ejus ſchola profecti ſunt, rationes illius amplificarunt. poſuerunt enim ſocietatem concordia ſervari: concordiam æquabilitate juris: æquabilitatem populari ſtatu. deinde ſumma paritate ac ſimilitudine cives omnes unum & idem effici: atque hunc finem eſſe humanæ ſocietatis. Ariſtoteles Platonis hypotheſin non confutat, ſed in eo Platonem labi exiſtimat, quòd civitatem maximè unam & eandem efficere conatur. atque iſto modo civitatem everti, & familiam evadere. quæ ſane ratio frigere mihi videtur. ego verò hypotheſin non ſolum abſurdam, ut voluit Ariſtoteles, ſed plane falſam eſſe judico. nam ſi ad naturam,

quæ

quæ rerum princeps eſt, omnia revocemus,perſpicuum fit, mundum hunc, quo nihil pulcrius eſt ab immortali Deo coagmentatum, ex inæqualibus partibus, & maximè ſibi repugnantibus elementis, orbiumque agitationibus contrariis ita ſibi conſtare, ut ſublata illa congruenti diſcordia interiturus ſit: non aliter optima Reſpublica; ſi naturam imitetur, id quod neceſſe eſt, imperantibus ac ſubditis, ſervis ac dominis, potentibus & egenis, probis & improbis, robuſtis ac imbecillis; quaſi temperata repugnantium inter ſe animorum ſocietate, ſtabilis & inconcuſſa retinetur;& quemadmodum in fidibus & cantu ipſo concentum æqualem, quem uniſonum vocant, aures eruditæ ferre non poſſunt: contra verò diſſimilimis inter ſe vocibus, tum gravibus, tum acutis, moderatione quadam inter ſe confuſis, harmonia concors efficitur: ita quoque æqualitatem, vel potius paritatem illam popularem in Republ. nemo ſanus ferre poſſit: ſed ex ſummis & infimis interjectis inter viroſque mediis ordinibus moderata ratione civitas, mirabiliter ſibi congruit diſſimilium conſenſu. Sed inde peſtis rerum omnium publicarum, quod qui pares ſunt quadam ex parte, omnino ſe impares eſſe arbitrantur: qui autem quodammodo impares, omnino ſe pares eſſe putant. ſi igitur tanta eſt hominum inter ipſos, tanta ingeniornm imparitas, quis ex æquo partietur imperium, opes, honores, magiſtratus? perinde eſt ac ſi victus & veſtitus pueris, adultis, ſenibus, ægris, athletis, idem tribuatur, & iſta ratione æqualitatem ſervari putent. & quoniam Plato in Republica bonorum æquationem vetuit (conſcripſit enim quatuor civium claſſes vario cenſu) & qui poſtea ſecuti ſunt Academici, quique Reſpublicas populares inſtituerunt, æquationem bonorum ſemper ſuſtulerunt,ne labefactarent fundamenta Rerumpublicarum, quæ maximè ob eam cauſam conſtitutæ ſunt, ut ſua tuerentur: cur non etiam imperii tollunt æquationem? eſt e-

nim

nim popularis status nihil aliud, quam imperii summi æquatio. non tam absurdum erat omnes omnium opes, quam imperium æquare. propterea quod opibus quisque frui potest: imperandi verò prudentia paucissimis est à natura tributa. quid enim plebe stultius? quid intemperantius? & cùm in bonos exarserit, quid furiosius? recte Livius; Multitudinis eam esse naturam ut humiliter serviat, aut superbe dominetur. neque enim opus est exemplis, quæ utinam tam multa non extarent. nam qui populare imperium Romanorum laudant, illorum historias non legisse videntur. quid enim miserius quàm plebem à patriciis toties discedere? quid indignius quàm cives cum civibus toties in urbe media, in foro, in campo, in comitiis, in Senatu, in templo Iovis Capitolini, lapidibus, fascibus, gladiis inter se dimicare? lapidationes, inquit Tullius, in foro sæpe vidimus: non sæpe; sed tamen nimis sæpe, gladios. scribit enim Appianus, Appulejum Saturninum Tribunumpl. stipatum opificibus & armata manu leges tulisse, consulem creatum in comitiis interfecisse, cives à civibus è campo fœdissima lapidatione pulsos. quanquam usitatum erat, ut competitores armati sub toga justo pene cum exercitu ad comitia venirent. omitto rupta fraude comitia, largitiones, obtruncationes, & populi frequens ab agris & necessariis negotiis in urbem evocationes. omitto innumerabiles legum rogationes, abrogationes, derogationes, subrogationes, obrogationes: tot ac tam multa plebiscita, senatusconsulta sibi contraria, & paulo momento ad plebis voluntatem mutabilia. nec Romæ tantum, sed etiam Athenis contigerunt: apud quos Reipublicæ consilia, quibus nihil sanctius esse debet, à plebe petebantur: id est, ab insano ac furioso prudentia: ut præclare dixerit Anacharsis, sapientes Athenis in concionibus sententiam ferre, stultos verò judicare, Itaque cùm Philippus in Atticam irrupisset, populus accepto nuntio in theatrum sub auroram convenit, ut est apud

Do-

Demosthenem, à nullo magistratu vocatus: ac tantus omnium stupor consecutus est, ut nemo ad populi verba facere auderet. Idem Demosthenes in oratione de Republica tradit, oratores Reipublicæ principes fuisse: his subditos Imperatores, & trecentorum circiter civium suffragio leges ac decreta facta, reliquos cives his attributos fuisse. consimiliter apud Florentinos, cum sæpe ab hostibus obsidione cingerentur, à plebe consilia petebantur. itaque quod aliquamdiu stetit utraque Respublica (quamquam in miserrimo statu) tribuendum est Aristidi, Pericli, Cononi, Cosmo ac Laurentio Medicibus; qui tamen à suis ejecti, aut male mulctati sunt. ac nescio cur Machiavellus homo Florentinus populare imperium tantopere laudet, cùm ex ejus historia perspicuum sit, rerum omnium publicarum nullam Florentina, quamdiu fuit popularis, calamitosiorem extitisse.

Cum igitur Respublica popularis, magnorum virorum consensu repudiata sit, restat ut videamus, an beatior sit optimatum quam regia potestas. sunt qui Platonem optimatibus imperium tribuisse putent, sed valde falluntur. nam quæ in imperio summa esse docuimus, ipse ad populum, id est ad civium omnium multitudinem detulit: legum inquam ferendarum, magistratuum creandorum, ac Senatus quoque legendi potestatem: postremo jus vitæ ac necis: quinetiam omnia publica judicia populo dedit, propterea quod universus populus offensionem accipit: qua ratione oporteret eum qui injuriam accepit, & in sua quemque causa judicem esse. privatorum quoque judiciorum cives omnes voluit participes fieri, tum subjecit rationem; ne si à judiciis excludantur, se non putent esse cives. Platonis interpretes, hoc temperamentum popularis status esse putarunt: sed hoc antea confutatum à nobis est: qui tamen ab ejus schola profecti sunt, optimatum imperium magis probant, quod inter populare & regium medium sit: sed in eo labuntur, quod virtutem

Regia potestas melior quàm optimatum.

in medio rei vel numeri, non in medio rationis collocare videntur. quod quidem si verum sit, nec bonus quisquam Princeps erit, nec ulla factiosorum oligarchia: propterea quod unum inter & multa, paucorum veluti medium virtutis posuerunt. si quid tamen in numeris laudabile est, profecto unitas est omnium maximè laudanda, ut ipse Plato in libro de Ente & Vno divinissimè scripsit. at quanto melius Aristoteles, qui tres legitimos Rerumpublicarum status opposuit tribus vitiosis, reges tyrannis, optimates factiosis, populum turbulentæ plebi? ad extremum regiam potestatem reliquis præstabiliorem esse affirmat, neque tamen Platonis dictum illud à multis usurpatum, à Contareno jactatum refellit, scilicet difficillimum esse, ut unus aliquis integer ac summæ virtutis homo reperiatur. nec certe refutatione digna est objectio, quæ à seipsa refutatur: cum difficilius sit viros bonos multos invenire, quam unum. & cum in multitudine optimatum pauciores boni sint, multorum suffragio cedunt, quia in optimatum ac populi Republica sententiæ numerantur, non ponderantur. quod si metuendus est tyrannus, quanto magis tyrannorum metuenda multitudo? sed his omissis, quæ probabilia videri possunt: cur non in Republica stabilienda, ut in rebus omnibus, naturam imitemur?

Regia potestas universæ naturæ congruens.

Nam si naturam propius inspiciamus, monarchiam ubique intueri licebit. videmus enim, ut à minimis auspicer, in apibus regem, in armentis ducem, in gregibus hircum aut arietem sectarium (ut inter grues ipsas unam reliquæ sequuntur) & in singulis rerum naturis unum aliquid excellere: sic adamantem inter gemmas, aurum inter metalla, solem inter sidera; denique Deum unum mundi principem & auctorem: quinetiam inter malos genios, unum aliquem eminere ajunt. sed ne longius progrediamur, quid est aliud familia, quam vera Reipublicæ imago? hæc tamen unius imperio continetur, qui non fictam, ut Venetorum dux, sed

veram

veram Regis imaginem refert. convertat igitur Plato rerum naturam, & plures in eadem familia dominos, plura in eodem corpore capita, plures in nave gubernatores, plures denique in apibus, in gregibus, in armentis (si modo rustici patiantur) duces constituat: postremo plures deos imperii societate conjungat: tum ego illi assentiar optimatum imperium regno præstabilius esse. sin tota rerum natura reclamat, ratio dissentit, experientia diuturna reluctatur, non video cur Platonem aut quemquam alium sequi; naturam violare debeamus. nam quod Homerus dixit οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, idem Euripides: ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα κατά τε πόλεις. Vnde Sibylla carminibus augurata dicitur, Reipublicæ Romanæ salutem in regno positam esse; scilicet cives aliter servari non posse, quam si regem haberent. Id exemplo memorabili planum fecit Solimanus anno MDLII. Cùm enim Mustapha filius major fractis Persarum opibus, ad patrem accepta fide sine comitatu rediisset, tanto exercitus clamore tantaque gratulatione exceptus est, ut mortalium antea nemo. Pater istam gloriam ferre non potuit: sed filium subinde strangulari mandavit in cubiculo interiore: & eodem momento coram exercitu projici: tum præconem altissima voce promulgare jussit; unum in cœlo Deum, in terris unum Solimanum Imperatorem esse oportere. totus exercitus terrore attonitus obmutuit. Iunior natu biduo post veneno sublatus est, quod de fratris interitu ingemuisset. tertius metu patris ad regem Persarum confugerat. statim per legatos revocatus est, ac securi percussus. hic Selimus restabat, cui pater minas intentavit nisi solus restaret. atque id usitatum est in gente Othomanorum: quia spes imperii ad omnes, exitus ad unum recasurus est. neque enim solum saluberrimum, ut Tacitus scribit, sed etiam necessarium, in magnarum rerum administratione imperium penes unum esse. & quidem tres Tribuni potestate Con-

ſulari documento fuere, ut Livius tradit, quam plurium imperium bello inutile eſſet. conſimiliter L. Paulus ac Terentius Varro adverſus Annibalem: Chriſtiani principes adverſus Turcarum regem: Græcorum duces adverſus Philippum: nec ita pridem Germanorum principes adverſus Carolum V magno ſuo damno experti ſunt, nihil à pluribus recte imperari poſſe. Itaque Græci & Romani, cum grave bellum aut ſeditio civilis Rempublicam perturbaret, ad unius Dictatoris aut Archi, aut Harmoſtæ imperium velut ad ſacram anchoram confugiebatur: ut ſæpe Florentini, Genuenſes, ac Veneti extremis Reipublicæ temporibus ſummum imperium belli ac pacis uni Imperatori permiſerunt; quanquam quid argumenter cum innumerabilibus ſeculis compertum ſit, populares & optimatum ſtatus hominum generi pernicioſos eſſe? magnum eſt imperium Turcarum, Perſarum, Indorum, Tartarorum: majus etiam Abyſſinorum & Hiſpanorum, qui novum terrarum orbem ſuis legibus ſubjecerunt. late quoque patent regna Pœnorum, Gallorum, Moſcovitarum, Polonorum, Gothorum, Britannorum, qui optimatum imperium ignorant; populare deteſtantur. quinetiam Americi populi regiam poteſtatem ab extrema memoria ſemper retinuerunt: id quod faciunt non docti, ſed imbuti; non ab Ariſtotele inſtituti, ſed ab ipſa duce natura informati. cum autem audiunt in Italiæ aut Germaniæ quibuſdam angulis optimatum imperia latere, mirantur id fieri poſſe. Ita noſtrorum hominum plerique Rempublicam Venetorum tamdiu, id eſt annos circiter DCCC ſtetiſſe mirantur, quia id fit repugnante natura: quanquam Gianotus Donatus qui omnium accuratiſſime de Republ. Venetorum ſcripſit, ſummam poteſtatem in Ducibus fuiſſe tradit, & plane regium ſtatum uſque ad tempora Sebaſtiani Ciani ducis, id eſt uſque ad annum MCLXXV, quo tempore magnum concilium in Republica ſtabilitum eſt, ut ipſe ſcribit. quo fit ut trecentos

tos & sexaginta circiter annos duntaxat floruerit eo in statu. regnum verò Gallorum non angustis paludibus contentum, sed longe late patens, cum incredibili rerum gestarum gloria M C C annis floruisse non mirantur; quia nihil naturę congruens mirum debet videri. Atque illud est, ni fallor, cur Contarenus, Manutius, Machiavellus, ac plerique alii, Rempublicam Venetorum præstantissimam omnium esse ajunt: & quidem Michael Surianus Venetus, summæ vir eruditionis ac virtutis, cum Lutetiæ legatum ageret. pro sua erga me benevolentia, sæpe me de nostra, ego illum de sua Republica humanissimè percontatus, differere maluit, ut prudenter omnia, quam judicare: nec ego de re tam ardua judicium mihi sumo: sed quoniam unius imperium suscepimus, nobis ipsis repugnare videremur, si optimatum illud imperium probaremus. Aut igitur præstantia Venetorum est in bellica virtute, aut in legum æquitate, aut in imperii magnitudine & opibus, aut in artium varietate. bellica laude omnibus fere populis inferiores sunt, imperii magnitudine paucis admodum superiores: arte gubernandi & quæstuosa mercatura, cedunt Hispanis: artium varietate Germanis: quam quisque religionem privatim colant non magnopere curant, & Pontificibus quæstiones impietatis ademerunt. restat legum præstantia, quæ qualis sit, ex moribus civium intelligitur. Plato Spartiatas fortes ac temperantes vocat, injustos tamen: Romani fortes ac justi habiti sunt: Hebræi religiosi: Massilienses justi ac temperantes: Athenienses artibus: alii virtutibus aliis floruerunt. Veneti si qua virtute, profecto consiliis & prudentia præstant: aliarum virtutum laudem nec illis eripere, nec concedere velim majorem quàm aliis. Sed qui Venetorum opes extollunt, vehementer falluntur. nam ærarii publici magna est inopia. argumento sit triplicis montis ratio, quæ usuris etiam quincuncibus publica vectigalia exhaurit, ut Gianotus Donatus confitetur. Sane leges anti-

quas suæ civitatis magno studio colunt.: in quo non minima laus inest. antiquitatis enim tanta species est ac majestas, ut non immerito dubitarit Aristoteles, utrum legi antiquæ nova melior debeat anteferri, nec quæstionem sibi definiendam putarit. hoc etiam magna laude dignum est, quod socios & inquilinos, summa juris æquabilitate fovent: peregrinos quoque summa prosequuntur humanitate: ac si qui præstant magnis opibus, illorum affinitatem quærunt, ut nobilitate nulla dos major videatur. nam verò in consiliis de Republica capiendis, atque omnino in bellis suscipiendis, in percutiendis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia utuntur quæ cum maxima sint, majus tamen est ad imperium retinendum, quod loci opportunitas aditus omnes facillime prohibere potest. nam Genuenses olim, & non ita pridem Ludovicus XII, Gallorum rex imperium illis planè ademerat, si urbem obsidere potuisset. itaq; nihil urbi metuendum ab hoste. bellis autem civilibus hoc tempore jactari aut res novas moliri non magnopere possunt ii, qui armorum usu ac militari disciplina carent. Romani contra bellis civilibus ardebant, cùm ab externis conquiescerant. itaque cùm civitas bene constituta militari ac domestica disciplina; nec legibus tantum, verum etiam armis contineri debeat, alteram summa cum laude tuentur, alteram omnino deseruerunt ut Contarenus ipse fatetur. itaq: cùm ingruit hostis, non modo militibus, sed etiam imperatoribus externis uti coguntur, quam prudenter, nescio: illud tamen omnium imperatorum consentiens opinio jampridem improbavit: nec certe plures civitatum interitus, quam ea de causa memorantur. quare Bartholomæus Colconus, cui pro Republica bene gesta ut imperatori, statuam auream Veneti erexerunt, eos coarguisse dicitur, quod seipsos Remq; publicam homini peregrino non satis prudenter credidissent. nam Corinthus non alia de causa in tyrannidem incidit, quàm quòd Timophanem imperatorem pere-

peregrinum evocasset. similiter Britanni ab Anglis, Hispani à Mauris, Græci à Turcis, quos ad præsidium evocarant, de imperio dejecti fuere. Contarenus domesticæ disciplinæ ac pacis tuendæ causa militarem jacere scribit verendum tamen est, ne cùm alteram negligunt, utramque amittant. illud quoq; ad Reipublicæ quietem non parum facit, quod optimates secum ipsi, & cum Republica conspirant, ne inquilinorum multitudine si diffideant facile opprimantur. concors enim potentia paucorum, inquit Aristoteles, non facile labefactatur. & ut concordia stabilior sit, publicis ac solennibus conviviis sæpius epulantur: more veteri Cretensium & Lacedæmoniorum; ad eaque convivia paranda Dux obligatur: ac suos cives muneribus inter se & cum Republica conjugare. hoc etiam non parum confert, quòd magnæ civitates minus opportunæ sunt seditioni, ut Aristoteles tradit, propterea quod magnam mediocrium hominum multitunem habent. qui summos cum infimis eadem societate conjungunt: sed nullum tuendæ optimatum Reipublicæ majus præsidium est, quàm quod nulla imperia perpetua sunt, nec sine collega tribuuntur: sed bimestri, aut trimestri, aut semestri spacio, vel ad summum anno definiuntur. quorum verò perpetui sunt & maximi honores, nullum est imperium; ut Ducis, Procuratorum D. Marci, Cancellarii. quòd si quis summa virtute, vel opibus, vel gratia reliquis præstet, vix admittitur ad summos honores; ne virtutis splendore suorum civium oculos præstringat: idque arcanum imperii, quod imprudenter Athenienses & Ephesi ostracismo detegebant, ac nimis aperte virtuti bellum indicebant, intellectū est in morte Lauredani illius, qui cives mutuis cædibus grassantes in seipsos, solo nutu sic terruit, ut projectis armis discederent, quos tamen nulla vis magistratuum potuerat coercere. tamen hominis privati virtutem, qui Rempublicam gravissima clade liberarat, ferre non potuerunt: sed ut ab Italis plerisque proditum est,

eum veneno necarunt: at neque id affirmare velim, nec persuadere mihi possum. ducem tamen quem exarmatum catenisque aureis vinctum domi tenent; nec strenuum admodum, nec gloriæ cupidum, sed bonum ac simplicem legere consueverunt: veriti ne idem illis eveniat, quod ranis palustribus ab Iove regem petentibus: quibus cum stipitem dedisset, ut Æsopus scribit, illæ indignari: Iupiter ardeam ranivoram mittere. postremum est, quod imperiis vicissim & summa libertate fruuntur, pro qua tuenda cives ac peregrini pacem libenter colunt. atque hæc præcipua ratio est, cur Rempublicam Venetorum maxime laudant, propterea quod summa libertate illic vivitur. at libertatis causa non sunt Respublicæ constitutæ, sed bene vivendi, vix est autem ut ullus virtuti sit in ea civitate locus, in qua suis quisque moribus ac libidini tam effusè blanditur. nam si hominis felicitatem, opibus, honoribus, imperiis, voluptate, summaque libertate metimur, beata sit Respublica quæ his omnibus abundat: sin virtutem potiorem ducimus, non video cur Veneta Rerumpublicarum præstantissima sit. nullum enim Reipublicæ male constitutæ argumentum Platoni majus videatur, quam magistratuum & medicorum multitudo, quæ nusquam major fuit quam olim apud Athenienses, & his temporibus apud Venetos: ut mirum videri non debeat, si majorem anni partem in creandis magistratibus consumere solent. hæc autem magistratuum multitudo, vel ad honorem & imperandi cupiditatem inexplebilem, vel ad fraudes & scelera coercenda, vel ad utrumque pertinent. at Lycurgi Respublica quæ omnium sermone laudatur, præter Senatum xxx virorum, qui perpetui fuerunt, nullos habuit initio magistratus. nam magnus Pœdonomus juventutis magister imperio carebat. falluntur enim qui putant magistratuum multitudine virtutis amorem civibus ingenerari, cum nulla re magis dominandi & opum quærendarum cupiditates augeantur. nam qui semel

ſemel imperii dulcedinem guſtarunt, non modo parere dediſcunt, ſed etiam imperium ultro affectant, atque ægre deponunt. quare prudenter apud nos, de conſenſu omnium ordinum nuper lata lex eſt, ut illa magiſtratuum multitudo, quæ ſub Henrico rege malis quorundam artibus excreverat in infinitum, ad priſtinam formam redigeretur: nam quid attulit hæc magiſtratuum multitudo, niſi furta, ſordes, corruptelas, luxum, dominandi libidinem, ac litium propagationem? nunquam certe ſcelerum & flagitiorum extitit impunitas major. ſatis eſt igitur paucos eſſe magiſtratus, modo virtute quærantur: nam ea ratione cives omnes ad virtutem & honeſtatem inflammari neceſſe eſt, ut eos adipiſcantur honores, quaſi præmium, cujus ſpes ad omnes, exitus ad paucos recaſurus ſit. non igitur imperia, magiſtratus, honores, beatos cives efficiunt: multo minus libertas nimia, quæ civitati bene conſtitutæ exitium affert. ac turpis eſt ſervitus: licentia tamen peccandi turpior. quanquam ſi regis imperium ferre ſervile eſt, debet quoque ſervile videri parentibus obedire. ac ſæpe mirum mihi viſum eſt, cur Veneti qui tam ſapienter omnia, non etiam Cenſores, ut olim Romani, & his qnoque temporibus Lucenſes ac Genuenſes, creari patiuntur. hoc verò commodè fieri poterat à procuratoribus D. Marci, qui per omnes honorum gradus eo conſcenderunt. nam Pontifices, quorum munus hoc proprium eſt, quique religionis opinione Principes olim in officio continebant, graviſſimis Cenſoribus egent. eſt enim cenſuræ tam grave, tamque neceſſarium in Republica munus, ut nulla re magis floruiſſe Romani videantur: quod intellectum eſt ſublata cenſura: nam eo ipſo tempore Reipubl. ſplendor & majeſtas una cum virtute majorum interiit. Hoc etiam Reſpublica Venetorum habet incommodi, quod cùm peregrinorum & inquilinorum infinitam multitudinem admittant, metuendum eſt ne ab illis de imperio deturbari poſſint: neque verò

ejus rei exempla desunt. ob id enim Achæi Trœzenios, Samii Zanclæos, Chalcidenses Amphipolitas, à quibus erant in urbem sine honoribus admissi, ejecerunt; ut Pausanias & Aristoteles tradunt. eoque magis metuendum, si diffideant inter se optimates. ut Cnidi cùm soli honoribus fruerentur, postea quam diffidere cœperunt, ejecti sunt ab inquilinis & plebe, id quod etiam contigit apud Mitylenæos, Hostienses, Phocenses, & non ita pridem apud Senenses, Genuenses, Genevenses: qui cum de honoribus inter se contenderent, à plebejis sunt de imperio depulsi. Corcyræi crudelius, qui omnes in carcerem conjectos acerbissimis suppliciis affecerunt, ut Thucydides scribit. Agrippinenses inquilini pari furore optimatum bonam partem occiderunt, quod soli honores consequerentur, & tributa graviora imperarent. consimiliter Lindaviorum inquilini cæsis optimatibus, Tribunos plebis crearunt. hoc igitur Venetis metuendum est. nam cum census haberetur anno M D L V totius civitatis, censa sunt inquilinorum extra patricios C L I X, millia C C C C L I X. Feminas & pueros majores sex annis eo numero complectuntur. his imperant mille & quingenti circiter patricii. nam juniores annis XXV, ad imperium & comitia non admittuntur, nisi pauci admodum extra ordinem. nec prudenter fecisse videntur populum numerando: primum, quia lege divina vetitum est: deinde, cum peregrini ac tenues numerum suorum ac robur intellexerint, valde periculosum est, ne adversus optimates novum aliquid moliantur. nam cum Senatus Romanorum olim decrevisset, servos cultu ac vestitu dividere ab ingenuis; periculum, inquit Seneca, apparuit, si servi se numerare cœpissent. quantus autem fuerit sociorum & inquilinorum erga Venetos amor, indicarunt bella Cretensia; tum Patavii, Veronæ aliarumque urbium Gallis factæ deditiones: quo tempore optimates omnibus tributis & vectigalibus socias urbes levarunt, ut Bembus auctor est, à quibus tum maxime

me juvari debuissent. quod satis erat argumenti, magis illos metui quam amari, nos vero accepta clade, tum maxime fortunas omnes ac sanguinem fundimus pro Regis ac Reipublicæ salute. Ac ne omnia differantur, nullum magis est optimæ ac præstantis Reipublicæ indicium, quam hostes fortiter arcere, & in summa tranquillitate cives continere. Veneti ab hostibus facile vinci consueverunt: nec cives ita continere potuerunt, quin duces octodecim supplicio, vel exilio affecerint tot enim Sabellicus tradit, ex quo statum optimatum instituerunt. At etiam Lauredani Ducis hæredes M D aureos fisco dependere judicio coacti sunt, quod Lauredanus non satis erga cives magnificus extitisset: ut Gianotus Donatus scribit. omitto bella civilia quæ in media urbe sæpius gesta sunt, cum militarem colerent disciplinam. omitto conjurationes Bochonianas, Falerianas, Tepulianas, Bajamontanas, quæ obsessis Senatoribus & crudelissima civium strage, Rempublicam miserè lacerarunt. prætermitto tam graves tamque diuturnas Iustinianorum, Scævolarum, Seliorum, Basseorum seditiones, exilia, cædes; non aliam ob causam, quam quod nulla fides regni sociis. ac sæpius idem evenit, quod in navi à gubernatore destituta: hoc enim Polybius utitur exemplo. nam cum alius clavum torquere, alius vela facere, alius contrahere conatur, vectores cum tot gubernatoribus misere periclitantur, ac tandem in portu spectantibus turpe sui naufragium edunt. quis autem non vidit Germaniam, Turcarum, Helvetiorum, Hispanorum, Gallorum denique & Italorum, postremo suorum civium armis fœdissimè vastari, quæ cum regia potestate gubernaretur, populos omnes suis armis ac viribus facile superabat. Ex quibus intelligitur, regnum longe præstantius esse optimatum potestate. refellenda est igitur Iosippi ac eorum opinio, qui Deum putant regnum in sacris literis execrari, & optimatum imperium apud Hebræos constituisse.

ſic enim tradit Ioſippus lib. VI. cap. 6. Antiq. Quanquam Philo Hebræus in libro de creatione Principis, unius Principis dominatum Dei juſſu ſtabilitum eſſe docet. Ioſippi tamen opinionem refellamus. quod igitur attinet ad verba Samuelis, non regnum ab eo, ſed tyrannis deſcribitur: contra quàm putat Melanchthon. quis enim mediocriter in Hebræa lingua verſatus, ignorat מלך regem æquè ac tyrannum ſignificare? ſic enim dicitur Abraham reverſus à cæde regum. vox autem משפט non jura regis ſignificat eo loco, ſed morem & conſuetudinem, ut optimi quique interpretes ajunt. ac niſi tyrannus deſcriberetur, cur Moſes Deut. decimoſeptimo, juberet Regem ſingula præcepta legis condiſcere, populumque ex lege divina moderari? nam ex eo capite non ſolum popularis & optimatum poteſtas rejicitur, ſed etiam regia probatur. tum etiam illud; Principi populi non maledices, unius imperium capit. & in lib. Sanedrim c. 2. regia majeſtas, quæ fuit apud Hebræos copioſè deſcribitur. Moſem verò plane regiam habuiſſe ex eo colligitur, quod injuſſu populi & optimatum, leges juberet, Senatum cooptaret, magiſtratus eligeret, Pontifices crearet, ſeditioſorum civium amplius quadraginta millia ſine judicibus eodem momento capite plecterent: denique Ioſua Principem, quo nihil majus fieri potuit per ſeſe renuntiaret. eo mortuo Senatores Othonielem, deinde Ajoda ducem elegerunt itaq; P. Martyr recte ſcripſit, ariſtocratiam cœpiſſe cum dux Othoniel eſt à Senatoribus creatus. quanquam placet interpretibus non humanis conſiliis, ſed juſſu divino duces creatos. Itaque Gedeon dux electus: Non dominabor, inquit, veſtri, nec filius meus, ſed dominabitur veſtri Dominus. poſtremò cùm filii Eli ac Samuelis intemperanter ſe gererent, & optimatum potentia in factionem degeneraret, plebs irritata Regem petiit. tunc enim ſeditiones conquierunt. quare Moſes Ægyptius ſcribit, templum lege divina prohibitum

Status & converſiones imperii Hebræorum.

tum ædificari quoad Regem haberent, qui tumultus imperandi poteſtate prohiberet. ſunt hæc illius ſcripta lib. 3.c. 47 perplexorum. ex quibus regiam poteſtatem Deo placuiſſe conſtat: tyrannidem diſplicuiſſe: igitur Rege creato, Senatores non ad ſummum imperium, ſed ad conſilium, ut Moſes conſtituerat, admitti cœperunt. quod enim Romulus cauſas leviores à Senatu, graviores à ſe judicari voluit, ut eſt apud Dionyſium: idem quoque Moſes ſtatuit in creando Senatu, quemadmodum ſcribitur Num. cap. 2. quare quòd Chaldæus interpres in Hieremiam, Senatum unius & ſeptuaginta virorum (quos Hebræi שפטים, ipſe Greca voce corrupta Sanedrim appellat) ſcribit habuiſſe legis ſanciendæ, ac judicandi ſummam poteſtatem, etiam ſub regibus ipſis; ad legis promulgationem & judicia ſpectat, ut apud nos curiæ ſuperiores habent legum promulgationem, quam imperiti ſanctionem eſſe arbitrantur, quæ ſolius Principis eſt. idem Chaldæus interpres ſubjicit, judicia de tribu, de Pontifice maximo, de majeſtate, de falſo propheta, non niſi à Senatu explicari potuiſſe. Moſes verò Maymo libro tertio perplexorum cap. poſtremo ſcribit, gladii poteſtatem babuiſſe Senatum ab eodem Senatu XXIII viros capitales, qui רבי נפשות, id eſt animarum judices, & ſeptem viros judices pecuniarum ac bonorum, id eſt רבי ממונות, in ſingulis urbibus conſtitutos: quorum tres judicia inſtituebant: quinque primam appellationem diſceptabant: ſeptem de ſecunda provocatione decernebant. prætereа decem judices rerum venalium quaſi Ædiles creabantur, quorum unus erat ſacerdos. ad hæc arbitri recepti tres: quorum uterque litigator unum eligebat: electi duo tertium optabant. quæ omnia in Pandectis Hebræorum, titulo Sanedrim, capite 1, 2, 3. copioſè explicantur. poſtremò Senatores ſublegi ſolitos conſtat ab ipſo Senatu, cujus fuit perpetua poteſtas: quæ tamen omnia juſſu regum ſanciebantur, ut præter

decreta nihil haberet Senatus. quod videre eſt in judicio Herodis, qui cædis impuberum poſtulatus, in Senatu Hebræorum cauſam dixit: ſed tamen Hircano rege ac Pont. Max. jubente, à quo etiam abſolutus eſt, non à Senatu. quemadmodum ſcribit Ioſip. lib. XIV, cap. 16. nam cùm antea mortuo Salomone filius ejus tyrannidem uſurparet, diviſus eſt populus, ac duo regna, vel potius duæ tyrannides conſtitutæ, una ex tribu Iuda & Benjamin, altera ex reliquis, ut tantum auctoritatis Senatus haberêt, quantum à regibus vel tyrannis permitteretur: quemadmodum Imperatores Romani pro ſua quiſque voluntate Senatui detraxerunt. & quemadmodum Senatus Romanus quoſdam Imperatores hoſtes judicavit, aut capitis damnavit, ut Neronem & Maximinum: ita quoque Senatus Hebræorum de Herode adhuc adoleſcente judicavit, quem damnaſſet nefariæ cædis, niſi ab Hircano rege prohiberetur. Sed Herodes major factus ac imperio potitus, regem Hircanum ac Senatores omnes interfecit excepto Samea, quem tamen adverſarium omnium maximum habebat: nominis tamen virtuti pepercit, ut eſt apud Ioſippum lib. 14. Ex hac igitur Reipubl. forma conſtat, imperium Hebræorum ab ortus ſui principio ſub regibus 140 annos floruiſſe: deinde optimates annos CCXLIV pertuliſſe: tum regiam poteſtatem (quæ non multo poſt in duplicem tyrannidem diviſa eſt) annos 496, ac tandem ab Aſſyriis everſam: prius tamen reges Samariæ, ac decem tribus in Chaldæam abductas; deinde reges Hieroſolymorum cum reliquo populo: qui cùm annos LXX exulaſſet, poſtliminio reverſus in patriam ſub regibus iiſdem & pontificibus tamdiu floruit, quoad inteſtinis ſeditionibus & bellis finitimorum, nunc in Ægyptiorum, nunc in Græcorum, poſtremò in Idumæorum poteſtatem veniret. ad extremum redacta Iudæa in provinciæ formam ab Auguſto, pertulit imperium Romanorum, à quibus centeſimo poſt anno deſcivit:
quibus

quibus temporibus Hierosolyma expugnata, & funditus eversa, tanta populi strages tum in Asia tum in Africa secuta est, conspirantibus finitimis omnibus ad unius populi eversionem, ut gens illa penitus interiisse crederetur. profectò cæsorum numerus à Iosippo relatus superat myriades triginta. reliqui in miseram servitutem abducti, adhuc toto terrarum orbe dispersi vagantur.

Regia potestas præstantissima.

Cùm igitur regia potestas à natura sit, id est à Deo naturæ parente instituta: Magis Persarum singulari judicio delecta: ab Homero, Xenophonte, Aristotele, Plutarcho, Dione, Apollonio, Hieronymo, Cypriano laudata: denique ab Augusto post anxias Mæcenatis & Agrippæ disputationes suscepta: postremo populorum omnium aut maximè illustrium summa consensione, & experientia diuturna comprobata; quid amplius de optimo statu Reipublicæ disputandum?

In monarchia fugienda est electio.

Reliquum est ut Regis electionem necessariis argumentis refellamus. putat Aristoteles perniciosum ac planè barbaricum esse reges à stirpe duci: nam reliqui nihil definierunt: & libro III, ad extremum, Lacedæmonios Carthaginensibus inferiores putat, quòd hi reges eligerent, illi ab Hercule ducerent. barbari sunt igitur Ægyptii, Assyrii, Persæ, Macedones, Pœni, Æthiopes, Abyssini, Turcæ, Indi, Tartari, Moschovitæ, Poloni, Dani, Sueci, Britanni, Itali, Galli, Hispani, Americi: denique omnes ubique terrarum populi; excipio Germanos, Helvetios cum fœderatis, Venetos, Rhagusios, Lucenses, Genuenses, qui optimatum, aut populari potestate reguntur. quod si tot populi barbari sunt, propterea quòd reges à stirpe ducunt, ubinam erit humanitati locus? quod verò perniciosum putat, multo mihi absurdius videtur. primum enim interregnum valde periculosum est, quà Respublica veluti navis sine gubernatore seditionum fluctibus jactatur, ac sæpe mergitur. id quod accidit post occasum Friderici II, Imp.

nam Respublica velut anarchia quædam annos duodeviginti caruit Imperatore, propter intestina Principum bella. quid autem miserius quàm in interregno Sultanorum Ægypti plebem à Memmelucis impunè diripi? quid sceleratius quàm in interregno Pontificum Romanorum omnia cædibus ac stupris impunitate proposita misceri? Principis autem eligendi ratio planè inexplicabilis est non n. ab universo populo, id quod Aristoteles voluit, recte fieri potest, cum ratione ac prudentia destituatur. ergo à paucis & optimis id fiat oportet, sed renitetur populus, repugnabunt legiones. hinc illæ tam graves ac diuturnæ inter Senatum Romanum & Prætorianos discordiæ. quisquis enim placuerat Senatui, legionibus displicebat ac sæpe legiones variis in locis, & plures eodem momento Imperatores creabant, ut uno tempore xxx facti sint. hinc bella civilia, cædes, bonorum proscriptiones, & imperii totius miseranda distractio. Illud etiam perniciosius, quod sceleratissimus quisque imperium invadit: boni tantùm onus sponte repudiant. ac si forte Princeps ea prudentia fuerit, ut successorem imperii virum bonum renunciare velit, quod sapienter est à Nerva, Trajano, Adriano, & Antonino Pio factum; barbarum id existimabunt regum electores. jam verò cùm spes imperii ad omnes, exitus ad unum spectet, necesse est ut latronibus ac veneficis pateat imperii aditus, cæso gubernatore. & cùm Reipublicæ fundamentum nullum majus sit quàm in obsequio subditorum erga Principem, qui fieri potest ut ejus imperia non respuant, quem obscuro loco natum, aut aliquando socium fuisse, aut sceleri vel opibus imperium quæsiisse putabunt? nihil enim usitatius quàm imperatores Rom. pecudum in morem à suis necari: neque enim pauciores triginta numerantur. nec magis quieta fuit Respublica, quàm cum filius patris imperium excepisset, id quod Aristoteles metuendum putavit. nec prius inter Germano-

rum Principes bella pro imperio geri desierunt, quàm pater filium Cæsarem designaret. ut Henricus III filium adhuc puerum curavit eligendum, à quo nepos est adoptatus. & Carolus IV. filium habuit successorem: hic fratrem Sigismundum, qui sibi generum adoptavit. Fridericus Maximilianum; hic nepotem: cæteri magna ex parte conjuratione aut veneno interierunt; Rudolphus, Albertus, Henricus VII, Fridericus III, Ludovicus Bavarus, Carolus Henrici nepos, Guntherus. illa verò regum Poloniæ & Hungariæ comitia, quæ ipsi Caros appellant, fiunt in armis, ex quibus sæpissimè civilia bella exoriuntur: ac nisi gens Iagellorum jure sanguinis suffragia consecuta fuisset, pridem imperium illud interiisset. Ex Ægypti Sultanis qui non plures XXV creati sunt, septem à Memmelucis, à quibus eligebantur, cæsi numerantur: puta Turquemenius, Melaschala, Corhos, Bandocader, Muhamedes, Cercassius, Giapalatus. Sephadinus verò Saladini frater electus à suis, decem fratris filios crudelissimè necavit, ut tuto regnaret. nec aliter Turcæ, qui spem imperii posuerunt in electione Prætorianorum, quàm mutuis cædibus imperium adipiscuntur. postremò Romanos Pontifices, quamvis senio fracti eligantur, ne diutius regnare possint, veneno necari translatitium est. interim qui Præfecturis aut Provinciis præsunt, de imperio deturbari nolunt; ut apud Germanos duces & comites, perinde ut apud nos, Provincias imperii hac ratione usurparunt cum primum Regem suo quodammodo jure creaverunt, ut Iulius Plugus episcopus & Æmilius confitentur. hoc enim Hugo Capetus ut regnaret, pactus est suas quenque Præfectum Provincias dominii jure habiturum. ita paulatim feuda, imperia, jurisdictiones successionis jure deferri cœperunt. Extat enim in Bibliotheca Bellovisia regis initiandi, & eligendi à populo forma vetus, qua dicitur Henricus I. apud nos electus esse. sed nec superiorum, nec consequentium regum quenquam

quam electione video creatum: nec certe tamdiu ſtaret, ſi ad ſuffragia delaberemur. ita quoque Germanis accidit. nam Saxonia provincia Henrico I conceſſa eſt hunc in modum, anno MCXIII aliam alius adeptus eſt, ac paulatim etiam urbes, ut facilius imperium adipiſcerentur, vectigalibus liberarunt; ut Noviomagum: quaſdam accepta pecunia ſuæ libertati omnino reſtituerunt, ut Rudolphus omnes Hetruriæ urbes, anno MCCXXX Lucenſes XII, Florentini ſex aureorum millibus libertatem redemerunt. poſt etiam Rupertus tres urbes Imperiales filio conceſſit, Carolus IV Mediolanum Præfecto vendidit: Otto Iſniam, Ludovicus Egram, Fridericus Norimbergam: Vlma ſeipſam libertati aſſeruit, ut aliæ complures. idem contigit Rom. Pontificibus, ut eorum Præfecti tyrannidem Provinciarum uſurparent, ut antea docuimus. at cùm regni certa ſpes eſt ac legitima ſucceſſio, Provinciæ diſtrahi non poſſunt. Quanto igitur beatiores Aſſyrii, Perſæ, Ægyptii, Macedones, Galli, qui tot ætatibus ac ſeculis in ſumma tranquillitate floruerunt, non aliam ob cauſam, quàm quod reges à ſtirpe ſibi quæſierunt? ut enim omnia quæramus, nullum profecto reperiemus bene conſtitutæ Reipublicæ majus argumentum, quàm diuturnitatem ipſius. jam verò Abyſſini, qui annos DCCC imperium totius Africæ maximum tenent, reges ab una & eadem gente ſemper quæſierunt: ac ne gens aliquando deficiat, neve plures imperandi cupiditate populum in varias partes diſtrahant, ut apud Turcas & Perſas ſæpe contigit: aut parricidiis ſe polluant, ut Dejotarus qui numeroſam ſobolem uno excepto interfecit, quo tutius ille regnaret: gentiles regis (quos Iſmaelitarum filios vocant) ſimul educantur, in arce fortiſſima & excelſo monte Anga, ut Alvareſius tradit, quo niſi per abrupta & anguſtiſſima loca perveniri non poteſt, eaque validiſſimo præſidio muniuntur. mortuo rege non proximus agnatus, ſed qui magis idoneus optimatibus & cuſtodibus
vide-

videtur, renunciari consuevit: qui mos etiam apud Danos, Suecos, & Hungaros inolevit, ut ex pluribus liberis arbitratu suo quemvis co-optent: hunc igitur Abyssini educentes ex arce, veluti deum aliquem cœlo delapsum, maximis honoribus & obsequiis prosequuntur. ac tametsi Provinciæ quinquaginta unius imperio gubernantur, nullæ tamen sunt urbes mœnibus septæ, nullæ arces: ne vel propugnaculis potius quàm populi benevolentia confidere, vel seditiosis rebellandi occasionem præbere videantur. quid autem imperia Parthorum & Turcarum ad tantam gloriam evexit, nisi quod hi Ottomannorum, illi Arsacidarum sanguine ac fiducia freti, populum in sui admirationem & obsequium traxerunt? fallitur enim Machiavellus, qui existimat cæsô Principe Turcarum una cum liberis, imperium illud collapsum iri; quòd nulli sint Principes ad quos imperium jure pervenire possit. restant enim quatuor gentes, quæ generis splendore ac vetustate Ottomannis se jampridem æquarunt; Michalogli, Ebrenes, Turacanii, Maloconii, qui ab eadem qua Ottomanni stirpe ducuntur, hi tamen ab aditu Principis & Republica prudenter summoventur, ne res novas moliri possint. nec verò alia ratione Pœni, Persæ, Galli, Britanni, Hispani, commodius imperium tueri possunt, quàm successorio edicto. qui etiam Florentini accepta libertate cùm civili sanguine urbem ac seipsos diu fœdassent, nec ullum exitum reperirent, uno consensu per legatos à Pont. max. quæsierunt, ut regiæ stirpis hominem mitteret, ad quem jus imperii deferrent: eo Carolum Valesium misit, cujus præsentia seditiones repente conquierunt. tantum valet sanguinis ac generis opinio ad homines mutuis obsequiis & amicitia conjungendos: qui sane finis est Rerum omnium publicarum. neque tantum proximis agnatis, sed etiam primogenitis imperium lege deferendum: alioqui cædes inter liberos, ac bella civilia sæpe futura sunt, & quidem

dem tantò graviora quàm inter peregrinos, quantò graviores sunt fratrum inter ipsos offensiones. argumento sunt Turcarum crudelissima parricidia, quæ tandem illi Reipublicæ ruinam sunt allatura: quod cùm metueret Selimus hujus pater, postea quam Solymanum filium suscepisset, omnem curam procreandorum liberorum abjecit. hic verò Dejotarum imitatus non prius quievit, quàm filios omnes præter unum interemptos vidit. ac si primogenitus spem imperii solus haberet, cæteri hunc sibi colendum præponerent: ut videre est apud nos, ubi nulla fratrum parricidia contigisse memorantur. Est igitur regia potestas hoc modo constituta, omnium, ut quidem mihi videtur, præstantissima, civitatibusque maximè salutaris, ac velut harmonia suavi moderata concentu. Nam quod Plato voluit Respublicas geometrica ratione gubernari: subtiliter ac ingeniosè Aristoteles illud solum ad præmia pertinere judicavit; ac rationes Arithmeticas ad rerum contractarum fidem & pœnas adjunxit, quàm verè, non disputo: sed de harmonica ratione nihil uterque. hanc tamen velut omnium pulcerrimam, ad imperii optimi statum pertinere puto. primum quòd sola ex arithmetica geometricaque ratione conflatur, utrique tamen dissimilis. nec potest ad pœnas aut præmia, neque ad pacta pertinere: cum in his æqualitas arithmetica insit; in illis geometrica æquabilis similitudo: in harmonia superantis & superati sola ratio inest. & quemadmodum primum intervallum, scilicet ab uno ad binarium in dupla ratione concentus omnes amplectitur: sic in uno & eodem principe summum est imperium, & ab eo fluit ad omnes magistratus. alterum intervallum duorum aut trium ratione sesquialtera diapente, tertium diatessaron complectitur, & utrumque primo intervallo comprehensum est; quartum nullum efficit concentum. consequentia intervalla vehementer discrepant: ac tonus deinceps in partes immumerabiles

rabiles distribuitur. nam quo numerorum multitudo magis ac magis augetur; eo magis imminuitur toni potestas, quousque ad ectomen perveniatur: ut perspicuum sit tam abhorrere à natura ut imperium pluribus tribuatur, quàm concentus numerorum multitudini, si perpetuam numerorum seriem sequamur. illud autem quod musicæ rationis proprium est; scilicet ut suis partibus numeri superent, & secum ipsi ratione conversa bene concinant, soli monarchiæ congruit, in qua quidem imperium ad magistratus sensim ita defertur, ut quemadmodum inferioribus imperant, ita superioribus pareant vicissim: quousque ad principum unitatem perveniatur, à qua velut à fonte perenni manat imperii totius majestas: ac propterea segregatur unitas à numeris, & extra ordinem collocatur. utrum verò potestatibus & imperiis congruant harmonicæ rationes, aliorum in re tam obscura judicium esse malo, quàm id primus affirmare: hæc tamen ratio triplex, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica, tres mihi Themidos filias ut Poëtæ fingunt, significare videntur, εὐνομίαν, δίκην καὶ δικαιοσύνην, quarum quæ media est, alteras suo complexu fovet; ipsi æquitatem vel rectam legislationem, justitiam, & pacem interpretantur. est enim pax, harmonicæ rationi mirum in modum congruens, imperiorum ac Rerumpublicarum præstantissimus atque optimus finis. nec aliud, opinor, efficere sunt conati veteres illi legumlatores, cum suos cives mutuis inter se conviviis conciliarent. hinc Minua convivia Cretensium, quæ ipsi ἄνδρεια vo- G.1.2.
carunt: Lycurgus φιδίτια vel φιλίτια, Plato συμπόσια. 4.8.
Moses σκηνοπήγια, & magnum פסח quod Græci H.2.3.
corrupte πάσχα dixerunt, festis epulis coli jussit: 4.6.
quem secuti Christiani veteres ἀγάπας institue- A.3.4.
runt, ut videre est apud Clementem epistol. IV. 5.6.
ad ecclesiam Hierosolymitanam. huc quoque pertinent Atheniensium ἑστιάσεις in Prytaneo, tum etiam epulæ in Panathenæis ac Thesmophoriis: hinc Romanorum Caristia inter proximos, &

cœnæ in Capitolio & in publicis sacrificiis, ad idque creati Epulones; quorum exemplo Veneti quatuor publica convivia instituerunt: quinetiam legislatores Helvetiorum mutuas illas compotationes in Schaffis, quæ propter ebrietates nunc edictis prohibentur, usurpari voluerunt, ut non modo cives agrestes ac rudes ad humanitatem & honestatem, sed etiam ab odio, vindicta, litibus; ad pacem, amorem ac benevolentiam revocarent, quæ omnia pertinent ad eam, quæ de cœlo delapsa est regulam, quæque à Christo in sacris epulis toties usurpatur; ut scilicet amemus inter nos. Cætera quæ de optimis Rerumpublicarum legibus dici possunt, alterius sunt disputationis ac loci. neque enim de optima Republica, sed de optimo imperii statu hic agimus; quanquam leges omnes de optima Republica, diriguntur ad optimam Principis institutionem. nihil enim ab oraculo divinius dici potuit, quàm quod à Platone dictum est: Quales in Republ. Principes fuerint, tales fore cives. id enim experientia diuturna plus satis compertum habemus. nec longius exempla petenda sunt, quàm à Francisco I, rege Gallorum, qui utprimum literas, à quibus sui majores semper abhorruerant, amare cœpit, statim secuta nobilitas est: deinde reliqui ordines tanto studio bonas artes conquisierunt, ut nusquam literatorum extiterit copia major. Sed cum difficile sit ut paucos optimates, qui aliquando Reipubl. Principes futuri sint, virtutibus informare; multos etiam difficilius; cives omnes difficillimum, consequens est, ad unius Principis institutionem optimi sapientiæ magistri ac moderatores, maximis propositis præmiis conquirantur: non qui peregrina lingua, id quod ineptè ac perniciosè antea factum vidimus, sed qui religione vera molles Principis animos leniter imbuant. nam omnium quæ de legibus & Repub. disputantur, nihil majus est, aut majore studio dignum, quàm ut princeps intelligat, se ad verum Dei cultum in hanc
lucem

lucem veniſſe. in eo ſolo verſatur Reipublicæ ac legum omnium ſuprema ſalus.qui enim Princeps à diſciplina ſic erit informatus, ut ſuarum omnium actionum judicem ac ſpectatorem Deum eſſe cogitet, nihil impiè, nihil ſceleratè faciet, nihil turpe cogitabit. hunc unum ſui cives amabunt, metuent, ac ejus exemplo vitam, moreſque ſuos informabunt, ut fertur de Ludovico IX, & Eduardo I, regibus, qui propter vitæ ſummam integritatem inter divos habentur. nam eorum legibus ac optimis vitæ inſtitutis Gallorum & Anglorum imperia diutiſſimè ſteterunt, ac ſæpe reges Anglorum de imperio depulſi fuere, cùm populum leges D. Eduardi petentem aſpernarentur. hoc igitur regni fundamentum eſt, ſine quo fruſtra leges in Principem ferantur; propterea quod improbos ab injurioſa facinoroſaque vita magiſtratuum metus, non religio deterret: Principem verò quis magiſtratus, quæ leges, quæ imperia coërcebunt, niſi religionis tanta vis eſt ac majeſtas, ut per ſe non modo vitiorum ſit expultrix, & virtutum omnium conciliatrix, in quo vertitur ſummum hominis extremumque bonum: verum etiam Principi adeo neceſſaria, ut nulla re magis imperium retineatur? quod etiamnum Ariſtoteles primum, deinde Polybius & Epicurus numinis divini contemptores fatentur: ac propterea libros Trebatius Epicureus de religione ſcribendos ſibi putavit. ſed quoniam Principum cupiditates quamplurimæ exiſtunt, quæ reſtingui facile non poſſunt; alterum Principis inſtituendi momentum erit, ut ſolida veraque laude paſcatur, in eaque ſenſim adoleſcat. Sic enim D. Thomas ex Ariſtotelis opinione Principem inſtituendum putavit: qui ſi gloria non erit contentus, in tyrannum evadet, quæret enim opes ac voluptates: hinc ad rapinas & ſtupra convertetur. id quod accidit Dionyſio juniori, quem pater in otio ac deliciis ita educarat, ut neque ex ergaſtulò in lucem prodiret, neque ullis omnino diſciplinis imbueretur, nec veræ laudis guſtum

ullum

ullum haberet : itaque cum adulatoribus perniciosissimis tantisper voluptatibus indulsit , dum ex illa tyrannide , velut ex arce deturbaretur. qui autem gloriæ cupidus erit , non modo infamiam ac vitæ turpitudinem fugiet, sed etiam intelliget verum decus in sola virtutis actione versari, qua quidem regat improbos, tueatur bonos, factaque fortium & sapientum laudibus ac præmiis , cum improborum ignominia sempiterna prosequatur.

Confutatio eorum qui quatuor monarchias aureaque secula statuunt.

CAP. VII.

INveteratus error de quatuor imperiis , ac magnorum virorum opinione pervulgatus tam altè radices egit , ut vix evelli posse videatur. habet enim propè infinitos bibliorum interpretes : habet è junioribus Martinum, Melanchthonem, Sleidanum , Lucidum , Funccium , Onuphrium , rerum divinarum & antiquitatis homines valde peritos : quorum auctoritate fractus aliquando minimè dubitandum esse putabam. movebar etiam oraculo Danielis , cujus fidem elevare , scelus ; auctoritatem infringere, nefas est , postea tamen verba Danielis obscura & ambigua in varios sensus torqueri posse intellexi : & in oraculis interpretandis , malui judiciorum illam formulam , NON LIQVET, usurpare , quàm temerè ex aliorum opinione non intellecta cuiquam assentiri. ac valde mihi probatur Calvini non minus urbana quàm prudens oratio ; qui de libro Apocalypseos sententiam rogatus, ingenuè respondit, se penitus ignorare quid velit tam obscurus scriptor: qui qualisque fuerit nondum constat inter eruditos: ita non video quemadmodum beluas & statuam Danielis ad ea, quæ nunc ubique florent , quæque tot seculis floruerunt imperia traducamus. Princi-

r. pidò

piò monarchia nobis eſt imperii ac regionis quibuſdam finibus conſtituenda, vel principis aut populi origine clara, ut intelligatur quid ſit illud quod monarchiam vocant: quod cùm hujus diſceptationis caput eſſet, non ſatis aptè definierunt interpretes oraculorum. poſuerunt enim ex illa viſione quatuor beluarum ac ſtatuæ, totidem imperia ſignificari: puta Aſſyriorum, Perſarum, Græcorum ac Romanorum; nec plura fore augurantur: Germanos autem Romanorum imperio præeſſe. quod cùm ita à Germanis ſcriberetur, ad ſui nominis & imperii gloriam ſcriptum eſſe judicavi. eſt enim ab interpretatione Danielis omnino alienum. placet igitur ſuis ipſos rationibus confutare. Ac primum illud quod ait Philippus Melanchthon, monarchiam ſibi videri ſummam unius Reipublicæ potentiam, quæ aliarum opes & copias ſuperare poſſit. utendum erat igitur imperii verbo, cùm monarchia de populari Romanorum ſtatu dici non poſſit. ſi tamen omiſſa verborum ſubtilitate rem teneamus, profectò Germani non ſatis ad id quod volunt accommodatè monarchiam Romanorum uſurpant, quum vix centeſimam partem orbis terrarum ſua ditione teneant, & Hiſpaniarum princeps imperium habeat Germanico majus, tum populorum multitudine, tum amplitudine regionum; ut omittam regiones Americas (quibus ex magna parte dominatur) Europa triplo majores. at ne regi quidem Luſitaniæ pares ſunt, ſi regionum longitudine imperium definiamus. nam is univerſam pene oram Africæ armis occupavit, ac fortiſſimis propugnaculis barbarorum impetus ſæpe repreſſit. heic dicet aliquis, non hominum multitudinem, aut latifundia nobis, ſed vim ac robur ſpectandum eſſe: quod equidem illis aſſentior: non tamen video quomodo Germania Hiſpanorum ac Italorum legionibus, duce Carolo v, reſiſtere potuit; qui niſi Gallorum virtute revocatus eſſet, Imperium illud in provinciæ formam redegerat, ut Germani clariſſimis ac ſempiternis monumentis

numentis testatum reliquerunt: nobisque parem gratiam retulerunt. sed ad exteros veniamus. quid habet Germania quod principi Turcarum opponat? aut quis merito major monarcha dici potest? patet hoc quidem omnium oculis. si enim est usquam terrarum ulla majestas imperii ac veræ monarchiæ, in eo profecto elucet. occupat enim opulentissimas Asiæ, Africæ, & Europæ partes, totoque mari mediterraneo & insulis omnibus, exceptis admodum paucis, latè regnat. armis autem ac viribus tantus est, ut unus omnibus fere Principibus par esse possit; cùm Persarum ac Moschovitarum copias extra fines imperii longè repellat. Christianorum verò provincias & imperium Græcorum armis occupavit, atque etiam Germanorum agros populatur. omitto Æthiopiæ principem, qui à suis Iochan Bellul, id est gemma pretiosa dicitur; cujus imperium paulo minus est universa Europa. quid Tartarorum Imperator? qui gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, viribus indomitas habet, quibuscum si Germaniam compares, muscam elephanto. Absurdum est igitur quod Germani monarchiam, id est, ut Philippus interpretatur, Rerum omnium publicarum potentissimam: absurdius etiam quòd imperium Romanorum se tenere putant; quod omnibus valde ridiculum videatur, qui orbis descriptionem animo penitus comprehensam habent. Fuit enim Romanorum imperium sub Trajano florentissimum, neque antea majus extitit, & postea semper est imminutum, ut videre est ex Appiano & Sext. Rufo, qui Trajani temporibus scripserunt, Danubio quidem & Orcadibus à Septentrione: Gadibus ab Occasu: Euphrate ab ortu: Oenopoli verò à Meridie terminabatur, cùm Trajanus lapideo ponte supra Danubium extructo Daciam imperio adjecit, ac de rege Decebalo triumphavit. deinde fusis Parthorum legionibus, Euphratem transmisit ac Mesopotamiam, magnamque Arabiæ felicis partem cum imperio majorum conjun-

xit: quod antea Pompejus tentare noluerat, tametsi roganti Parthorum regi ut pateretur Euphratem imperii Romani ac Parthici terminum esse, respondit, Romanorum imperium non fluminibus, sed justitia terminari: at Germani nullam imperii Romani partem, præter Noricam & Vindeliciam occupant. Germania quidem Rheno, Danubio, Vistula, Carpatho & Oceano continetur, sed omne imperium clauditur radicibus Alpium à Meridie: Rheno & paucis quibusdam citra Rhenum urbibus ab Occasu: Silesia verò ab Ortu: Balticis regionibus à Septentrione. quanto verius est de Turcarum rege, qui Byzantium Imperii caput, Christianis: Babylonis regionem, qua de agitur apud Danielem, Persis ademit, & magnam suæ dominationis partem ultra Danubium, usque ad Borysthenis ostia, veteribus Romanorum provinciis conjunxit? Sive igitur armorum vi, sive opum magnitudine, sive fertilitate regionum, sive numero victoriarum, sive multitudine populorum, sive nominis etymologia, sive patria Danielis, sive imperii Babylonici sede, sive ditionis amplitudine monarchiam definiamus; profectò Danielis oraculum de principe Turcarum interpretari æquius erit. Quanquam sunt adhuc ac fuerunt non quatuor modo, sed prope infinita imperia Babylonico majora. omittunt enim imperium Chaldæorum, qui primi Babylonis fundamenta jecerunt. omittunt imperium Medorum, qui Assyrios depulerunt. & certe Nabuchodonosor genere Medus fuit, non Assyrius. obliviscuntur quoque imperii Parthorum, qui Græcos deturbarunt, & Romanorum potentiam sæpe fregerunt, captivos Imperatores sæpe abduxerunt, sæpius eorum provincias invaserunt. prætermittunt Arabes, qui Babylonicum imperium occuparunt, & magnam Asiæ, Africæ & Europæ partem armis domuerunt. quod si Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos eadem imperii appellatione complectuntur, cur non Persas quoque illis finitimos adjungunt: præsertim

O cùm

cùm Medi longè fuerint remotiores ; Parthi verò remotiſſimi in Babylone, quam tamen occuparunt. nam ſi mutatio principum à Medis ad Perſas imperii varietatem affert, id eſt unius Cyri dominatus genere ac moribus cum Medis conjunctiſſimi, cur non idem de Chaldæis, Parthis, Medis, Arabibus judicandum erit ? qua igitur ratione Cyrus Perſa novam monarchiam conſtituit, eadem illi monarchias quoque efficient; & Trajanus Hiſpanus monarchiam Hiſpanicam; Caracalla, Carus, Carinus, Antoninus natione Galli, monarchiam Gallicam. idem judicium erit de Alexandro & Heliogabalo Syriis : de Philippo Arabe : deque Totila, Vitige, Theodato, Alarico, Gothis, qui non tantùm provincias, ſed etiam ipſius imperii Romani caput invaſerunt, Italiam oppreſſerunt, Vrbem denique ferro ac flamma vaſtarunt ; poſtremò vi & armis Italiam annos LXX tenuerunt, cùm Alexander Magnus, qui Perſarum opes fregit, vix annos duodecim imperarit, ſed quaſi fulgur coruſcans in varias partes diſſiliit: ita ſuum imperium ad principes quatuor delatum paulo poſt evanuit. Illud verò ineptius viſum eſt, quod Carolum Magnum (qui quam Monarchiam vocant primus occupavit) natione Gallum, in Gallia natum, lingua quoque, moribus & inſtitutis Gallorum una cum ſuis majoribus educatum, modo Germanum, modo Alemanum vocant. tametſi enim à Francis veterum Gallorum colonis originem plerique traxiſſe putent, non tamen negant quin Gallorum armis ac legionibus Germaniam, Italiam, & magnam Hiſpaniæ partem cum imperio Gallorum conjunxerit, ac primogenitis Galliam, velut imperii ſedem, alias aliis regiones ab hoc imperio avulſas dederit, quouſque Henricus Auceps natione Germanus, Regem ſe ferens, Germaniam hujus imperii partem occupavit. multo verius igitur ac juſtius Gallica monarchia dici debet, quæ prius virtute Gallorum parta eſt, quàm Germani monarchiæ verbum audiſſent. Quis autem negare
poteſt

poteſt quin Britanni ſuam quoque monarchiam multo verius quàm Germani ſub Conſtantino Magno ſtabilierint : cum enim fuerit natione Britannus (tametſi Romano patre ſatus) genere nothus : contraque Senatus & populi Romani voluntatem ab ultimis oris in Italiam venit, Romanos imperatores armis fregit, religiones ac inſtituta majorum abolevit, Chriſti nomen colendum propoſuit, imperii ſedem Byzantium tranſtulit, Romanis omnem dignitatem ademit, denique Vrbem ipſam de ſuo nomine appellavit. quod ſi Perſarum monarchiam facit origo Cyri ſanguine patriaque Aſſyriis finitimi, cur monarchiam non efficiet hoc tam novum, tamque inſolens Conſtantini imperium, quod generis, locorum, legum ac religionum tantam converſionem attulit ? Sed mirum cur Arabum monarchiam omittunt, qui univerſam pene Africam, Aſiæ quoque magnam partem non tantùm armis ac legibus, ſed etiam religionibus ac lingua uti coëgerunt : Perſarumque copias fregerunt, & in tantam ſervitutem redegerunt, ut eos à literis & diſciplinis omnibus omnino prohiberent. Mirum quoque videri debet, cur Tartarorum imperii penitus obliviſcantur, cùm reliquis omnibus æquari poſſit. an, quia longè abeſt à Babylone ? at longius abſunt Germani, qui imperii Babylonici nullam partem habent. Tartari verò Bactriam & Sogdianam vaſtarunt, latiſſimas ejus imperii provincias occuparunt, ipſamque Babylonem duce Alao funditus everterunt, ut ſcribit Paulus Venetus. ac mihi diutius cogitanti quid Propheta innuere vellet, nihil commodius occurrit, quàm interpretari de Babylone, quæ in poteſtatem Medorum, Perſarum, Græcorum & Parthorum pervenit, quæque ſæpius vaſtata eſt, ac tandem aliquando deleta. neque enim ea quæ vulgò Baldac appellatur, eadem eſt cum antiqua Babylone, ſed potius Suſa vetus, ut Paulus Venetus interpretatur. quod ſi ita eſt, non irritum fuit oraculum de Babylonis ſtatu, converſione, exitu ; præſer-

tim cùm Danielis & omnium Prophetarum voces in Christum ac ejus tempora velut in scopum dirigantur. argumento est petra illa (qua quidem Christum significari disertè Paulus innuit his verbis; Petra autem erat Christus) de vertice montis excisa, quæ statuam confregit. cùm verò interpres ipse Daniel sui oraculi plures belluas, plura quoque belluarum cornua interpretatur, quid vetat, quo minus ad Alexandri Magni successores, & ea quæ illic floruerunt imperia referantur? nihil tamen in rebus tam abditis & obscuris affirmare ausim. illud tantum; verba Danielis ad id quod volunt interpretes, accommodari nullo modo posse. Iosippus Hebræus optimus, Danielis interpres, scribit; Medos, Persas & Græcos à Daniele ad imperium Babylonis vocari. de Romanis, à quibus ipse nomen Flaviæ gentis, civitatem & statuam adeptus erat, nihil à Daniele scriptum reliquit. sed hinc error manavit, quod Danielis sacras sortes ad suam quisque opinionem, non ad historiæ fidem retulit. hinc putarunt quinque duntaxat reges Persarum esse oportere, quod Daniel quinque duntaxat futuros esse diceret: at omnium scriptorum consentiens auctoritas octo posuit: nonnulli decem, propter seditiones ac civilia bella. Consimili errore ex eadem statua Danielis (cujus caput aureum, thorax argenteus, crura ænea, tibiæ ferreæ, pedes fictiles, malè cum ferro coagmentati fuisse feruntur) quatuor, aut etiam plures ætates statuunt: fuisse quondam aurea secula, pòst argentea, deinde ænea, tum ferrea, tandem lutea successisse. sed minuenda hæc opinio est: nam si quis historicorum, non poëtarùm excutiat intelligentiam, profectò judicabit parem esse in rebus humanis, atque in omnium rerum natura conversionem: nec aliquid sub sole, ut ait ille sapientiæ magister, novum esse. nam ætas illa quam auream vocant, si ad nostram conferatur ferrea videri possit. quis enim dubitat, quin eluvium terrarum divinitus contigerit propter hominum

scelera,

ſcelera, quæ tot ac tanta fuerunt, ut Deum ipſum pœnituerit hominis creati? videamus igitur illa tempora quæ diluvium conſecuta ſunt, quæque aurea vocantur, non ſolum à Poëtis, ſed etiam ab ipſo Catone in libris Originum: quibus temporibus Cameſen & Saturnum floruiſſe tradit. at nemini dubium eſt quin Cameſes, ab Hebræis Nohæ filius: Saturnus verò Nimerodus omnium conſenſu vocetur. hinc verò filius Iupiter Belus, auream ætatem valere juſſit. ex quo planum eſt aureum illud tempus breve momentum videri, ſi annorum ſex millium ratio habeatur. nam Cato Poëtarum fabulas ſecutus, annis ducentis & quinquaginta definiit. quæ autem innocentia fuit in Cameſe, qui parentis optimi pudorem nova quadam & inſigni contumelia violavit? nam ex eo ſecutæ ſunt patris execrationes. qualis item Nimerodus Cameſis ex filio nepos, quem aurei ſeculi conditorem vocant, ſatis ex ipſo nomine intelligitur, quod Hebræis ſignificat rebellem. & quidem à Moſe robuſtus venator appellatur; quo verbo latrones ubique & ſceleratos homines appellavit. ut etiam Ariſtoteles latrocinium, ſeu λῃστικὴν poſuit inter genera venationis. Sequitur Iupiter Belus, qui majore dicam audacia an impietate, patrem ſenio fractum de imperio, quaſi de ponte dejecit. alios quoque Ioves fuiſſe video (nam trecentos coluit antiquitas) ſed quiſquis ille eſt, quem Poëtæ patrem de regno ejeciſſe ajunt, non tantùm parricidio, verum etiam ſtupris omnibus ac ſororis inceſtu nobilitatus eſt. eiſdem temporibus tyrannidem quiſque Iovi eripere conabatur: hinc conjurati cœlum reſcindere fratres, qui turribus & aggeribus extructis, immortali Deo nefarium bellum intulerunt, eumque de cœlo præcipitem deturbare ſunt conati, niſi tum fulmine prohiberentur, vel ipſa linguarum confuſione, unde turri nomen Babylon ab inſcitia loquendi, quam nos quoque Babil appellamus. ſane Moſi cum Poëtis (qui rei veritatem fabulis confuderunt)

quodammodo convenit. quid eſt autem aliud gigantes diis bellum inferre, quàm naturæ, ùt ait Cicero, repugnare? hæc igitur eſt illa aurea ætas, quæ talia monſtra nobis educavit. idem judico de Hercule, quem Manetho piratarum maximum fuiſſe tradit: quique Theſeum ac Pirithoum ſcelerum ſocietate ſibi conciliavit, qui cùm Helenam rapuiſſent, ac Moloſſi regis filiam patri eripere conarentur, ab eo ſunt in carcerem conjecti: alter quidem à Cerbereis canibus laceratus, alter brevi lacerandus, niſi Herculis precibus quaſi ab inferis revocaretur, vel potius ad crudeliora ſupplicia ſervaretur. quis autem ad omne genus libidinum Hercule robuſtior dicam an fœdior? Sed ne videantur hæc fabulis ſimilia, Thucydidi veriſſimo hiſtoriæ parenti aſſentiamur. is enim teſtatum reliquit paulò ante ſua tempora tantam fuiſſe hominum in ipſa Græcia barbariem ac feritatem, ut terra marique latrocinia palam exercerentur, & ſine ulla contumelia quæri à prætereuntibus conſueverit, utrum latrones, utrum piratæ eſſent necne? cùm verò nullis adhuc mœnibus cingerentur, nec eſſent ulla propugnacula, jus in armis fuiſſe poſitum, vetereſque colonos ſubinde à novis de poſſeſſione dejectos, qui mos in Græcia paulatim inolevit. quæ autem nationes ab humanitate longius aberant, in ea barbarie diutiſſimè vixerunt: ut de Germanis ſcribit Cæſar; Latrocinia, inquit, nullam habent apud Germanos infamiam, quæ extra fines cujuſque civitatis fiunt, atque ea juventutis exercendæ, ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicant. ex quo factum eſt, opinor, ut prædones, qui *Brigantes* vulgo appellantur, à populis Brigantinis, qui lacum Podamicum ſeu Brigantinum tenent, dicti ſint: ut Aſſaſſini ab ea Perſarum gente, quæ latronum & ſicariorum infamia diutiſſimè laboravit. at Lacedæmonii non in furto eduliorum, ſed in furti ſola deprehenſione ſcelus ineſſe putabant. utraque ſane opinio tantò plus habet in ſe ipſa flagitii quàm latrocinium, quantò mi-

tò miserius est ac turpius impunè legibus quicquam licere, quod ipsa natura nefarium sit. hæc fuerunt aurea & argentea secula, quibus homines ferarum more in agris ac silvis dispersi, tantum haberent, quantum per vim & nefas retinere possent, quousque paulatim ab illa feritate ac barbarie sunt ad hanc, quam videmus, morum humanitatem ac legitimam societatem revocati. nam furta quæ olim civili tantum judicio, non modo Hebræorum, sed etiam Græcorum & Latinorum legibus, nunc ubique gentium capite puniuntur. Quod si res humanæ in deterius prolaberentur, jampridem in extremo vitiorum ac improbitatis gradu constitissemus: quo quidem antea perventum esse opinor. sed cum flagitiosi homines nec ulterius progredi, nec eodem loco stare diutius possent, sensim regredi necesse habuerunt, vel cogente pudore, qui hominibus inest à natura; vel necessitate, quod in tantis sceleribus societas nullo modo coli poterat; vel etiam, quod verius est, impellente Dei bonitate. quod quidem perspicuum fit ex annalium libris ac monumentis majorum, in quibus tot ac tam execranda flagitia prodita sunt (neque tamen omnia) ut quid maximum sit, non facile dici possit. testes sunt Tranquillus, Tacitus, Lampridius, Athenæus. quid enim magis nefarium cogitari potest, quàm fœdissima quæque vitia virtutis habere loco? id quidem videre est non modo in depravatis civitatibus, sed etiam in ea Republica, quæ Lycurgi floruit institutis, quæque omnium scriptorum consensione laudatissima putatur. sed ut impuras illorum libidines omittamus (quæ utinam æterna oblivione sepeliantur) quid tam impium est, quàm homines tum in funeribus, tum in sacris crudelissimè mactari? at usitatum illud fuit apud omnes pene populos. quid crudelius quàm innocentissimos quosque servitutis specie, in spectaculis publicis à belluis lacerari, aut mutuis vulneribus ad populi voluptatem trucidari? nihil tamen usitatius apud

Romanos, qui in summa justitiæ opinione floruerunt, ut divina quadam ultione hominum quinquaginta millia Fidenis in munere gladiatorio, unius theatri casu obruta sint. ac certe nostri homines multo sapientius quàm Romani (quod bona illorum venia dictum sit) cædes hominum inter ipsos, & ferarum cruenta spectacula de Christiana Republica sustulerunt, ac fructuosum & utile de omnibus disciplinis disputandi genus stabilierunt. quanto melius est igitur ad bonas artes & verum decus, quàm ad palæstram informari? nec propterea tamen honestas corporum exercitationes omisimus, nec militarem neglex imus disciplinam, habent etiam nostra monumenta, ut alios omittam, suos Catones, Fabricios, Camillos, Alexandros: neque illis de meliore luto finxit præcordia Titan, quàm nobis ipsis. ubi enim militaris gloria major in Alexandro, quàm in Carolo Magno? ille quidem magnus, sed tamen adversus molles Asiaticos, ut Cæsar de Pompejo nostrorum hominum vim expertus dicere solebat; hic noster ferocissimas Europæ nationes perdomuit. ubi par extitit pietas in Antonino atque in Ludovico Pio? quis autem ex omni principum vetustate D. Ludovico regi opponi potest? ut enim leges ab eo latas, quibus stat hoc imperium, omittam, nullius profecto tanta Principis adversus Deum religio, fides in patriam, amor erga subditos, justitia in omnes fuisse memoratur. Neque solum virtutes in nostris hominibus, sed etiam disciplinæ pares, atque in veteribus extiterunt. est enim literarum sua quoque vicissitudo, ut primum quibusdam in locis ingeniosorum hominum experientia & labore artes oriantur, deinde incrementa suscipiant, post aliquantum in statu vigeant, tandem sua vetustate langueant, denique sensim emoriantur, & oblivione diuturna sepeliantur; vel bellorum diuturna calamitate; vel, quòd nimia copia (malum his temporibus valde metuendum) societatem levissimo cuique afferre soleat: vel quòd justas

Deus

Deus pœnas expetit ab iis qui ſcientias ſalutares, in hominum perniciem convertunt. Nam cùm diſciplinæ apud Græcos ſenſim adoleviſſent, ut ad ſummum perveniſſe crederentur, tanta mutatio poſtea ſecuta eſt, ut ne ipſa quidem Græcia ubi nunc eſt unquam extitiſſe videatur. quid Latini? apud quos tanta fuit ingeniorum ubertas, ut iiſdem pene temporibus bellica laude, ac diſciplinarum omnium præſtantia populos omnes ſuperarent? attamen conſimili caſu in priſtinam barbariem tum relabi cœperunt, cùm influentes in Italiam Scytharum copiæ, bibliothecas refertiſſimas, & omnia vetuſtatis monumenta, ubique fere incenderunt. quod immane factum tantas in omnibus diſciplinis ruinas edidit, ut proſtratæ mille circiter annos ſine ullo pretio jacuerint ac jam interituræ viderentur; niſi Menſor Africæ & Hiſpaniæ princeps, Arabum ingenia magis propoſitis præmiis ad literarum inſtaurationem excitaſſet. omitto quàm multos philoſophos, geometras, aſtrologos pepererit Ægyptus, India, Æthiopia; quam multi apud Chaldæos nobiles Mathematici antè fuerint, quàm ullæ eſſent in Græcia literæ. ad noſtra tempora relabor, quibus multò pòſt quàm literæ toto pene terrarum orbe conquierant, tantus ſubito ſcientiarum omnium ſplendor affulſit, tanta fertilitas extitit ingeniorum, ut nullis unquam ætatibus major. at ne Gothis quidem ipſis lectiſſima nuper ingenia defuerunt. Teſtis eſt Olaus Magnus, teſtis Holſterus, teſtes alii plerique: quaſi decreviſſet natura ſcientiarum vulnera nunc ab iis ipſis, à quibus olim erant illata, ſanari. cùm enim ſuperiori adhuc ætate morem majorum retinerent, ac literatos homines voce præconis de Senatu exire juberent (ſic enim in illorum hiſtoria teſtatum habemus) nunc undique literas accire conſueverunt. hæc illa eſt rerum omnium tam certa converſio, ut dubitare nemo debeat, quin idem in hominum ingeniis quod in agris eveniat, qui majori ubertate gratiam

quietis referre solent. At veteres illi, dicet aliquis, artium inventores fuere: illis gloria debetur. profectò permultas invenere: atque inprimis rerum cœlestium vim: ratos orbium cursus, non tamen omnes: stellarum inerrantium, & earum quæ vagæ dicuntur, mirabiles trajectiones: tum naturæ obscuritatem diligenter notarunt, & accuratè multa explicarunt: pleraque tamen ex iis imperfecta reliquerunt, quæ à nostris consummata posteris traduntur. ac nemini dubium esse potest, in eam rem penitus intuenti, quin inventa nostrorum cum majorum inventis conferri, pleraque debeant anteferri. cùm enim magnete nihil sit admirabilius in tota rerum natura, usum tamen ejus plane divinum antiqui ignorarunt: & cùm illi sese alveo mediterraneo continerent, nostri quotannis terrarum orbem crebris navigationibus obeunt, & in alium orbem, ut ita dicam, colonias deducunt, jam ut intimos Indiæ recessus apertos habeamus: ex quo non modo mercatura (quæ antea sordida vel non satis erat cognita) abundans & quæstuosa evasit, verum etiam omnes homines secum ipsi, & cum Republica mundana, velut in una eademque civitate mirabiliter conspirant. quantum verò incrementi acceperit una de pulcerrimis artibus Geographia, ex eo intelligitur, quod quæ de India fabulosa plerisque videbantur (nam Lactantius & Augustinus insanire ajunt, qui antichthonas esse opinantur) comperta nobis sint: tum etiam motus inerrantium siderum, ac magni orbis trepidatio. quid autem admirabilius est illa formarum à materia (ut sic dicam) abstractione & ἀφαιρέσει? hinc occulta naturæ arcana recluduntur: hinc salutares medicinæ indies eruuntur: omitto longitudinis cælestis investigandæ modum ex horis æqualibus, quæ ex veteribus ex eclipseos norma sine magno errore judicari non poterat: omitto catapulta veterum & antiqua belli tormenta, quæ si cum nostris conferantur, sane pucrilia quædam ludicra videri

possint.

possint: omitto denique artes infinitas, tum fabriles, tum lanificias, quibus hominum vita mirabilem in modum adjuvatur. una typographia cum omnibus omnium veterum inventis certare facile potest. Itaque non minus peccant qui à veteribus ajunt omnia comprehensa, quàm qui illos de veteri multarum artium possessione deturbant. habet natura scientiarum thesauros innumerabiles, qui nullis ætatibus exhauriri possunt. Quæ cùm ita sint, & cum æterna quadam lege naturæ, conversio rerum omnium velut in orbem redire videatur, ut æque vitia virtutibus, ignoratio scientiæ, turpe honesto consequens sit, atque tenebræ luci; falluntur qui genus hominum semper deterius seipso evadere putant. & cùm in eo sint errore senes, credibile est hoc illis contingere, quod florem ætatis, quæ per seipsam lætitiam ac jucunditatem spirat, amissum meminerunt: cumque se ab omni voluptatum genere deseri vident, ac pro deliciis acerbissimos dolores, pro sensibus integerrimis membrorum omnium imbecillitatem sentiunt, fit ut tristissimis obruantur cogitationibus, & falsa rerum imagine decepti fidem & amicitiam hominum inter homines interiisse putent: ac velut ex longinqua navigatione profecti aurea secula, auream ætatem adolescentibus narrent: sed perinde illis accidit, ut iis, qui cùm à portu evehuntur in altum, domos urbesque à se discedere existimant: sic illi oblectationem, humanitatem, justitiam in cœlum evolare, ac terras deserere opinantur.

De temporis universi ratione.

CAP. VIII.

QVi sine ratione temporum historias intelligere se posse putant, perinde falluntur, ut si labyrinthi errores evadere sine duce velint. hi enim vagantur huc illuc, nec ullum er-

roris exitum reperire possunt: illi verò inter historiarum innumerabiles anfractus æquè incerti feruntur, nec intelligunt unde cœperint, quove recurrant. ac temporum doctrina, omnium dux historiarum, velut Ariadne cæca regens filo vestigia, non modo nos errare non sinit, sed etiam efficit ut aberrantes historicos in rectam viam sæpe deducamus. itaque videmus lectissimos quosque scriptores temporis tam magnam habere rationem, ut non solum annos, sed etiam anni singulas partes complectantur: alii ne menses quidem ipsos ac dies, dierumque momenta, quibus quicquam gestum est, omittant: quod intelligunt sine temporum ratione vix ullos ab historia decerpi fructus. cum igitur historiarum potissima pars in temporum disciplina posita sit, temporis universi rationem huic methodo quam tractamus necessariam esse existimavi: tum propter summam ejus utilitatem, tum etiam propter eam quæ inter historicos versatur, de temporum antiquitate ac serie discrepantiam: ut huic quoque disputationi lucis aliquid afferrem. Prius igitur temporis originem, sine qua inanis hæc disputatio futura sit, non tam auctoritate, quæ nihil valet apud eos qui ratione duci volunt, quàm necessariis argumentis doceamus. quanquam si ex Hebræorum sacris fontibus ac divinæ legis oraculis testatum habemus, mundum hunc originis suæ principium habuisse, amplius quærere, scelus; dubitare, nefas esse videtur. ac tanti est apud me Mosis unius auctoritas, ut omnibus omnium philosophorum scriptis ac sententiis longè anteponam. is enim capitali pœnæ subjecit eos qui Sabbathum violarent, ea potissimum de causa, quod mundi creationem Sabbathi violatione in dubium revocare viderentur, ut Rabi Moses Ægyptius scribit. sed quoniam improbi ejus auctoritate se vinci non patiuntur, & oracula divina temerè calumniantur, necesse est eorum argumenta consimilibus argumentis refellere ac debilitare. nam si philosophorum

ponderibus, ac rationum momentis plane intelligatur, mundum nec sempiternum, & à Deo immortali certo tempore conditum fuisse, majore fiducia sacras historias amplectemur: deinde mundi conditio, quæ tam præclaræ originis opinione nititur, augebit in nobis singularem Dei admirationem & amorem. Hæc igitur doctrina non modo Hebræorum est, sed etiam Chaldæorum, Pythagoreorum, Stoicorum, Academicorum; Arabum; denique multorum fraternis comprobata & confirmata sententiis: quinetiam Epicurus ipse, ut est apud Plutarchum, in eadem fuit opinione. inter Latinos verò, quamvis admodum pauci philosophiam serio tractarint, M. Varro, qui omnium Latinorum & Græcorum doctissimus est à Tullio appellatus, idem judicavit in libro, quem de interitu mundi scripsisse fertur. atque hæc omnium in eadem disciplina consentiens auctoritas, etiam apud philosophos non parvi debet esse ponderis ac momenti. cùm igitur primus omnium Aristoteles, tum à majoribus, tum à magistro Platone dissentiens, mundum æternum statuere ausus sit, adversus eum omnis hæc suscepta disputatio est: cujus quidem rationes Galenus uno verbo refutans, veri quidem similes, non tamen necessarias videri scribit. quinetiam Aristoteles in libris de Cœlo, rationes, ait, aliorum cum suis comparatas rem efficere certiorem, cùm nulli sint aditus demonstrationis adipiscendæ. quæ verba sunt non physicórum aut geometrarum, sed de re proposita dubitantium dialecticorum: ut Rabi Moses Ægyptius, is qui dubiorum interpres usurpatur, argutè animadvertit. demonstrationes enim neminem dubitare patiuntur, sed sua luce tam perspicuæ sunt, ut velut adhibita quæstione ab invitis extorqueant assensionem. quare si Epicurus & Galenus minimè religiosi homines, negant, Aristotelis argumenta vim ullam habere: Origenes, Abensena, omnium denique theologorum ac philosophorum familiæ contrariis argumentis ea refellunt:

ſellunt: ſatis intelligitur probabilia tantum & incerta, non neceſſaria eſſe. ſed ad Platonem venio, qui Deum poſt operis tanti molitionem ad res genitas orationem convertere fingit: quas ob id interituras affirmat, quod ortum haberent, ſua tamen voluntate fore perpetuas. hîc Ariſtoteles verba Platonis excipiens; Si mundus, inquit, non eſt interiturus, igitur ne ortum quidem habet: propterea quod quæ ortum habuerunt, aliquando ſunt caſura, quæque intereunt orta fuiſſe neceſſe eſt. quæ à Platone didicerat in Phædro ac Timæo: ubi propterea mentes originem habuiſſe negavit, quemadmodum ſcribit Auguſtinus lib. 10. de Civit. Dei, ne aliquando interituræ eſſent: mundi verò ſtatum eundem ſemper fore juſſu divino. uter igitur in Philoſophia gravius labitur: alter qui præpotenti Deo liberam de rebus ſuis ſtatuendi facultatem relinquit: alter, qui, quem univerſi moderatorem eſſe confitetur, & quidem cauſam efficientem, ei omnem adimit operis mutandi poteſtatem, ut ſi mundum quatere velit, non poſſit? hoc Ariſtoteles argumento, temerè dicam an impiè, de mundi æternitate ſtatuens, non modo philoſophiæ naturalis decreta, verum etiam divinæ majeſtatis vim penitus enervare ac debilitare conatur. at in omni diſputatione quæ præſertim de rebus tam arduis & à ſenſu remotis ſuſcipitur, providendum eſt, ut ne quid omnino adverſus Dei majeſtatem contumelioſè dicatur, quod Ariſtoteles prætermiſit. cùm enim rationum ponderibus undique premeretur, neceſſeque haberet confiteri, mundum originis initium habuiſſe, ſi Deo plenam tribueret ſtatuendi voluntatem: neceſſitate mundum, non voluntate regi affirmavit. huc enim omnia revolvuntur argumenta. idem tamen contra Stoicos diſputans, qui fatalem in rebus omnibus neceſſitatem poſuerunt, multis argumentis docuit neceſſitate quædam, alia voluntate, multa fortuito, plurima caſu fieri: fortunam etiam & caſus trifariam diviſit, in rebus neceſſariis, divinas actiones ac

naturam collocavit: ex quo intelligitur ea quæ disputarat, in libris de cœlo, quod fatalem saperent necessitatem, in libris de Interpretatione sic temperasse, ut homini quidem arbitrium daret omni necessitate solutum; Deum verò ac naturam necessitate obligaret. quid autem magis impium, magis arrogans, magis denique furiosum, quàm sibi liberam tribuere voluntatem; Deo adimere velle? consequens est enim, ut neque Deus Solis cursum sistere, nec cœlestium siderum vim prohibere, nec quicquam in universa natura convertere; at ne hominis quidem impetus ac voluntates quo velit, impellere possit. quæ cùm absurda sint, & impietatis plena, sequitur ut illam de mundo tollamus necessitatem, qua sublata relinquitur Deum nulla vi obligari, sed pura voluntate omnia gubernare. at cùm Aristotelem sui ipsius puderet; hoc est, homini concedere, Deo eripere voluntatem, verbo quidem voluntatem tribuit, re vera tamen necessitate coactam: id quod Moses Ægyptius animadvertit: permittit enim voluntatem, sed ea lege ut mutari non possit: & ut Iupiter in fabulis Adrastiæ legibus teneatur: cùm tamen in libris De moribus eam esse docuerit voluntatis vim & naturam, ut nisi mutari possit, voluntatis nomen amittat. itaque cum multa variè contingere in natura perspiceret: modo in hanc, modo in illam partem, eo delapsus est, ut fortunam & casum ex opinione plebis statuere mallet, quam adscribere Deo voluntatem aliud alio modo agendi. quid autem indignius est philosopho quam putare sine causa quicquam fieri, hoc est fortunæ & casibus quicquam permittere? illa sunt ex quibus se expedire nullo modo Peripatetici potuerunt: itaque à Plutarcho in libro de fortuna, tum etiam à Lactantio efficacissimis argumentis refelluntur: videamus cætera cujusmodi sint, aut certe præcipua: infinitum esset omnia persequi. posuerunt enim ex nihilo nihil gigni, tanquam totius disputationis fundamentum; quod omnium errorum præbuit occasionem: sed illis aqua hæret, cum hoc proban-

bandum relinquitur. tum illi ſubiraſcuntur, quod ſua principia negari fas eſſe non putent, ſed quæ tandem iſta principia ſunt, quæ conſequentibus obſcuriora videntur? nullus unquam geometriæ poſtulata negavit, quod ſua luce perſpicua ſunt; at hæc ſi perſpicua viderentur, cur tot philoſophorum ſcholæ tam conſtanter ea negarent? cur Philoponus falſum eſſe perſpicuè demonſtraret? quid autem ineptius quàm illud ponere, quod quidem ſi verbo negatum fuerit, ulterius progredi non poſſint? ſed tamen præclarum illud principium refellamus ſi placet, id quod à noſtris omiſſum eſſe miror, qui tantopere in hac diſputatione ſe exercuerunt. nam Phil. Melanchthon, ac Theologi diſtinctionem adhibent, atque id verum eſſe ajunt in natura ordinata: ſed illud eſt τὸ ἐξ ἀρχῆς, ut ajunt Dialectici. quæ enim natura fingi poteſt incondita? hæc enim aut integra partibuſque omnibus coagmentata, materia ſcilicet ac forma, aut nuſquam exiſtet. certioribus igitur argumentis utamur. Id autem à formarum præſtantia facile intelligemus: eſt enim forma generoſa, & ut Ariſtot. ſcribit, divinum quiddam habens eſſentia, ipſiuſque naturæ præcipua pars: quod ejus beneficio res omnes exiſtant: hæc autem non à materia ducitur; ut planum faciam: nec à ſeipſa; cum formæ avulſæ à materia penitus intereant, nec per ſe exiſtere poſſint, ut Ariſtot. in Metaph. tradit: nec Dei particula ſit cùm de pura ſempiternaque mente corpus non oriatur. quod Maurus quidam ſapiens innuit, cùm diceret, Deum cœleſtes orbes de luce veſtimenti ſui condidiſſe. conſequens eſt igitur ex nihilo in materia ingenerari. itaque Ariſtot. lib. 2. De natura, formam naturalem ipſius naturæ finem, & efficientem, & formam eſſe ſcribit. Deum verò à naturæ principiis ſejunxit, & inanem privationem, quæ nec eſſentia ſit, nec verum accidens; inter principia mediam collocavit. ſed cum formæ ſingulares perpetuo quodam fluxu oriantur, & occidant, ut lib. 1. De natura c. 9. fa-

tetur: posterioribus Peripateticis magnam dubitationem attulit, undenam oriantur. ad extremum de materiæ sinu ac potestate duci voluerunt, quod nunquam Aristoteli venit in mentem. ex eo enim sequitur materiam primam non potestate, sed ipso actu formas habere sibi concretas, ac temere informem; aut formam ἄϋλον appellari: tum etiam id quod informe est, seipsum informare; formas item materiæ temperatione constare, augeri denique ac intendi; quæ falsa esse docet Aristoteles lib. 8. τῶν μετὰ τὰ φυσ. tum etiam lib. 1. c. 3. De Anima: denique formam non esse principium, sed ab ipsa materia sui ortus initium habere: nec principium simplex, sed concretum & compositum esse: postremò materiam dare ipsis rebus existentiam, id est, τὸ εἶναι. quæ si probabilia non sunt ex Aristotelis ipsius doctrina, ne illa quidem unde hæc manant, probanda sunt; scilicet de materiæ gremio formas educi. quare extrinsecus advenire statuendum est; id quod negavit Aristoteles lib. 11, cap. 3. De animaliũ ortu, præterquam de hominis forma, quam ipse θύραθεν ἐπεισιέναι confitetur: illud igitur ab eo extorquebimus, formam hominis ex nihilo in materia ingenerari: atque idem in formis omnibus judicandum relinquetur: cùm re vera nullam habeat materia vim formatricem. ac profectò tam ineptum est existimare de materiæ gremio formas educi, quam de stipite Mercurii figuram; cum ab artificis mente, opera, idea proficiscatur. igitur falsum est illud quod posuerunt; De nihilo nihil derivari: eoque disputationis concusso fundamento, cætera ruinam minantur. sic enim Philoponus adversus Aristotelem disputat: si non videtur absurdum è privatione pura manare formas, cur absurdum videatur de privatione quoque materiam primam fluxisse? At Theophrastus ipse cum videret plantas non modo in terra, sed etiam in saxis sine semine nasci, nihil aliud afferre potuit lib. 1, cap. 5. de causis stirpium, quam cœli vim ac proprietatem: videamus

mus cætera. Simile eſt illud; quod nihil in cœlo ſibi contrarium eſſe ajunt: ac proinde nihil ab interitu metuendum, nec ſperandum ab ortu. undenam igitur elementorum inter ſe diſcrepantium contrariæ vires? hæc enim ſuperiorum vi & agitatione influere, & ab illis cauſſis contrarias affectiones cieri fatentur. at cùm unius & ſimplicis cauſæ ſit effectus, contrarium contrarii: diſcrepantes in cœlo cauſſas ineſſe confitendum erit,non effectione tantum, ut magno errore putant,ſed habitu naturæ, id eſt, ut ipſi loquuntur, formaliter. Quod etiam motum orbis æternum ex eo colligunt, quod tempus ſine motu conſiſtere non poſſit:æque veteratorium eſt ac ſophiſticum, ut ſi quis dicat ante horologium horas non extitiſſe;aut eo ſublato nullas fore.itaque Plotinus lib. 8. Picus Mirandula lib. 6. de vanitate gentium, quæſtionem Ariſtotelis lib. 4 de natura jampridem irriſerunt; utrum ſcilicet animo numerante ſublato, tempus eſſe deſinat. Baſilius verò, Ambroſius, Auguſtinus ac Moſes Ægyptius, ut inanes illas argutias effugerent, tempus ab æternitate penitus ſejunxerunt. Vnum tamen eſt ab Ariſtotelis interpretibus invectum argumentum, quod Moſem valde conturbavit; Mundi,ajunt, exiſtentia fuit aut neceſſaria, aut poſſibilis, aut impoſſibilis. ſi impoſſibilis, nunquam mundus extitiſſet; ſi neceſſaria, ſemper extitit: ſi poſſibilis, antequam exiſteret, poteſtas exiſtendi, vel, ut eorum verbis utar, poſſibilitas illa fuit in aliquo ente: igitur erat aliquid quod de potentia in actum exiret. at ego totum illud concedam, & illam, quam quærunt poſſibilitatem, in ente collocabo, id eſt, in cauſa effectrice ſempiterna: nec video quid contradici poſſit. quòd ſi poteſtatem in ſubjecta quoque materia eſſe oportere putant, magis captioſum erit quàm neceſſarium argumentum. perinde ut illud; Si primus opifex à privatione pura pervenit ad actum, fuit aliquid quod illum ad agendum eliceret atque incitaret, ego à ſeipſo incitatum ajo,velut archi-

tectum qui nec materiam, nec aream habet ad ædificandum, à seipso tamen excitari ad ædificandi cogitationem: sed multo magis rationi repugnat ac veritati, necessario mundum extitisse: quia velit nolit opifex, obligatur fati necessitate. Hæc præcipua sunt Peripateticorum & Abenrois argumenta. Tria sunt Proculi qui à magistro Platone discedens, mundum æternum esse putavit, idque Platonem voluisse scripsit, tum etiam Simplicius, Plotinus, Marinus, Syrianus, Apulejus, Iamblichus: atque inter juniores Bessario Cardinalis, & Foxius: qui, ut Aristoteli cum Platone conveniret, mundi ortum in ejus salute tuenda, quæ Deo semper curæ est, posuerunt: alii Platonem ex hypothesi locutum arbitrantur, quos Plutarchus & Philo refutant: Proculum verò Philoponus libris 18. sed tota illa disputatio his tribus argumentis est, ut opinor, comprehensa; Deus, inquit Proculus, mundum sempiternum efficere potuit; voluit igitur. si voluit, confecta res est. voluisse planū fit ex eo, quod malevoli est nolle bene agere cùm possit, & ejus qui bonis alterius invideat, malis gratuletur. hoc in Deum cadere non potest: ergo nec illud. jam vero ab otio ad negotium; ab eo quod nolis, ad voluntatem ferri, mutationem habet ac varietatem, à natura divina, quæ simplex est ac semper sui similis, valde alienam: id autem consequens erit, si demus innumerabilibus seculis ignaviter quievisse Deum, ac nuper de mundi conditione cogitasse. Postremò si mundus interitum non sentit, nec ortum habuisse constat: verum illud, hoc igitur. nam omnis interitus, inquit, ab externa vi aut interiore pendet: nulla vis interior afferri potest: extra nihil est metuendum. igitur nullo temporis decursu interibit. cætera Proculi argumenta facile à seipsis refutantur. Primum illud falsum est, ut bona quæcunque Deus efficere possit, ea quoque velit. potest enim omnes homines ad virtutis actionem ita dirigere, ut si velint, labi non possint: quo sane bono, nullum Proculo majus, aut
ma-

magis optandum videatur. quinetiam potuit mundum hunc ita coagmentare, ut nec in mentibus ullis, nec in materia aut forma peccati labes, aut malorum semen ullum inesset, noluit tamen. igitur si non propterea Deum immortalem ullius sceleris incusat Proculus, quod ea mala quæ prohibere possit, nolit: multo minus si mundum cum potuit, non ab æterno creavit. Alterum magis urget, quod ab otio ad negotium ferri, mutationem habet, id est, ut ipse loquitur ἀλλοίωσιν, quæ ab illa sempiterna mente longissime abest. sed illud falsum, quòd ab otio ad negotium; à quiete ad laborem Deus feratur, cùm mundum condere cœpit, & quidem labitur Proculus in naturæ principiis, cum Deo tribuit quietem, quæ aliud nihil est quam privatio motus. Igitur si Deus moveri non potest, nec quiescere quoque. est enim Aristotelis demonstratione lib. 6. De natura, non tantùm immobilis in orbium conversione, sed etiam immutabilis, in tuenda mundi salute: non alius igitur quàm ante mundi conditionem. persuasum autem habuit Aristoteles, Dominum esse omnium rerum ac moderatorem Deum; hujusque mundi causam non modo effectricem, sed etiam conservatricem: neque solum immobilem, verumetiam omni solicitudine ac labore vacuum, sua potentia & virtute gaudere. idem quoque scribit non mutari sapientem cum sapit, aut architectum cum ædificat, quanto minus in Deum mutatio cadet, cum in mundi procuratione versetur? itaque non minus ineptè quam impiè quidam minuti theologi Deum sordidissimis quibusque occupationibus implicari putant: quod sane præbuit occasionem Epicuro, ut diceret se bajulum esse malle quam Deum. ut enim Christus in perspecta summi patris erga se benevolentia totus acquievit, ita 12 legiones angelorum si velit præsidio sibi futuras dixit. ex quo innuere voluit, mundum hunc plenum esse animorum immortalium, quorum ministerio veluti servorum Deus utatur, hæc autem argumenta

menta Proculi conſimilia ſunt his Epicureorum maledictis; Si mundus originem habuit, aut caſurus eſt, quid antea Deus egit, aut quid tandem facturus eſt? his ego impuris hominibus, qui à Deo rationem temporis anteacti repoſcunt, nihil aliud reponam, quam quod Spiridio in Concilio Niceno reſpondit ad ejuſmodi quæſtionem; Æterna ſcilicet ſuppliciorum loca tam curioſis hominibus, ne nihil ageret condidiſſe. quæ ratio non ſolum urbana, ſed etiam ſalutaris viſa mihi eſt, ſi tamen philoſophorum omnium conſtans opinio eſt, ſummam hominis felicitatem in contemplatione poſitam, & ſapientem à Platone αὐτοδαίμονα vocari, ab Ariſtotele ſeipſo contentum, id eſt, αὐταρκῆ, propterea quod in deſertiſſima ſolitudine conſtitutus, beatus eſt tamen præclara illa mentis agitatione, qua res humanas infra ſe deſpicit, divinas intuetur. quanto magis Deus ſeipſo contentus eſt, ac ſui unius contemplatione felix? nihil autem ſeipſo majus ac melius contemplari poteſt. itaque Ariſtoteles libro decimoquarto τῶν μετὰ τὰ φυσ. Deum eodem modo dixit αὐταρκέστατον, quo Hebræi שדי, id eſt, ut Moſes Ægyptius interpretatur, eum qui ſeipſo contentus eſt. quod quidem ſi Origenes attentius providiſſet, non arbitraretur Deum mundos conſecutione innumerabiles condidiſſe; ſic enim ſcribit in libris περὶ ἀρχῶν, veritus opinor, ne vel Deus inertia langueret: vel quod Plato metuit, ne hominum genere penitus ſublato, ſacrificiis ac laudationibus careret, quamquam ſic arbitrari æquius eſt, quàm mundum una cum Deo ſempiternum extitiſſe. & quidem in illa opinione Hebræi plerique fuerunt, ut Moſes ſcribit, & noſtra ætate Leo Hebræus. Sed utrique in maximis erroribus verſantur: alteri quod divinam felicitatem, mundi exiſtentia; alteri quod ejus gloriam hominum ſacrificiis ac rebus caducis metiuntur. nulli tamen pernicioſius, quàm qui Deum ulla mundi contagione violari, aut in ejus procuratione ac ſalute defatigari putant. Repudiata

igitur

igitur Proculi ac Peripateticorum opinione, relinquitur mundum originem habuisse: ex quo sequitur ejus occasus; si Aristotelis doctrinæ assentiamur. Cum enim triplex opinio sit in disputatione, quæ de mundo habetur: una eorum qui nec initium habuisse, nec exitum putent habiturum: alteri utrumque affirmant: tertiũ genus extitit eorum qui feriendo medium, originem habuisse dicerent, nunquam tamen occasurum. in qua sententia fuerunt Panætius, Possidonius, Boëthius, & Seneca inter Stoicos; Thomas Aquinas inter Theologos; Philo inter Hebræos: tum etiam princeps Academiæ Plato hujus auctor opinionis. Philo Mosis & Salomonis sententia suam tuetur: quibus tamen Iesaias, Esdras, ac Petrus aperte reclamant: ut ex eorum verbis de interitu mundi dubitare nemo possit. & in ea quoque sententia fuit Epicurus, ut est apud Plutarchum, ejusque discipulus Lucretius his versibus:

Vna dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata ruet moles & machina mundi.

Sed quoniam Theologi Scripturæ sacræ locos in varias sententias distrahunt: ac Moses Ægyptius, & Thomas Aquinas Philonis interpretationi contrariam afferunt, placet rationibus uti; quarum nulla mihi visa certior est, quam quæ ex Avicennæ dictis & Alexandri Aphrodisæi colligi potest. hic enim propterea mundum sempiternum affirmat, quod à Deo moveatur: sit autem infinitæ ac sempiternæ mentis actio infinita, contra verò Avicenna primũ orbem à Deo moveri negavit. quod quidem si verum est, uti est, occasus mundi necessario consequetur: quia finitæ mentis actio finita sit oportet. si autem primi motoris actio finita est, mundus interibit, cujus salus ex Aristotelis sententia pendet à motu: à quo rerum omnium origines derivantur. quod autem primus orbis à Deo non moveatur, planum fit ex eo, quod finito corpori, ut mundus est, infinitum motorem copulare sit absurdum;

dum : cum finiti ad infinitum nulla ſit ratio, vel cohærentia , vel habitudo. quid enim abſurdius eſt, quam quod Ariſtoteles & Abenroes, Deum, quem actu infinitum appellant , eundem mundo, id eſt corpuſculo finito ſic conjugare, ut ab eo divelli non poſſit ? quid autem minus philoſopho dignum , quam efficientem cauſam, quæ ſit infinita, cum effectu finito ſic colligare, ut uno exiſtente alterum exiſtere ſit neceſſe? ſic enim Ariſtoteles philoſophatur de mundo ac Deo, ut de calore & igne; de ſole ac luce,quorum alterum alterius ſit efficiens cauſa , ſed ei tamen ita cohæreat,ut avelli ne cogitatione quidem poſſit. at oportuit in eo genere mundum mentem eſſe , aut Deum corpoream habere naturam, ſi cauſa ejuſmodi eſſet ut ab effectu minime divelleretur . ex quo ſequeretur illud, Deum Ariſtotelis , quem mundo veluti ſpongiam lapidi affigit , ac perpetuo motu fatigat, non modo infinitum non eſſe , ſed plane mundo concretum & finitum , ut lux ſoli . at ipſe fatetur in libris τῶν μετὰ τὰ φυσ. mentes omnes ab omni concretione corporum liberas eſſe ac ſolutas . non eſt igitur Deus ejuſmodi cauſa , ut ſine effectu conſiſtere non poſſit: & cum actus ſit infinitus, non poteſt ulla ratione finito & exiguo corpori, ſive origine , ſive ſtatu, ſive motu conferri. ac tametſi certa ratio eſt exigui ſeminis ad mundum univerſum , ut demonſtrat Archimedes , ubi arenam numero complecti docuit, propterea quod utrunque corpus eſt regiōne ac termino definitum, mundi tamen ad id quod eſt infinitum , nulla ratio cogitari poteſt. quæ ratio facit, ut Deus efficere Deum nequeat : quia infinitum ab infinito fluere non poteſt : ita mundum, quem exiguo quodam orbis ambitu cinxit , non magis æterno motu, quam magnitudine infinita potuit ornare. quare nec Philoponi argumentum Abenroes diſſolvere potuit ; ſi mundus eſt finitus poteſtatem habet finitam. ut igitur Proculus argumentatur adverſus Anaxagoram & Metrodorum , qui loca magnitu-

gnitudine infinita mundosque innumerabiles posuerunt; ἀπειρία, inquit, τὸν θεὸν ἀναιρεῖ, id est, infinitas tollit Deum: sic ex iisdem fontibus argumentum illud hauriemus; Si locorum vel corporum infinitas tollit Deum, igitur motu sempiterno, vel temporum, quæ à motu pendeant, infinitate posita Deus tollatur necesse est, cum motus sempiternus complectatur infinitatem seculorum, ex quibus si fluxerint annorum sexcenta millia, ne momentum quidem erit infiniti ratione. atque in eo fallitur Scaliger, qui Philoponum coarguens, negat tempus actu infinitum existere, sed sola successione, ut formæ singulares. non enim prospicit, infinitæ menti ac sempiterno illi Deo, nihil prius aut posterius esse: sed totum illud tempus quod sempiternum ponit, actu infinitum perinde ut præsens ac instans, quo finitur tempus, haberi: alioqui non esset actu mens infinita. recte igitur Augustinus scribit, nihil in rebus aut locis aut temporibus, aut motu infinitum esse, præter Deum. Illud etiam non minus absurdum, si Deum primi orbis motorem fingamus, futurum est ut illum redigamus in ordinem earum quæ dicuntur intelligentiarum minorum, ac numen illud præstantissimæ mentis iisdem actionibus impediamus, quibus inferiores orbium mentes; quod sine scelere ne cogitari quidem potest. cum igitur Dei majestas ab ordine animorum longissimè absit, sequitur primi orbis motorem non esse, ac proinde si mens inferior motrix est, officio quoque, potestate, actione, finita sit oportet. præterea rerum ordo, series, ac dignitas postulat, ut quædam moveantur tantum, veluti impuræ materiæ concreta: quædam moveantur ac moveant, ut orbes cælestes, qui ab intelligentiis moventur, & vicissim hæc inferiora movent: quædam moveant duntaxat, nec moveantur, ut mentes quæ cœlos ac sidera circumagunt: sunt enim ipsæ immobiles, ut Aristoteles lib. 6. De natura, demonstrat: extremum est, ut sit aliquid quod nec moveat nec moveatur; id au-

autem Deus est. Ex quo intelligitur primum orbem ab alia mente quam à Deo moveri, à quo velut à fonte perenni ortum habuerunt mentes inferiores, à quibus orbes moveri cœperunt ac desinent, cum sint finitæ, contra quàm putat Ficinus, qui mentem hominis infinitam esse scribit. nam ista ratione cum à Deo proficiscatur secunda mens, infinitum ab infinito manaret; quod naturę principiis omnino maximeque repugnat. Quid autem absurdius est, quam ea quæ sensu prædita sunt & corporea, cum intelligentiis; bona cum malis, infinita cum finitis, incorrupta cum caducis, denique tota ratione secum discrepantia, planeque contraria, eodem naturæ sempiternæ vinculo copulare? ut sit finiti ac infiniti, boni ac mali, Dei & cacodæmonis idem nexus? Illud quoque non leve est argumentum Scaligeri, quòd motus omnis vergit ad quietem, ut videre est in singulis rerum naturis. igitur orbes quoque cœlestes ad quietem inclinabunt: quod sine mundi obitu fieri non posse constat. hoc argumento mundum interiturum conclusit. sed de populari obitu intelligendum est: quoniam quies est privatio motus in eo quod rursus moveri potest. ita quoque intellexit Leo Hebræus, Lactantius, ac veteres illi qui ante mundi hujus ordinem, statum, figuram, putarunt omnia fuisse in rudi Materia confusa. atque huc pertinet argumentum illud, quod Theophrastum conturbavit, ut videre est apud Philonem in libro quem inscribit, Mundum non esse interiturum. est autem ejusmodi; Partium ac totius eadem ratio sit oportet: igitur si mundi partes labuntur ac diffluunt, totũ occidere necesse est. aliquando; saltem occasu populari: ut cùm animantia, plantæ, stirpes, ab igne absumuntur, & vilissimam subeunt cineris naturam amissa nobiliore forma: idem quoque de cœlo judicandum. Proculus cum in easdem angustias delapsus effugere non posset, hæc elementa, quæque ex his conflantur corpora, mundi partem esse negavit, sed apotelesma dumtaxat, & velut

appendicem, ut est apud Philoponum. sed hæc opinio tam absurda, refutatione minus eget. videtur tamen Theophrastus ita dissolvere, ut occasum mundi futurum concedat, si, quemadmodum singularia vicissim; ita quoque universa simul obirent: præciso enim digito, inquit Philo, nihil vetat quo minus vivi possit. at non quæritur utrum membris quibusdam captus homo vivere; sed an pars ulla corporis vitam amittere possit. nam ex eo judicatur corporis totius fluxa natura; quemadmodum ex aquæ guttula, sapor fontis. neque enim partes homogeneas ab heterogeneis Theophrastus in illa conclusione distinxit. alioqui fatendum erit, ejusdem animalis (est autem Academicorum omnium ac ipsius Theophrasti consensu mundus hic animal) alteram partem, & quidem corpoream, ita coagmentatam, ut partim intereat, partim interitus sit expers. quæ tam ridicula mihi videntur, quam quæ Aristoteles ex avorum memoria disputans, neminem ait interitus cœli meminisse. at isto modo aurum, vel adamantem, vel amianthon adamante duriorem, aut etiam ferrum illud quod in Darie nullis ignibus liquescere fertur, sempiternum affirmare, cum nullus meminerit hæc à seipsis interitum sensisse. Ex omnibus tamen omnium argumentis nullum majus visum est argumento Philonis, quod ex abditis & sacris Hebræorum fontibus manavit. Non est, inquit, Deus auctor ἀταξίας & confusionis, sed ordinis. si ergo mundi procurationem gerit, non patietur labi ac interire. eadem causa Mosem Ægyptium impulit, ut diceret Deum nulla individua præter hominem immortalem curare. idque Aristotelis & Alexandri doctrinæ congruit, qui non putant id interiturum quod immortali Deo curæ sit; ex eoque fieri, ut formas quidem universas Deus tueatur, singulares, fluxas & caducas negligat. eadem ratio Manichæos impulit, ut duo pari potestate principia statuerent, unum bonorum omnium & ordinis, alterum malorum, interitus & confusio-

nis

nis auctorem. quod ut Moses Ægyptius & Augustinus effugerent, interitum, mala, confusionem non in habitu, sed in pura privatione boni collocarunt. si tamen ex Aristotelis doctrina malorum habitus statuamus, ut Theologi plerique, non video quid absurdum consequatur, cum Deus non propterea mali ac interitus causa sit per sese, sed κατὰ συμβεβηκὸς tantum: ut cum sceleratì curam omittit: aut etiam viri boni, ut de Iobe fertur: idem principi tenebrarum permittit qui sceleratum & nefarium hominem male perire faciat. hæc Mosis Ægyptii opinio est. idem quoque de interitu mundi ac omnium rerum iudicandum videtur, quarum curam simulac deseruerit, collapsuræ sunt. ac ne quis ea de re dubitaret, ipse Pharaonem, quem Hebræi principem tenebrarum interpretantur, sibi excitasse dicitur, ut in eo suam gloriam ostentaret; ut quæ hic labefactaret & corrumperet, ipse instauraret. Sed placet Philonem Hebræum ac Platonem Leonis Hebræi argumento efficacissimo convincere. aiunt illi cœlum ac sidera, quæque creata sunt, ob id interitura, quod ortus sui principium habuerunt. igitur Deus sibi ipse repugnaret, qui corruptibile aliquid fecisset, quod tamen corrumpi nollet. quod si verum est ex igne & aqua cœlum esse concretum, ut Philoponus ex Academicorum sententia disputat, ac Hebræi sapientissimi naturæ interpretes affirmant (id enim voce ipsa שמים, id est, אש מים, vel ut alii, שם מים ignis & aquæ rationem complectuntur) quis dubitet cœlum quoque interiturum? id quod Aristot. ne fateri cogeretur, quintam cœlo tribuit naturam, quæ qualisque sit nusquam explicat. non debuit igitur ignota cœli natura sempiternum affirmare. Sit igitur hoc postremum, ne omnia differantur, quod qua ratione dissolvi possit, non video: Si mundus naturale corpus est, ex materia formaque constat, ut omnes Physici tradunt: ac proinde concretus; nihil autem concretum & partibus coagmentatum à seipso effici potuit, ex ipsius Ari-

ſtotelis diſciplina. igitur cauſam habet ſui efficientem. illud quoque Ariſtoteles confitetur; quem Cardanus parum aſſecutus, Deum mundi cauſam efficientem eſſe negavit: quod nec Philoſophum decuit,nec Chriſtianum: at ex his conſequens eſt ut mundi cauſa prior ſit effectu, non ſolum ipſa natura, ſed etiam tempore: alioqui naturale corpus, & quidem ex heterogeneis, ſuique diſſimilibus partibus conflari poterit ſine tempore, ac ipſo momento, quod naturæ principiis & Ariſtotelis doctrinæ repugnat. igitur conſentaneum eſt non ſolum mundo priorem eſſe Deum natura, verumetiam tempore; tum etiam mundum ex ipſa natura concreti corporis interiturum. Sed audire juvat quid reſpondeat cum ab illis quæritur,ubi tot annorum millibus Reſpublicæ ac imperia latuerunt. ubi tot ſeculis rerum memoria geſtarum: ad hæc; incendiis, ajunt,& eluvionibus in orbem ſæpe recurrentibus homines obire: ac viciſſim è terra novo calore ac ſemine gravida renaſci. hanc opinionem ab Ægyptiis acceptam Solon in Græcia diſſeminavit, quam deinde Anaxagoras,tum Plato in Menexeno ac Timæo: pòſt Ariſtoteles in Problematis: deinde Abenſina in libro De diluviis confirmavit. tandem hæc Ariſtoteli diſpliciuiſſe videtur opinio lib. 1. Metaph. & Abenreſ lib. 3. De animo; ubi negant ulla tanta fuiſſe diluvia, quæ terras omnes inundarent. hac opinor ratione ducti, quod nulli hoc tempore ſativi gigantes, at ne exigui quidem Myrmidones, ut olim,è terra prodirent. an quia non ſatis pingue ſolum? negabit Ariſtides,qui in Panathenæis ſolos Athenienſes de generis nobilitate jure gloriari putat, quod ſoli ſint indigenæ terræ parentis, id eſt αὐτόχθονες, quamvis Attico ſolo nullum magis ſterile videatur. at in Ægypto ubi ſunt aquarum uberes inundationes, ac tellus, ut ait Poëta, ſine nube ferax, id nunquam contigiſſe proditum eſt. an quia ſol decrepitus eſt, aut tellus effœta? quoties igitur mundum hunc velut animal hydropiſi, aut acuta febre corripi putant?

putant? cùm incendiis, & eluvionibus labefactatur, profectò materiam vetustate; mundum senio interiturum confitentur. atque id universa natura perspicue demonstrat. Plinius l. 7 tradit, omnes scriptores conqueri, genus hominum nec multitudine, nec magnitudine, nec robore, cum veteribus posse comparari. quo fit ut fabulosa nostris Imperatoribus videantur, cum audiunt Xerxis innumerabiles exercitus, aut Alexandrum Magnum ac Cæsarem mox trecenta, mox etiam quadraginta millia hominum uno prælio fregisse: quæ tamen sacris literis consentanea sunt. Creta verò quæ ab Homero ἑκατόμπολις dicebatur, (Centum, inquit ille, urbes habitant magnas) vix hac ætate tripolis dici potest. quinetiam Diodorus scribit, olim in Ægypto decem & octo millia civitatum illustrium in sacris libris comprehensa: postea Ptolomæi Lagi temporibus tria millia exstitisse; hac vero ætate vix in Ægypto & Asia tot restare feruntur. sane magnitudo incredibilis ossium, quæ etiamnum his temporibus integra servantur, certissima sunt miræ magnitudinis hominum argumenta. Sed ex omnibus nihil admirabilius est, quam quod ad sempiternam posteritatis memoriam, Copernicus in libris Revolutionum, deinde Reinholdus, post etiam Stadius, mathematici nobiles, perspicuis demonstrationibus docuerunt, Solis apsida terris esse propiorem, quam Ptolemæi ætate (floruit autem Adriano principe) duodecim partibus, id est uno ac triginta terræ semidiametris: vel, ut Germani suis spaciis metiuntur, XXVI millibus sexcentis & sexaginta milliaribus Germanicis, quæ Gallicis altero tanto majora feruntur. id autem cum usu frequenti & explorata demonstratione compertum haberet Philippus Melanchthon, ad cœlestium terrestriumque corporum tabescentem naturam referendum putavit: ut hæc elementa solis calore commodius foveantur. quod Scaliger cum audisset, flagris dignos putavit qui talia scribunt. ipse flagris indi-

gnus erat, quod earum rerum ignorantia, sæpe & quidem pueriliter, lapsus est. Cum igitur fluxa sit & caduca materia cœlestis, efficitur illud quoque, ut torta fuerit, & aliquando sit interitura. Quæ cum ita sint, tempora suas origines & exitus habere constat. id autem est quod quærebamus.

Temporis series. Nunc temporum ratio nobis est ab orbe condito ex historiarum monimentis haurienda; quod ex aridis fontibus Græcorum fieri nullo modo potest. cum enim historia Trojana nullam habeat antiquiorem, quam tamen Thucydides magna sui parte fabulosam esse tradit. & cum Homerus ipse post Orpheum & Linum antiquissimus scriptor, ducentis annis à bello Trojano claruerit, consentaneum est vulgi errores ac fabulas pro vera historia tradidisse. utut sit, Plutarchus à Theseo principum vitas auspicatus, superiora fabulis confusa esse affirmat multisque erroribus referta. Fertur autem Theseus ante Romulum annos circiter quingentos claruisse, Abimelecho Hebræorum duce: qui annus est ab orbe condito bis millesimus aç septingentesimus supra quadragesimum. ab aliis igitur quàm Græcis temporum vetustatem exquiramus. at ex omnibus aliarum gentium scriptoribus antiquiorem Mose video neminem. Herodotus antiquiss. Ctesias, Hellanicus, Xenoph. temporibus æquales, annis mille octoginta Mose juniores sunt. Herodotum proxime sequitur Thucydides. deinde Berosus Chaldæus Herodoto junior annis ducentis. Berosum excepit Manetho Ægyptius; tum Metasthenes Persa, temporibus Alexandri Magni: horum tamen exigua fragmenta restant, si modo ab his scripta sunt. de Metasthene & Ctesia minus ambigitur, nisi quod hic à Diodoro lib. 3. reprehenditur, in regibus Assyriorum: laudatur ab eodem in historia Persarum; contra quam Eusebius, qui recte Assyriorum, negligenter Persarum tempora collegit. itaque ad Iosippum Hebræum Mathatiæ non Gorionis filium (quem Munsterus eundem esse

putat,

putat, cum ex bello Iudaico aperte refellatur) recurrendum nobis erit. hic enim duobus libris adversus Apionem, antiquissimos historicos, qui tum in manibus tenebantur, cum Mose contulit, & justis ponderibus examinavit. ex quibus illud primum intelligitur, falsum esse quod Apio è Timæo Platonis arripuerat; Ægyptios scilicet annorum octo millium historias in monumentis habere consignatas: absurdius etiam quod Herodotus tredecim annorum millibus apud Ægyptios regnatum iudicrat: absurdissimum quod Cicero in libris de divinatione à Chaldæis jactatum scribit; se in periclitandis hominum ingeniis, annorum CCCCLXX millia posuisse. Diodorus adscripsit, CCCCIV. lib. 3, sed id fabulosum esse affirmat. Iosippus verò certissima temporum ratione collecta ex historia Phœnicum & Manethonis, qui Ægyptiorum arcana literis sacris comprehensa pervulgarat, Ægyptiorum & Græcorum fabulas inanes aperte confutat, descriptis ætatibus regum Ægyptiorum ac Phœnicum. quanquam Diodorus ante Iosippi ætatem in Ægyptum profectus; ut populi antiquitates penitus intelligeret, comperit omnem, quæ de Ægyptiis haberi poterat, historiam tribus annorum millibus ac septingentis comprehensam. idque testatus est lib. 2. ubi refutat Ægyptiorum mendacia, qui ut generis antiquitate cæteris præstare viderentur, trium ac triginta millium annorum antiquitates se habere prædicabant. ego Diodori tempus illud de arcanis Ægyptiorũ verissime expressum contuli cum historia Philonis, quam doctissimi quique sequuntur: ab eoque ducentis circiter annis discrepare intellexi, detracto temporis spacio, quod inter Philonem ac Diodorum intercedit, id est centum paulo minus annis. nam ab orbe condito ad Philonem (qui legatus ad Caligulam missus est ab Hebræis) numerantur annorum quatuor millia. majus etiam argumentum ex Simplicio collegi. is enim tametsi Hebræorum & Christianorum se acerrimũ hostem præbet, præsertim ubi Pro-

culum adversus Christianos tuetur; nihilominus in commentariis libri primi De cælo testatum reliquit, Aristotelem literas ad Calisthenem dedisse, ut tantisper Chaldæorum antiquitates ac monimenta conquireret, dum alii prædæ intenti Babylonem diriperent. tum Calisthenem rescripsisse, conquisita diligenter à se Chaldæorum monimenta, seque reperisse historiam annorum M DCCCCIII; qui numerus ad unguem congruit cum sacra historia Mosis & Philonis, si ab Alexandro Magno regrediamur ad illud tempus, quo primum dispersos tradit Nohæ filios in orbem terrarum ac Semi gentem in terra Sennaar, ad orientem Armeniæ, in qua navis illa salutaris constiterat, sedes quæsisse. est autem Armeniæ orientalis, Chaldæa paulum ad meridiem vergens. Hoc igitur in primis animadversione non minus quam admiratione dignum est, quod Calistheni ac Mosi, qui è purissimis fontibus veritatem hauserunt, convenit, quod attinet ad universam temporis rationem. id quoque proxime Diodoro congruit, si tempus ab orbe condito repetamus ad suam usque ætatem. nec minor est Xenophontis de æquivocis, & Archilochi de temporibus (si modo fragmenta illa scripserunt) congruentia cum Mose. nam uterque Ninum imperasse scribit, post diluvia CCL annos: & alter quidem id colligit ex epitaphio Nini, quod ei Semiramis inciderat in columna. id vero tempus rationibus Philonis & Hebræorum plane respondet. At hæc Metasthenes Persa, ex ipsius Berosi Chaldæi testimonio, ejus, inquam, qui tum integer & incorruptus extabat, temporum seriem ab extrema regum memoria repetens, paululum admodum discrepat ab Hebræis. sed illud memoratu dignum est, quod Iosippus adversus Apionem docet; Eluviones Berosi scriptis comprehensas fuisse, & navim illam, quæ animantium ac generis humani seminarium conservarat, in monte Cordiæo conquiesse, ut etiamnum Alexandri temporibus adhuc fragmenta restarent, unde bitumen ad ex-

pia-

piationes colligi solebat. atque hæc Hieronymi quoque Ægyptii ac Mnaseæ Damasceni auctoritate confirmat. quanquam I. Buteo Delphinas geometrica demonstratione perspicuum fecit, navis illius magnitudinem longe capacissimam ad alimenta omniumque animantium salutem extitisse. Omitto quod veteres Poëtæ rei veritatem à majoribus acceptam ad fabulas inanes transtulerunt. nam Ianus ab illis est appellatus, quod vinum *jain* Hebræis dictum, invenisse diceretur. ut illud quod S. Scripturæ de Chamo, qui patris pudenda revelavit, ad Iovem traduxerunt: alii ad Saturnum. quod alteruter patris genitalia execuisset. at Hebræorum plerique interpretes de Chamo idipsum prodiderunt, ut scribit Rabi Levi ad Genes. c. IX. consimilis est historia Gigantum, & Androgyni, quam omnes Hebræorum interpretes, verissimum esse ajunt. Plato ad fabulas detorsit. Nullum antem ad sacram temporum historiam confirmandam, certius argumentum improbis opponi potest (neque enim talibus argumentis egent boni) quam quod Berosus Chaldæus ab ipso Noha usq; ad Sardanapalum. hinc Metasthenes ex historia Susiana usque ad Alexandrum, quinetiam Ctesias antiquissimus ab Herodoto, quique ab ipsa regia Persarum annales in Græciam detulit, teste Diodoro: postremo ipsius Manethonis Ægyptii tempora cum sacris literis, & cum Calisthenis historia ita conspirant, ut Chaldæorum & Hebræorum cum Ægyptiis discrimen omne, non majus trecentorum sit annorum; quod tamen mirum videri debet, in tanta scriptorum multitudine ac varietate annorum. nam Iosippus ex antiquissima historia Phœnicum (è quibus Græci scribere ac loqui didicerunt, ut ipsi confitentur) planum facit, templum à Salomone conditum annos ante Carthaginem fundatam CXL; idque collectis regum singulorum ætatibus: deinde Danaüm Ramesis Ægyptii fratrem vetustissimũ Græcorum principem ex Ægypto in Græciam profugisse, anno CCCXCIII; post occupatam ab Hebræis Pa-

lestinam,& ante excidium Trojanum annos ccc. idem quoque docet, Cadmum Thebarum conditorem, literas in Græciã detulisse iisdem temporibus, quibus floruit apud Ægyptios Pharao Menophis; apud Hebræos Othoniel dux à Mose tertius. regum verò æras ex Manethonis Ægyptii fontibus & historia Phœnicum se hausisse, Apioni adversario restatur. neque enim talis tantusque vir in historia ipsi Apioni comperta mentiri vellet. Herodotus, qui Manethone antiquior est annis fere D, ac Diodorus Herodoto junior annis DCCC, eosdem fere principes Ægypti complectuntur, quos Hieremias, cujus historiam Herodotus ad verbum sequi videtur post Apryem, quem Hieremias Ophrea vocat, cujus temporibus floruit. postea persequitur Herodotus consequentium regum ætates usq; ad Psammenitum, qui à Cambyse rege Persarum captus est, ac regno spoliatus. deinceps Ægyptum tenuerunt Persæ. desinit autem Herodotus in fuga Xerxis, quæ contigit anno mundi ter millesimo CCCCLXXXVI. cœperat autem à Gyge principe Lydorum, qui eodem quo Manastes tempore imperavit. sed cum Ægyptiacæ historiæ tempus sibi breve videretur, præ illa quæ ferebatur annorum octo millium historia, illud scribit, Ægyptios jactare se ante Menam, qui primus ab eo rex Ægyti appellatur, adhuc XXX regum historias habere sacris literis consignatas, nec tamen ullius nomen ab iis vel acta commemorantur. sed cum multis argumentis hujusmodi fabulæ refelli possint, tum vero nullum majus est, quam quod Cl. Ptolemæus homo Ægyptius, siderum inerrantium radices & ἐποχὰς à Nabonassare velut ab ultimo principio & antiquissima Chaldæorum observatione repetit. claruit autem Nabonassar, qui Salmanassar appellatur in libris Regum, anno mundi ter millesimo; ante Ptolemæum DCCCLXXX, ut ipse in libris magnæ constructionis scribit. cætera quę ab Hipparcho, Methone, Eudoxo, & Ægyptiis didicerat, his temporum curriculis sunt com-

comprehensa. quod si Ægyptii aut Chaldæi motus cœlestes annorum 470 millium in tabulis notassent, cur Ptolemæus Ægyptius Chaldæis proximus, annorum duntaxat octingentorum motus collegisset? hoc enim ad eas, quas susceperat demonstrationes maxime necessarium fuisset. at ignotos inerrantium siderum & trepidationis motus reliquit: ut Arabes primum, deinde Regiomontanus & Copernicus perspicue demonstrarunt. ne Solis quidem motus omnes assequi potuit; cum negarit Solis apsida moveri, quæ tamen post ætatem Ptolemæi, id est, annis mille trecentis sexaginta signum integrum percurrisse deprehenditur. Sed non desunt qui calumniantur ea quæ de hominum ætatibus à Mose scripta feruntur, quanquam Moses seipsum ab illorum calumnia facile vindicabit: nihilominus tamen Iosippus lib. 1. cap. 3. Antiquitatum decem historicos laudat, qui vitam hominum tradunt modo sexcentos, modo nongentos annos superasse: Manethonem, inquam, Berosum, Mochum Hæstiæum: Hieronymum qui Phœnicum veteres historias collegit; Hesiodum, Hellenicum, Acusilaum Ephorum. his etiam addemus Xenophontem, cujus auctoritate Plinius ac Valerius utuntur. is enim regum maritimorum ætates aliquot complexus, unum quidem vixisse tradit annos DC, alterum DCCC. quis igitur tot ac tam multis scriptoribus fidem derogabit? quod si quis putet annos menstruos fuisse, ut plerique pueriliter putant, quid mirum videri debuit Xenophonti, regem maritimum annos menstruos DC vixisse, qui Solis annos efficiunt quinquaginta? nam ipse Xenophon nonaginta superavit. quinetiam senescente hac mundi ætate multorum scriptorum consensu proditum est Ioannem, qui de temporibus est appellatus, annos CCC implesse. Plinius quidem ex certissimis tabulis Censorum, quosdam annos CL vixisse refert. quod si menstrui anni fuissent, oporteret homines apud Mosem, qui anno trigesimo liberos sustulerunt, bimos ac trimos

genuisse: sed eo nos errore liberavit Moses qui 7. cap. libri Originum dies CCCLXV annua conversione complectitur. itaque Plutarchus eos irridet, qui putant ante Numam Romanos annum decem mensibus circumscripsisse, propterea quod populi omnes duodecim mensibus annum semper definierunt, quamvis dies exemptiles numerandi rationem redderent incertam. Iam origine mundi temporumque finibus constitutis quæ ex Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, & Hebræorum consensu annorum quinque millibus & septingentis ad summum definiuntur, restat ut illam annorum circiter ducentorum aut CCC discrepantiam quæ Metastheni cum Hebræis, tum etiam Hebræis inter ipsos, post etiam Eusebio cum reliquis intercedit, quoad ejus fieri potest, excutiamus: tametsi Lucidus, Funccius, & Onuphrius multa diligenter in eo genere animadverterunt, multa sunt tamen quæ adhuc restant explicanda. Erroris autem origo multiplex est; eaque perspecta facilius error emendatur. Primum enim Persæ aliter atque Græci: & Hebræi aliter quam utrique Persarum & Assyriorum principes appellarunt: ab iis etiam Aegyptii discrepant, ut sui quisque idiomatis vim ac puritatem retineret. interdum etiam nomina detorserunt: hinc natæ sunt illæ quæstiones de regibus Assyriorum, Persarum, & Ægyptiorum: à quibus ratio temporum ducebatur. Alius etiam error inde manavit, quod Græci & Latini, Hebræorum & Ægyptiorum antiquitates & linguam ignorarunt. Eusebius Græcorum bibliorum interpretes secutus, ducentos ac mille amplius annos quàm Hebræi complexus est ab orbis conditione ad Christum: & cùm Moses ab orbe condito ad diluvium posuerit annos 1656: Eusebius bis mille CCXLI; propterea quod septuaginta interpretes vel potius librarii, quinto capite Geneseos vitam hominum ducentis interdum ac trecentis annis longiorem fecerunt, quam Hebræorum scriptura patiatur. erroris etiam non mini-

minima causa videri potest, quod Græci, annos ab æstivo solstitio incœperunt: Latini ab hiberno: cæteri qui ad occasum à verna sectione: Arabes, ab ingressu Solis in Leonem, ut Solinus & Firmicus libro III tradit: Orientales verò, id est Chaldæi, Persæ, Indi, Ægyptii, Hebræi ab autumno: quo tempore mundus est à Deo creatus. ut Iosippus libro I Antiquitatum, cap. III scribit, & Rabi Eleazar in Genesin; בראשית, hoc est initio, בתשרי, id est mense Septembri arcanum mensis eadem literarum conversione complecti putat. id etiam confirmat Rabi Abraham, in cap. VIII Danielis: tametsi Moses Nisan, qui Xanticus Macedonibus, Latinis verò Aprilis dicitur, ordine primum posuerit, quod Deus eo mense populum liberasset, nihil tamen in reliquis immutavit, ut Iosippus testatur. atque id intelligi potest ex eo, quod jubet Moses Exod. cap. XXIII; Diem festum coles, inquit, in exitu anni, cum fruges in horrea congregaveris. quare fallit Garcæus, qui Hebræos à sectione verna cœpisse tradit, quod mundum eo tempore creatum putarent, ut Rabi Iosue: quem refellit Rabi Eleazar. Plutarchus in Symposiacis quæstionem illam disputat: sed omissa disputatione, si Veris initio fruges inchoatæ non maturæ fuissent, eodem modo animantia imperfecta aut lactentia Deus fecisset, ac nutrices adhibuisset. Non minus labitur Mercator, qui mundo nascente Solem in Leone fuisse putat, eoque fundamento male jacto, cætera quæ de siderum motu ad historiæ fidem retulit, ruinam minantur. omitto leves oleæ conjecturas post eluviones: & cætera id genus quæ leviora sunt, quàm ut refelli mereantur. Fides igitur sit penes Mosem, penes Hebræos, qui in privatis ac publicis negotiis à Septembri mense incipiunt, ut etiam Græci, quod planum fit etiam ex ὡρολογίῳ Mitylenensi. Hanc quoque causam erroris fuisse constat, quòd Ægyptii, Persæ ac Hebræi, certam ἐποχὴν, seu radicem temporum nullam haberent, sed regum ætatibus tempora

definirent. Græci ac Latini melius : alteri ad Olympiades : alteri ad Vrbis conditionem tempora retulerunt. Christiani quoque, quanquam sero admodum, id est, anno Christi sexcentesimo, temporum rationem à partu Virginis ordiri cœperunt. Arabes ab Hegira, id est, ab expeditione Muhamedis, quæ cœpit anno Christi DXCII, & hoc anno MDLXV numerant annum DCCCCLXXXVIII, nec alia radice utuntur, ut videre est in historia Leonis Afri, qui uno tantum loco libri tertii, Hegiram ad annos Christi accommodavit; & ex eorum edictis, quæ promulgata vidimus. Ex quo intelligitur, eos labi ac decipi, qui Hegiram ab anno Christi CCCCXCI, vel, ut Genebrardus, ab anno DCXXI auspicantur. Hispani verò non ita pridem, id est, ante Ferdinandum, qui Catholicus est appellatus, anno M CCCCXC, temporum originem ac veluti radicem, quam ipsi æram vocant, ab anno imperii Augusti XVI, quo promulgatum est edictum Taracone, ut describeretur universus orbis. census tamen factus anno imperii XLII. ex quo intelligitur XXVI annis ante Christi nativitatem incœpisse, ut scribit Gerundensis. Rodericus verò Toletanus cap. ult. XXVIII annorum discrimen facit. Sed concilia quæ habita sunt in Hispania, Gothis imperantibus, sumunt exordia temporum ab anno, quo edictum promulgatum est. post Ferdinandi tempora, rationem annorum Christi secuti sunt. pòst etiam Hebræi in actis publicis & privatis temporum ἐποχὴν ab orbe condito usurpare cœperunt. Est autem quinquies millesimus trecentesimus ac vigesimus quintus, anno Christi M D L X V. qui Philonem sequuntur, ducentos ac duos annos adjiciunt, ut sit annus mundi, quinquies millesimus trecentesimus & XXV; Olympiadis verò C C L I X annus quartus, diluvii ter millesimus octingentesimus septuagesimus secundus : Hegiræ millesimus ac decimus quartus : Indictionis octogesimæ quartæ annus decimus. his enim numeris in historia universitatis utendum

est

eſt, ut tempora ſint ubique certiora. eſt autem Indictio tributi genus apud Aſconium & Plinium juniorem, nec temporis curſum ſignificare cœpit ante Conſtantinum Magnum. cœpit autem anno Chriſti CCCXIII, ante diem VIII Calend. Octobr. Conſtantino II, & Licinio II Aug. Coſſ. idque in Faſtis Græcorum ſcriptum eſt his verbis: ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΑΡΧΗ. quo die Maxentius Auguſtus à Conſtantino Magno cæſus eſt, & pax eccleſiæ Chriſtianæ reſtituta. Itaque decretum eſt in concilio Niceno, ut diplomatibus Indictiones adſcriberentur, ut ſcribit Beda: propterea quod nondum annó Chriſti utebantur, ſed annis Imperatorum; qui quod identidem mutarentur, plane incertam reddebant rationem temporum. decretum eſt etiam ut circulus Indictionum caperet XXV annos, ut Olympias una quatuor. Sed errandi cauſa nulla major fuit, quàm ex ignoto ſolis ac lunæ curſu: in quo tametſi omnis antiquitas ſe valde torſit, efficere non potuit, ut certam annorum ac menſium rationem haberemus. nam Leoſtrati ὀκταετηρίδες mendoſæ repertæ ſunt, nec uſum ullum præbuerunt: & aurea quæ dicitur regula Methonis novendecim annorum, fallax; adeo ut anno pòſt CCCXVIII, dies unus ac fere XVIII horæ ſuperarent, quo ſolis curſus lunam anteibat. fallax etiam Calippi annus: mendoſæ Hipparchi regulæ trecenteſimo quarto pòſt anno unius horæ errorem indicarunt: nec multo certior Philolai ac Democriti ἐμβολισμοί. poſtremo Cæſaris annus hoc habet incommodi, quòd lunares ſuſtulit, & nunc plenus eſt erroris. nam paulatim æſtivæ feriæ ad hibernos menſes regrediuntur. cum igitur in tantis erroribus cœleſtium motuum, Græci Solis annum haberent, ſed annis lunaribus uterentur dierum CCCIV, quos tamen altero quoque ac tertio anno intercalarent, uno die ſuperante; præter menſem intercalarem, qui nunc tertio, nunc quarto quoque anno inſerebatur, nec æqui-

æquinoctiorum, nec solstitiorum ulla ratio haberi poterat, cùm menses per totum annum vagarentur spatio annorum XXXIII. Romani verò multo graviùs in eo genere peccarunt, qui primo annum diebus quatuor ac CCC constituerunt, ut quidam putant (quod tamen negat unus Plutarchus) deinde adjectis à Numa duobus mensibus lunares anni facti sunt: sed intercalarium tanta extitit varietas & confusio, ut ratio Fastorum mox hibernis, mox etiam æstivis mensibus immutaretur, auctore Tranquillo. Hebræi quidem lunaribus utebantur, sed tertio quoque anno mensem intercalarem inserebant, qui ab illis Vaadar dicebatur, id est geminatus Adar. quare Garcæus in eo labitur, quod Hebræos æque ac Ægyptios annis solaribus usos scribit. nam Ægyptii annum æqualem habuerunt dierum CCCLXV, sed tamen is qui superabat quadrans, efficiebat ut annis mille CCCCLX, totius anni conversio in orbem rediret, & annus canicularis integer intercalaretur. quanquam magni errores consequebantur, quòd integrum diei quadrantem caperent: qui tamen ab integro deficiebat, ut postea docuit eventus. Quæ cum ita sint, non mirum si in tanta annorum discrepantia, certa ratio temporis iniri non posset. ac Theodorus Gaza vehementer fallit in libello De mensibus Atticis, tum etiam Græcorum ac Latinorum interpretes, cum hi suos cum illorum mensibus comparari posse putant, qui tam instabiles fuerunt, ut semper incerti vagarentur. idque argumento sit, quod annus lege Iulia definitus, qui omnium certissimus habetur, solstitiorum & æquinoctiorum sedes antevertit à Cæsaris ætate diebus circiter XIV, & frustra in motu exæquando laboratur: sunt enim meo judicio motus cœlestes ineffabiles & ἄῤῥητοι; vel, ut mathematici loquuntur, surdi: quia nullis numeris comprehendi possunt, quin semper aliquid relinquatur numerandum, idque videre est in singulis conversionibus planetarum. quæ igitur certitudo esse potuit ante legem

Iuliam

Iuliam in tanta dierum ac mensium interjectione? Illud tamen animadversione dignum, quòd ab orbe condito una fuit & eadem apud Hebræos & Chaldæos anni observatio, qua nunc etiam Arabes vtuntur: scilicet dierum CCCLIV, collectis tertio quoque anno diebus epactarum. idque ex sacris literis facilè constat. consimiliter Ægyptii anno caniculari superantes dies semper inserebant. quo fit ut ab illis in universo temporum & annorum numero, qui ab orbe condito fluxerunt, nihil admodum peccari potuerit: quamvis in singularibus principum actionibus, victoriis, aut initio aut exitu imperii cujusque à Græcis diffideant; & utrique à Latinis. atque hinc illa tam diuturna, quæque nullum exitum reperire potest, scriptorum inter se disceptatio de Christi morte. alius quidem ante diem VI Calend. Apr. alius A. D. VII, ut Onuphrius: plerique A.D. IV, ut Lucidus, qui disputationem ea de re instituit. neque solum de die, verumetiam de anno discrepant inter se plurimum. nam Beda, Chrysostomus, Nicetas, Gauricus, Albertus Magnus, Bernardus Mutinensis, Onuphrius, anno trecentesimoquarto passum fuisse: Apollinaris, Lucidus, Lyranus, Marianus Scotus, Paulus Burgensis XXXIII: Tertullianus, Irenæus XXXI. Non minor est quæstio inter Græcos & Latinos; tum etiam Latinis inter ipsos de anno Vrbis conditæ. quod cum planè definiri non potuerit, Onuphrius in Fastis, ex omnibus sententiis duas verisimiliores collegit, & utramque Fastis adjunxit, ut quam quisque vellet sequeretur, unius anni discrimine relicto. in cæteris quidem principum actionibus & rebus memoratu dignis tempora minus diligenter notare leve est: sed quum in imperiorum initiis, aut in Æra, seu temporum radice peccatur, infiniti errores ex eo consequuntur. omnes tamen quoad ejus fieri poterit, emendari debent ex Hebræorum & Chaldæorum disciplinis, quæ nihil aut certe parum admodum discrepant à Philone. nam Talmudici suæ sectæ nimium addicti,

dicti, ut divinas sortes & oracula suo judicio interpretarentur, ducentos annos de mundi ætate detraxerunt, ne cum Christianis convenirent. argumento est quòd Rabbi Nasso quoties Christi meminit, contumelia capitali vocat התלוי,& Christianos בלויעים. hæc autem discrepantia nulla est inter ipsos ante mundi annum bis millesimum ducentesimum 39, qui annus est profectionis Iacob in Ægyptum. sed hinc ad exitum numerantur anni 430. idque diserte traditur Exod. 12. Galat. 3. quo loco Iosipp. libr. II. cap. 6. tum etiam Philo ac Rabbi Levi Gersonis filius, tempus illud annorum 430, incipere ajunt à profectione ipsius Abrahæ in Ægyptum, cum natus esset annos 76. ex quo [illegible] in Ægyptum venit una cùm familia usque ad exitum, numerant annos 210. atque in eo fere omnes Hebræi consentiunt; quos Philip. Melanchthon, ac eruditus quisque sequitur: excipio Genebrardum, eruditione ac pietate præstantem virum. is enim verba scripturæ mordicus tenet: Funccius errorem irrepsisse putat in verbo τετρα-κοσίοις pro τετρακοσίοις, ut etiam Theodor. Beza. id quidem in epistola Galatarum & Actorum, quæ Græcè scriptæ sunt, fieri potuit: sed locus Exodi Hebraicè scriptus, hunc errorem non admittit. in hac igitur disputatione tutius est Hebræorum interpretationes tueri, præsertim cum Metastheni fere congruant. idem quoque in reliquis faciendum puto, quod & Philo proximè fecisse videtur. huic ergo magis assentior, cùm ab exitu Hebræorum ad templi conditionem annos enumeret 920, Iosippus verò 1062. lib. x. cap. 12. ille à templo condito ad ejus conversionem 440; hic 470: juniores Hebræi 419: Philo medium ferit. idem ab orbe condito ad excidium templi, complectitur annos ter mille 373: Iosippus ter mille 513. ille à diluvio ad eversionem templi 1718; hic verò 1913: interpretes Hebræi multo pauciores utroque; sed tamen Philo mediam rationem secutus est. ut igitur inter se conciliari possint, rejiciamus primum Al-

phonsi

phonsi tempus ab orbe condito, ad hoc usque tempus, id est anno Christi MDLXV, octo millium & 549 annorum, cùm suæ opinionis nullam afferat rationem: ut nec Eusebius, cujus testimonio sex annorum millia 769, ab orbe condito fluxerunt: ex August. sex millia 916 ex Beda sex millia 893: ex Hieronymo sex millia 605: ex Theophilo Antiocheno sex millia 831: ex Isidoro octo millia 171. Hebræos, Chaldæos & Persas amplectamur, ex quorum historia nondum ab orbe condito fluxerunt annorum quinque millia 730, sive Metasthenem, sive Ctesiam, sive Herodotum, sive Berosum, cum Hebræis conjungamus. Inter Hebræos, Baal Seder ab orbe condito ad hoc usque tempus complectitur annorum quinque millia 133: Rabbi Nasso quinque millia 172: Rab. Gerso & Kimhi quinque millia 301: Hebræi juniores quinque millia 349: Philo quinque millia 628: Iosippus quinque millia 720. discrimen igitur est inter Iosippum & Philonem certissimos scriptores, annorum circiter ducentorum, idque contigit propter eum quem dixi locum Exodi cap. 12. quem Iosippus ad vivum resecat: sed cum cæteri bibliorum interpretes tempus illud annorum 430, incipiant à profectione Abrahæ in Ægyptum usque ad Mosem: cum etiam Ctesiæ ratio cum Philone proximè consentiat: Philo verò medium feriat inter Iosippum & Talmudicos scriptores (hos enim superat annis 200, ac totidem à Iosippo. superatur) consequens est hunc cæteris omnibus esse veriorem. nimis enim pertinaciter Hebræi juniores tempora Danielis depravarunt, ut contra omnium scriptorum fidem, enumerent quinque duntaxat Imperatores Persarum, cum Metasthenes, Ctesias, Græci denique decem fuisse tradant, collecta cujusque principis ætate. sed ita fecerunt, ne ab oraculis Prophetæ peperam intellectis recedere viderentur. hos igitur refellere necesse est, tum Iosippi ac Philonis auctoritate; tum etiam orbium cœlestium motu, cujus certa radix est apud

apud Ptolemæum in libris magnæ constructionis, à Nabonassaris dominatu, unde Astrologi, cùm nihil habeant in suis observationibus antiquius, incipere consueverunt. Hoc igitur animadversione dignum est, quod ex illa motuum radice, universi temporis ordo ac ratio pulcherrime congruit Hebræis, Chaldæis, Græcis, ac Latinis; ab anno conditi orbis ter millesimo ducentesimo decimo octavo; quo imperium suscepit Nabonassar. hoc verò ita colligitur. Omnes historici fatentur Alexandrum Magnum mortuum esse Olympiadis 114 anno primo: at Ptolemæus à Nabonassare usque ad Alexandri mortem legit annos 424, id est Olympiades 106: quo fit, ut Nabonassar imperium acceperit Olympiadis octavæ anno primo: qui annus erat duodecimus imperii Achas regis Iudæorum, ut scribitur lib. IV. Regum: Vrbis autem conditæ sextus. quippe jacta sunt Vrbis fundamenta, ut Varroni ac Dionysio placet, anno quarto sextæ Olympiadis. hæc igitur norma temporis universi neminem fallere potest; quamvis in singularibus actionibus sæpe diffideant alii ab aliis. tempora deinceps à Nabonassare usque ad Adrianum (sub quo floruit Ptolemæus) certissima ex ipsius tabulis colliguntur. is enim lib. IV, cap. 2. complectitur annos 853, ab anno secundo Mardocempedi (quem Hieremias Merodachum appellat) usque ad annum Adriani 19. Quod autem Nabonassar idem sit qui Salmanassar in sacris literis, planum fit ex eo, quod ab eversione Samariæ usque ad excidium templi, anni sunt 133, ex sacta Scriptura: unde colligitur, Ezechiam imperasse annos 23, Manassem 4, Amonem 2, Iosiam 33, Ioachimum 11, Sedechiam 11. expugnata Hierosolyma captus est. at Ptolemæus ab initio Nabonassaris, qui Samariam cepit, ad excidium templi comprehendit annos 140. ait enim lib. V, cap. 14. quintum annum Nabopolassaris (qui Nabuchodonosor in Scriptura vocatur) esse centesimum ac 27. Nabonassaris igitur si addas annos 13,

ejus

ejus imperii usque ad Vrbis expugnationem (capta est autem anno 18 Nabuchodonosaris) constantur anni 140. qui numerus septem annis minor est eo, quo utitur Scriptura sacra: sed excipiendi sunt anni Nabonassaris imperii usque ad captivitatem. Ad hanc igitur regulam cœlestium conversionum, si universitatis historiam exigamus; planum fiet, Metasthenem tempora breviora complecti: id quod accidit propter interregna, cùm inter se Principes Assyriorum & Chaldæorum mutua bella crudelissimè gererent, & mox alius alium deturbaret, nec interim annorum ac temporis decurrentis ratio haberetur. argumento est etiam quòd nec Berosus, nec Metasthenes ullius interregnum aut menses complectuntur, sed annos duntaxat imperii cujusque, sine ulla certa radice motus. Ctesias scriptor diligens, menses & interregna non omisit: sed nihil habemus præter exigua fragmenta, hunc tamen Diodorus ac reliqui sequuntur; quinetiam Plutarchus (qui Ctesiam mendacissimum appellat in Artaxerxe) illi, quòd ad temporum rationem attinet, credendum putat: præsertim cùm Herodotum mendacii coarguat, & ab ipso Xenophonte (cujus temporibus floruit) à Strabone, Athenæo ac Diodoro laudetur. Manetho ac Dius in Phœnicum historia, menses & interregna collegerant, ut videre est apud Iosippum, sed historia Phœnicum penitus interiit: Manetho verò desiit in Olympiade quinta, quinque annis ante Vrbem conditam, duodecim ante Salmanassarem: post eversionem Trojæ 325; cui Sempronii Romani tabulæ congruunt. Hæc verò discrepantia nulla est apud Græcos & Latinos in ratione ejus temporis quod ab Olympiade cœpit, cum Vrbis conditio secuta sit Olympiade 6. ex quo facile est Romanorum Fastos cum Olympiade comparare, usque ad Gothorum invasionem, quæ sub Odoacre contigit, anno Christi 351. tum ab Æra Christi certissima tempora huc usque colliguntur, Restat igitur ut ab univer-

universa illa temporum ratione regum ætates ac imperia deducamus, optimi cujusque scriptoris habito delectu. Illud etiam admonendi sumus, in historia legenda bissextilis anni habendam esse rationem, si usquam occurrat, ut præteritos aut consequentes annos certius ac facilius colligamus. ut quod Marcellinus scribit libro XXVI, Valentinianum apud Ancyram mortuo Ioviniano, Imperatorem creatum VII Cal. Martii, neque die sequenti, quòd bissextilis dies fortè tum esset, imperii insignia suscipere voluisse, bissexti diem tanquam infaustum metuentem. ex Marcellini loco, Fasti Romanorum seditionibus ac interregnis conturbati, emendantur ac restituuntur: cùm quarto quoque anno recurrat bissextilis. itaque collectis annis à Cæsare ad Valentinianum relinquuntur anni CCCCVIII, à 4 Consulatu Cæsaris Dictatoris, qui bissextilem annum instituit: ab Vrbe verò condita mille 116. Hic verò Marcellinus, quem dixi, Ammianus nominatur, & Iuliani Augusti ætate vixit. alter Marcellinus comes V. C. Iustiniano principe Chronica auspicatus est ab anno Vrbis conditæ 1130, eaque Indictione & consulatu diligenter distinxit, quanquam Consules eo tempore esse defierunt. sed nomen in Imperatoribus resedit. ultimus omnium fuit Fl. Basilius Iunior V. C. Consul Orientalis, anno Christi 541, cujus sæpe meminit Procopius in libris de bello Gothorum. Hæc de ratione universi temporis ac origine mundi, cujus exitus quando futurus sit, ne angelis quidem; certe mortalium nemini scitum est: nisi fortasse conjecturis Heliæ & Catinæ Rabinorum assentiamur. ii enim in libris Talmudicis, titulo Sanedrim, cap. Helec, tum etiam in titulo idololatria, cap. Libne, sex annorum millibus mundi ætatem definiunt ex opificio mundi sex dierum: quam conjecturam multi velut oraculum acceperunt, cùm Heliam Prophetam esse arbitrarentur. certe R. Isaac in cap. 1. Genes. & cum Augustino libro 11. de Civit. Dei, illud vaticinium

ticinium quasi cœlo delapsum amplexantur. Hoc amplius etiam Leo Hebræus, quod perpetua sex annorum millium vicissitudine, mundi elementaris conversionem, ac septimo quoque millesimo quietem fore opinatur: quousque quadraginta novem millibus annorum elapsis, quinquagesimus orbium quoque cœlestium interitum sit & quietem magni Iubilei allaturus. Sed hæc subtilius inquirere, quæ nec humano ingenio capi, nec ratione possunt, nec divinis oraculis probari, non minus ineptum quam impium videtur.

Qua ratione populorum origines haberi possint.

CAP. IX.

NVlla quæstio magis exercuit historiarum scriptores, quam quæ habetur de origine populorum: nec plures interitus Rerumpublicarum, aut bella civilia sæpius gesta memorantur, quam pro generis claritate ac splendore: cum alii opibus, aut scelere, aut majorum virtutibus parta nobilitate seipsos ab aliis sponte divellerent, & eorum affinitatem repudiarent. extremum fuit arrogantiæ genus eorum qui humanæ conditionis obliti, se à diis ortos esse prædicarent, quod non modo imprudentibus ac stultis contigit, sed etiam iis, qui in summa sapientiæ ac virtutis opinione floruerunt. neque enim erubuit C. Cæsar in concione populi Romani jactare se materno genere à regibus; paterno verò à diis ortum traxisse. quinetiam Aristoteles ad Æsculapium & Apollinem retulit suum genus. hinc opinio divinitatis eorum qui cum homines esse desiissent, se deos fore arbitrarentur; atque hæc superbia potentiorum, ad infimos usque manavit: qui, quod suæ originis initia nescirent, aut peregrinorum odio dissimularent; se indigenas terræ parentis, hoc

est.

eſt αὐτόχθονας & γηγενεῖς appellarunt. ſic enim Ariſtides in Panathenæis, ſupremæ nobilitatis decus Athenienſibus tribuit, quod non aliunde profecti genus ab ipſa terra deorum matre traxiſſent. atque hic error non modo veterum ſcriptorum, ſed etiam juniorum adeo communis eſt, ut Polydorus, prudens alioqui ſcriptor, Britannos in mediterraneis ſitos, nec aliunde adveniſſe & indigenas eſſe affirmet; Cæſarem opinor ſecutus. Altamerus quoque ad Tacitum ſcribit, Germanos in ipſa Germania genitos, nec ab ulla gente derivatos: atque ejus rei ſe fidem dare non dubitat, fretus auctoritate Taciti, Sabellici, ac Sipontini, quo quid ineptius, dicam, an magis impium fingi poteſt? veteres ſane quodammodo venia digni ſunt: hi verò vel magno errore, vel ſcelere obligantur, tum quod ea quæ Moſes in ſacris libris de originibus teſtata reliquit, aperte oppugnant (quanquam nulla ſubjecta ratione) tum etiam quod nulla gentibus illis origine quàm à patrio ſolo tributa eas ab aliarum ſocietate & amicitia omnino divellunt. cum enim multa divinitus ad origines ſcribendas Moſem impulerunt, tum illud etiam, opinor, ut omnes homines ad quos ea fama perveniſſet, plane intelligerent, ſe eſſe conſanguineos, & eadem generis conjunctione ſociatos. qua perſuaſione haud ſcio an ad hominum voluntates & amicitias ſtabiliendas ac retinendas ulla major eſſe videatur. neque enim Diomedes & Glaucus duntaxat, verumetiam innumerabiles ſæpe exercitus in mutuam perniciem armati, ſola cognationis ac gentilitatis ſpecie inimicitias diremerunt. qui verò ſe indigenas & ſativos eſſe jactant, quid aliud quam humanæ ſocietatis vinculum abrumpunt? Hinc illæ capitales ac peſtiferæ voces Ægyptiorũ adverſus Hebræos: Græcorum adverſus Latinos, quibus alii alios inſigni quadam contumelia barbaros appellant. hinc hoſtes olim à Romanis appellati peregrini: à Germanis etiamnum majori contumelia Valchi. non ea vox eſt hoſpitalitatis majorum, quæ tantam illis glo-

riam peperit. hinc denique famosi libri adversus exteros, ab iis qui non Musarum aut Minervæ, sed Martis sacerdotes verius appellari debent, qui tædas ardentes inter medias acies vibrant, & eos quos amore mutuo conciliare debuerant, injuriarum facibus ad odium inflammant. neque enim necesse est à me nominari quemquam, nec ea commemorare quæ in nos scripta sunt, ab iis qui majore infamia seipsos quam nos affecerunt. at quanto æquius erat se cum peregrinis eodem sanguinis ac propinquitatis vinculo colligare, quam arroganter ab illa communi cognatione cum verborum contumelia discedere. Quare nec Lycurgi, nec Platonis leges eas probare possum, qui suos cives à commercio peregrinorum omnino sejunxerunt: tum etiam domesticarum rerum ad exteros evectionem, aut invectionem peregrinarum ad suos prohibuerunt. nam quid hoc aliud est quam tollere de rebus humanis hominum societatem? si meliores illi, peregrinos suis virtutibus informare ac beare, non arcere debuerunt. sane Moses non minore benevolentia peregrinum quam civem prosequendum putavit: & peregrinorum injurias gravius quam civium vindicari, mandavit. Iam verò summa quadam immortalis Dei sapientia factum videmus, ut nullius regionis tanta fœcunditas sit, quæ non magnopere alterius egeat ope. *India*, inquit ille, *mittit ebur, molles sua thura Sabæi, At Chalybes nudi ferrum.* tum paulo post; *Continuo has leges æternaque fœdera certis Imposuit natura locis.* cur tandem, nisi ut res simul rationesque populi contraherent inter se mutuis commerciis, pacem, amicitiam firmarent? sic enim existimo divina ultione factum esse, ut Græci Latinis (quos barbaros appellabant) ac vicissim Latini Gothis & Scythis (à quibus antea semper velut à bestiis abhorruerant) tandem aliquando servirent, tum etiam coloniarum multitudine populi omnes confusi se consanguineos esse agnoscerent.

Tria vera originis argumenta.

Tria ſunt igitur argumenta quibus origines haberi, & ab hiſtoricis traditæ judicari poſſunt; primum in ſpectata fide ſcriptoris; alterum in linguæ veſtigiis; tertium in regionis ſitu ac deſcriptione. de hiſtoricorum delectu antea dictum à nobis eſt, & quantum ſcriptori de ſuis civibus aut hoſtibus ſcribenti credendum ſit. nam Conradus Peutingerus, Irenicus, Hermannus Nuenarius, Lupoldus Bambergenſis, Iacobus Wimfelingius, Andreas Altamerus, Wolffgangus Lazius, Paulus Iovius, Ant. Sabellicus, & inter noſtros, Rupertus Cenalis tam ambitioſe de ſuis civibus ſcripſerunt, ut nec quicquam aliis tribuant, nec ſibi deos pares eſſe putent. verior Beatus Rhenanus ac Tritemius Abbas: reliqui ad ſui nominis commendationem multa ſcripſere, quæ ut vera ſint; potuerunt tamen ſine aliorum contumelia moderatius ſcribi. Francos à Germanis originem traxiſſe demus. quid enim ad noſtri nominis famam præclarius, aut ad ſocietates & amicitias contrahendas illuſtrius, aut ad utriuſque Imperii ſalutem utilius eſſe poteſt, quam ad fortiſſimam & generoſiſſ. Germanorum gentem Francorum origines referre? Adhibeamus tamen ad ejuſmodi quæſtiones ea quæ dixi argumenta, ut omnium populorum certas ac minime dubias origines habeamus. Conſtat enim Chaldæos omnium populorum antiquiſſimos fuiſſe, non ſolum Moſis graviſſimo teſtimonio, ſed etiam Metaſthenis, Herodoti, Cteſiæ, Xenophontis; quibus aſſentiuntur juniores, Diogenes Laertius, Philo, Porphyrius in epiſtola quadam ad Boëthum, Clemens Alexandrinus in Stromatis, Euſebius de Euangelica demonſtratione, Theodoretus lib. primo De Græcarum affectionum curatione, Rabbi Moſes Maymonis filius, libro tertio, capite trigeſimo Perplexorum, ac reliqui quoque interpretes Hebræorum. hi omnes humanitatem, literas, artes, omniumque magnarum ſcientiarum laudem Chaldæis acceptam ferunt. hinc Prometheum genere Chaldæum, quod homines ab agreſti

agresti incultaque vita ad humaniorem impulisset, rarosque siderum cursus, trajectiones errantium, totamque naturæ obscuritatem hominum generi tradidisset, finxerunt ferula Palladis sacros ignes de cœlo detraxisse, & hominem è luto coagmentatum anima cœlesti afflavisse. est igitur omittenda vox indigenarum, & Chaldæis omnium populorum origo petenda, cum in ea regione, aut certe illi finitima, navis illa quæ humani generis seminarium servarat, conquievisset, inde homines huc illuc dispersi, suum genus eo modo propagarunt, quo verissime est à Mose & Hebræorum magistris abunde disputatum. sed id prætermitto, quod cuique in promptu est ex iisdem libris conquirere. illud tantum, quod nostri originum scriptores non satis aperuerunt, scilicet linguarum vestigia, in quibus præcipuum est originis argumentum, deinde locorum situs explicabo. nam ut proxima quæque fertilissima regio fuit, modo incolis vacua, sic à finitimis quibusque est occupata. postea verò quam hominum multitudo redundare cœpisset, coloniæ in solitudines extremas & loca sterilia deductæ sunt. quis enim Asia vel Italia relicta colonias in Gothiam nisi cogente necessitate deduceret? quare non amplius dubitandum est utri vetustiores sint, Ægyptii an Scythæ, Græci an Latini: id quod anxie quæsitum est à veteribus, ut videre est apud Diodorum, Iustinum, Catonem, Dionysium Halicarnassæum. qui enim Arabiæ ac Libyæ deserta vel Æthiopiam occuparunt, tametsi Græcis ac Latinis antiquiores sunt, nihilominus in illis sedibus acquieverunt, quo aditus in Asiam & Europam nulli paterent. argumento sit quod Arabes ac Pœni cum primum armis confidere cœperunt, in Asiam & Europam colonias & exercitus deduxerunt. scribit enim Leo Afer, Pontificem Babylonis Arabes in suis finibus tantisper continuisse metu religionis, quoad ducentesimo circiter Hegiræ anno, Nili aditum infinitis legionibus patere voluit, ut rebellantes Africæ principes ul-

cifceretur. Sed illud eft admiratione digniffimum,quo Epicurei, & qui fativos homines fuiffe putant, refelli facile poffunt, quod populorum origines quæ à Mofe traditæ funt, Chaldaicæ & Hebraicæ linguæ, quæ fola dialecto differunt, ea veftigia retinent, quæ nunquam potuerunt in tanta linguarum varietate aboleri. eft enim prima illa lingua quæ ab Abrahamo Chaldæo fuæ genti data eft. prius enim quàm Græcæ ac Latinæ linguæ ulla imago extitiffet, populi ac regiones Hebraicis appellationibus utebantur. eft enim Iapetus Nohæ filius,ab hoc Europæi propagati feruntur, idque non modo Hebræi, fed etiam Græci ac Latini confitentur. Audax, inquit ille, Iapeti genus: quod ab Homero & Æfchylo fumptum eft. at in hujus vocis etymologia mirum quam Græci fe fruftra torquent. alius παρὰ τοῦ ἰάπτειν, id eft lædere: alius παρὰ τοῦ ἰᾶσθαι, id eft mederi: nonnulli παρὰ τοῦ ἰᾶσθαι καὶ πίτνασθαι duci voluerunt: cum Hebraicè dilatationem fignificet. ita Iudæos Tacitus quafi Idæos à Creta oriundos facit, ut mons eft Ida: hinc illos in Mauritaniam, poftremo in Palæftinam circumagit: cum tamen ea voce laudatores Hebræis appellentur. confimili errore Strabo & Livius Germanos quafi fratres Gallorum dici putant, quæ vox ut Alemanus quoque tutum hominem five ftrenuum patria lingua fignificat, ut docuit Altamerus. eodem errore Ion, vel ut Homerus, Iaon à flore Græci derivarunt, quod Hebraicè defraudatorem fignificat. ab hoc Iones in Afia & Græcia propagati. Hinc Daniel Alexandrum Magnum regem יון, id eft Iaon,vel Ion vel Iavan in Affyria imperaturum prædixit. illa quidem Græci, quafi fua depravare funt conati: hæc verò nulla ratione potuerunt, quæ nihil omnino Græcis fignificant aut Latinis: & omnium vetuftiffima funt nomina. unde populi appellationem acceperunt, folis Hebræis notam: fcilicet Danaus, quod Chaldaicè judicem fignificat: à quo Danai; & Dardania judicum habitatio: eft enim

enim *dar* habitare: hinc Dardani dicti: & Ianus, id est vinosus, quem Dionysius Halicarnasseus Oenotrium eadem significatione appellat eum, qui primus colonias in Italiam transtulit. est enim Iain Hebræis vinum, Achæis dolor, Ægyptiis angustiæ. Nimrod, rebellis: male Philippus Melanchthon, amarum dominatorem interpretatur. est enim *marad*, rebellavit. Ninus, filius: Ninive, Nini domus: Solon, pacificus, pro Solom, quia Græci literam *m*, non admittunt in fine. nihil autem Græcis significat. consimiliter Cadmus Thebanorum conditor, ac literarum, quibus utuntur Græci, parens appellatur, Orientalem & antiquum significat. Medi, admensi: Armenii, sublimes: Chananæi, mercatores: Hebræi, transeuntes: Dodonæi, dominantes: Chusitæ, nigri, quos Græci Æthiopes eodem sensu vocarunt: Moschovitæ, extensi: Riphæi, gigantes: Persæ, divisi: Assyrii, beati: Libyes, inflammati: Græci Africam dixerunt frigore vacuam: Emathii veraces: neque enim duci potest ἀπὸ τοῦ αἵματος, cum Græcæ linguæ ratio non patiatur: Misrim, angusti: male Philippus Melanchthon rebellem interpretatur: sic Ægyptii dicuntur, & his quoque temporibus veterem retinent appellationem: Scythæ, percussores; à Cethim Iapeti filio: sic enim verior est etymologia, quam quæ est à Melanchthone de Macedonibus allata, quos Macethim vocat. at illud *mem*, originis alterius propositio est: Heneti, Hebræis vagabundi, Nomades Græcis appellantur. Homerus ἐνετῆς appellat, & in Paphlagonia collocat. hi Germaniam inferiorem occuparunt. inde sinus Venedicus. tum etiam in Italia & Gallia sedes posuerunt. Cimbros quoque à Cimbris Chersonesi, & Danos à Danais ortos esse ipsa nominis appellatio docet: Elam, adolescens, quo nomine Persas Hebræi vocant: hinc tribus Elamidos apud Xenophontem, ubi de Persis agit. Lydii, nati: Sarmatæ, duces alterius: Secani, habitatores: sic primi Siciliæ incolæ dicebantur, & qui Burgundiæ tractum oc-

cuparunt: Thraces, everſores à Tiras filio Iapeti. hinc fluvius ejuſdem appellationis in Thracia: Phut, cardo; filius Cameſis. quo nomine Mauri appellantur à Ptolemæo, & fluvius ejuſdem nominis: etiam Phutis urbs in Mauritania, quod ſit in cardine Africæ. omitto ea quæ ſunt à Philippo Melanchthone explicata: in quibus tamen illud probare non poſſum, quod Æſcanazim (quo nomine Germani ab Hebræis vocantur) ab אש & כהן quaſi ſacerdotes ignis dici putant. non enim patitur Hebr. lingua ut radicalis elidatur & ה quieſcat in *Cohen*. verius eſt habitatores diſperſos à ſacan & naza ſignificari. hinc etiam Aſcania regio Aſiæ minoris, & Sicania. Hæ igitur appellationes Chaldaicæ & Hebraicæ, quæ nihil Græcis aut Latinis ſignificant, primas origines omnium gentium illis à quibus idiomata fluxerunt, tribuendas eſſe docent: & omnium gentium antiquiſſimos eſſe Chaldæos, Armenios, Ægyptios, Hebræos, Arabes (quorum lingua parum ab Hebraica differt) Phœnices, Iones, Aſiaticos, Perſas, Indos, Medos, Æthiopes, Sabæos. neque abſurdum quod ſacerdos Ægyptius Soloni objecit, Græcos infantes ſibi videri, quod nihil vetuſti haberent. melius etiam Chriſtianus ille qui Græcis objecit, Moſem legiſlatorem diis Græcorum antiquiorem eſſe. nihil enim fere antiquius habet Græcia ipſo Danao & Cadmo; quorum alter gentis conditor, alter literarum repertor appellatur. quibus tamen temporibus in ſumma rerum geſtarum gloria floruerant Hebræi: Chaldæorum verò ac Ægyptiorum imperia pene conſenuiſſe videbantur. quanto igitur Chaldæi, Ægyptii, & Hebræi Græcis; tanto hi reliquis antiquiores ſunt: idque perſpicuum fit ex illa triplici ratione qua utebatur, ſcriptorum, inquam, fide perfecta, linguæ veſtigiis, & regionis ſitu. Nam Pauſanias & Strabo Græcos omnes, aut Iones, aut Æoles, aut Dores fuiſſe ajunt. Iones quidem ab Aſia in Græciam veniſſe antea dicebamus magnorum virorum auctoritate adducti: quibus conſen-

taneum

taneum est id quod Hecatæus testatur apud Strabonem, primos incolas Græciæ à barbaris regionibus venisse. Itaque Plinius Meandrum fluvium, qui bonam minoris Asiæ partem alluit, Ioniam alluere scribit, tum etiam Athenienses Græcorum antiquissimi (soli enim αὐτόχθονες dicebantur) Iones ab omnibus scriptoribus appellantur. sed in eo fallunt Pausanias & Strabo, quod Atticam, veterem Ioniam appellant, cum prius Asia culta fuisset ab iis unde nomen illud fluxerat. tametsi enim Atheniensium duodecim coloniæ in Asiam deductæ fuissent, ut Strabo ac Pausanias tradunt, quas postea Plinius ad octoginta usque crevisse auctor est: non propterea tamen sequitur Athenienses Asiaticis fuisse priores: nam ista ratione Galli Græcis & Asiaticis antiquiores essent. & Græci Chaldæis, cum hi in Chaldæam, illi in Asiam & Græciam colonias sæpe deduxerint. Æoles verò, id est varii ac mixti, quod ab Ionibus, ut opinor, Ægyptiis ac Phœnicibus stirpem traxissent. nam omnes populi extra Isthmum, præter Athenienses ac Megarenses, Æoles dicebantur, ut Strabo scribit. Danai verò classis ad littus Achajæ appulit: ipse Argivorum, qui inter Æoles clarissimi fuerunt, imperium adeptus est. idem postea colonias in Peloponnesum misit. Cadmus Phœnix coloniam quoque Thebanorum in Bœotiam deduxit. Dores autem initio non alios fuisse quam Æoles, planum fit ex ipso Pindaro, qui suum Poëma Dorice scriptum αἰολίδα μολπὴν appellat: sed Dori principis appellatio nomen potuit, non originem mutare. quod si quis scire velit, quæ cujusque populi sit origo in Græcia, copiose Pausanias & Strabo id explicant, quæ singula persequi non est ejus qui methodum scribit. illud tantum, Græcos ab Asia, Ægypto & Phœnicia oriundos in Europa primum coaluisse: tum ab illis colonias in Italiam deductas fuisse, testantur Fabii, Catones, Pisones, Gellii, Sempronii, Varrones, ac Dionysius ipse Halicarnassæus, qui horum auctori-

ctoritate ſæpe uſus eſt. ex quo refelli poteſt eorum error, qui putant Catonem horum fragmentorum quæ habemus, ſcriptorem fuiſſe: quem Dionyſius tradit de Græcis ita ſentire, ut à Grçcis Itali ſint oriundi. at in illis fragmentis impudentiæ Græci coarguuntur, quod ſe Italorum auctores eſſe affimarent. ſed ejus originis majus eſt argumentum, quod Italia fertilitate ac cæli temperatione præſtantiſſima, Græciæ finitima eſt, breviſſimuſque in eam trajectus. poſtremum eſt quod Græcæ linguæ veſtigia non potuerunt aboleri. atque his argumentis Cæſar Britannos maritimos à Belgis Gallis originem traxiſſe argumentatur: primum, quod finitima ſit Belgis inſula: deinde, quod iiſdem nominibus civitatum appellarentur Britanniæ urbes, quibus Belgicæ: poſtremum eſt quod illud didicerat ab incolis utriuſque regionis. Ita quoque Tacitus ut doceat Gothinos, à quibus Gothi fluxiſſe putantur, à Gallis originem accepiſſe; Gothinos, inquit, arguit lingua Gallica non eſſe Germanos. conſimiliter Italos arguit lingua Græca ſtirpem à Græcis duxiſſe: eſt enim à Græcis veteribus Oenotria dicta, ab Oenotrio Arcade, alii Ianum fuiſſe putant, quod idem Hebræis ſignificat, ut Oenotrus Græcis, vinitor Latinis. Heſperia verò junioribus Græcis, Græco verbo, quod ad occaſum Græciæ poſita ſit: putat Dionyſius antea Auſoniam fuiſſe appellatam: id quoque Græcum eſt, παρὰ τοῦ αὔσαι ἢ καῦσαι ἢ τὸ θηγεῖν: poſtremo Italiam appellatam propter boum magnitudinem, ut Hellanicus auctor eſt; nam Italus Græcis vitulum ſeu bovem ſignificat, ut Herodotus ac Timæus ſcripſerunt; quam etymologiam Varro quoque ſecutus eſt. quin etiam Cicero; Regnante, inquit, meo gentili, hoc eſt Servio Tullio, venit Pythagoras in Italiam, quæ tum Græcia magna dicebatur. erat autem omnibus prope Italis Dorica lingua communis, ut ex illorum ſcriptis teſtatum habemus. præterea Italiæ regiones magna ſui parte Græcam retinent appella-

pellationem; cujusmodi sunt hæ, Lucania, Vmbria, Cumæ, Phlegræus campus, Elæa, Pandosia, Pandataria, Neapolis, Peuceria. Sed mutationes linguarum tribus potissimum de causis (omitto eam quæ est à Mose allata, quæ simul ac semel contigit) fieri consueverunt. una est in ipso decursu temporum, quibus non modo linguæ, sed etiam res omnes immutantur ac tota rerum natura senescit. ita Polybius scribit, anno minus quinquagesimo quam ictum fœdus erat inter Pœnos & Romanos, verba fœderis, quæ ipse antiqua vocat, vix intelligi potuisse: carmina verò quæ in sacris ex vetere formula canebantur, à paucissimis intellecta. sic videmus paulatim omnes omnium populorum linguas aliter atque aliter mutari. Altera causa est in coloniarum ac populorum inter ipsos confusione. argumento sit Italia & Græcia, quæ tot seculis puritatem Græci ac Latini sermonis tenuerunt, totoque terrarum orbe disseminarunt: postea quam Scythæ & Gothi utranque invaserunt, tanta mutatio consecuta est, ut nec Latium, nec Attica ubi nunc sunt unquam extitisse videantur; ita quoque coloniæ Tuscorum, qui ex Italia pulsi erant à Gallis, & Gallorum qui in Germaniam olim desertam migrabant, tertium loquendi genus ab utrisque diversum conflaverunt. Anglorum quoque in Britanniam, & Saxonum in Belgicam à Carolo Magno deductæ coloniæ, tum etiam Gallorum in Saxoniam sermonis varietatem pepererunt. Consimiliter Parthi Persicum, Arabes Punicum, Turcæ, Tartari, Sclavi Græcum, Latini Gallicum & Hispanicum sermonem depravarunt. postrema linguæ mutandæ causa in ipsa regionis natura versatur. proprium est enim omnium populorum qui magis inclinant ad Septentrionem, voces consonantibus asperrime collisis, sine vocalibus ex intimo pectore, & crebras aspirationes efferre: idque propter summam spirituum vim & impetum caloris. nam Saxones & accolæ Baltici maris ubique fere medias pro tenui-

bus, & aspiratas pro mediis pronunciant, cujusmodi sunt hæc; *Per theum ferum pibimus ponum finum.* Australes verò, quibus temperatus est calor & spiritus debilis, leniſſime pronunciant; lenius etiam fœminæ, quod viris spiritum & calorem habent debiliorem. idque facile intelligitur in colonia Saxonum, quam Carolus Magnus in Belgas deduxit. cum enim Saxones equum vocent Pfert: Flammingi cœlo mitiore educati, Pert pronunciant. omitto loci cujusque propriam & insitam ex aquis naturam, quæ voces ac linguas immutant: ut in agro Labdamo Galliæ Narbonensis, omnes Labdacismo balbutiunt: & in Valedoca Taurinorum. ita quoque Sabini veteres *fœdum* pro hœdo, *fircum* pro hirco dicebant, quemadmodum Varro scribit: ut apud nos Vascones *hocum* pro foco, *hilium* pro filio: ita quoque Parisii & Aurelii veterum Hetruscorum more, *Valesium* & *Fusium*, pro Furio & Valerio usurpant. Ex his ergo tribus potiſſimum causis, tot linguarum diſſimilitudines oriuntur: neque tamen ita poſſunt aboleri, ut non expreſſa veteris linguæ vestigia perpetuo hæreant. ut Celtica lingua vetus, magna sui parte Græca fuit, quod ab illis originem majores nostri traxiſſent. Bovillus, Picardus, ac Perionius infinita prope verba, nec tamen omnia, non ægre aut violenter, quemadmodum in sua lingua Lazius, sed facillima, interdum etiam nulla conversione à Græcorum fontibus expreſſerunt: in quibus tamen non tantum mihi videtur eſſe ponderis ac momenti, quantum in ipsis locutionibus, quæ nobis cum Græcis communes sunt; tum etiam in eleganti participiorum, infinitivorum, & articulorum usu, quæ satis arguunt, Gallorum originem Trojanis aut Græcis aut utrisque deberi; cum utrique Ionica lingua uterentur. Ammianus quidem Marcellinus libr. xv. scribit, se in Gallorum monimentis legiſſe, & ab incolis accepiſſe, Gallorum origines Trojanis deberi, tametsi fama eſſet à Doriensibus profectos. Io-

sippus

ſippus à Gomero primogenito Iapeti, qui natu major erat, ſtirpem deducit. ſed hoc ad Gomeri nepotes referendum opinor. Lucanus Arvernos ſcribit Romanorum ſe dicere fratres, eoſque vocat ſanguine ab Iliaco populos. certe apud nos extant duæ Paridis urbes, una Trojæ: ſic enim effertur ab incolis ea quam Tricaſſium vel Trecenſem vocant. Præterea Venetos Celtarum populos à Venetis Paphlagoniæ ſtirpem traxiſſe perſpicuum eſt: eos verò qui ſinum Adriaticum tenent, à Venetis Celtarum derivat Strabo libr. v. tametſi Livius aliter ſentiat. poſtremò Celtarum appellatio, quam noſtræ antiquitatis interpretes omiſerunt, ab Homero, Pindaro, ac priſcis ſcriptoribus ſemper uſurpatur pro equitibus. Appianus à Celto filio Polyphemi tam ridiculè deducit, quàm noſtri Francos à Francione Hectoris filio, qui nunquam extitit. magis etiam abſurde Layius, qui à Galatis derivari affirmat. eſt enim Galatarum nomen veteribus plane inuſitatum. κέλης autem equus eſt ὁ ἄζυξ, quem Latini ſellarium vocant: κελητίζειν verò & κελητᾶν, apud Homerum & Pindarum nihil aliud eſt, quam equis ἀζυκτοῖς ἐποχεῖσθαι, ut ſcribit Euſtathius. inde κεληταὶ, & κελταὶ per ſyncopen. cur autem Galli primum Celtæ ſunt appellati, ratio eſt, quod omnium maximè valerent equitatu. ac tametſi laudantur à veteribus Mauri, quòd equitatu longe præſtarent, & Annibali de Romanis (quorum præcipua vis erat, ut ſcribit Cæſar, in pedite) illuſtres victorias peperiſſent: præſtantior tamen fuit Gallorum equitatus, quo Cæſar in bellis civilibus ſemper uſus eſt. ſic enim Hirtius; Accidit, inquit, bello Africano res incredibilis, ut equites minus triginta Galli, Maurorum equitum duo millia fugarent. idem bello Hiſpanienſi; Cùm magna manu, inquit, parvas Cæſarianorum copias Afranius aggrederetur, celeriter ſe Galli equites expediunt, & prælio commiſſo magnum hoſtium numerum pauci ſuſtinuere. quinetiam Plutarchus in Antonio ſcribit, Parthos non ali-

ter coërceri aut frangi potuisse, quàm Gallorum equitatu, cum exercitus Antonii undique premeretur. cujus me loci admonuit Christophorus Augerius collega meus, & historiarum & juris peritissimus. æque consentaneum est quod Plinius scribit; Hipporediam Galliæ Togatæ Vrbem, sic appellari ab optimis domitoribus equorum. quare Cæsar cum Gallos in tres ordines distribueret; Druidas, equites, & agricolas: equitibus tribuit disciplinam militarem. & quoniam Celtarum appellatio multorum communis videbatur, Cæsar initio libri primi Celtas eos verè ac propriè dici tradit, qui inter Sequanam & Garumnam continentur, qui à Latinis Galli, sua tamen lingua Cretæ vocarentur. Plutarchus ne quid confunderet, κελτορίυς in Camillo appellavit: id autem fere populis omnibus accidit: ut aliter à peregrinis quàm à suis nominarentur: Itali à Græcis Hesperii, Hellenes à Latinis Græci, Libyes à Græcis Afri: cum tamen neque Itali Hesperiorum, neque Hellenes Græcorum, nec Libyes Afrorum nomen usurparent. consimiliter Scoti Anglos appellant Saxonas: ita quoque hi quos Turcas appellamus, ab hac appellatione vehementer abhorrent, & Saraceni vox, in Asia & Africa inaudita est. Græci tamen majores nostros, ob linguæ, vel originis, vel utriusque affinitatem, vel coloniarum frequentes deductiones, sua eademque Celtica lingua Celtas appellarunt: Galli verò nomen unde fluxerit, aut quid significet, nemo, quod sciam, explicavit. ridiculum est enim ab undis ereptos interpretari, ut Rabbi Samuel. verius est ab eundo & peregrinando nomen deduci. Ouallones enim à Belgis appellantur, quod Gallis veteribus contigit, quum orbem terrarum peragrarent, ac mutuo interrogantes quærerent, *ou allons nous*, id est quonam proficiscimur? ex eo credibile est Ouallones appellatos quod Latini sua lingua nunquam efferunt, sed G litera utuntur. est autem propriè Gallia fertilissimus ager in finibus Parisiorum sic dictus, & Oualesia: nisi ab *Wal*

dedu-

deducamus quod Celtica lingua silvam significat, qua voce utuntur Germani, ut sint idem Wali qui Druidæ. ut igitur Celtæ intra Sequanam & Garumnam, ita Galli ultra Sequanam. Strabo verò Pyrenæis, Alpibus, Rheno, & utroque Mari, Celtas concludit. itaque non satis apte Lazius, Peutingerus, Altamerus, Xylander, Celtas de omnibus Germaniæ & Galliæ populis dici voluerunt, adducti auctoritate Herodoti, à quo ipsi facile refelluntur: is enim Celtas ad fontes Istri (quem ipse à Pyrenæis derivat) collocavit. quo quid magis est alienum à geographia? quòd si Celtarum nomen propriè de Germanis diceretur, cur Strabo ex veterum opinione in quatuor mundi cardines distribuisset; Indos in ortu, Celtas in occasu, Æthiopes in Austro, Scythas in Septentrione? est enim Gallia ad extremam occasus plagam sita: Germania verò Galliæ Orientalis: alibi Strabo, Celtas & Hiberos ad occasum, Nomades Scythas ad Aquilonem collocavit: postea verò quam Galli Germaniam, Italiam, Hispaniam, Britanniam, Græciam, Asiam minorem, & extremam quoque Scythiam coloniis impleverunt, urbes fundarunt, regiones coluerunt, leges stabilierunt, tantam sui nominis famam apud omnes populos excitarunt, ut à Celtis nobilitatem ac generis splendorem omnes Europæ gentes velut à Trojanis deducere gloriarentur: sic enim Plutarchus in Mario, terras omnes Europæ ad Aquilonem & Occasum conversas Celticam appellat. ipsi verò Græci, disciplinarum ac rerum gestarum gloria florentes, exempla fortitudinis non aliunde quàm à Celtis petere consueverunt: ut videre est apud Aristotelem in libris De moribus & Republica, tum etiam apud Ælianum in libro De varia historia. quid Germani scriptores? sane Peutingerus & Nuenarius (alios omitto) cum sibi Celticum nomen vindicarent, ac majoribus nostris adimerent, Galliam triumphis omnibus spoliatam, etiam verborum contumelia, quoad ejus fieri potuit, lacerarunt. sed

cum politiore doctrina eruditi homines, & omnis antiquitas aperte reclamaret; Lazius aliud consilium iniit, ac repudiata suorum opinione, Gallos maximis laudibus cumulavit: ea tamen lege, ut Germanos fuisse affirmet, qui primum Tuiscones, & Teutones: deinde Galatæ: post Germani, Alimanive, Celtæ Gallive sunt appellati. sic enim in procemio scribit: age verò Lazi: sic enim Gallicum nomen à vestris hominibus imprudenter ac temere violatum ab ista labe vindicabis: ac magna me spes habet fore, ut cùm Germani & Galli persuasum habuerint, se esse consanguineos & fratres (ut Strabo magis vere, quam ad id quod vellet accommodatè scripsit) perpetuo se fœdere atque amicitia complectantur. hoc igitur duntaxat nobis relinquitur disputandum, utrum majores nostri à Germanis suæ originis primordia ducant? ait Lazius: negat Polybius, Cæsar, Livius, Plinius, Strabo, Plutarchus, Athenæus, Iosippus, Tacitus, Iustinus, Berosus, Pausanias, Diodorus. ut ut sit, tanta est, ac tam multorum vocibus & libris testata gentis utriusque laus, ut neque Germanos debeat, neque Gallos alterutrius originis pœnitere. Quod igitur Herodotus, deinde Diodorus, Celticam ab occasu in Scythiam extremam; Plutarchus etiam in Pontum usque protulit, satis perspicuum fecerunt, Celtas undecunque originem haberent, coloniarum multitudine universam Europam implevisse. hoc enim præcipuum est originis argumentum, quod propagatis imperii finibus, ac victis populis gentilia nomina velut expressa vestigia ad sempiternam posteritatis memoriam, ut omnes fere populi reliquerunt. sunt igitur à Celtis Celtoscythæ, & Celtiberi, quos Livius Hispaniæ robur appellat, à gente vetusta Gallorum Celtæ miscentes nomen Hiberis. quod enim Cæsar de Gallis scribit lib. 6. idem Valerius lib. 2. de Celtiberis confirmat; Nefas semper apud illos fuisse prælio superesse, cum is occubuisset, pro cujus salute spiritum devovissent, ab iisdem

Celtis

Celtis qui postea Galli sunt à Latinis, Galatæ à Græcis appellati, Gallicia & Portugallia Hispaniæ: Northwalia, Suedwalia, Cornwalia Britanniæ: Gallovidia Scotiæ: Westvalia Germaniæ: Gallia Italiæ, & Galatia Asiæ minoris nomen habuerunt: tum etiam Ruteni Germaniæ populi à Rutenis Gallis: Carni quoque Germaniæ, à Carnis & Carnutibus, & Langobardi à Langonibus, quos Galliæ populos Livius appellat, & Bardis poëtis, idque planius est quam ut testibus res egere videatur. de Thracia in qua Galli diutissime regnarunt, ut Polybius tradit, item de Byzantio ac Syria cujus imperium non ita pridem tenueruut, nulla vestigia restant, neque nomen patrium regionibus victis inviderunt. Boëmia quidem à Bojis Galliæ populis, gentilitium Galliæ nomen, inquit Tacitus, adhuc retinet. regiones verò Scordiscorum, Taniscorum & Helvetiorum, quos Plinius, Cæsar, ac Tacitus, Gallos appellant, nulla veteris appellationis habent vestigia: denique Gallia togata, quam veteres Galli ab Vsente flumine usque ad Alpes & Athesim pulsis Tuscorum populis invaserunt, ut est apud Livium libro 48, gentilitium nomen amisit: tametsi Mediolanum (extant adhuc ejus appellationis duo apud nos oppida) Comum, Vicentia, Verona, Brixia. tum multæ urbes Insubrum, Ligurum, & Hetruscorum, quas Bellajus recenset, à majoribus nostris conditæ feruntur. ab Olbia verò Tectosagum urbe, quinque clarissimæ urbes derivatæ sunt, ut videre est apud Plinium & Strabonem. una quidem Bithyniæ, altera Pamphiliæ: tertia Ciliciæ: quarta Celtoscythiæ ad Borysthenis fauces: quinta cis Rhenum quæ Tolbiacum pro τὸ ὀλβιακὸν appellatur. quatuor quidem Asiæ ab Olbiacis Tectosagis conditas fuisse nullum majus est argumentum, quam quod Tectosages totam illam Asiæ regionem omnium fertilissimam occuparunt, ut Trogus Pompejus ac Livius testantur. atque hinc Albionem insulam, quæ postea Britannia dicta est,

nomen

nomen habuisse credibile est: sed hæc, dicet Lazius, à Gallis sive Celtis (quos enim Polybius Celtas, Livius ubique Gallos appellat Germaniæ populis gesta sunt. quid Cæsar?non Gallus fuit aut Germanus,quanquā acerrimus Gallorum hostis; Ac fuit,inquit,antea tempus, cum Germanos virtute superarent, & ultro bella inferrent: ac propter hominum multitudinem, agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. itaque ea quæ sunt fertilissima Germaniæ loca circum Hercyniam silvam, Volcæ Tectosages occuparunt, atque ibi consederunt.hæc Cæsar,quæ Tacitus confirmat: quibus consentanea Livius scribit; scilicet Ambigatum Celtarum regem, quod in ejus imperio Gallia hominum adeo fertilis fuisset, ut abundans multitudo vix regi posse videretur, Bellonesum ac Segonesum sororis filios, in quas dii dedissent sedes misisse; Segonesoque datos Hercynios saltus, Belloneso Italiam. Pausanias quoque scribit, Celtas in Pannoniam & Græciam movisse, ab iisque Alpes Celticas appellatas. Athenæus consimiliter tradit lib. 5. Celtas qui in Græciam transmiserant, in Pannoniam sedes mutasse. idem plane confirmat Strabo lib.5.Plin.lib.4. denique Polyb. lib.2. refert Bojos, Eganes, Senones, Ananes è Gallia in Germaniam migrasse. lib.3. Celtas in Thraciam usq; Brenno duce penetrasse, ac regnum illud usque ad Clyari tempora tenuisse. Itaque Beatus Rhenanus merito irridet quosdam Germaniæ scriptores,qui Brennum & Senones à Germanis oriundos fuisse putant. at Polydorus Brennum Britannum fuisse affirmat, quod antea nemo scribere ausus est. eadem reprehensione dignus est Lazius, qui Cymbros tradit una cum Brenno profectos in Italiam & Græciam: idem Bojarios,quos origine Gallos fuisse omnibus compertum est, solus ex Armenia in Germaniam deducit.hoc verò animadversione dignum est,quod ubique Latini Gallos appellant, quos Græci κελτὰς in eadem rerum gestarum narratione. Nam Livius libro 48. fatetur

tur Gallos (non Cimbros, aut Germanos, aut Tuiscones appellat, quos à Gallis semper distinguit) Italiam, Illyricum, Pannoniam, Græciam, Macedoniam, Thraciam, Asiam suis coloniis illustrasse, atque omnem regionem citra Taurum & Halym flumen, ipsósque Syriæ reges vectigales fecisse. ubi verò de Germanis scribit, gentili appellatione complectitur. ut Iosippus in oratione Agrippæ ad Iudæos, Possidonius apud Athenæum in convivio Celtarum, tum in convivio Germanorum, γερμανὺς & κελτὺς accommodatè ac propriis appellationibus distinguunt. Iam verò Iustinus ex Trogo Pompejo planum facit memorabilem illam Gallorum migrationem, quum Italiæ majorem ac meliorem partem Tuscis ejectis occuparunt, Tarquinii Prisci temporibus contigisse: Tuscos verò in Rhetiam & Vindelicam Germaniæ superioris migrasse. altera ex parte, & iisdem temporibus Bellonesus Germaniæ inferioris fertilissima quæque (auctore Livio) loca occupavit. Ex quo intelligitur, Germaniam eo tempore possessoribus vacuam fuisse. nec credibile est Septentrionis incolas, qui robore & animi magnitudine Australibus præstant, Italos & Gallos admissuros fuisse; quos latissima Rheni fossa vel Alpium verticibus ab Italiæ aditu prohibere nullo negotio possent. sic igitur statuo, Tuscos Italiæ populos (quod Wolphius & Fuchsius confitentur) & Gallos originem dedisse occiduis Germanis. ridiculum est enim quod ab Hercule, vel Turiscone filio Herculis originem exquirunt, extremam vero Scythiæ oram, Heneti & Cimbri ab Henetis Paphlagonia & Cimmeriis Tauricæ Chersonnesi populis, quorum meminit Homerus, occuparunt. hinc Balticum mare Venedicum appellatur. atque illud est quod Plinius scribit, omnes Germaniæ populos ingevones appellari (quos Peucerus indigenas interpretatur, qui re vera sunt antiqui Heneti ac Cimbri) aut Istævones ad Rhenum Gallorum propagines. Hermiones

circa Danubium, qui à Gallis quoque ſtirpem traxerunt, ut antea docuimus: aut Vandalos, id eſt peregrinos Germaniæ linguæ, qui à Scandia ad littus Balticum appulerunt: nunc Vindelici: poſtremò Baſtarnas ac Peucinos prope Daciam à Scythia in Germaniam migraſſe, ac tametſi auctoritas antiquorum deficeret, nihilominus ipſa loci natura nos eo deducit. Vt enim Tacitus doceret Germanos in ipſa Germania natos (id quod abſurdum & impium eſſe conſtat)ab ipſa Germaniæ deſcriptione trahit argumentum. Qui enim ſedes mutare quærebant, inquit, claſſibus advehebantur, & immenſus Oceanus raris ab orbe noſtro claſſibus aditur. Quis autem propter periculum horridi & ignoti maris Aſia, aut Africa,aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuque, niſi patria ſit? & paulò poſt; Nullas Germanorum urbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe junctas ædes: colunt diſcreti, ut campus, ut fons, ut nemus placuit: ſuam quiſque domum ſpatio circundat, ſive adverſus caſus ignis, ſive inſcitia ædificandi: nec cæmentorum quidem apud eos aut regularum uſus: materia ad omnia utuntur informi,& citra ſpeciem aut delectationem. Hæc Tacitus ſuo tempore,id eſt,anno Chriſti 120.quo tempore,ſi Germania ferarum potius quam hominum domicilium ei viſum eſt, ſine urbibus, ſine oppidis, ſine caſtris, ſine cohærentibus ædificiis, qualem fuiſſe putemus Tarquinio Priſco regnante, hoc eſt,ante Tacitum annos circiter octingentos? at illis temporibus Galliam hominum adeo fertilem fuiſſe Livius ſcribit, ut in Germaniam & univerſam Europam colonias deduceret. non igitur Galli, aut Celtæ à Germanis; qui tum nulli erant, originem duxerunt: ſed Germani à Gallis, Tuſcis, Scythis & Henetis. Quare cùm quæritur de origine Francorum, qui poſtremi Galliarum imperium invaſerunt, non ego illos à Trojanis, ut Greg. Turonenſis, & Abbas Vrſpergenſis: aut à Phrygiis,

ut noster Bellajus: aut à Cimbris, vel Phrysiis, ut Lazius: sed ab incolis Franconiæ Orientalis ultra Rhenum, Galliis finitimæ, ubi sunt ea quæ Cæsar dicit, fertilissima Germaniæ loca Gallorum coloniis occupata circa Hercyniam silvam, quæ nunc ab incolis Schwartzwald/ id est, silva nigra circa Danubii fontes, Neccarum, & Mœnum, ubi Beatus Rhenanus ad Tacitum scribit, duas esse valles, Belloacensem, à Belloacis, & eam quæ *Andegaust* ab Andegavis meis popularibus appellatur: tum fluvius ipse Mœnus qui Andegavum alluit, idem est cum Meno Hercyniæ silvæ: *Mein* vocant *o* detracto: quanquam duæ quoque urbes non procul à Basilea ultra Rhenum gentili nomine *Angers* & *Brissac* appellantur: tum etiam Senonis nemus à Gallis Senonibus quos Polybius in Germaniam quoque colonias deduxisse auctor est lib. 3. Illa verò quæ dicitur Westvalia Germaniæ, id est, Occidentalis Gallia, quæ inter Veserim & Rhenum interjacet, quæque Regiones Franconiæ & Sicambros ad Eurum complectitur, satis indicat ortum versus Ostwaliam fuisse, id est Orientalem Galliam ultra Veserim à Gallis subactam. atque his argumentis non video, quomodo satis à Lazio fieri possit: hæc Francorum origines, hæc initia fuerunt. nomen verò ipsum plane Celticum est, Germanis inusitatum, ut ab illis accepi. est autem Francus lingua Gallica (non Latina, aut Græca, multo minus Hebraica) nihil aliud quam liber & immunis. ex quo non modo verisimile, sed etiam perspicuum fit, Galliæ populos servitutis Romanorum impatientes, trans Rhenum ad veteres illas Gallorum colonias migrasse; & cum primũ potuerunt, excusso Romanorum jugo, in patriam remigrasse, accepta Francorum, id est, liberorum hominum appellatione. argumento est quod Tacitus, qui populos innumerabiles Germanorum enumerat, non meminit Francorum. omitto ridiculam βριγκῶν Pannoniæ conjecturam, quam ex Ptolemæo nonnulli attulerunt: quamquam

Pan-

Pannones origine Gallos esse,satis ex superioribus constat. ab illis ergo regionibus ultra Rhenum Galliæ finitimis, id est, à Franconia Franci (ut Ammianus , Agathias , Vopiscus, Procopius tradunt) Aureliano Principe in Galliam effusi tantum armis ac viribus profecerunt , ut Romanos sæpe debellarent , Hunnos auxilio Romanorum depellerent , deinde Gothos fugarent , ac tandem Romanos ipsos de Galliæ possessione deturbarent, quibus exactis Burgundiones primum, deinde Alemanos post cladem Tolbiacam servire coegerunt, Rhenoque transmisso Rhetiam & Vindeliciam : postremo Sueviam , Carniam , Pannoniam & Saxoniam suis imperiis ac legibus subjecerunt. Postremum ejus rei argumentum est in linguæ vestigiis , ut planum sit Germanos à Gallis , non Gallos à Germanis originem traxisse. hoc verò perspicuum fit ex ipsis Germanorum, & veterum Latinorum scriptis,ut ad linguæ vestigia, in quibus magnum est originis argumentum , veniamus. ut enim Latini à Græcis oriundi sunt; & Latina lingua ex vocibus Græcis pene conflata est,non tamen eadem : sic quoque Gallica origo Græcis debetur , contra quam nostri scripserunt; Græcam esse Gallorum disciplinam. nam cum multa vestigia Græcorum habemus,ac prope infinita, non tamen eadem fuit Celtica cum Græca lingua , ut Lazius affirmat , ex eo quod Cæsar scribit, Gallos in publicis ac privatis actis uti literis Græcorum,ac numerum Helvetiorum, qui domo exierant , literis Græcis comprehensum fuisse : quod perinde est,ac si quis putet Germanos populari sermone Latinam linguam usurpare, cum in publicis ac privatis rationibus literis utantur Latinis. nam Cæsar literas ad Q. Ciceronem legatum Græca lingua scripsit, quo minus interceptæ ab hostibus intelligerentur. præterea Divitiacum Heduum non nisi per interpretem intelligere potuit : quod satis est argumenti Divitiacum Græcæ linguæ (cujus Cæsar peritissimus erat)ignarum fuisse. Massilienses quidem

quidem Græce loquebantur, ut eſt apud Strabonem, cum eſſet incorrupta, minimeque confuſa Gallis Phocenſium colonia. Druidas quoque Græca lingua inſtructos fuiſſe credibile eſt, cum Cæſar eos iiſdem religionibus ac diſciplinis imbutos fuiſſe ſcribat, quibus Græci. & Lucianus Gallum Græcis diſciplinis valde peritum, de ſtatua illa Herculis Celtici diſputantem ſe audiiſſe ſcribit. lingua quoque Germanorum à Celtica plurimum differebat; tametſi Lazius eodem errore ſcripſit Celticam & Germanicam unam fuiſſe. cur enim Tacitus Gothinos origine Gallos eſſe diceret, non Germanos, quod Gallica lingua uterentur? cur D. Hieronymus Galatas Aſiæ minoris, eadem lingua qua Treveri (quos Tacitus Gallos appellat) locutos ſcripſit, non Germanica? neque enim tantus vir terrarum orbem pervagatus illud diſcrimen ignoravit. cur denique Arioviſtus Germanus propter diuturnam annorum 14 conſuetudinem, quam habuerat in Gallia, Gallice loqui didiciſſet? ſed tamen non minus Germanicæ linguæ Celtica congruebat, quàm Gallicæ. ut enim omittamus illam, quam dixi Græcarum vocum multitudinem ab aliis collectam, & locutiones ab iis qui eo de genere ſcripſerunt omiſſas, tum etiam nomina in *on* Græco more cadentia, ut *Platon, Caton, Hoqueton*, id eſt ὁχίτων, in quibus Græcæ linguæ ſimulachrum penitus expreſſum intuemur (nam Latini, Plato, Cato, Deo, Melanchthon, dicere ſolent) nullum majus argumentum quam in propria vetuſtaque locorum appellatione, quam noſtri penitus neglexerunt, reperiemus. igitur pauca de multis afferam. Rhodonii montes à roſis; Pyrenæi ab inflammatione, ut Beroſi vulgata fragmenta docent: Brenni vero, quaſi extincti appellantur. Sic enim incolæ vocant eum montem qui à Strabone Cemenus dicitur. deinde mons Pelius. Tholoſa lutulentam, ut eſt agri natura, vel tectam innuit. Olbia quam Dorico more Albiam vocamus, beatam ſignificat, cujus Vrbis & etymologiæ, me admonuit

Hic-

Hieronymus Chando ſecretarius regius,non minus eruditione quam generis ſplendore clarus. Limogæa terra famis, vel ut fœminæ, Limoſæa γᾶιαν ἄιαν κατ' ἀφαίρεσιν Dores uſurpant. eſt enim regio vehementer ſterilis, & plane infrugifera; ne quis peſtiferam ex ambiguitate vocis λοιμοῦ & λιμοῦ interpretetur: Vrbs autem antiqua *Lan*, ſic enim Dorice λᾶν noſtri efferunt: incolæ tamen λᾶαν Æolicè pronunciant, à rupibus vel populis nomen habet. Antipolis, quod Niceæ ſit ex adverſo poſita: Stœchades inſulæ ab ordine: Alexia verò Mandubiorum, à ſecuritate: Aphrodiſium promontorium à Venere: Tectoſages, ab armorum opificibus: Rhodanus παρὰ τοῦ ῥοδανίζειν, propter cataractas Græcis appellatur. Μακρὰ autem urbs eſt in finibus Burgundionum, quæ ſic dicitur, quod in longitudinem extenſa ſit. cujus me Vrbis & etymologiæ admonuit Philibertus Bariotus Prætor Maconenſis, vir ſumma integritate ac eruditione clarus: imperite verò Matiſconem vocant. ſunt enim in finibus Carnutum oppida duo finitima, quorum alterum ἐν alterum appellatur ἔχομεν, & urbs ea quæ Eurus nomine Græco dicitur: tum etiam Bœotia noſtra. omitto Druidarum nomen quod plane Græcum eſt, & Semnotheorum Galliæ ſapientum: tametſi Schamotas alii dictos arbitrantur, quaſi cœleſtes Hebraica voce. ſed in eo genere, multa ſuo quiſque ingenio conquirere poteſt. ex his enim propriis locorum appellationibus origines verius ac melius judicantur. Eſt autem lingua Celtica Romanorum conſuetudine ac frequentibus coloniis pene amiſſa: præſertim in Gallia Narbonenſi & Aquitania, ubi vulgus non procul abeſt à Latino ſermone. fuerunt enim in Galliam plures deductæ coloniæ, quam quæ ab hiſtoricis enumerantur: idque argumento eſt, quod Lectoria urbs Aquitaniæ, tum ex appellatione, tum ex antiquis inſcriptionibus urbis, colonia Romanorum judicatur: eam tamen nullus ſcriptor, quod ſciam, inter colonias retulit. Nota eſt colonia Narbonenſis, antiquiſſima, colonia

Lug-

Lugdunenſis, Agrippina, Valentina, Nemauſenſis, Gratianopolitana, Arelatenſis, & ea, quæ in finibus Sequanorum Coloniacum nomen retinet. cum antem legiones Romanorum aſſidue in Gallia excubarent; fieri non potuit, quin patriæ linguæ penitus obliviſcerentur, Latinam acciperent.in Germaniam verò nullas fere colonias Romani præter Anguſtam & Conſtantiam deduxerunt. quo fit ut Germani linguæ Celticæ quam à nobis, ob coloniarum & commerciorum uſum didicerant, plura quam nos ipſi veſtigia retinuiſſe videantur. Vt enim pauca de multis colligamus, conſtat ex ipſo Cæſare Vergobretum Celticum verbum eſſe, quod ſummum executorem interpretatur Glareanus, eoque Germanos & Helvetios uti. ac rhedam, quam vocem Cæſar Gallis pro curru tribuit, Germanis in eadem ſignificatione uſurpari. Illud autem à Græcis initium habet, qui currum appellant ῥέδιον, ut eſt apud Heſychium. nos adhuc Alaudam retinemus. Pauſanias equum à Celtis *Marc* appellari ſcribit,inde *Marquis*, & Marcoman, id eſt eques. nam Marca limitem ſignificat;*Marche* forum: Germanis æque ac nobis ipſis. ſed *Marquis*, dignitatem habet equeſtri majorem. Padus à Pades Gallica voce, quæ Piceam ſignificat, quod circa fontem Padi multa ſit, ut Metrodorus ſcripſit: ſed verius eſt Gallice profundum ſignificare, inquit Plinius: nam Ligures profundum Bodingum appellant:argumento eſt, inquit,urbs antiqua Bodin Comagum, qua fluvius altior exurgit. ſic quoque lacus Acronius Boding ab incolis: ſinus item magnus interioris Gothiæ Boding appellatur in eadem ſignificatione, & populi Bodini qui Pannoniæ metropolim incolunt. propria quidem & gentilia ejus appellationis nomina tenemus (ſunt enim ejus in Gallia nominis prope infiniti) ſignificationem non tenemus, ſed Latino verbo utimur. ex eo tamen conjectura conſequi poſſumus, à veteribus Celtis ad Germanos hæc nomina cum origine populorum migraſſe. Duni vox quid eſſet,

mult

multi sane quæsierunt, explicat Athenæus, ac Dounos à Celtis appellari dominos scribit. hanc vocem Hispani magna sui parte à Gallis oriundi, ac Siculi eodem sensu retinent: nostri vero monachis eam vocem reliquerunt. inde tamen antiqua nomina Lugdunum, Virodunum, Isodunum, Noviodunum. nisi dicamus dunė locum editiorem seu monticulum significare, nostri dunes, apellant *levées*. Magnum quoque quid esset, neque Germani, neque nostri aperuerunt: id quod tamen ex Plinio docemur, ubi Bodingomagum urbem profundam interpretatur. omitto inanes de Mago interpretationes. hinc igitur Noviomagum, Rhotomagum, Neomagum: qua voce Germani carent, cum olim urbibus carerent, ipsi Purgum, quod plane Græcum est, à nobis: nos villam & castrum accepimus à Latinis. *Berg* Celticum vetus, quod montem significat; quo etiamnum utuntur Germani, nos Latina voce: inde *berger*, id est vetere lingua montanus, quo nomine pastores appellamus. nam rustici Latina verba difficilius acceperunt. hinc apud Germanos urbium & castrorum, quæ in montibus posita sunt, compositæ voces: Bamberga, Hildeberga, Clarberga: nos Claromontem dicimus. Consimiliter Bardi nomen, quod Germanis hoc tempore sacerdotem significat, à majoribus nostris acceperunt. scribit enim Cæsar, Germanos, nec disciplinas, nec sacrificia, nec religiones habuisse. Bardos verò Gallorum poëtas olim à Gallis appellatos esse, & Bardum Celtica lingua, cantorem significare docet Sulpicius ad Lucanum; tum etiam Ammianus ac Diodorus: sed quia ejusmodi poëtæ inepti ac barbari Latinis videbantur, impolitos ac stupidos Bardos appellarunt. hinc Dagobard, hëroicus cantor vel poëta: Sigebard, victor poëta: Albard strenuus poëta: Robard, rubeus poeta. atque hinc Lambardi & Langobardi: Germani heroicum sacerdotem, rubeum sacerdotem interpretantur. sunt enim Langones & Bardi finitimi populi. *Hard* quoque Celticum est, quod Ger-

Germanis robustum significat, nobis audacem adjecta vocali quam è fine dictionum Germani sæpius eximunt, ut cohortem appellant *band*, nos *bande*, regionem incultam *Land*, nos *Landè*: ita quoque ipsi *hardimant*, nos *hardiment*. hinc etiam *hard* ramum vocamus contortum; quo nihil fortius: & pœnam *hard*, id est laquei, quo veteres pro funibus utebantur. hæc autem composita *Bernard*, ex Germanica *Bern*, & Celtica *hard*, id est, Vrsi potens: *Leonard*; id est, populi robur, ex Græca & Celtica voce conflatum: Græci λεωσθένη ac δημοσθένη dicerent, ut aliud quoque *Cenomani* gentile nomen, quod ex Celtico *Man*, Germanis, Scythis, Turcis ac Tartaris usitatissimo (nos enim Latina voce utimur hominem appellantes) & Græco conflatum est. ex quo verisimile fit Cænomanos, id est novos homines, aliunde in Galliam venisse ante Tarquinii tempora, cum postea in Insubriam coloniæ quoque Cænomanorum à veteribus Celtis deductæ sint, qui quidem Italiæ Cænomani appellantur. est etiam vetus Celticum *reix*, id est Rex, Germani efferunt reich. Cæsar in morem veterum Gallorum *rix* scripsit. unde composita nomina: Dumnorix, Rex dominantium: Ombiorix, Rex hospitum: Orgetorix, Græcocelticum, id est Rex insanorum: est enim ὀργὴ furor, & ὀργιλὲς Gallice *orguileux*, quod vitium proprium est insanorum: Friderich, idem quod rex pacis: & apud Livium Lonnorius & Lutharius Celtica sunt: proprie Cæsar scripsisset Lonnorix. Germani non satis apte, meo judicio, divitem interpretantur, ut divitem insaniæ, divitem hospitalitatis: quamvis utrique & Germani & Galli *rich* divitem appellent, Galli quidem adjecta *e* fœminea, quam Germani detrahunt, sed tamen elegantia tropi, quod divitiæ sint regum propriæ; argumento sit quod Germani Franckreich regnum Franciæ vocant: tum Østreich & Westreich (quæ corrupte Austriam & Neustriam appellamus) pro regno Orientis & Occidentis apud Germanos

usurpatur. nam dictio Kunig, quæ Germanis Regem significat, Gothorum est & Sclavorum. *Mar* quoque vetus Celticum, quod Germanis æque ac nobis ipsis commune est: illi *Mair*, nos *Maire* enunciamus, pro maximo civitatis magistratu. hinc illa vetera Viridomarus, Suemerus, Condomarus: id est Condomi magister, &c. ut Latini Dictatorem populi magistrum appellant. ultimus autem Sueciæ ac Daniæ rex antiquæ stirpis Margaretæ pater Waldemarus vocabatur. infinita sunt Celtica vetera quibus Germani nunc etiam utuntur, ut *platz, robes, sot, froit, seu, foyer, mantel*: pleraque tamen ab illis anxie detorta videntur, ut cum Lazius Francos à Phrygia repetit, primum Phrygios, deinde Erisios, postea Francos, tum Βρίγκυς, & Friancos, postremo Francos appellatos esse tradit: & Cimbros primum Gomeros, deinde Gimros, tum Cimros, post etiam Cimbros, postremo Sicambros. idem *beccus* illud Herodoti Phrygia lingua panem significare tradit, cum tamen caprea vox sit ab infante prolata, qui nihil aliud auditu perceperat. magis plausibile est quod P. Ronsardus meus civis (est enim Vindocini oppidum, in Andium agro situm) in Franciade Astyanacta Francum à veteribus quasi φερέγχον appellari scribit: quæ verò Germanica sunt, & in Germanico solo nata, non modo significationem, sed etiam pronunciationem habent à Gallis alienam, ut Bald Germanis significat levem & celerem nos Celtico verbo *Liger* utimur, quo nomine fluvium Galliæ maximum olim appellatum fuisse testatur Cæsar. particulam verò *Bald* nunquam enunciamus, sed diphthongo *au*: ut quod illi Gerbaldum, Theobaldum, Widbaldum, nos ita; *Gerbaud*, *Thibaud*, *Widebaud*. Land vetus Celticum est, quo Germani pro regione utuntur, nobis enim *Lande* significat religionem incultam, qualis erat olim universa Germania: hinc apud illos nomina regionum, Friesland / Gotland, &c. quæ etiam apud Germanos in *ther* desinunt, plane Celtica sunt;

nt

ut Deither/ Luther / Dejotarus, Lutharius, quos Galatorum reges fuisse constat ex historia Latiorum. consimiliter ventorum cardines & appellationes, quæ à nautis usurpantur, scilicet, Ost, West/ Nord/ Sud / ex quibus cætera componuntur, Celtica esse ex eo apparet, quod ubicunque Galli sedes fixerunt, his vocibus loca distincta reperiuntur: ut Northwalia & Sudwalia Britanniæ: Westwalia Germaniæ. neque enim Westgermania, vel Westbritannia reperitur. præterea Latinorum appellationibus utimur, Orientis scilicet, Occidentis, Meridiei ac Septentrionis, ut appareat illa plane vetera fuisse. infinita sunt id genus quæ suo quisque judicio ac ingenio exquirere potest: ex his tamen quæ attulimus verborum exemplis, ex Athenæo, Pausània, Cæsare, Plinio, Diodoro, perspicuum esse opinor, Germanicam linguam, magna sui parte è purissimis Celtarum fontibus derivari. quod si ita est, sequitur illud quoque, originem, arma, leges, humanitatem denique Gallis deberi: ac vehementer labi Lazium, qui majores nostros à Germanis oriundos esse affirmat. hoc autem de linguæ vestigiis argumentum, satis etiam indicat, Britones Armoricos à Britannis ortum habere: propterea quod ii qui apud Britannos Walliæ angusta regione circumscribuntur, soli capiunt sermonem Britonum, ut ab Anglis accepi. accedit præterea consentiens omnium historicorum fides. Sed unde illi Walli, nisi à Gallis? ex eo plerique putant, veterum Celtarum eam linguam esse: quod affirmare non ausim cum plane mihi sit ignota ejusmodi lingua. & quoniam Cæsaris temporibus, fama jam inde à majoribus pervulgata erat; incolas qui intimos Britanniæ recessus tenebant, non à Gallis oriundos, sed in ipsa insula natos & indigenas esse, dubitavi an ex linguæ vestigiis intelligi posset. Si enim demus ab Albiis Gallis Albionem primum appellatam; consequens est Britanniam (sic enim Aristoteles appellat) ab aliis quibusdam advenis,

 vete-

veteribus incolis expulsis cognominatam. est autem *Breta* verbum Cantabricum, quod terram significat: hinc Alphonsus septimus Abreta dictus, quod humi semper procumberet ac terram contrectaret, ut scribit Tarapha Hispanus. quo mihi fit verisimile, Bretannos à Cantabris originem habuisse, qui primum Insulam conspicati Bretanniam (ut nautæ solent visa terra) nominarunt, quanquam Hispani vocem illam ignorant. postea verò quam Saxones Bretannos expulerunt, linguam quoque immutarunt. appellant enim terram eodem nomine quo Germani, Gothi, ac Septentrionales populi, hoc est Hebraica vocat ארץ *Eretz*. quanquam Barath Hebræis agrum quoque significat. ut autem à Cantabris oriundos putem, facit tum linguæ vestigium illud, tum breuissimus maris tractus, postremo incolarum Hiberniæ finitimæ vetus opinio: ajunt enim Hiberos, id est Hispanos, majores habuisse. Hiberia verò videtur ab Afris Hispaniæ finitimis, aut certè ab Hiberis Asiæ primum culta fuisse, quorum vetus lingua parum admodum ab Hebraica differebat, ut in ea lingua eruditi homines scripsere. primum vox ipsa Hebræorum quæ nihil Græcis aut Latinis significat. itaque Græci eos Hebraica voce Heberos, Latini Græca voce Hispanos, id est raros, quod hominum inopia olim laboraret: tametsi populosam suis temporibus Cicero appellavit. præterea flumen illud Hispaniæ maximum, quod Hebro incolæ vocant, Latini Hiberum, & Bethis ex ipsa Palæstina fluere mihi videntur. Postremo Secanos (qui à Græcis & Latinis Sicani dicuntur) ab Hispanis in Siciliam venisse, ac de suo nomine appellasse tradunt omnes historiæ scriptores, nihil autem Secani Græca lingua vel Latina significat; Hebraica tamen habitatores dicuntur. atque hinc puto populos Sequanorum, qui Burgundiam incoluerunt, & Sucanam (sic enim doctus ab incolis Cæsar appellavit) ab iisdem populis nomen habere. quod enim à Iubal Lamechi filio Hispanos originem traxisse putat Iosippus,

pus, valde remotum est à probabili conjectura: nisi ad ejus infinitam potestatem hoc referatur. quamquam ab Hebro Semi nepote qui attavus fuit attavi Iacob Hebræorum parentis, & ab ejus stirpe alios quoque ramos innumerabiles oriri potuisse planum est, sed ejus tantum populi, quem Deus unice complectebatur, origines in scripturis explicantur; aliorum non item. idque intelligi potest ex ipsius Ismaëlis stirpe, unde duodecim tribus ab Hebræorum interpretibus derivantur. inde Arabes, qui Iudæorum in morem sui generis antiquitátes incorruptas, ac tribus quoque certis originibus ac nominibus comprehensas habent, ut videre est apud Leonem Afrum. Quanquam satis, opinor, constat, populos omnes coloniarum multitudine, bellis, servitute, peragrationibus jam pridem ita confusos, ut nulli præter Hebræos, se ab aliorum populorum confusione liberare potuerint. idque intellectu facile est. si quis meminerit Vandalos & Gothos ab extrema Septentrionis plaga in Africam; Arabes in Persidem Syriam, Africam, Italiam & Hispaniam; Hispanos in Americam & Indiam; Gallos & Italos in Asiam & Scythiam usque colonias deduxisse. Est autem coloniarum deducendarum ratio quadruplex; aut enim incolæ viribus hostium expulsi sedes alias quærunt: ut Trojani post urbis eversionem in Latium; Hetrusci, qui & Tusci dicti sunt, à Gallis de Italia dejecti in Rhetiam colonias deduxerunt, unde appellatio prima Germanis Tuscorum. ita quoque Ægyptiorum colonia duce Danao in Græciam: Normanni in Galliam: Britanni ab Anglis pulsi, ad littus Celticum Phocenses tyrannide Præfecti regis Persarum afflicti, in Celticam sedes mutarunt, ut Iustinus scribit; & omnium quæ unquam extiterunt, florentissimam Rempublicam, ut Tullius affirmat, instituerunt. Chananæi ex agro Palæstino áb Hebræis ejecti, in Illyricum & Pannoniam navigarunt, ut Rabbi David Kimhi ad finem Abdiæ testatur. Vandali Francorum armis

coacti, in Hispaniam; hinc à Gothis pulsi in Africam transmiserunt. nec ita pridem Rhodii à Turcis fracti in Cretam migrarunt. atque ejus migrationis infinita sunt apud Pausaniam & Strabonem exempla. alterum coloniarum genus deducitur abundante multitudine, vel propter inopiam agrorum, aut intemperiem cæli, Miletus D & LXX populos in diversa effudit ut Seneca scribit in libro De consolatione ad Albinam. Idem Atheniensis in Asia turba est. totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur, major Græcia fuit. Tuscos Asia sibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: in Hispania Pœni: Græci se in Galliam immiserunt; in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit. alii longo errore jactati non judicio elegerunt locum, inquit, sed lassitudine proximum occupaverunt. alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt, alios excidia urbium suarum: alios domestica seditio: alios superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emisit: alios pestilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut intoleranda soli vitia ejecerunt; alios alia causa excivit domibus suis. quidam ibi consederunt, ubi illos rerum inopia deposuit. quasdam gentes cum ignota peterent, mare hausit. & paulo post: quid referam Antenorem Patavii conditorem: Euandrum in ripa Tiberis regna collocantem? quot populus Romanus colonias in omnes provincias misit? ubique enim Romanus habitabat. ad hanc cōmutationem libenter nomina locis dabant. vix ullam terram invenies quam nunc indigenæ colant. Postremo sic concludit Seneca: Illud igitur manifestum est, nihil eodem loco mansisse quo genitum est. assiduus humani generis discursus est, quotidie nova urbium fundamenta jaciuntur, nova gentium nomina prioribus extinctis aut in occasum conversis oriuntur. video tamen Scythas fere semper ab Aquilone in medias regiones cum infinitis legionibus concessisse. Nam Cimbri, & Cimbrorum reliquiæ, Aduatici, Nemetes, Vbii, Tungri, Vangiones, Sicambri,

cambri, Saxones, Gothi, Longobardi, Gepidæ, Vandali, Pictones, Normanni, addit etiam Olaus, Getas, Alanos, Herulos, Hunnos, Turcilinguos, Winulos, Rugios, Suecos, qui nunc Suiſſi vocantur, à Scandia in Europam invaſiſſe. Quinetiam Procopius & Albertus Cranzius tradunt, Sclavos ex eadem Scandia Iuſtiniani temporibus in Pannoniam irrupiſſe. poſtea gens illa ſui nominis ac linguæ fama Europam univerſam implevit. ſic enim audio Polonos, Bohemos, Ruſſios, Lithuanos, Moſchovitas, Boſſiniòs, Bulgaros, Seruios, Croatios, Dalmatas, Wandalos eadem Sclavorum uti lingua, quæ in Scandia uſurpatur, ac ſola dialecto differre. conſimiliter ab Aſiaticis Scythæ populis, Parthi, Turcæ, Tartari origines traxerunt. tertium genus coloniarum, imperii propagandi ac tuendi cauſa ſuſceptum eſt, quo potiſſimum uſi ſunt Romani, tum ut civitatem domeſtica ſeditione liberarent, tum etiam ut victos populos in fide & obſequio retinerent. atque hæc una cauſa eſt, cur imperium illud tam longe lateque propagarunt. Ita quoque Genuenſes in Tauricam Cherſonneſum coloniam Theodoſiam quæ Capha dicitur, Veneti in Inſulas; Hiſpani in Americam & Indiam colonos deduxerunt. Poſtremum genus coloniarum eſt in captivis abducendis: ut cum decem tribus Hebræorum primum, deinde octogeſimo poſt anno reliquæ in Chaldæam abductæ ſunt. decem enim tribus hnc illuc diſperſæ in Aſia feruntur. tribus Iuda & Benjamin, reditum in patriam impetrarunt, quæ ſexcenteſimo poſt anno à Romanis in ſervitutem rurſus abductæ ſunt, ac toto terrarum orbe ab ultimis Europæ ac Scythæ oris, in Africam & Aſiam univerſam diffuſæ; qui exemplo nobis ſunt, omnes populos coloniarum multitudine confuſos: quod hæc una gens his quoque temporibus in Chaldæa, Parthia, India, Gallia, Græcia, Italia, Hiſpania, Germania, Africa, diſperſa videatur.. quid Romani? qui ab Oenopoli uſque ad Danubium: à Britannia uſ-

que in Persidem, suas colonias, arma, legiones propagarunt? Italiæ vero populi, ex Arcadibus, Trojanis, Sicanis, Gallis, Græcis, Gothis, Hunnis, Vandalis, Herulis, Longobardis, Pœnis, Normannis, misti sunt & confusi. hoc igitur non sine admirabili providentia factum videmus, ut populus Hebræorum, qui omnium principum crudelissimi vim ac tyrannidem pertulit, sui generis antiquitatem solus retineret. ac præpotens Æthiopiæ rex ab illa gente repetit generis splendorem, seque ac suos gentiles Israelitas appellat. illud etiam magis mirum videri possit, quod ab illis religiones, quæ toto terrarum orbe usurpantur, velut à fonte fluxerunt. cum igitur hunc populum in omnes terras sparsum videamus, quid de reliquis gentibus existimandum? est enim tanta naturæ fœcunditas, ut paulo momento ab unius hominis stirpe innumerabiles procreari videamus. nam Iustinus ex Trogo Pompejo scriptum reliquit, Herotimum regem Parthorum, filios sexcentos genuisse. & unius Iacobi proles annis ducentis in legiones innumerabiles excrevit. una legio Turcarum, quam Persæ adversus Arabes evocarunt, repente in tantam hominum multitudinem aucta est, ut Arabes eos ejicere frustra conati, fasces & imperium summiserint. consimiliter migratio Tartarorum iu Asiam minorem duce Tamerlane, Asiaticorum ac Turcarum tribus confuderunt. quid commemorem id quod incredibile posteritati videbitur, Circassiorum cum Ægyptiis, Hispanorum cum Americis, Lusitanorum cum Indis, Gothorum & Vandalorum cum Hispanis & Afris cognationem? ex his ergo intelligitur, omnes homines tum peragrationibus, tum etiam coloniarum multitudine ac frequentia, tum bellis & servitute jampridem ita confusos, ut nulli de originis antiquitate ac vetustate, præter Hebræos, gloriari possint. ac vehementer falli mihi videntur principes, qui suæ nobilitatis decus ab extrema memoria repetunt, aut sempiternum fore sperant. gens enim Aeacidarum

cidarum & Heraclidarum, quæ apud Græcos clarissimæ fuerunt; tum apud Latinos Iulia, ducentesimum ac millesimū non superarunt. reliquę gentes patriciorum, Potitii, Pinarii, Geganii, Sergii, Cornelii, Fabii, Manilii, Æmilii, Curiatii, Claudii, vix octingentesimum attigerunt, ut Cæsari necesse fuerit inter patricios allegare novos ac nobiles. Darii vero, annos ducentos floruerūt: Arsacidæ circiter 600: Othomani 300. Hispani principes summum nobilitatis fastigium à Gothis repetunt, qui omnium opinione barbarissimi putantur. Austria domus, Italorum, Hispanorum ac Germanorum imperium habet, à Comitibus Habspurgi generis splendorem repetens, ante Rudolphum Alberti patrem, id est ante annos ccc, quæ qualisque fuerit penitus ignoratur. Saxonica vetustissima ante sexcentos annos, hoc est ante Ottonem Henrici Aucupis patrem, majores ciere non possit. Meroveorum autem qui hujus imperii fundamenta jecerunt, stirps anno post quadringentesimo desiit, & Caroli Magni genus in Carolo duce Lotharingo, ducentos post annos extinctum est. nunc imperant Capeti, ab Widekindo Saxone orti is in Galliam abductus est, & Christiana religione à Carolo Magno informatus, atque Andium Comes creatus, vel ut alii putant, ab Ottone fratre sui generis posteritatem, omnium quæ sunt in Europa rerum gestarum gloria clarissimam & antiquissimam reliquit. jam enim ab Widekindo anni paulo minus octingenti numerantur. Normannorum & Anglorum principes in Henrico I desierunt. Andium in Richardo III: Henrici VII stirps in Eduardo VI: Lancastrorum & Yorcorum nulli mares restant: Scotiæ primi reges in Alexandro III: Brusii in Davide II: Stuardi in Iacobo V: Castilii in Henrico III: Aragonii in Ferdinando V: Sueci, Dani, ac Norvegi in Margareta Waldemari filia: Pomerani regnum, & Bavari prius extinctum quam natum fuisse videtur: secuti sunt Aldeburgenses, qui nunc imperium Daniæ tenent: Gostavi pater rex privato Sueciæ

imperium non ita pridem suscepit. nec multo diuturnior fuit in Pannoniæ imperio Stephani gens; cui Carolus Andegavus rex Neapolis successit: deinde Otto Bavarus, tum Sigismundus Lucenburgensis, cujus stirpem excepit Matthias Corvinus, primus ac ultimus suæ gentis Rex appellatus. Polonorum verò reges, antiquitatem non longius quam à Pyasto rustico repetebant, cujus tamen posteri vix imperarunt annos 600. hos exceperunt Iagellones à Lituaniæ ducibus, qui tamen Pyastis nec antiquitate, nec rerum gestarum gloria comparari possunt. Italiæ vero nobilitatem, Veneti sibi vendicare consueverunt. neque tamen eorum nobilissimus, ut ab extrema memoria stirpem eruant, ante annum septingentesimū majores appellare potest. proximi sunt Columnæ, Vrsini, Savellæ, Petilii, Romanæ nobilitatis reliquiæ, quibus nec Estenses, nec Gonzagæ comparandos se putant. Medicei de virtute non de generis antiquitate gloriantur. satis enim constat patricios in omnibus Italiæ urbibus, quæ in statu populari floruerunt, aut crudelissime cæsos, aut bonis amissis ejectos. in Gallia quidem & Hispania gens omnium antiquissima Levarum esse creditur, clarissimo teste Francisco Vallesio, qui patriciorum antiquas origines conquisisse dicitur. Levæ tamen suum genus ad Levitas referunt: quemadmodum reges Abyssinorum ad Israelitas: sic enim patricios appellant. qui tamen antiquissimas suorum origines non definiunt, nec Alvaresius quicquam tradit. Igitur soli Hebræi generis antiquitate certissima populis omnibus præstant, nemo tamen suam tribum nunc ciere potest: sed omnes inter se confusi stirpem agnoscunt, ramos ignorant. Gens verò sacerdotum, quæ nobilitatis summum decus ab Aarone repetens, duobus annorum millibus ac trecentis floruerat, Gothicis ac Vandalicis cladibus creditur interiisse; non sine magno divinæ ultionis argumento.

DE

DE HISTORICORVM ordine & collectione.

CAP. X.

Auspicandum erit à brevissimis Chronicis, puta Bullingeri, Lutheri, aut similium: deinde ad Chronologias, videlicet Funccii, Phrygionis, Eusebii: hinc ad historias magis aliquanto diffusas veniendum: quales sunt, Carionis, Melanchthonis, Peuceri: postremo ad consummatam historiam cujusque temporis, omnia aut pulcherrima quæque complectentem.

Vniversalis historiæ Scriptores.

MOsis originum liber, ab orbe condito, usque ad migrationem Hebræorum ex Ægypto in Palæstinam historiam universi mundi complectitur annorum II, MCCCCL. *claruit ante Chr. annis* 1519.

Berosi Chaldæi, quæ dicuntur, fragmenta universæ historiæ, ab orbe condito usque ad annum mundi III, MCXXX. In Sardanapolo desiit, ut Metasthenes scribit. 330.

Herodoti Halicarnassæi de rebus gestis Græcorum, Ægyptiorum, Medorum, Persarum, Lydorum, ab anno mundi ter millesimo CCX, usque ad III, MD. libri IX. 425.

Polybii Megalopolitani, de rebus Græcorum, Romanorum, Pœnorum, Celtarum, ab exilio Cleomenis, & Pyrrho Epirotarum rege, usque ad bellum Romanorum cum Achæis & Philippo rege Macedonum: id est ab anno mundi III. MDCXXX, usque ad annum III, MDCCLXVI. de libris XL. quinque priores extant, & epitome sequentium usque ad XV. 200.

Trogi Pompeji epitome ab Iustino libris XLIV comprehensa, omnium pene populorum gesta breviter complectens, à Nino usque ad Cæsarem Augustum. 150.

Diodori Siculi bibliotheca universalis historiæ, maximè illustrium populorum, ab ultima 40.

Ægyptiorum memoria uſque ad Cæſarem. de libris XL extant XV.

el. poſt Chr. 38. Philonis Hebræi de temporibus libri duo. ab orbe condito uſque ad Tiberium.

312. Euſebii chronicon, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti CCC.

340. Hieronymus annos adjecit L. Proſper Aquitanus, LX. Palmerius Florentinus MXL. Palmerius Piſanus XXX. Iulii Africani de temporibus, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti CCCXX.

560. Phreculphi epitome hiſtoriarum, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti DL.

730. Bedæ Angli chronica, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti LXX.

1080. Adonis Viennenſis de ſex mundi ætatibus uſque ad annum Chriſti DCCCC.

1066. Helmandi chronicon, ab orbe condito uſque ad ſua tempora.

1067. Hermanni Contracti Helvetii, de ſex ætatibus uſque ad ſuam ætatem.

1088. Mariani Fuldenſis Scoti chronicon, ab orbe condito uſque ad ſuam ætatem.

1120. Zonaræ fuſa hiſtoria, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti MCXVII, tribus partibus diviſa: prima pars Hebræorum eſt, altera Græcorum, tertia Latinorum.

1120. Honorii Auguſtodunenſis chronicon, ab orbe condito uſque ad ſua tempora.

1130 Sigeberti Galli chronicon, ab anno Chriſti CCCLXXXI, id eſt à fine Tripartitæ hiſtoriæ uſque ad annum MCXIII, cum appendice incerti auctoris uſque ad annum MCCXVI.

1229. Abbatis Vrſpergenſis chronicon, ab orbe condito uſque ad Fridericum II. Imper.

1260. Vincentii Belluacenſis hiſtoria, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti MCCL.

1480. Antonini Archiepiſcopi Florentini fuſa hiſtoria, ab orbe condito uſque ad annum Chriſti MCCCCLXX.

Faſciculus temporum, ab orbe condito uſque ad annum MCCCCLXXXIV, incerti auctoris.

M. An-

M. Antonii Coccii Sabellici Æneades II, historiæ, ab orbe condito, & his cohærens synopsis Hedionis. 1490.

Donati Bossii Mediolanensis historia, ab orbe condito usque ad annum M CCCC LXXXIX. 1496.

Io. Naucleri Tubingensis chronica, ab orbe condito usque ad annum Christi M D. 1510.

Philippi Bergomensis historia, ab orbe condito usque ad annum Christi M D III. 1515.

Martini Lutheri Saxonis, series annorum mundi usque ad suam ætatem. 1519.

Achillis Gassari epitome chronicorum mundi, ab orbe condito usque ad annum Christi M D XXX. 1530.

Pauli Constantini Phrygionis chronicon, ab orbe condito usque ad annum M D XXIII. 1540.

Io. Carionis Lubeci chronicorum libri tres, ab orbe condito usque ad annum Christi MDXXX. cui accessit appendix ad annum M D LV. 1540.

Philippi Melanchthonis chronicon, libris tribus comprehensum, ex ipso Carione magna sui parte expressum, usque ad Carolum Magnum. 1540.

Casparis Peuceri chronicon, à Carolo Magno, ubi desierat Melanchthon, ad suam usque ætatem. 1550.

Pauli Iovii historia, omnium pene populorum sui temporis ab anno Christi MCCCCXCIV, usque ad annum M D XL. 1540.

Henrici Bullingeri chronicon, ab orbe condito usque ad suam ætatem. 1545.

Io. Funccii Pruteni chronologia, ab orbe condito usque ad annum Christi M D LIII. 1550.

Mercatoris chronologia. 1570.

Geographistorici universales.

Strabonis Cappadocis lib. XVI, in quibus brevem omnium populorum historiam cum geographia conjungit. *cl. ante Christ. an. 20.*

Pomponii Melæ Hispani de situ orbis una cum historia populorum. *cl. Christ. ætate.*

Pausaniæ Cæsariensis Grammatici Attica, Corinthiaca, Laconica, Messeniaca, Elea, Achaica, Arcadica, Bœotica, Phocensia. *cl. anno Ch. 140.*

1500. Raph. Volaterran. lib. xxxviii, quibus universam historiam cum geographia complexus est.

1540. Munsteri cosmographia, historias & origines, una cum regionum descriptione complectens.

His adjungi possunt historici rerum variarum, quales sunt Athenæus, Ælianus, Tzetzes, Leonicus, Solinus, Valerius Maximus, Plinius, Suidas.

Post historiam universitatis, non incommode subjungi poterunt Ecclesiastici scriptores, & earum sectarum quæ potentiam stabilierunt ac retinuerunt; ac primum de religione, antiquitate, ac rebus gestis Iudæorum.

Sacra biblia.

38. Philonis Iudæi qui Philosophistoricus appellari potest, omnia scripta.

99. Fl. Iosippi Iudæi antiquitatum Iudaicarum lib. xx, & lib. septem de bello Iudaico.

99. Iosippi filii Gorionis historia belli Iudaici, Hebraice conscripta.

130. Egesippi historia Iudæorum, à Machabæis usque ad annum Christi lxxii.

Historici paganæ superstitionis.

75. Irenæi Lugdunensis episcopi, adversus gentes liber i.

200. Clementis Alexandrini episcopi, stromaton libri viii.

300. Arnobii adversus gentes libri vii.

320. Lactantii Firmiani de falsa religione, ac totum opus.

1515. Pauli Orosii libri vii, adversus Paganos.

1550. Lilii Giraldi de diis omnium gentium.

Ioan. Caulis de religione veterum liber, Gal. Ital.

Historici Christianæ religionis.

Novum testamentum.

120. Iustiniani Martyris apologeticus.

150. Q. Septimii Tertulliani Carthaginensis apologeticus adversus gentes.

175. Irenæi Lugdunensis episcopi contra hæreses libri v.

Origenis

Origenis liber de martyribus. 260.

Eusebii ecclesiasticæ historiæ libri x. 312.

Socratis, Sozomeni, Theodoriti & Cassiodori ecclesiastica historia, à Christo nato usque ad annum CCCCXLIV. 400.

Genuadii presbyteri Massiliensis, liber de viris illustribus ecclesiasticis. 496.

Euagrii Scholastici de ecclesia & imperio Romano libri VI, ab anno Christi CCCCXXXV, usque ad annum DXCV orditur, ubi desinit historia Tripartita. 610.

Nicephori Calisthi ecclesiasticæ historiæ, à Christo usque ad Heraclium libri XVIII. 1100.

Marcellini Comitis historia ab Eusebii temporibus usque ad annum Christi D. 700.

Io. Gulielmi Archiepiscopi Tyrii de bello sacro libri XXIII. 1150.

Io. Foxii Angli ecclesiastica historia, ab Wiclevo usque ad annum Christi MDLII. 1555.

Status ecclesiæ incerti authoris, à Christo nato usque ad annum Christi MDLX.

Ioan. Sleidani historia ecclesiastica, ab anno Christi MDXVII, usque ad annum MDLV. 1548.

Historiæ Magdeburgicæ centuriæ duodecim à nato Christo usque ad annum MCC, quibus veterum omnium scripta ecclesiasticæ historiæ copiosè explicantur.

De statu religionis & ecclesiæ sub regibus Henrico II, Francisco II, & Carolo IX, incerti auctoris, Gal.

Historia sectæ Arabicæ.

Coranus seu Furcanus, ex omnibus Coranis, qui Muhamedis nomine circumferebantur, collectus anno post Muhamedem CX. 600.

Historici Chaldaorum, Assyriorum, Medorum, Ægyptiorum, Persarum, Phœnicum, Hebraorum, Parthorum: quorum gesta sunt ab iisdem fere scriptoribus comprehensa.

Libri Regum, Paralipomenon, & Esdræ.

Herodoti Halicarnassæi libri novem historiarū. *cl. ante Ch.* 445.

Ctesiæ Cnidii, Agatharchidis & Mennonis fragmenta, de regibus Persarum & Assyriorum. *cl. anno Ch.* 3[illegible]

Xeno-

cl. antè Xenophontis Atheniensis, de expeditione Cy-
Ch. 370. ri (cujus fuit legatus) in Persidem.

340. Berosi sacerdotis Chaldæi fragmenta quæ feruntur, libris quinque comprehensa.

330. Metasthenis Persæ, de judicio temporum & annalium Persarum liber.

330. Manethonis sacerdotis Ægyptii fragmenta, quæ feruntur de Regibus omnium pene populorum.

cl. anno Iosippi libri duo adversus Appionem Gram-
Chr. 99. maticum, ac xx, antiquitatum Iudaicarum.

130. Hegesippi liber I, de bello Parthico.

140. Appiani Parthicus.

550. Procopii de bello Persico libri II.

Historici Græcorum, quo nomine veniunt Iones, Æoles, Dores, qui Asiam minorem & Europam à Danubio Acroceraunits, & Hemo monte, usque ad mare Ionicum, in Insulis & continente, sedes fixerunt.

cl. ante Dictys Cretensis de bello Trojano libri VI,
Christ. è lingua Punica in Latinam à Q. Septimio con-
1129. versi.

1129. Daretis Phrygii de bello Trojano libri VI, è Græca lingua Latino carmine conversi à Cornelio Nepote.

425. Herodoti Halicarnassei libri novem, ubi sparsim de Græcis agit, usque ad fugam Xerxis, complexus historiam annorum CCXI.

340. Thucydidis Atheniensis libri VIII, quibus à fuga Xerxis, usque ad annum XXII belli Peloponnesiaci, annorum XC historiam scripsit.

310. Xenophontis Atheniensis libri VII, quibus Thucydidis narrationem persequitur, earum rerum quæ annis XLIII in Græcia gestæ sunt, usque ad prælium Lacedæmoniorum & Thebanorum ad Mantineam.

Megasthenes, Theopompus, Philostratus, Hellanicus, Timæus, Acusilaus, Ephorus, Mochus, Estiæus, Hieronymus, Isidorus, Nicolaus Damascenus, consequentes historias scripserunt, ut sæpe videre est apud Plutarchum: sed eorum scripta penitus interciderunt.

Georgii

Georgii Gemisti libri duo, quibus Xenophontis historia ex Plutarcho & Diodoro continua serie perpetuatur à prælio Mantineo, usque ad cladem Cherronæam. 1529.

Diodori Siculi liber decimus sextus continuam Gemisti narrationem persequitur de Philippi & Alexandri Magni rebus gestis. 40.

Polybii liber secundus, quartus, quintus, cum epitome sequentium, & Livii quarta decas, cum fragmentis quintæ decadis res Græcorum complectuntur, quæ cum Alexandri successoribus gestæ sunt. 200.

Plutarchi Aratus, Philopœmen, ac Demetrius, plurimum conferunt ad posteriores Græcorum historias intelligendas. *cl. anno* Chr. 120.

Procopii lib. VII Rerum sub Iustiniano gestarũ. 540.

Io. Zonaræ tomus tertius, à Constantino Magno usque ad obitum Alexii Comneni, id est ab anno Christi CCC, usque ad MCXIII. 1120.

Annæ Alexiados libri XX rerum ab Alexio patre Imper. gestarum, quibus Zonaræ narrationem persequitur. 1130.

Nicephori Gregoræ historia centũ & quadraginta quinque annorum, à Theodoro Lascari usque ad Andronicum Palæologum posteriorem. 1280.

Nicetæ Acominati Choniatæ historia annorum LXXXVI, ab anno quo desierat Zonaras usque ad exitum Murzufuli Imper. id est, usque ad annum MCCIII, libris XIX comprehensa. 1460.

Historici Romanorum & Pœnorum, atque omnino rerum Italicarum.

Fasti consulares à Carolo Sigonio & Onuphrio restituti. 1560.

Sexti Rufi V. Cos. epitome, de gestis Romanorum, ab orbe condito usque ad Valentinianum Imp. 450.

Flori epitome in Livium. 200.

Velleji Paterculi Proconsulis libri duo, in universam historiam pop. Rom. 210.

Eutropii presbyteri de gestis Rom. lib. X. 270.

Q. Fabii Pictoris libri duo de origine urbis Romæ. *Cl. ante* Chr. 280.

260. M. Catonis, quæ dicuntur de originibus fragmenta.

280. Polybii liber ſextus, de militari domeſticaque Rom. diſciplina.

35. Dionyſii Halicarnaſſæi libri II.

C. Saluſtii libri duo, de bello Iugurthino & Catilinari.

54. Polybii liber primus & tertius, cum epitome ſequentium.

1070. Xiphilini patriarchæ epitome in Dionem.

215. Dionis Caſſii libri xxiii, qui de lxxx ſervati ſunt, de geſtis Romanorum.

34. C. Cæſaris de bellis civilibus libri iii.

215. Appiani bellorum civilium libri v.

120. T. Livii Patavini libri xlv, qui reſtant de cxliv, ab V. C. uſque ad Auguſtum.

el. anno Chriſt. 360. Cornelii Taciti annales ab Auguſto, in quo deſierat Livius, uſque ad Nervam, libri xxvi, qui reſtant de uno & viginti.

Ammiani Marcellini militis Conſtantinopolitani libri xviii, qui de uno ac triginta ſervati ſunt. cœperat à Nerva, in quo deſierat Tacitus, deſiit in Valente. cætera Eutropius ſarcire poteſt: tum etiam ſingulares principum hiſtoriæ Tranquilli, Caſſii, Spartiani, Capitolini, Vopiſci, Herodiani, Lampridii, Egnatii.

480. Proſperi Aquitanici continuatio hiſtoriæ Romanæ, ab anno ccclxxxii, uſque ad ccccxlvii, quo urbs à Genſerico rege capta eſt.

1130. Procopii libri xii, rerum ſub Iuſtiniano geſtarum, qui ſuperioribus conjungi debent.

1420. Æneæ Sylvii libri xii, rerum in Italia ſuo tempore geſtarum.

1440. Flavii Blondi Forojulienſis, Eugenii Pontificis ſecretarii, libri xxx, ab inclinatione imperii ad ſua uſque tempora: & libri x, de Roma triumphante, deque Italia illuſtrata.

1500. Nicolai Machiavelli Florentinorum hiſtoria, ab anno Chriſti mccxv, uſque ad mccccxciv.

1520. Fr. Guicciardini de rebus in Italia geſtis, ab anno Chriſti ccccxciv, uſque ad annum mdxxxvi.

1490. Ioan. Pontani de bello Neapolitano.

Pandul-

Pandulphi Collenutii de regno Neapolis ab Augusto usque ad Carolum V, Imp. 1540.

Michaëlis Coccinii Tubingensis, de bellis Italicis. 1540.

Galleacii Capellæ, de bellis Italicis sub Carolo V. 1540.

M. Antonii Coccii Sabellici, Venetæ historiæ libri XXXIII. 1490.

P. Bembi historiæ Venetæ libri XII. 1540.

Historici Celtarum sive Gallorum, & Francorum, qua appellatione veniunt omnes populi, qui Rheno, Pyrenais, Alpibus, & utroque mari cinguntur.

C. Iulii Cæsaris de bello Gallico libri VII, & Hircii libri consequentes. *cl. ante Chr.* 43.

Hunibaldi libri XVIII, de Francis quos à bello Trojano ad mortem Antenoris sex prioribus libris deducit. consequentibus sex ad Varamundum usque, deinceps in Clodovei temporibus definit. 500.

Appiani Celticus, sive de bello Gallico. 1550.

Io. Titii Parisiensis epitome historiarum, ab Varamundo usque ad Henricum II.

Huberti Leonardi, de Origine Francorum liber I. 1490.

Pauli Æmilii Veronensis historia Francorum, ab Varamundo usque ab Carolum VIII. 1530.

Io. Ferronii Galli, consequentium regum historiæ usque ad Franciscum.

Io. Tritemii Germani de gestis Francorum, ab anno CCCCXXXIII, ante Christum, usque ad annum Christi MD. 1500.

Guaguini historia usque ad Carolum VIII. 1500.

Nicolai Gilii Annales Francorum.

Bocheti Annales Aquitaniæ. 1530.

Hermani Comitis, de rebus Francorum usque ad annum MDXXV.

Æmundi de ducibus Burgundiæ, Flandriæ, Brabantiæ, Hollandiæ, à bello Trojano usque ad Carolum V, Imperat. 1520.

Beissellі de Flandrensium gestis.

Mejeri Belgica historia. 1480.

Annales Burgundiæ incerti autoris.

Guliel-

1555. Gulielmi Paradini de Antiquo statu Burgundiæ liber I.

630. Gregorii Turonensis episcopi historiæ Francorum libri X, ab eorum origine usque ad annum Christi D C.

830. Antonii Monachi libri V, de regibus Francorum, ab anno Christi CCCCXX, usque ad annum DCCCXXVI.

1120. Ruperti de Gallorum gestis adversus Saracenos libri X.

1420. Frossardi historia, de bellis Francorum & Anglorum, ab anno Christi MCCCXXXV, usque ad annum MCCCC.

1500. Enguerandi Monstreleti, consequentium annorum historia usque ad Ludovicum XII.

1488. Philippi Cominii historia ab anno Christi MCCCCLXII, usque ad initiationem Ludovici XII, Monstreletio cohærens.

1530. Geleatii Capellæ de bellis in Italia gestis inter Carolum V, & Franciscum regem Gallorum.

1555. Gulielmi Paradini, consequentium annnorum historia, usque ad annum Christi MDLV.

1556. Rabutini de expeditione Henrici adversus Carolum V, anno Christi MDLII pro libertate principum Germanorum suscepta.

Principio proponuntur ii qui de omnibus Germanis in universum scripserunt: tum de singulis populis.

Historici Germanorum ac populorum omnium, qui ab Alpinis usque ad Mare Balticum, & a Rheno usque ad Vistulam sedes habent: quibus conjuncta est historia Gothorum, Vandalorum, Hunnorum, Herulorum, Helvetiorum, Longobardorum, Polonorum, Moscovitarum, Danorum, Suecorum.

cl. anno Ch. 120. Cornelii Taciti libellus de moribus Germanorum, Altameri commentariis illustratus.

1500. Beati Rhenani Sclestadiensis rerum Germanicarum libri III.

1545. Iacobi Wimphelingi epitome rerum Germanicarum.

1519. Francisci Irenici Helingiacensis Germanicæ exegeseos libri XII.

1551. Huldrici Mutii Hugwaldi de Germanorum prima origine, moribus, institutis, legibus, & memorabilibus bello ac pace gestis libri XXXI.

Io.

Io. Aventini Germanicarum rerum illustratio libris x comprehensa. 1510.

Munsteri Cosmographia, vel potius Germanographia. 1550.

Abbatis Vrspergensis, cujus nomen ignoratur, chronicon, ab orbe condito usque ad Fridericum II. qui cætera quidem brevissime, res verò Germanicas fuse scripsit.

Lupoldi Episcopi Bambergensis, de veterum principum Romanorum erga religionem zelo. 1340.

Austria.

Chronicon ducum Bavariæ & Sueviæ incerti autoris.

Volfangi Lazii Viennensis Austriaca historia libris I V comprehensa. 1500.

Ricardi Bartolini Perusini Austriados libri XII.

Hungaria.

Io. Turotii Hungari chronicon Hungariæ, libri tres.

Melchioris Soiteri de bello Pannonico. 1530.

Antonii Bonfinii Asculani rerum Hungaricarum libri XXX, usque ad Mathiam Corvinum. 1440.

Polonia.

Chronica Polonorum.

Martini Cromeri de rebus Polonorum lib. XXX. 1552.

Philippi Callimachi Polonica historia contra Turcas.

Sclavonia.

Helmoldi presbyteri Sclavorum historia, à Carolo Magno usque ad Fridericum Ænobarbum.

Dania & Suecia sive Gothia.

Chronicon incerti autoris de origine Francorum, Vandalorum, Gothorum, Burgundionum.

Alberti Crantzii historia Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ, quæ Gothia & Scandia dicta est, ab eorum origine usque ad annum M D I V. 1520.

Olai Magni Gothi Principis ac pontificis Christiani de rebus Gothorum libri XXII. 1530.

Saxonis Grammatici de Historia Danorum libri X V I.

Procopii de bellis Gothorum libri I I I. 530.

Agathiæ Smyrnæi de Bellis Gothorum libri v. 550.

Idacii

410. Idacii chronica à Theodosio Magno usque ad annum Christi cccc.

470. Sidonii Apollinaris Galli, qui in regia Gothorum sub rege Alarico ad Tholosates claruit, variæ narrationes rerum à Gothis gestarum.

540. Iornandi Episcopi Gothorum libri duo, de bellis Gothorum & Romanorum.

575. Aurelii Cassiodori de gestis Gothorum & Romanorum sparsim.

1420. Leonardi Aretini de bello Gothorum.

Longobardia.

780. Pauli Diaconi cancellarii Desiderii regis, de rebus Longobardorum libri VI.

Saxonia.

1520. Alberti Cranzii Saxonum historia.

950. Witikindi Saxonis de rebus Saxonum libri tres.

1560. De bello Saxonico libri III, incerti autoris.

Sebastiani Boisselineri de obsidione Magdeburgica.

Lubeci.

Lubeci Chronicorum libri V.

Borussia.

Erasmi Stellæ de antiquitatibus Borussiæ.

Batavia.

1530. Gerardi Noviomagi Batavica historia.

Bohemia.

1416. Æneæ Sylvii Bohemica historia.

Io. Dubravii historia Bohemica.

Suitia seu Helvetia.

Io. Stumphi Tigurini Helvetiorum historia tribus tomis comprehensa, Germanice.

Ejusdem epitome totius historiæ Iosiæ Simleri.

Historici Britannorum, qui post Anglosaxones, & Scoti sunt appellati.

Gildas Britannus historicus Anglorum.

1560. Georgii Lilii Britanni chronicon ab Hengisto, id est, ab anno Christi DC, usque ad annum MDLX.

1520. Pontici Vitruvii Tarvisini historiæ Britannicæ libri VI.

Poly-

Polydori Virgilii Vrbinatis historiæ Anglicæ libri XXVI.

Bedæ Angli libri V, historiarum Anglosaxonum, usque ad suam ætatem. 732.

Galfridi Arturi Angli de rebus Britannicis libri VIII.

Hectoris Boëtii Scotorum historia. 689.

Nicolai Triveti Angli annales Anglici, à Comitibus Andegavensium, id est, ab anno Christi MCXXXV, usque ad MCCCVII. 1420.

Historici Hispanorum.

Francisci Taraphæ Hispani, brevis epitome omnium historiarum regumque Hispaniæ, ab orbe condito usque ad Carolum V, Imp. 130.

Chronica Hispaniæ Petri Antonii, Hispanice & Italice.

Appiani Hiberica.

Roderici Valentini de rebus Hispanorum, Hispanice. 200.

Petrus Medimna de rebus memorabilibus Hispaniæ, linguâ Hispanica.

Mariæ Siculi Aragonensis historia.

Antonii Nebrissensis, de rebus à Ferdinando gestis. 1494.

Io. Bracelli de bello Hispano libri V. 1496.

Caroli Verardi de expugnatione regni Granatæ, & ejusdem Bætica historia. 1468.

Damiani Gœsii de rebus Lusitanorum in India gestis. 1510.

Historici Arabum, qui olim Africa, Syria, Persia, Hispania imperia tenuerunt: vulgo Saraceni appellati.

Leonis Afri Geographistorici, omnium Africæ regionum ac populorum accurata descriptio. 1510.

Hermani Dalmatæ chronica Saracenorum.

Ruperti Monachi, de bello adversus Saracenos libri VIII. 1187.

Gulielmi Tyri Archiepiscopi, de bello sacro libri XXIII. 1150.

Historici Turcarum.

Andreæ Cambini de origine Turcarũ, Italice.

Gulielmi Postelli Barentoini de moribus, regione, 1150.

gione, & Republica Turcarum libri III. Gallice.
Ordinatio politiæ Turcarum, incerti autoris.
1490. Leonici Chalcondylæ historia, de rebus Turcarum.
1530. Christophori Richerii Torignæi de rebus Turcarum libri V.
1488. Martini Barlatii de rebus gestis adversus Turcas, & Scanderbei regis Epirotarum vita lib. XIII comprehensa.
1540. Pauli Iovii lib. XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII.
Henrici Peniæ de bellis inter Ismaëlem & Selimum gestis.

Historici Tartarorum & Moschovitarum.

1290. Haytonis Armeni historiæ Tartarorum liber unus.
1280. Pauli Veneti de regionibus orientalibus & imperio Tartarorum lib. III.
Matthiæ Michæi de Sarmatia Asiana atque Europæa libri II, in quibus Tartarorum ac Moschovitarum historia brevissime continetur.
1540. Pauli Iovii Novocomensis de legatione Moschovitarum liber I.

Historici Æthiopum, Indorum, Americorum, & omnium pene Africæ populorum.

1500. Leonis Afri descriptionis Africæ libri novem, Italice, Gallice.
1469. Francisci Alvaresii descriptio Æthiopiæ, Hispanice, Italice, Gallice.
1504. Aloysii Cadamusti navigatio ad terras novas.
1512. Christophori Columbi Genuensis navigatio ad insulas antea ignotas.
Petri Aloysii navigatio.
1501. Alberti Vespucii navigationum epitome.
1497. Americi Vespucii navigationes IV.
1500. Iosephi Indi navigationes.
1515. Ludovici Rom. Patricii navigationum Æthiopiæ, Ægypti, utriusque Arabiæ, intra & extra Gangem libri VII.
1540. Pauli Iovii liber XVIII.

Post historias omnium populorum communes, & eas quæ civitatis cujusque propria sunt, sequitur historia singularis illustrium virorum. Primum de viris illustribus omnium populorum, postea de singulis.

Raphaelis Volaterrani de claris viris omnium gentium.

Plinii junioris, vel, ut alii putant, Cornelii Nepotis de viris illustribus LXXVII. 1500.

Pauli Iovii de viris illustribus. 1540.

Francisci Petrarchæ de viris illustribus. 1374.

Polydori de origine insignium Regum. 1530.

Io. Boccatii de casibus illustrium virorum. 1370.

Casparis Vrsini de vitis Regum, Imperatorum, & Pontificum Romanorum, usque ad Carolum V. 1540.

Ioan. Feronis stemmata, cum gestis illustrium familiarum, partim edita, partim edenda, Gallice. 1540.

Plutarchi, & Ph. Bergomensis, de claris mulieribus. 120.

Diogenis Laërtii de vitis philosophor. libri x. 200.

Baptistæ Egnatii de Romanis principibus, à Cæsare usque ad Carolum V. Imp. 1530.

Ioan. Cuspiniani de Cæsaribus usque ad Carolum V. 1540.

Plutarchi vitæ principum Græcorum & Roman. L. 120.

C. Suetonii Tranquilli vitæ XXII Cæsarum, à Cæsare usque ad Nervam. 120.

Dionis Nicæi vitæ Imperatorum à Nerva usque ad M. Aurelium. 140.

Ælii Spartiani de vita Adriani, Antonini Pii, & M. Aurelii. 240.

M. Aurelii à se conscripta vita, libris XII. 170.

Iulii Capitolini libri III, de vita Antonini, utriusque Veri, ac Pertinacis. 307.

Dionis Cassii historia principum Romanorum, ab Augusto usque ad Alexandrum Severum, cujus epitomen complexus est Xiphilinus. 240.

Ælii Lampridii de vita Didii, Iuliani, Commodi, Heliogabali ac Severi. 300.

Herodiani libri VIII, à morte M. Aurelii usque ad Gordianum juniorem. 200.

420. Sexti Aureli Victoris de vitis Imperatorum ab gusto ad Theodosium magnum.
1490. Pomponii Læti de vita consequentium Imperatorum, à Gordiano usque ad Heraclium.
310. Trebelli Pollionis de Imperio Valeriani, Galeni, Claudii, ac xxx tyrannorum.
320. Fla. Vopisci de vita Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Cari, Catini, Numeriani.
312. Eusebii de gestis Diocletiani, Maxentii, Constantini.
340. Eutropii epitome principum Rom. usque ad Iovinianum.
360. Ammiani Marcellini de gestis Constantii, Iuliani, Ioviniani, Valentiniani, & Valentis.
1505. Michaëlis Ritii de regibus Francorum, Hispanorum, Neapolis, Siciliæ, Hungariæ, Hierosolymæ.
1480. Q. Curtii de rebus gestis Alexandri magni libri VIII, qui restant de X.

Turpini, Eguinardi, & Acciæoli de vita Caroli magni; priores ætate Caroli magni, tertius MCCCCXC.

1480. Platinæ de vitis pontificum Rom. à Petro usque ad Sixtum, & annum Christi MCCCCLXXII.
1540. Pauli Vergerii de gestis principum Mantuanorum.
1550. Principum Montisferrati series, autore incerto.

Caroli Stephani epitome ducum Mediolanensium.

Io. Bracelli de claris Genuensibus.

Xenophontis de factis & dictis Socratis.

Philonis de vita Mosis.

Othonis Frisingensis de gestis Friderici Ænobarbi.

Philostr. lib. VIII. de vita Apollonii Thyanei.

Laur. Vallæ de gestis Ferdinandi regis Aragonum.

Staphyli de gestis Caroli V.

FINIS.

IN-

INDEX IN METHODVM IOANNIS BODINI.

 Bam-

wδ. 114

Norim-

FINIS.

an scyphae infundi p 102.
Ninus dominus 224
Anni Babylon. 4000 adde 343 · 354. 358. 355. 356.
Chronologia p 342. 354-355
Cyclus annorum 296. Imperii annorum. 238. 239.

